

RUSYA FEDERASYONU'NDA YÜRÜTMENİN KONUMU VE OTORİTERLEŞME

Osman AĞIR

Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'ne Göre Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı'nda Doç. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK'in danışmanlığında
hazırlanan;

DOKTORA TEZİDİR.

Malatya/Haziran-2014

ONUR SÖZÜ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Osman AĞIR

05/06/2014

ÖNSÖZ

İnönü Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda "Doktora Tezi" olarak hazırlanan bu çalışmada; imparatorluktan, komünizm gibi ileri sanayi toplumlarında ortaya çıkabileceği öngörülen ve bazılarının "insanlık için önemli bir deney" dedikleri SSCB'ye (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), SSCB'nin kendini sonlandırmasıyla da bugünkü Rusya Federasyonu'na dönüşen Rusya'da, kökleri tarihinde bulunan yürütmenin otoriterleşme eğilimi incelenmiştir. Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesi irdelenirken, konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ülke çeşitli yönleriyle tanıtılmaya çalışılmıştır.

Rusya ile ilgili yapılmış olan araştırmaların (hem Rus hem de Batılı kaynakların) büyük çoğunluğunda Rusya'nın; prensliklerin birleşmesiyle başlayıp Bolşevik Devrimi ile sonlanan "Çarlıklar Dönemi", 1917 yılında başlayıp 1991 yılına kadar devam eden "Sovyetler Birliği Dönemi" ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla siyasi ve ekonomik mirasını devralarak büyük devlet olma iddiasını devam ettiren "Rusya Federasyonu Dönemi" olmak üzere üç döneme ayrılarak incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada da Rusya Federasyonu incelenirken; 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan "Çarlıklar Dönemi", 1917-1991 yılları arasını kapsayan "Sovyetler Birliği Dönemi" ve 1991'de bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan "Rusya Federasyonu Dönemi" şeklinde bir ayrıma gidilerek dönemlerin temel özellikleri (siyasi, ekonomik ve toplumsal) kısaca açıklanmıştır.

Çarlıklar Döneminde; kuruluş aşaması tamamlanıp uzun süren iç mücadelelerden sonra güçlü bir Knyezlik (Prenslik) kurulmuş ve yürütülen fütihat politikaları sonucu Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya' da birçok ulus tahakküm altına alınarak bir imparatorluk kurulmuştur. SSCB zamanında dünyanın iki süper gücünden birisi olunmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ortamda oluşan iki kutuplu dünya düzeninde bir kutbun lideri olma konumu devam ettirilmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla kurulan Rusya Federasyonu Döneminde ise; SSCB'nin mirası devralınmış, liberal ekonomik sisteme eklemlenmeye çalışılmış ve güçlü devlet olma ideali canlı tutulmuştur.

Rus siyasi tarihinin her döneminde, iktidarı elinde bulunduranların kişisel yetenekleri ülkenin gelişiminde çok önemli rol oynamış ve siyasal iktidar genellikle tek bir kişi etrafında şekillenmiştir. Bugünkü siyasal yapısında da yürütmenin başında bulunan Putin, halk nezdinde meşruiyeti bulunan, önemli bir güce ve etkiye sahiptir. Yürütme yetkisinin Putin'in şahsında kişiselleşmesi sonucu, çeşitli nedenleri bulunan otoriter uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada bu nedenler üzerinde durularak denencelerimizin doğruluğu tartışılacaktır. Ayrıca; Rus siyasal sistemindeki güç dağılımının anlaşılmasına küçük dahi olsa bir katkıda bulunulması amaçlarımız arasındadır. Araştırma hazırlanırken, üç dilde (Türkçe, İngilizce ve Rusça) yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanılmış; ayrıca 2004-2008 yılları arasında eski SSCB ülkelerinden Kazakistan'da yaşamış olan araştırmancının yazarının gözlemlerinden ve Rusya Federasyonu'ndaki gezilerinde yapmış olduğu sohbetlerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın, Türkiye'de Rusya ile ilgili yapılan çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlaması dileklerle; çalışmanın hazırlanması sürecindeki destek ve katkılarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK'e, mezun olmuş olduğum sıralı eğitim kurumlarındaki tüm hocalarıma, yararlanmış olduğum kaynakların yazarlarına, biricik anneme ve babama, çalışma süresince göstermiş oldukları sabır ve yardımlarından dolayı eşim Fatma ve sevgili oğullarım Nuri ile Alperen'e teşekkürlerimi sunarım.

Osman AĞIR

RUSYA FEDERASYONU'NDA YÜRÜTMENİN KONUMU VE OTORİTERLEŞME

Osman AĞIR

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELELER

Rusya, tarihin her döneminde dünya siyasetinde önemli bir ülke olagelmiş, bugün de yüzölçümü, coğrafi konumu, doğal kaynakları, savunma sanayisinin gelişmiş olması, nükleer gücü ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması gibi nedenlerle dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir. Bu çalışmada, Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesi ele alınarak, otoriterleşmenin nedenleri ve sonuçları açıklanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, kuvvetler ayırımına dayalı hükümet sistemleri, Rusya Federasyonu'nun yasama, yürütme, yargı organları ve federal yapısı ele alınarak siyasal sistemi hakkında bilgi verilmiştir.

1990'lı yıllarda başlayan reformlarla birlikte Rusya'da bir liberalleşme akımı başlamış, Yeltsin'in demokratikleşme yönündeki çabalarıyla birlikte SSCB döneminin aşırı merkezileşmiş devlet yapısından, yerelleşme eğilimindeki federal yapıya doğru dönüşüm başlamıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte ise yerelleşme eğilimlerinin başarısız olduğu gerekçesiyle merkezileşme ön plana çıkarılmış ve desteklenmiştir. Bu kapsamda, federe birimlerin daha fazla özerklik taleplerinin önü alınmış, her yönüyle asimetrik olan (siyasi, ekonomik vb.) federal yapının merkezileştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmış ve siyasi güç devlet başkanının otoritesi altında toplanmıştır.

Günümüz Rusya' sında devlet başkanı demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olmasına karşın, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin diğer koşullarını yerine getirmemektedir. Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi kriz döneminde iktidara gelmiş karizmatik bir lider olan Putin, hukuk düzenini yürütmenin denetimi altına almış, muhalif basını sindirmiş, kendisine halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet sağlamıştır. Rusya Federasyonu'nda yürütmenin, yasama ve yargıyı da etkisi altına alarak otoriterleşmesi halkın önemli bir bölümü tarafından desteklenmiş, ekonomik iyileşme ve siyasi istikrar devam ettiği müddetçe de destekleneceği beklenmektedir.

Rus halkı için güçlü ve istikrarlı bir devlet demokratik değerlerden daha önemlidir. Bu durum tarihseldir, bugün Rusların bir kısmı Putin' e sevgi ifadesi olarak "çar" diye hitap etmektedirler. Ancak; siyasi gücün bir kişinin etrafında toplanarak otoriter bir yönetim tarzı benimsenmiş olması, hızlı karar alınıp uygulanabilmesi nedeniyle kısa vadede olumlu sonuçlar doğursa da uzun dönemde durumun tersine dönmesi beklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Otoriterleşme, Yürütme, Yürütmenin Otoriterleşmesi, Kuvvetler Ayırımı, Kuvvetler Ayırımına Dayalı Rejimler, Siyasal Rejim, Federalizm.

The Position of Executive Powers, and the Authoritarianism in the Russian Federation

by
Osman AĞIR

ABSTRACT AND KEY WORDS

Throughout the history of world, Russia has always been one of the most important countries of the world. With its surface areas, geographical position, natural resources, advanced industries of defence with nuclear power, and its permanent membership in the National Security Council of the United Nations, Russia is considered to be an important country among the nations of the world. In this study, I analyzed the authoritarianism in the executive powers of the Russian Federation, and its related causes and results are explained. In order to comprehend the subject better, based on the power separation of the government system, federations law making, executive powers, and justice systems of the federative structure have been analyzed, and reviewed in detail.

While Yeltsin's efforts for democratization, and the gradual changes from the SSCB's state of extreme centralized structure to localized federative system, and the unfolding reforms of the nineties in one-hand, one can observe a stream of liberalism in the country. During the Putin's regim, however, the localized administrative structure gradually lost its power, and supports, and centralized administrative efforts received more acceptance by the Russian People.

Within this structure, the power, and request of the federal units are restricted, and more comprehensive efforts for the centralized system received more attention and acceptance, and the executive powers are centralized under the president's control and authority.

In today's Russia, eventhough head of state elected by democratic principles; the separation of powers, supreme state of justice, human rights, protection of individual freedom and other democratic principles and values are generally neglected, ignored or overlooked. Putin, a charismatic leader who was brought into

power, when the country experiencing economic and political crises, has controlled the justice system, closely scrutinized the opposition press, and secured people's supports for his economic performances, and, thus, the continuation of his executive powers. In the federation, all these efforts have received the people's support, and continued under the political stability and economic progress. For the Russian people, a steady, reliable and powerful nation is more important than the democratic values. It is a historical fact that some people, even today, address to Putin as the Czar of their time. Although, the executive powers, under the control of one person's authority may lead to a fast and positive results in all government affairs in a short time, such centralized power, however might result in unexpected and unpleasant results in all branches of the government, in the long run.

Key Words: Russia, Authoritarianism, Executive Powers, Separation of Powers, Political Regimes, Federalism,

RUSYA FEDERASYONU'NDA YÜRÜTMENİN KONUMU VE OTORİTERLEŞME

Osman AĞIR

Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

Onur Sözü	I
Önsöz	II
Özet ve Anahtar Kelimeler.....	IV
Abstract and Key Words	VI
İçindekiler	1
Tablolar Listesi.....	6
Kısaltmalar Listesi	7
1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	9
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	9
1.2. Araştırmanın Denenceleri.....	11
1.3. Araştırmanın Amacı	11
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	11
1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	11
1.6. Kavram Tanımları	12
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası	16

2. YAPILARINA GÖRE DEVLET BİÇİMLERİ VE KUVVETLER AYRIMINA DAYALI HÜKÜMET SİSTEMLERİ.....	19
2.1. Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Kullanımında Düşünsel Temeller	20
2.2. Yapılarına Göre Devlet Biçimleri	22
2.2.1. Üniter Devletler	22
2.2.2. Karma Devletler	24
2.2.2.1. Kişisel Birlik	24
2.2.2.2. Gerçek Birlik.....	25
2.2.2.3. Konfederasyon	25
2.2.2.4.Federalizm	26
2.3. Kuvvetler Ayrımı İlkesi ve Kuvvetler Ayrımına Dayalı Hükümet Sistemleri	30
2.3.1. Kuvvetler Ayrımı İlkesi	30
2.3.2. Kuvvetler Ayrımına Dayalı Hükümet Sistemleri.....	34
2.3.2.1. Parlamenter Sistem	35
2.3.2.2. Başkanlık Sistemi	41
2.3.2.3. Yarıbaşkanlık Sistemi	45
2.3.2.4. Kuvvetler Ayrımına Dayalı Hükümet Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi.....	48
3. OTORİTE, OTORİTER REJİM ÖRNEKLERİ VE YÜRÜTME FONKSİYONU	52
3.1. Otorite Kavramı ve Otorite Türleri	52
3.1.1. Otorite Kavramı.....	52
3.1.2. Otorite Türleri	54
3.1.2. 1.Geleneksel Otorite	54
3.1.2. 2. Karizmatik Otorite	56
3.1.2. 3. Yasal (hukuki) Otorite	57
3.2. Otoriterizm ve Otoriter Rejim Örnekleri.....	58
3.2.1. Otoriterleşme ve Otoriter Rejim Kavramı.....	59
3.2.2. Otoriter Rejim Örnekleri	65
3.2.2.1. Charles de Gaulle (Fransa)	67

3.2.2.2. Franco (İspanya)	70
3.2.2.3. Kaddafi (Libya).....	73
3.2.3. Otoriter Rejimlere İlişkin Genel Değerlendirme.....	79
3.3. Yürütme Fonksiyonu.....	82
4. RUSYA FEDERASYONU'NA GENEL BAKIŞ.....	85
4.1. Rus Adının Kökeni.....	86
4.2. Coğrafi ve Demografik Nitelikleri	87
4.2.1 Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi	87
4.2.2. Dili ve Dini.....	89
4.2.3. Demografik Yapısı	92
4.3. Siyasal Arkaplan.....	100
4.3.1. Çarlıklar Dönemi.....	100
4.3.2. Sovyetler Birliği Dönemi	105
4.3.2.1. Sovyetler Birliği Dönemine Genel Bakış	105
4.3.2.2. Viladimir Lenin Dönemi (1917-1924).....	114
4.3.2.3. Josef Stalin Dönemi (1927-1953).....	118
4.3.2.4. Nikita Khrushchev Dönemi (1955-1964)	122
4.3.2.5. Leonid Brezhnev Dönemi (1964-1982).....	123
4.3.2.6. Yuri Andrapov (1982-1984) ve Konstantin Chemenko (1984-1985) Dönemleri.....	124
4.3.2.7. Mikhail Gorbaçov Dönemi (1985-1991).....	125
4.3.3. Rusya Federasyonu Dönemi.....	131
4.3.3.1. Yeltsin Dönemi	132
4.3.3.2. Putin Dönemi	137
4.3.3.3. Medvedev Dönemi.....	143
4.4. Ekonomik Arkaplan	144
4.4.1. Çarlıklar Dönemi.....	145
4.4.2. Sovyetler Birliği Dönemi	146
4.4.3. Rusya Federasyonu Dönemi.....	153
4.4.4. Ekonomik Arkaplanına İlişkin Genel Değerlendirme.....	156
4.5. Toplumsal Arkaplan	158

4.5.1. Çarlıklar Dönemi.....	158
4.5.2. Sovyetler Birliği Dönemi	159
4.5.3. Rusya Federasyonu Dönemi.....	162
5. RUSYA FEDERASYONU VE SİYASAL SİSTEM	170
5.1. Siyasal Rejim Kavramı.....	170
5.2. Rusya Federasyonu'nun Federal Yapısı.....	172
5.2.1. Çarlık Dönemi	172
5.2.2. Sovyetler Birliği Dönemi	173
5.2.3. Rusya Federasyonu Dönemi.....	176
5.2.4. Federalizmin Genel Prensipleri Işığında Rus Federalizminin Değerlendirilmesi.....	182
5.3. Rusya Federasyonu'nda Yasama, Yürütme ve Yargı	188
5.3.1. Rusya Federasyonu'nda Yasama	189
5.3.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütme	195
5.3.2.1. Cumhurbaşkanı.....	195
5.3.2.2. Rusya Federasyonu Hükümeti	198
5.3.3. Rusya Federasyonu'nda Yargı	200
5.4. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu	203
5.5. Rusya Federasyonu'nda Siyasal Partiler	206
5.6. Rusya Federasyonu Siyasal Rejiminin Adlandırılması	208
6. RUSYA FEDERASYONU'NDA YÜRÜTMENİN OTORİTERLEŞMESİ	213
6.1. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Nedenleri	214
6.1.1. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin İçsel Nedenleri.....	216
6.1.1.1. Rus Milli Karakteri ve Kültürü	216
6.1.1.2. Asimetrik Federal Yapı.....	217
6.1.1.3. Demografik Yapı	219
6.1.1.4. Büyük Devlet Psikolojisi	222
6.1.1.5. Siyasal Kültür	226

6.1.1.6. Ekonomik Sebepler.....	228
6.1.1.7. Devlet Kurumlarındaki Yozlaşma	232
6.1.1.8. Demokrasi Geleneğinden Yoksunluk	233
6.1.1.9. İç Güvenlik Kaygıları	235
6.1.1.10. Putin'in Karizması	237
6.1.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Dışsal Nedenleri.....	239
6.1.2.1. Jeopolitik Faktörler	240
6.1.2.2. Tek Kutuplu Bir Dünya İstemeyen Ülkelerin Etkisi	243
6.1.2.3. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasıyla Olaşan Kaotik Ortam.....	244
6.1.2.4. AB'nin Rusya'yı Çevreleme Politikası.....	245
6.1.2.5. NATO'nun Rusya'yı Çevreleme Politikası	247
6.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Sonuçları	250
6.2.1. Federal Sistemin Merkezileştirilmesi.....	251
6.2.2. İktidarın Kişiselleşmesi ve Siyasal Sistemin Tek Adamın Karizması Etrafında Şekillenmesi.....	252
6.2.3. Yasama ve Yargı Organları'nın Yürütmenin Etkisinde Kalması.....	255
6.2.4. Ekonomide Devlet Kontrolünün Artması	257
6.2.5. Sivil Toplumun Yetersizliği	259
6.2.6. Bürokraside Liyakatin Dikkate Alınmaması.....	263
6.2.7. Muhalefetin Gelişmemesi.....	264
6.3. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesine İlişkin Genel Değerlendirme.....	266
7. GENEL SONUÇ	272
KAYNAKÇA	282
EKLER.....	298
Ek-1: Federal Bölgeler	298
Ek-2: Federal Bölgelerin Nüfusları.....	299
Ek-3: Rusya Federasyonu İçerisinde Yeralan Federe Birimler.....	304
Ek-4: Sosyal ve Ekonomik Göstergeler	309

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1	: Toplam Nüfusun Kır ve Kente Dağılımı.....	93
Tablo 2	: Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	95
Tablo 3	: Nüfus Tahmini (Projeksiyonu).....	96
Tablo 4	: Evlilik ve Boşanma.....	97
Tablo 5	: Doğum-Ölüm Oranları.....	98
Tablo 6	: Nüfusun Etnik Kökene Göre Dağılımı.....	99
Tablo 7	: Sovyet Parti Başkanları.....	113
Tablo 8	: 2011 Duma Seçim Sonuçları.....	194
Tablo 9	: Seçime Katılım Oranı.....	197
Tablo 10	: 2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları.....	198

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BK	: Bakanlar Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
ESB	: Eski Sovyetler Birliği
FK	: Federasyon Konseyi
KGB	: (Komitet Gasuderstvannoy Bezopasnosty) Devlet Güvenlik Komitesi
KP	: Komünist Parti
KPRF	: Rusya Federasyonu Komünist Partisi (Komunistnaya Partiya Rusiskaya Federatsiya)
KPSS	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Komunistnaya Partiya Sovetskiy Soyuza)
LDPR	: Rusya Liberal Demokrasi Partisi
MPE	: Merkezi Planlama Ekonomileri
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NGO	: Non Governmental Organization (Sivil Toplum Kuruluşu)
ODA	: Orta ve Doğu Avrupa
RF	: Rusya Federasyonu

RSDİP	: Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
RSFSR	: Rossisko Sovyetsko Federativnaya Respublika/Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
RSSFC	: Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti
SB	: Sovyetler Birliği
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SİSAV	: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSKP	: Sovyet Sosyalist Komünist Partisi
SSSR	: Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
YY	: Yüzyıl

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde; araştırmanın konusu, denencesi, amacı ve yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, kavram tanımları ve sunuş sırasına yer verilerek araştırma genel hatlarıyla tanıtılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konu başlığı “Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme” dir. Rusya Federasyonu siyasal sisteminin özünü oluşturan yasama, yürütme ve yargı organlarının yapı ve işlevlerinin açıklanması, siyasal rejiminin şekillenmesindeki en önemli etkenlerden birisi olan federal yapısı ve yürütmenin otoriterleşmesine yol açan çeşitli sebeplerin irdelenmesi araştırmanın konusudur.

Rusya, coğrafyasının olağanüstü büyüklüğü ve asırlar boyu değişmeden izlediği siyasetleri nedeniyle dünya kamuoyunu sürekli meşgul etmiş bir ülkedir. Kuruluş dönemleri dışında Rusya'nın dikkate alınmadığı hiçbir döneme tarihte rastlanmaz (Onay, 2002, 1). Sahip olduğu geniş toprakları ve jeopolitik yapısı ile Avrasya coğrafyasını ve “Dünya Adası”nı kontrol eden Rusya, nükleer silahlara sahip askeri güç olma yeteneğini sürdürmektedir (Karabayram, 2007,330). Jeopolitik açıdan önemli bir coğrafyada yer almakta olup, dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesidir. Zengin orman kaynakları, doğal gaz, petrol, demir, bakır ve diğer birçok değerli madenin varlığı ile de önemli bir enerji ve hammadde ihracatçısı konumundadır.

1990'larla birlikte ekonomik kriz ve ekonomik dönüşüm içine girmiş ülke, eski emperyal kimliğini kaybetmiş, sınırları daralmış, uluslararası alanda süper güç konumunu yitirmiş, Çeçenistan'da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dahilinde diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır (Yılmaz, 2006, 362-363). 1991 yılında Sovyetler Birliği' nin (SB) dağılmasıyla süper güç olma özelliğini kaybeden Rusya, ekonomik bakımdan oldukça kötü bir durumda bulunmasına karşın; sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde kısa zamanda hem ekonomik bakımdan güçlenmiş, hem de bölgede ve dünyada kaybettiği prestijini geri kazanmıştır. Rusya'nın ekonomik açıdan güçlenip kaybettiği saygınlığını geri kazanmasında hiç kuşkusuz ABD'nin Ortadoğu'da neden olduğu siyasi karışıklıklar sonucu petrol fiyatlarının aşırı yükselmesinin etkisi

büyüktür. Yakın geçmişin süper gücü olan dünyanın coğrafi açıdan en büyük bu ülkesi, bölgede ve dünyadaki önemini gün geçtikçe artırmaktadır.

Rusya, Orta Asya¹ ve Doğu Avrupa² ülkeleri üzerinde önemli bir siyasi etkiye sahiptir. Geniş ve jeopolitik açıdan önemli bir coğrafyaya yerleşmiş ülkede, etnik ve dini bakımdan farklı birçok topluluk birarada yaşamaktadır. İrili ufaklı çok sayıda federe devletlerde farklı etnik kökenlerden gelen insanların bir arada yaşadığı böylesine geniş ve dünya siyaseti açısından önemli bir ülkenin yönetim yapısının Türkiye’de bilinmesine katkı sağlanabilecek olması konuyu önemli kılmakta; ayrıca çeşitli kaynaklarda Rusya Federasyonu’nda yürütmenin otoriterleşme eğiliminde olduğu vurgulanmasına karşın, doğrudan bu konuya yönelik çalışmanın ülkemizde yapılmamış olması da çalışmayı önemli hale getirmektedir.

Günümüz yönetim biçimlerinde bir rejimin meşruiyeti ve kabul görmesi demokratikliğiyle doğru orantılıdır. Bir rejimin demokratik olup olmadığı da öncelikle yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerin aldığı biçime göre şekillenmektedir. Özellikle **yürütme organının** yapısal ve işlevsel durumu önemli rol oynamaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılmasıyla SSCB’den kalan mirası (siyasi, kültürel vb.) devralan Rusya Federasyonu kaybetmiş olduğu siyasi, ekonomik ve teknolojik gücü geri kazanmak için çeşitli arayışlara yönelmiştir. Bu arayışlardan birisi de yürütme organının güçlendirilmesidir. *Yürütme organının bir kişinin karizması etrafında şekillenerek güçlenmesiyle de otoriterleşme ortaya çıkmaktadır.* Merkez ülke olan Rusya’ daki yürütmenin konumu dolaylı olarak periferini de etkilemektedir.

Soğuk savaş döneminde Batı Bloğunda yer alan ve SSCB ile neredeyse yok denecek ikili ilişkileri bulunan Türkiye, kuzey komşusu ve dünya siyaseti açısından önemli bir ülke olan Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi daimi üyesi Rusya ile ilişkilerini yeni dönemde tekrar gözden geçirmiş ve yakın ilişkiler geliştirmenin her bakımdan yararlı olacağını değerlendirmiştir. Küresel ve bölgesel açıdan önemli bir aktör olması nedeniyle Türkiye tarafından da önem atfedilen Rusya

---

¹ **Orta Asya**, dar anlamıyla geçmişte SSCB' nin parçası olan beş ülkeyi (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan) tanımlar.

² **Doğu Avrupa Ülkeleri**, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Arnavutluk, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Makedonya, Romanya, Sırbistan-Karadağ’ı içermektedir (Demirbugan, 2005, 166).

Federasyonu'nun siyasal sisteminin incelenerek bu ülkedeki "yürütmenin otoriterleşmesi eğilimi" nin neden ve sonuçlarıyla bilinir kılınmasının, alana ve konunun ilgililerine ufakta olsa bir katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

1.2. Araştırmanın Denenceleri

Bu araştırma aşağıdaki denencelere dayalı olarak hazırlanmıştır.

Denence-1: Rusya Federasyonu'nda siyasal sistemin tek adamın karizması etrafında şekillenmesi otoriterleşmeye neden olmaktadır.

Denence-2: Rusya Federasyonu'ndaki merkezileşme eğilimi, SSCB dönemindeki eski politik gücü kazanma ve federe devletlerin bağımsızlık isteklerini törpüleme amacı taşımaktadır.

Denence-3: Rusya Federasyonu'nda yürütme organının aşırı güçlü oluşu, yasama ve yargı organlarının bağımsız görev yapmalarını zorlaştırmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Rusya Federasyonu'nda Putin'in karizması etrafında şekillenmiş ve otoriterleşme eğilimindeki yürütmenin konumunu, otoriterleşmenin nedenleri ve sonuçları ile Rusya Federasyonu'nun siyasal sistemini genel hatlarıyla açıklamak temel amacımızdır. Bunun yanında Rus siyasal rejiminin şekillenmesindeki en önemli etkenlerden birisi olan federal yapıyla birlikte erkler (yasama, yürütme, yargı) arasındaki formal ilişkiler ve bu ilişkilerin uygulamaya yansımalarını tartışmak amaçlarımız arasındadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu araştırma hazırlanırken kitap, makale, internet kaynakları, dergi vb. yazılı kaynaklardan yararlanılmış olup; bilgi işleme aracı olarak Sosyal Bilimler'de kullanılan nitel ve nicel bilgi işleme yöntemi esas alınmıştır.

1.6. Kavram Tanımları

Bu alt başlıkta araştırmada geçen Demokrasi, Kamu Yönetimi, Siyaset, Siyasal Kültür, Siyasal Rejim, Siyasi İktidar, Devlet, Yürütme, Otorite, Otoriter, Otoriter Rejim ve Otoriterleşme kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir.

Demokrasi: Demokrasi sözcüğü eski Yunanca bir kelime olup, Demos (Halk) ve Kratos (Yönetim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş, halk yönetimi ya da halk iktidarı anlamına gelmektedir (Özbudun, 1988, 43). Devlet yetkilerini kullananların halkın yeğlemesine ve denetimine bağlı bulunmaları, siyasal iktidarda ilk ve son sözü söyleme yetkisinin halkta olması olarak ta tanımlanmaktadır (Tanilli, 2007, 27). Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln bu kavramı biraz daha rafineleştirerek demokrasiyi halkın halk için halk tarafından yönetilmesi olarak tanımlamıştır. Soğuk Savaş döneminde bireyin özgürlüğünü vurgulayan demokrasi uygulamalarına Batı Demokrasisi veya Liberal Demokrasi, eşitliği vurgulayan totaliter rejim uygulamalarına da Halk Demokrasisi adı verilmiş, daha sonraları da demokrasi kavramı farklı sıfatlarla nitelenerek kullanılmaya devam edilmiştir (Kalaycıoğlu, 2012, 19).

Kamu Yönetimi: Yapısal bir kavram olarak kamu yönetimi devletin yürütmeye ilişkin kolunun örgütsel görünümünü yansıtır. Her devlet, yasalarla belirlenen görevlerini yerine getirmek için ulusal ve yerel düzeyde çeşitli örgütlenmelere gider. Bu kamu örgütleri, hükümetlerin yönetiminde kamu politikası kararlarını ve yasaları uygulamakla görevlidir. Bu anlamda kamu yönetimi siyasi organların yürütmeye ilişkin koludur; devlet ve toplum düzeninin temel dayanağıdır (Eryılmaz, 2013, 15). Kamu yönetimi hükümet kararlarının ve programlarının uygulanması ile ilgili bütün faaliyetleri kapsar. Yürütme gücünün yani hükümetin neler yaptığı ve bunları nasıl yaptığı veya nasıl yapması gerektiği konularıyla ilgilidir. Hükümetin amacı, vatandaşın ihtiyaçlarını karşılamak, vatandaşa hizmet etmektir. Bu anlamda yönetim de aynı şeyi yapar; idare de vatandaşa hizmet götürmek içindir. Kamu yönetimi, bir disiplindir; süreç olarak ele alınabilir ve incelenebilir. Kamu yönetimi, aynı zamanda, bir takım kuruluşları kapsar; bunların çalışmasını inceler. Burada daha sınırlı bir uygulama alanı vardır; çünkü belirli bir yöre, belirli bir ülke sözkonusudur; fakat süreç olarak kamu yönetiminin uygulaması,

dünyanın her yerinde geçerlidir (mahalli koşullar müstesna). Kamu yönetimini bir kuruluşlar bütünü olarak ele alabiliriz. Bir ülkede başta merkezi kuruluşlar ve bakanlıklar olmak üzere çeşitli kamu kuruluşları bu alana girer. Merkezi kuruluşlar yanında mahalli idarelerde vardır (Aktan, 1996, 5).

Siyaset: En geniş anlamda, insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir (Heywood, 2006, 3). Siyaset eşittir devlet yönetimi olarak da kabul edilebilir (Kalaycıoğlu,1984,5). TDK Sözlüğü'nde Siyaset, “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka açıdan siyaset, toplumda birliği sağlamak, özel çıkarlardan çok genel çıkarları ve tüm toplumun iyiliğini gerçekleştirmek çabası ve uğraşısıdır. Siyaset hem bir çeşit çıkar çatışması, hem iktidar olma kavgası, hem de bir ölçüde uzlaşma ve toplumun genel çıkarlarının gözetilmesi çabasıdır (Öztekin, 2003, 2).

Siyasal Kültür: Siyasal kültür, siyasal hayatın işleyişine ilişkin kuralları, anlayışları ve ilkeleri içermektedir (Efegil, 2012, 190). “İnsanların partiler, hükümet ve anayasa gibi siyasi objeler hakkında psikolojik olarak yönlendirilmesidir; insanların sahip oldukları siyasi tutumlar, inançlar, semboller ve değerler içinde ifade edilir” (Heywood, 2006, 319). “Siyasal kültür denildiğinde bazen bir ulusun siyasal gelenekleri veya kamu kurumlarına ruh veren özellikleri anlatılmaktadır. Bunun yanında siyasal hayata damgasını vuran resmi olmayan kurullarla, o toplumda hakim olan siyasal ideolojinin dile getirdiği amaçlar da siyasal kültür kavramı içinde düşünülmektedir” (Sarıbay,1996,47).

Siyasal Rejim: Siyasal rejim kavramı biri geniş biri de dar olmak üzere iki anlam içerir. Geniş anlamıyla siyasal rejim belirli bir sosyal grupta yönetenlerle yönetilenlerin arasındaki ayrımın aldığı biçimdir. Dar anlamıyla ise sadece insan toplumunun özel bir biçimi olan “ulus” un yönetim yapısını belirtir. Duvarger'in deyiimiyle “her siyasal rejim, bir sosyal topluluk içindeki yönetenlerin örgütlenmelerinden ve varlıklarından doğan sorulara verilen cevaplar bütünüdür (Çam, 2002, 517).

Siyasal yetkelerin belirlenmesi, yetkili olanların kararlarını etkilemek için siyasal topluluk üyelerinin yarışmaları, çabalamaları ve örgütlenmeleri söz konusu olur. Bu süreçte çeşitli ve karşılıklı etkileşimler, siyasal partiler, baskı grupları,

meclis, bakanlıklar v.b. siyasal yapıların karşılıklı temasları, birbirlerini etkileyen karar ve davranışları söz konusudur. Bu etkileşimler siyasal yapılar arasında karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıklar üretir. Bir yapının kararları bir diğer yapıyı etkileyecek, onun tepkisiyle de başka yapılar etkilenecek ve sonunda karar alma süreci de, karar alıcılar da bu sürecin etkisi altına gireceklerdir. Bu karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bir bütünlük ortaya çıkacaktır ki biz bu bütüne **siyasal rejim** adını vermekteyiz (Kalaycıoğlu, 2012, 17).

Siyasi İktidar: İktidar: “sözlük anlamı olarak güç kuvvet demektir. Siyasi iktidar ise tüm toplumu etkileyen ve kapsamına alan etkileme ve buyurma gücüdür” (Öztekin,1993, 21). Bu güç toplumun tümünü koruyan, örgütleyen ve geliştiren, başkalarına karşı savunan bir iktidar gücünü temsil eder (Çam, 2002,328). “Geniş anlamda siyasi iktidar, bir kişinin davranışları üzerinde bir takım yaptırımlar yoluyla kontrol kurabilme gücü olarak tanımlanabilir” (Ball ve Peters, 2006, 25).

Devlet: Yerleşik bir topluluğun hukuksal ve siyasal açıdan örgütlenmesi sonucu oluşan, tüzelkişiliğe ve egemenliğe sahip bir varlıktır (Gözübüyük, 2003, 13). Bu durumda bir toprak parçasına (yurt) egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan bir sistem söz konusudur ki, buna **devlet** adını veriyoruz (Kalaycıoğlu vd. 2012, 18).

Yürütme: “Teknik olarak yürütme, devletin siyasasının icrasından, yani yürürlüğe konmasından sorumlu olan koludur” (Heywood, 2006, 476). Devlet İşlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak hükümet tarafından kullanılan icra yetkisi olup, devletin üç temel fonksiyonundan birisi (diğerleri yasama ve yargı) olarak yasama organı tarafından alınan kararları uygulamakla yükümlüdür (Yıldız, 2013, 210).

Devletin yasama ve yargı dışındaki faaliyetleri yürütme işlevidir. Esas olarak yürütme, yasaları uygulamakla görevlidir. Bu nedenle yürütme ikincil bir yetki olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1998, 137). Yürütme işlevi, hukuk kuralları koyan bir etkinlik değil, hukukun uygulanmasını sağlayan etkinliklerdir. Böyle olmakla birlikte bazı durumlarda hukuk kuralları koyan etkinliklerde de bulunur. Tüzük ve yönetmelik çıkarmak gibi. Yürütme, devletin itici ve yönlendirici gücü konumundadır (Gözübüyük, 2004, 234).

Otorite: Bir toplumun sosyal, kültürel ve hukuki altyapısına uygun olarak ortaya çıkan meşru ve kurumsallaşmış güç kullanımı anlamına gelen otorite (Yıldız, 2013, 210), bir kişi ya da grubun, öteki kişi ya da gruplar üzerindeki meşru gücüdür. Tabi olanların kendilerinden üstte olanların emir ya da direktif verme haklarını kabul etmelerini gerektirir (Parlak, 2011, 589). Başkalarını etki altına alma gücü anlamı taşıyan otorite, siyasi yönden halkın hükümetlere gerek zaman, gerekse bazı yetkiler bakımından belirli sınırlar dahilinde siyasi gücü kullanma yetkisini vermesidir (Seyyar, 2007, 708).

Otoriter: Kendisinden üstün olanlara boyun eğen ve itaat eden, ancak kendi altında gördüklerine küçümseyici ve saldırgan davranan kişilik tipi (Parlak, 2011, 589) olup, kendilerine karşı gelinmesine katlanamazlar (Tekin, 2007, 245). Otoriter yönetimlerin belli başlı üç ana özelliği vardır. Kamusal tartışma yoluyla karar alma ve oylama tekniklerinin yerine tümüyle ya da kısmen otorite sahibi kişilerin kararları geçer; otorite sahipleri mevcut anayasal kısıtlamalardan kurtulmalarını sağlayan yeterli yetkilere sahiptir; bu kişilerin sahip olduklarını iddia ettikleri otorite yönetilenlerin rızasından değil yalnızca kendilerinin sahip oldukları özel bir nitelikten gelir (Blackwell, 2003, 94).

Otoriter Rejim: Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasi sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejim, siyasi sistemler arasında kökeni en eskiye dayanan ve haliyle tarih boyunca içinde birçok farklı türü barındırmış sistemdir. Tarihsel açıdan baktığımızda antik Yunan şehir devletleri ve 19. yy ve sonrası modern ulus devletlerin bir kısmında gördüğümüz demokrasiler, Napolyon Bonaparte ile başlayıp Nazizm ve Stalinizm gibi yönetimlerle devam eden modern çağa özgü totaliter rejimler insanlığın siyasi tarihinde istisnai vakalardır. Oysa otoriter rejimler tarih boyunca birçok farklı coğrafyada, farklı şekillerde ortaya çıkmışlardır (Kalaycıoğlu vd. 2012, 145).

Otoriter rejim, diktatörlük ve demokrasi arasında kalmış idari-siyasi yönden bir ara rejim olup dört temel özelliği bulunmaktadır. Siyasi sistemde muhalefete müsaade edilmekle beraber, muhalefetin iktidara gelmesine hakim güç (örn.ordu) tarafından izin verilmez; seçimler genellikle iktidarın veya rejime yakın olan partilerin yeniden seçilmesi için tertiplenir; siyasi özgürlükler ve insan hakları

anayasada varolmakla beraber, fiili kullanımları açısından bir dizi engel ortaya çıkar; idarede polis ve ordu önemli bir rol oynar, bunların siyasete müdahalesi anayasal kurumlar aracılığıyla sağlanır (Seyyar, 2007, 708-709).

Otoriter rejimler genellikle muhalefete tahammülün bulunmadığı ve böyle bir davranışa izin verilmediği, özgürlüklerin kısıtlandığı, hatta yasaklandığı, seçimlerin ise ancak dışa karşı göstermelik olarak yapıldığı rejimler olarak tanımlanmaktadır (Şener, 2001, 655).

Otoriterleşme: Otoriterleşme ya da otoriterizm yöneticilerin kendi değerlerini toplum üzerine o toplumun üyelerinin isteklerini hiçe sayarak dayattıkları hükümet biçimidir (Blackwell, 2003, 93). Mutlak ve keyfi bir yönetimin kontrolsüz olarak uygulanmasına dayanan siyasi sistemdir (Tekin, 2007, 245).

Otoriterleşmenin tanımını yaparken, Martin Lipset ve Giovanni Sartori gibi siyaset bilimciler, iktidar süresinin uzadıkça iktidar sahiplerinin ellerindeki kamu gücünü otoriter şekilde kullanma eğiliminin ve toplumun çeşitli kesimlerinde iktidara karşı tepkilerin arttığını belirtmektedirler. Bu ortamda toplumun yönetilmesi zorlaşmakta, “yönetilebilirlik” sorunu ortaya çıkmaktadır (Akyol, 2014).

1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası

Yedi bölümden oluşan “Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme” başlıklı araştırmanın **Birinci Bölümünü**; “Araştırma Hakkında Açıklamalar” oluşturmaktadır. Bu bölümde; araştırmanın konusu, denencesi, amacı ve yöntemi, araştırma yapılırken hangi bilgi derleme ve işleme araçlarından faydalandığı ile araştırmada kullanılan bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

“Yapılarına Göre Devlet Biçimleri ve Kuvvetler Ayırımına Dayalı Hükümet Sistemleri” başlıklı **ikinci bölümde**; egemenlik kavramı açıklanarak egemenliğin kullanımındaki düşünsel temellere yer verilmiş; yapılarına göre devlet biçimleri ve kuvvetler ayırımı ilkesi ile kuvvetler ayırımına dayalı hükümet sistemleri ele alınmıştır. Devlet ve hükümet biçimleri açıklanırken ayrıntıya girilmemiş, her sistemin temel prensipleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümün araştırmaya dahil edilmesinde, çağdaş sistemlerin okuyucuya tanıtılmasıyla, Rusya Federasyonu sisteminin konumlandırılmasının kolaylaşacağı düşüncesi etkili olmuştur.

“Otorite, Otoriter Rejim Örnekleri ve Yürütme Fonksiyonu” başlıklı **üçüncü bölümde**; otorite ve otoriterleşme kavramları açıklanarak, seçilmiş üç ülkedeki (Fransa’da Charles de Gaulle, İspanya’da Franco ve Libya’da Kaddafi) otoriter rejim tipi ele alınmıştır. Bu ülkeler seçilirken farklı özellikte olmaları (rejimlerin ortaya çıkmış oldukları ülkelerin toplum yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, rejimin ortaya çıkış biçimi vb.) göz önünde bulundurulmuştur. Bu bölümde ayrıca Yürütme fonksiyonu ele alınmıştır.

“Rusya Federasyonu’na Genel Bakış” başlıklı **dördüncü bölümde**; Rusya Federasyonu hakkında genel tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Demografik Yapısı, Coğrafi Konumu, Yüzölçümü, İklimi, Nüfusu, Dili ve Dini açıklanmış, bugünkü yapının daha iyi anlaşılması için siyasal ve ekonomik arkaplanı ele alınmıştır. Bu çalışmanın tamamında ve bu bölümde Rusya; 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan “Knyezlikler Dönemi”, 1917-1991 yılları arasında kapsayan “Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde bir ayrıma gidilerek incelenmiştir.

“Rusya Federasyonu ve Siyasal Sistem” başlıklı **beşinci bölümde**; siyasal rejim kavramı ele alınarak, Rusya Federasyonu siyasal sisteminin oluşum ve işleyişine etki eden Yasama, Yürütme ve Yargı erklerinin oluşum ve görevleri açıklanmıştır. Çalışmada, erkler arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için Rusya Federasyonu’nun kendine has federe yapısına değinilmiştir. Rusya’daki federal yapı tam olarak kavranılmadıkça siyasal rejiminin anlaşılmasının mümkün olmayacağı düşüncesinden hareketle, Rusya Federasyonu’nun federal yapısı ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Rusya Federasyonu’nda siyasal partilerin durumuna değinilerek siyasal rejiminin nasıl adlandırıldığı üzerinde durulmuştur.

“Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin Otoriterleşmesi” başlıklı **altıncı bölümde**; RF’de yürütmenin otoriterleşme eğiliminin nedenlerine ve yürütmenin otoriterleşmesinin sonuçlarına yer verilmiştir. Bir ülkede belirli bir zaman diliminde geçerli olan siyasal yapıyı, evrensel doğru olarak kabul edilmiş teorik bilgilerle açıklamak mümkün değildir. Siyasal yapılar çözümlenirken; ülkelerin siyasal kültürü, halkın psikolojisi, beklentileri ve ülkenin ekonomik yapısı gibi daha birçok etmen göz önüne alınmak zorundadır. Aksi taktirde doğru çözümlenemelerde

bulunmak pek mümkün olmayacaktır. Bu düşüncelerden hareketle, bu bölümde Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesi açıklanırken, genel geçer teorik bilgiler esas alınarak çağımızın demokratik değerleriyle bağdaşmayan Rusya Federasyonu'ndaki otoriterleşme eğilimi başlangıçta eleştiri konusu yapılmamış, nedenleriyle birlikte değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesine ilişkin genel bir değerlendirmeye de yer verilmiştir.

Yedinci bölüm; araştırmanın sonuç bölümü olup, araştırma hakkında genel bir değerlendirmeyi içermektedir.

Bir rejim, halkın adalete inanmaz bir hale geldiği noktaya gelince mahkum olmuştur (Montesquieu).

2. YAPILARINA GÖRE DEVLET BİÇİMLERİ VE KUVVETLER AYRIMINA DAYALI HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Yöneten ve yönetilen ayrımı insanoğlunun varoluşundan itibaren bulunmakla birlikte, toplu yaşama geçilmesiyle bu ayrımın belirginleştiği kabul edilmektedir. Başlangıçta tek bir kişinin hakimiyeti ve her şeye egemen olmasıyla başlayan süreç; zaman içerisinde egemen olanların, yani yönetme hakkını elinde bulunduranların ortaya çıkabilecek olumsuz tutum ve davranışlarına karşı yönetilenleri korumaya ve yönetilenlerin de yönetime katılmalarını sağlamaya yönelik olarak çeşitli yönetim sistemlerinin ortaya konulmasına vesile olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış olan yönetim sistemleri çok çeşitli şartların zorlaması ve teşvikiyle şekillenmiştir. Her sistem her toplumda aynı başarı düzeyine ulaşamamış, aynı sistemin uygulaması bir toplumdan diğerine değişiklik göstermiştir. Siyaset bilimi uzmanları da bir sistemin değişik ülkelerdeki uygulamalarının farklılık gösterebileceği hususunda ittifak etmişlerdir.

Bu bölümde; egemenlik kavramı açıklanarak egemenliğin kullanımındaki düşünsel temellere yer verilmiş; yapılarına göre devlet biçimleri ve kuvvetler ayrımı ilkesi ile kuvvetler ayrımına dayalı hükümet sistemleri ele alınmıştır. Devlet ve hükümet biçimleri açıklanırken ayrıntıya girilmemiş, her sistemin temel prensipleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümün araştırmaya dahil edilmesinde, çağdaş sistemlerin okuyucuya tanıtılmasıyla, Rusya Federasyonu sisteminin konumlandırılmasının kolaylaşacağı düşüncesi etkili olmuştur.

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin konumunu saptamaya çalışırken, siyasi sisteminin genel işleyişini açıklamak çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışmanın daha sonraki bölümlerine temel oluşturması için bu bölümde; üniter ve karma yapılı devlet biçimleri ile demokrasinin uygulanmasına olanak tanımaları nedeniyle günümüz devletleri tarafından tercih edilen kuvvetler ayrımına dayalı hükümet sistemleri açıklanmıştır.

2.1. Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Kullanımında Düşünsel Temeller

Egemenlik ortaya çıkışından beri üzerinde durulan ve değişik anlamlar verilen bir kavramdır. Egemenlik uzun süre kamu hukukunda, siyaset felsefesinde ve klasik politika biliminde merkezi bir yer tutmuş ve çeşitli teorilerin temel dayanağı olmuştur. Egemenlik, Jelinek'in deyimiyile bir düşünürün çalışma masası başında icad ettiği bir kavram değildir. Egemenliğin kaynağını ortaçağın sonlarını ve yeniçağın başlarını kaplayan uzun bir zaman şeridi içerisinde cereyan eden tarihsel olaylarda aramak gerekir. Yüzyıllar süren bu olaylar Avrupa'da büyük güçler arasında çetin bir üstünlük mücadelesi şeklinde kendini gösterir. Bu üstünlük mücadelesinde taraflar, bir yanda başta Fransa krallığı olmak üzere monarşiler, öte yanda ise feodalite, Papalık ve Roma-Cermen İmparatorluğudur. Mücadeleden Fransa krallarının galip olarak çıktıklarını ve içerde feodal güçlere karşı kesin üstünlüklerini kabul ettirdikleri gibi imparatorluk karşısında bağımsızlıklarını sağladıklarını da görüyoruz. İşte bu uzun ve tarihi mücadele sırasında egemenlik kavramı, Fransa krallarınca ülke içinde kendi iktidarlarına rakip olabilecek bir iktidar, ülke dışında da kendilerinden üstün bir kuvvet tanımadıklarını ifade eden bir formül olarak kullanılmıştır (Kapani, 2005, 54).

Egemenlik, bir toplumdaki en üstün iktidar anlamında kullanılmakta ve bir ülkede yaşayan bütün insanlar üzerinde kanunla sınırlandırılmayan bir iktidarı anlatmakta (Dursun, 2006, 104), devletin üstün emretme ayrıcalığını ifade etmektedir (Gözübüyük, 2004, 72). Siyasal iktidarın toplumu tek taraflı olarak kurmasının, egemenin idaresinin topluma dayatılmasının bir aracıdır (Türköne, 2012, 57). Bir yönüyle ise, yönetme hakkının kimden kaynaklandığını ve kimde olduğunu belirleyen en temel kavramdır. Günümüzde egemenliğin insanlardan kaynaklandığı kabul edilmektedir ve demokratik egemenlik olgusu meşrulukla eşdeğer tutulmaktadır (İpek, 2008, 211).

Egemenlik (sovereignty) kavramı, Ortaçağın sonlarında başlamış ve 19. yüzyıla kadar uzanan Kilise, aristokrasi, krallık ve burjuvazi gibi iktidar odakları arasındaki güç ve üstünlük mücadelesini açıklamak için kullanılan ve siyasal iktidar kavramından daha genel ve geniş ilişkiler alanına sahip bir kavramdır. Çünkü ortada

modern anlamda bir siyasal iktidar (devlet) dahi yokken Kilise ve aristokrasinin ülke üzerinde etkinlik ve yaptırım gücü söz konusu olup, günümüzde devlete atfettiğimiz tüm yetkiler kilise ve krallıklar tarafından kullanılmakta idi. Para basma, yargılama, ordu, eğitim, vergi gibi siyasal iktidar göstergeleri bu yapılar aracılığıyla uygulanabiliyordu. Egemenlik kavramı, bu güçlerden birisinin kendi üstünlüğünü diğerlerine kabul ettirebilmek için kullandığı bir imtiyaz idi. Ve bu imtiyazı uzun çatışmalar sonucunda monarşiler kazanmıştır. Egemenlik kavramını, bu anlamda yani “güçler arasında en üstünü” (Latince, *superanus*: en üstün iktidar) olarak ilk kez teorisinin merkezine oturtan Machiavelli iken, kavramı siyaset bilimi literatürüne sokan Bodin’dir. Egemenlik kavramını; “en üstün iktidar” şeklinde geniş bir anlamda tanımlayan ve modern devletin de onun tek temsilcisi olarak tarih sahnesine yer alması gerektiğini savunan düşünür ise Hobbes’tur (Türköne, 2012, 57). Bodin’e göre egemenlik tek, bölünemez ve devredilemez bir iktidarı ifade etmektedir. Bu anlamda egemenliğin ortaya çıkmasında tarihsel olaylar ve siyasal gelişmeler etkili olmuştur. Özellikle batıda feodal prensliklerle merkezi güçler arasında yaşanan iktidar mücadelesinde merkezdeki iktidarın diğerleri üzerindeki egemenliğini güçlendirmek, paylaşılmasını önlemek ve üstünlüğünü kabul ettirmek için egemenliğin tekliği, bölünmezliği, mutlaklığı, sınırsızlığı ve devredilmezliği niteliklerini teorileştiren görüşler ileri sürülmüştür (Dursun, 2006, 104).

Rousseau’ya göre egemenlik genel iradenin kullanılmasıdır. Genel irade, her bireyin özel iradesinden oluşur ve daima iyiyi, doğruyu gösterir. Egemenlik meşruluğunu bu genel iradede almaktadır (Teziç, 2001, 94). Egemenlik kavramının klasik açıklamaları Rousseau’ya, bir anayasa ilkesi haline gelmesi de Fransız Devrimine aittir. Devrimcilerin amacı; egemenlik tacını kralın başından alıp ulusun başına koymak; istibdatın haksız, temelsiz ve akıl dışı olduğunu ilan etmek ve egemenliğin kaynağının toplumda olduğunu vurgulamaktı (Gözübüyük, 2003, 68). 1789 Fransız ihtilalinden bu yana egemenliğin insanlardan kaynaklandığı ve üstün emretme gücüne insanların tümünün sahip olduğu kabul edilmektedir. Sorun *egemenliğin sahibi olan bireylerin devlet yönetiminde nasıl söz sahibi olacağı, iktidarı nasıl kullanacağı* noktasında ortaya çıkmaktadır (Hakyemez’den, 2004: 63: Akt: İpek, 2008, 213)

Egemenliğin kaynağını açıklayan kuramlar başlıca iki kümede toplanmaktadır. Bunlardan biri tanrısal diğeri demokratik kuramlardır. Bunlardan en eskisi egemenliğin kaynağını Tanrıda gören kuramdır. Bu kurama göre yönetenler yönetme hakkını tanrıdan almaktadırlar. Demokratik kuramda ise yönetme hakkını halk verir. Demokratik kuram içinde biri halk egemenliği, diğeri ulusal egemenlik olmak üzere iki anlayış ortaya çıkmıştır. Eğer egemenlik ulusa ait ise ulusal egemenlikten, vatandaşlara ait ise halk egemenliğinden söz edilmektedir (Gözübüyük, 2004, 72).

2.2. Yapılarına Göre Devlet Biçimleri

Devlet biçimleri yapı açısından iki kümede toplanır. Bunlardan biri “tekli devletler” (üniter devlet) diğeri “karma devletler” dir (Gözübüyük, 2003, 18; Teziç, 2001,123; Gözler, 2004,67). Karma devletlerin birkaç türü olmasına karşın sadece federalizm yaygın olarak uygulamada yer almaktadır. Burada, konumuzla ilgisi nedeniyle, federalizm ayrıntılı olarak ele alınmış diğerkarma devlet türlerine ise kısaca değinilmiştir.

2.2.1. Üniter Devletler

Devlet yetkilerinin alt veya üst başka bir devlet ya da devletlerle paylaşılmadığı yapılar üniter devlet olarak adlandırılır. Devlet ülkesinin ve ülke üzerinde yaşayan halkın tek bir devlet egemenliğine tabi olması, iç ve dış egemenliğin başka bir devletle paylaşılmaması durumunda üniter devletten sözedilir (Gözübüyük, 2003, 18). “üniter devletler için” tekli devlet (*Etat unitaire, unitary state*), veya “basit devlet (*Etat simple*)” ifadeleri de kullanılmaktadır (Gözler, 2004,67). Bu çalışmada “üniter devlet” ifadesi kullanılacaktır.

Genellikle tek bir etnik topluluktan oluştuğu fikri genel kabul gören ulus devletler iktidar kullanımı için oluşturdukları tasarımları merkezde iktidarı yoğunlaştıran, tek ve standart (uniform) uygulama olan mutlak eşitlik esasına göre kural, yasa, yönetmelik v.b. siyasal kararlar üretir ve düzenlemeler yaparlar. Bu tür iktidar kullanımlarının **üniter** (tekdüze) devlet yapısını oluşturduğunu görmekteyiz. Üniter devletler genellikle çok büyük ve parçalı topraklara sahip olmadıkları gibi, tarihten gelen derin ayrımlarla bölünmüş etnik, mezhep, din v.b. kültürel topluluklara

sahip değillerdir. Ancak, bu üniter devlet yapısı için bir ön koşul olmak niteliğinde de değildir. Örneğin, Britanya'daki Birleşik Krallık İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda topraklarından oluşmuş olup bu topraklardaki insan toplulukları farklı etnik kökenden gelen ve İngilizler tarafından işgal edilerek Londra'daki yönetime bağlanan bir geçmişe sahiplerdir (Kalaycıoğlu vd. 2012, 28). Devletin üniter yapılı olup olmaması bir siyasi tercih sorunu olup, kurucu güç tarafından, ya da yasal düzenlemeyle gerçekleşir. Ancak kurucu güç ya da yasama meclisleri bu konuda serbest bir takdiri yetkiye sahip değildirler. Çünkü tarihi, sosyal, ekonomik, coğrafi ve kültürel etkenler bir devletin üniter yapılı olup olmayacağını belirler (Teziç,2001,123). Ayrıca ulusal gelenekler, halkın bilinç düzeyi ve yabancı devletlerle ilişkilerin düzeyi de devlet biçimi üzerinde etkilidir (Tanilli, 2002, 16).

Üniter yapılı devletlerde bir tek yasama, bir tek yürütme ve yargı birliği vardır (Öztekin, 2003, 36). Türkiye, Fransa, İtalya gibi devletler tekli devlet yapısına sahip olan devletlerdir (Gözübüyük, 2003, 18). Üniter devlette egemenlik de tektir; bölünemez. Ülkenin ve milletin tamamı aynı egemenliğe tabidir. Gerek toprak unsuru bakımından, gerekse insan unsuru bakımından devletin tamamı aynı egemenliğe tabidir; devletin ülkesi ve milleti üzerinde aynı hukuk uygulanır. Ülkenin farklı kısımlarına farklı hukukun uygulanması veya milleti oluşturan etnik, dilsel veya dinsel gruplara farklı hukukun uygulanması üniter devlet ilkesiyle bağdaşmaz (Gözler, 2009, 81).

Tekli devletler merkezden yönetim, yerinden yönetim, yetki genişliği ve bölgeselleşme ilkelerine göre değişik biçimlerde örgütlenmişlerdir (Gözübüyük, 2003, 18). Merkezi Tek Yapılı Devletlerde; kamu hizmetleri, hizmeti yöneten görevliler ve hizmetin yürütülmesi için mali olanaklar bakımından merkezileşmiştir. Tüm yönetim işleri başkent denilen merkezde belli sayıdaki yetkililer tarafından sağlanır. Fakat bu yetkililer, tüm bu yönetim işlerini doğrudan yerine getiremeyecekleri için atadıkları kamu görevlilerinden faydalanırlar (Teziç, 2001, 124).

Üniter devletler ülke düzeyinde örgütlenmekte ve merkezden yönetimin sakıncalarını gidermeyi amaçlayan "yetki genişliği" ilkesi çerçevesinde taşra örgütlerine belirli düzeylerde yetki devri yapmaktadırlar (Köse, 2004, 4). Yetki devri, gücün merkezi yönetimden alt bölgesel kurumlara transferidir. Yani güçlerin

ve görevlerin daha yüksek bir otoriteden daha düşük bir otoriteye verilmesi demektir. Yetki devredilmiş organlar merkezi ve yerel yönetimler arasında bir ara yönetim düzeyi oluştururlar. Onların yetki ve sorumlulukları merkezden kaynaklanmakta ve merkez tarafından verilmektedir (Heywood, 2007, 244).

Yerinden Yönetimli Tekli Devletlerde; topluma sunulacak bazı idari hizmetler, devlet merkezinden ve tek elden değil, merkezi idare teşkilatı içerisinde yer almayan ve merkezi idare hiyerarşisine dahil olmayan kamu tüzel kişileri (Yerinden İdare Kuruluşları) tarafından yürütülmektedir (Günday, 1992, 14). Yerinden idare kuruluşları, kararlarını kendi organları aracılığı ile alan ve gene kendi organları tarafından uygulayan, bu yönüyle merkezi idare karşısında belli ölçüde bağımsız olan kuruluşlardır. Bu kuruluşların kendilerine özgü bütçeleri ve gelir kaynakları vardır (Karatepe, 1988, 77-78).

2.2.2. Karma Devletler

Karma devletler birden çok devletin bir araya gelmesiyle oluşan devlet biçimleridir. Karma devlet biçimi olarak “kişisel birlik”, “gerçek birlik”, “konfederasyon” ve “federasyon” biçimlerine rastlanır (Gözübüyük, 2003, 20). Karma yapılı devletlerde siyasi iktidar tek elde toplanmamış, eyaletler ya da üye devletlere de paylaştırılmıştır. Karma yapılı devletlerde her eyaletin ya da üye devletin kendi yasama organları, her üye devletin kendi yürütme organı vardır. (Öztekin, 2003, 35-36). Kişisel birlik, gerçek birlik, konfederasyon daha ziyade tarihsel şekiller olmasına rağmen, federasyon günümüzde de yaygın olarak görülen bir devlet şeklidir (Gözler, 2004,68). Bu çalışmada uygulamada yaygın olarak görülmesi ve konumuzla ilgisi nedeniyle federalizm etraflıca açıklanacak, diğer karma devlet biçimlerine ise kısaca değinilecektir.

2.2.2.1. Kişisel Birlik

İki veya daha çok devlet bir kralın kişiliğinde birleşmişlerdir. Her devlet kişiliğini ve devlet olma özelliğini korumaktadır. Her biri bağımsız birer devlet olarak egemenliklerini sürdürürler (Gözübüyük, 2004, 21). Bu tür devletler günümüzde hemen hemen hiç kalmamıştır. Genelde ortak hükümdarın yaşamı ile sınırlı birlik oluştururlar. Bu tür birleşik devletlere tarihten örnek verecek olursak;

1815-1890 yılları arasında Hollanda ile Lüksemburg, 1885-1908 yılları arasında Belçika ile Kongo Cumhuriyeti kişisel birlik şeklinde birleşik devlet oluşturmuşlardır (Öztekin, 2003, 36-37)

2.2.2.2. Gerçek Birlik

İki veya daha çok devlet bir kralın kişiliğinde birleşmişlerdir. Her bir devlet iç egemenlik yönünden bağımsızlığını korumakla birlikte, dış egemenlik açısından tek bir devlet gibi hareket ederler (Gözübüyük, 2004, 21). İki devlet içişlerinde serbest olup, dışişlerinde aynı hukuk kurallarına tabidirler. Gerçek birliğin kişisel birlikten farkı; iki devlet arasındaki birlik karşılıklı anlaşmalarla pekiştirilmiştir. Bu tür birleşik devlet örneğine günümüzde pek rastlanmamakla birlikte, yakın tarihte örnekleri görülmüştür (Öztekin, 2003, 36-37).

2.2.2.3. Konfederasyon

Özellikle komşularına göre görece olarak küçük, kaynakları kısıtlı, nüfusu az olan ve dolayısıyla zayıf olan üniter devletler, kendilerini tehdit ettiğini algıladıkları bir devlete karşı varlıklarını korumak için benzer devletlerle ittifaklar kurmak yolunu seçerler. Bu ittifaklar genellikle askeri yardım, savaş sırasında birlikte savaşmak, birbirlerinin kaynaklarını daha iyi kullanmak için iktisadi işbirliği v.b. uygulamaları içerir. Bu ittifakları daha sürekli ve sıkı hale getirmek için yapılan anlaşmalar bu üniter devletlerin her birinin bir parçasını oluşturduğu daha büyük bir devletin kurulmasını sağlar (Kalaycıoğlu vd. 2012, 29).

Birleşik devlet türünün bu çeşidi de çok az görülmüştür. Bu tür yapılar çoğunlukla ortak savunma amacıyla kurulmuşlardır (Öztekin, 2003, 36-37). Bağımsız devletler tarafından egemenliklerini koruma koşulu ile, ortak çıkarlarını korumak için bir anlaşma ile kurulan ve üyelerine diledikleri zaman üyelikten çıkma hakkı tanıyan karma bir devlet biçimidir. Konfederasyonda devletler bağımsız olma niteliğini korumakla birlikte dış ilişkilerden bir kısmı konfederasyonun tek organı olan diyet meclisine bırakılmıştır (Gözübüyük, 2003, 20). Konfederasyonda, devletlerarası uyumun sağlanabilmesi için ortak bir organın varlığı gerekmektedir. Uluslararası hukuk açısından ise konfederasyon bir devlet sayılmamaktadır.

Konfederasyon uluslararası bir anlaşma ile oluşmakta ve bunun değiştirilmesi de üye devletlerin oybirliği ile gerçekleşmektedir (Teziç, 2001, 129).

2.2.2.4.Federalizm

Federalizmi tanımlayan unsurlar siyasi ve felsefi yazılarda çokça yer almış durumdadır. Bu durum terimle ilgili yalın ve kapsamlı bir tanımın oluşturulması işini güçleştirmektedir. Bu nedenle, “federalizm” yeni bir ideoloji veya politik teori ya da bir yönetim biçimi veya daha basit bir deyimle, yeni bir fikir veya kavram olarak tanımlanmaktadır. Federalizmle ilgili görüşler ne kadar farklı olursa olsun, hepsinde de ortak olan üç husus vardır. *Bunlardan ilki*, terimin Latince “foederis” (anlaşma) anlamına gelen kelimedenden geliyor oluşudur. *İkincisi* ise savaşlardan kaçınılması ilkesidir: Liberal, demokratik ve sosyal ideolojilerin devletler arasında savaşları engellemeye yönelik önlemleri sağlayamamasından dolayı federalizm sürdürülebilir barış için “ideolojik umutlardan” biri olarak düşünülmüştür. *Üçüncü ortak nokta* ise federalizmin çok kültürlü bir yapının organizasyonu olarak tanımlanmasıdır (Neculai, 2005, 17-18) . Her ne kadar hiçbir federal sistem birbirinin aynı değilse de, hepsinin temel özelliği egemenliğin merkez ve çevre kurumları tarafından paylaşılıyor olmasıdır (Heywood, 2007, 232).

Dünyada 24 devlet federasyon şeklinde yönetilmektedir (Erol, 2010, 4). ABD, Kanada, Avusturya, Güney Afrika Birliği, Birmanya, Hindistan, Pakistan, İsviçre, Almanya, Malezya, Nijerya, Venezuela, Uganda, Zaire, Arjantin ve Belçika federal devlet örnekleridir (Teziç, 2001,128). *Yeni federal devletlere örnek olarak ise Rusya Federasyonu’nu gösterebiliriz* (Gözler, 2004,68). *Dünya nüfusunun üçte birinden fazlası* bir çeşit federal sistemi olan devletler tarafından yönetilmektedir. Federalizmin yaygın olması tesadüfi değildir. Coğrafi olarak büyük devletler, kültürel olarak da çeşitli olma eğilimindedirler ve güçlü bölgesel gelenekleri vardır. Bu durum genellikle üniter bir sistem içinde karşılanamayacak ölçüde yerinden yönetim ve gücün dağıtılması yönünde baskı yaratır. Kültürel ve etnik farklılıklar da federalizmin benimsenmesini teşvik eder (Heywood, 2007, 232,236). Devlet sistemleri uygulamada bir ülkeden ötekine farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu nedenle; burada federalizm uygulamalarının ayrıntılı açıklanması yerine, federalizmin genel ilkelerinin ele alınmasıyla yetinilecektir.

Federal devlet denildiğinde, kendisini oluşturan birimlerin (federe devletlerin) ilke olarak uluslararası yetkileri olmamasına karşın, her birinin anayasa, yasama ve yargılama alanında özerkliğe sahip olmaları anlaşılır. Federal devlet, yetkilerini ortaklaşa paylaştığı, birçok başkaca devletlerden oluşmaktadır. Federalizm, bir ülkeden ötekine çok farklı özellikler göstermektedir. Bu bakımdan federal devlet sayısı kadar federalizm olduğu söylenebilir (Teziç, 2001,128). Siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel nedenlere bağlı olarak federalizmin her ülkedeki uygulaması birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Ancak ortaya çıkan bu farklılıklar, temel kriterleri sağladığı sürece, sistemi adlandırmaya engel değildir.

Federal devletler bütünleşme ya da ayrılma yoluyla oluşabilirler. Bütünleşme, daha önce egemen olan devletlerin çeşitli nedenlerle bazı alanlardaki yetkilerin kullanılmasını bir üst düzeydeki otoriteye bırakarak, merkezi otoriteye bağlanmalarıdır. Ayrılma ise, daha önce tek yapılı olan devlette, merkezi otoritenin çeşitli nedenlerle zayıflaması ve yumuşaması sonucu, bazı bölgelere bağımsız bir devlet olmak yerine özerklik sağlanmasıdır. Tipik örneği SSCB ve günümüzde Belçika'dır (Odyakmaz vd. 2008, 295). Federal devletin ülkesi ve nüfusu federe devletlerin ülkesi ve nüfusundan oluşur. Federe devlet içinde yaşayanların iki türlü vatandaşlıkları vardır. Bunlar hem bir federe devletin hem de federal devletin vatandaşlarıdır. Devlet egemenliğinin içte kullanılması federe devletlerle, federal devlet arasında bölüşülmüştür. Dış egemenliğin kullanılması ise federal devlete aittir (Gözübüyük, 1998, 21). Federe devletlerin parlamentoya sahip olmaları ve bu kapsamda egemenliğe ilişkin kimi kararlar almış olmaları, bunları tam bir egemen ve sınırlarını da siyasi sınır kabul etmek için yeterli değildir (Akbulut, 2011,34). Egemenliğin paylaştırılması federal sistemin en önemli özelliğidir (Brazelton, 2004,13).

Federe devletlerde merkezi hükümet gibi egemenliğin kaynağını halktan alırlar. Yapısal olarak federe devletler merkezin müdahalelerine karşı korunmuşlardır. Fonksiyonel olarak ise zaten birçok faaliyeti federal hükümetle ortaklaşa yaparlar. Ancak bu yetki paylaşımı, onların politika yapma rollerini ve karar alma güçlerini ortadan kaldırmaz (Öztürk, 1992, 4). Federe devletler uluslararası varlıkları olmamasına karşın devlet olmaya devam ederler. Zira özerklikleri hem tanınmakta hem de korunmaktadır. Uluslararası kişilikleri

olmamasına karşın federal devletin politikasının oluşumuna katılmaya devam ederler (Teziç, 2001,131).

Federal devletin de federe devletlerin iradesinden ayrı ve federe devletleri bağlayan üstün egemenliği ve bu egemenliği kullanan yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Federe devletler, federal devletlerin bu organlarının oluşumuna gerek devlet olarak, gerek federal devletin vatandaşı olarak katılmak suretiyle, federal devlet egemenliğinin kullanımını gerçekleştirirler (Odyakmaz vd. 2008, 295). Federal devlet bir yandan yekpare tek bir millet gerçeğini yansıtır; öte yandan da geniş bir özerkliği elinde tutan çeşitli üye devletlerden oluşmuştur. Federal kurumlar ister istemez bu çifte gerçeği dile getirirler. Federal parlamentoda iki meclis bulunur. Biri federal devletin birliğinin simgesidir, tüm halkı ya da milleti temsil eder ve her üye devletin nüfusuyla orantılı olarak temsilini sağlar. Öteki meclis ise, her üye devleti devlet birimi olarak temsil eder ve her üye devletin eşit sayıda temsilcisinden oluşur (Tanilli, 2007, 267). İki meclis sistemi “iktidarın iktidar tarafından sınırlandırılmasına” bir reçete olarak ortaya atılmış ve hürriyetlerin gelişmesinde bir güvence sağlamak için yasama içinde meclisin ikiye ayrılması, kuvvetler ayrılığına bir tür “eklenti” olarak düşünülmüştür. Onun için, iki meclis sistemi, klasik liberal demokrasinin niteliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki; günümüzde, federal yapılı olmayan batının gelişmiş demokrasilerinin pek çoğunda (İngiltere, İtalya, Fransa, Norveç, Hollanda gibi) iki meclis sistemi uygulanmaktadır (Çevikbaş, 2008, 5). Federal sistemler, birlik ve bölgesel çeşitlilik, etkin bir merkezi güç ihtiyacı ile bu gücün sınırlandırılması ve kontrol edilmesi ihtiyacı arasındaki uzlaşma üzerine temellendirilmişlerdir (Heywood, 2007, 234).

Federalizmde özerklik verilen şey, ülkenin coğrafi birimleri, bölgeleridir. Milletın bir kısmı değildir. Federalizm, millet düzeyinde değil, ülke düzeyinde, yani coğrafi temelde bir yetki paylaşımıdır. Federal devletlerde, devlet, millet unsuru bakımından değil, ülke unsuru itibarıyla birden fazla kısma bölünür. Bir federal devletin kısımları, yani federe devletler veya eyaletler, etnik değil, coğrafi birimlerdir. Federal devletlerde birden fazla, federe devlet (eyalet) vardır; ancak tek bir millet vardır. Örneğin ABD’de birden fazla eyalet olmasına rağmen, tek bir Amerikan milleti vardır. Devlet yetkilerinin paylaşımında toprak bakımından ayırım yapılmıştır; ırk, dil, din, etnik grup vs. bakımından bir ayırım yapılmamıştır (Gözler,

2009, 86). Coğrafi temele dayanmayıp sırf ırk temeline dayalı federal yapılar, ileride konfederasyona ve nihayet bağımsız iki devlete dönüşeceklerdir. İleride bağımsız bir devletin kurulması planlanıyorsa, geçiş aşaması için, ırk temelli federal yapılar kurulabilir. Zaten böyle bir federe devletin, federal devletin otoritesini uzun süre tanınması beklenmemelidir. Ekonomik ve sosyal bağımlılık ırk temeline dayanan federe devletin federal devletin egemenliğini bir müddet daha tanınmasını sağlayacak; ancak ila nihayet federe bir yapı olarak kalmasını sağlayamayacaktır.

Federalizmde önemli olan konu, federal ve federe devlet arasındaki iktidar bölüşümündeki her hangi bir değişikliğin yasalarla değil, anayasa üzerinde yapılacak düzeltmelerle olanaklı olmasıdır. Federalizm, büyük (federal) ve küçük (federe) devletlerin sağladığı avantajları bir araya getiren sistem görüntüsündedir. Federalizmde hızlı gelişme güçlü birlik v.s. gibi büyük devletin avantajları ile hürriyet, küçük grupların inisiyatifi v.s. gibi küçük devletlerin avantajları bir pota içinde eritilmiştir. Federal sistemin birliğe giren küçük ve büyük federe devletler arasında bir denge sağlaması en önemli niteliklerinden biridir. Federal organlarda temsil edilmeleri özellikle kongrede temsilciler meclisi için nüfusla orantılı üye sayısı, senato için küçük büyük farkı gözetilmeksizin iki senatör gönderilmesiyle dengeli kılınmıştır (Çam, 2000, 94). Daha detaylı anlatmak gerekirse, federalizm, hem toprağın bütünlüğünü hem de üzerinde yaşayan insanları koruyan, kurumsal bir çerçevede içinde farklı kültürlere sahip toplumların birarada yaşadığı bir bölgenin organizasyonunu anlatan bir kavramdır. Böyle bir yapının düzgün bir şekilde işleyebilmesi demek, yetkilerin ulusüstü ile bölgesel, ulusal ve yerel düzeyler arasında paylaşımının yapılması anlamına gelir. Bu da daha fazla verimlilik ve alınan kararların yerel unsurlara saygı göstermesi anlamına gelir. Çok katmanlı bir siyasi yetkinin varlığı, hükümetin farklı düzeylerine vatandaşların daha fazla katılım göstermesini sağlayabilir (Neculai, 2005,18-19).

Federalizmin temel mantığı olan aynı devlet içerisinde yaşayan ve aralarında birtakım farklılıklar bulunan topluluklara bir takım özerklikler tanımadır. Ancak, federal devletler çıkardığı yasa ve anayasalarla aslında bu özerkliği sınırlandırmaktadır. Federal sistemin zayıflıklarından birisi de merkezi yönetimi sınırlayarak cesur ekonomik ve toplumsal programların uygulanmasını güçleştirmesidir. Federalizm yönetsel bölünmeyi destekleyerek çözülmeci baskıların

güçlendirilmesine ve nihai olarak dağılmaya yol açabilmektedir (Heywood, 2007, 240).

2.3. Kuvvetler Ayırımı İlkesi ve Kuvvetler Ayırımına Dayalı Hükümet Sistemleri

Çeşitli hükümet biçimlerini sınıflandırmak, çağlar boyunca siyasi analizin ilgilendiği başlıca konulardan birisi olmuştur. Bu süreç İ.Ö. dördüncü yüzyıla, Aristo'nun bugün de yaygın olarak kullanılan “demokrasi”, “oligarşi” ve “tirani” kavramlarını kullanarak o günkü siyasi rejimleri tarihin kaydettiği ilk sınıflandırma girişimine kadar götürülebilir. Onsekizinci yüzyıldan bu yana hükümetler çoğunlukla monarşiler ve cumhuriyetler veya otokratik ve anayasal rejimler olarak sınıflandırılmışlardır. Yirminci yüzyılda bu ayırım daha da keskinleşmiştir. Soğuk savaş döneminde revaçta olan siyasi sistemlerin “üç dünya” şeklinde sınıflanması demokrasi ile totaliterizm arasındaki mücadelenin belirleyici olduğu bir dünya siyaseti görüntüsü yaratmıştır. Komünizmin çöküşü, Doğu Asya'nın yükselişi ve siyasi İslamın doğuşu gibi modern gelişmelerin ışığında tüm bu sınıflamaların modası geçmiş gözükmemektedir (Heywood, 2007,31). Bu çalışma hükümet sistemlerini sınıflandırmak gibi bir amaç taşımadığından; bu bölümde, kuvvetler ayırımı ilkesi açıklanarak, demokrasinin uygulanabilmesine olanak veren ve günümüzde yaygın olarak görülen kuvvetler ayırımına dayalı hükümet sistemlerinin ele alınmasıyla yetinilmiştir.

2.3.1. Kuvvetler Ayırımı İlkesi

Hükümet sistemlerinin anayasa hukuku ve siyaset bilimi literatüründeki tasnifinin kuvvetler ayrılığı veya birliğine dayalı olarak yapılması adettendir ki bu durum aynı zamanda bir ülkedeki siyasi rejimin demokratikliği bakımından da tayin edici bir değerlendirme ölçütü olarak kabul edilmektedir. Buna göre modern bir devlette mevcut olan üç temel devlet organının ifa edeceği işlerin ayrı ayrı eller tarafından icrası demokratik rejimin temelini oluşturmaktadır. Özünde etkin bir fren ve denge mekanizmasına dayalı bulunan demokratik rejimlerin bu temel vasfının, en yüksek düzeyde, ancak kuvvetler ayrılığının mevcut bulunduğu bir ortamda tecelli edebileceği kabul edilmektedir. Zira gücün gücü sınırladığı bir ortamda ancak siyasi

çoğulculuk, kamu hürriyetlerinin güvence altına alınması, önemli siyasi makamları yöneteceklerin seçimle tayini, muhalif olma hürriyeti, kanun önünde eşitlik, anayasal sınırlar dahilinde çoğunluğun yönetimi, hesap verebilirlik, şeffaflık, temsil, katılım, serbest ve adil seçimler gibi demokratik bir takım ilke ve değerlerin bir anlam ve değer ifade etmesi beklenir. Bütün devlet işlevlerinin aynı devlet organının bünyesinde toplandığı bir kuvvetler birliği ortamında bütün bu sayılan demokratik rejim unsurlarının herhangi bir öneme haiz olamayacağı hususu her türlü izahtan varestedir (Hekimoğlu, 2012, 4).

Siyasal iktidar gücünün tek bir otoritede toplanması ile bu gücün işlevlere göre farklı yapılar arasında paylaştırılarak kullanılması uygulaması, siyasal iktidarın sınırlandırılması bakımından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Kuvvetler ayırımı teorisine göre siyasal iktidar üç ayrı kuvvetten; yasama, yürütme ve yargı güçlerinden oluşmakta, bu kuvvetlerin tek bir otorite altında toplanması durumunda ise iktidar olağanüstü güçlenmekte ve yönetilenlerin temel hak ve özgürlüklerini tehlikeye sokmaktadır (Dursun, 2006, 124). Devlet içinde egemenlik yetkisinin nasıl ve kimler tarafından kullanılacağı sorusu, ilk çağlardan günümüze önemini yitirmeyen bir konudur. Bu alandaki düşünsel temeller uzun bir süreçte ortaya konmaya çalışılmış, uygulamaları ise 18'inci yüzyıl sonunda başlamıştır. Demokratik rejimlerde kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması iki şekilde olmaktadır: Bunlardan birisi sert kuvvetler ayrılığı, diğeri ise parlamenter rejimdir. Her iki sistemin esaslarında ve uygulamalarında zamanla farklılıklar ortaya çıkmıştır. Siyasi partilerin sahneye çıkışı ile birlikte kuvvetler ayrılığı prensibinin uygulanması teoriden farklı olarak gelişmiş; yasama, yürütme ve yargı erklerinin işlevleri uygulama ile değişmiştir (Akgül, 2010, 79).

Batı'da, siyasal ve sosyal nedenlerin zorladığı yasama-yürütme ayrılığı "güçler ayrılığı kuramı" adıyla öğretisel bir temele dayandırılır. Buna göre; devlette yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üç güç vardır. Bu güçler birbirinden farklı faaliyetleri karşıladıkları için, ayrı ellerde, ayrı organlarda toplanmalıdır. Kısacası, devlette kanunları yapacak, onları uygulayacak ve uyuşmazlıkları çözecek olan iradeler birbirinden ayrı olmalıdır (Tanilli, 2007, 349). Kuvvetler ayırımının temelinde iktidar sahiplerinin girişecekleri hukuksuz uygulamaları engellemek için gücü bir başka güçle sınırlama düşüncesi yatar. Bunun dışında demokratik anlayış

gücün tek bir elde toplanmasına izin vermez ve parçalanmasını gerektirir (Türköne, 2012, 138). Bir devlette yasama ve yürütme iktidarı bir elde toplanırsa orada özgürlük olmaz, yargı da, yasama ve yürütmeden ayrılmamışsa yine özgürlük olmaz. Yasama iktidarı yaptığı yasaları, kendisi baskı yaparak uygularsa o yerde özgürlük kalmaz. Yargı yasama ile birleşmişse, kişinin ne canı ne de özgürlüğe güvende olur; çünkü yargıç aynı zamanda yasa koyucudur ve keyfince karar verebilir. Yargıç yürütme iktidarına sahipse, yargıç bir zorba olur (Göze, 2011, 175).

Demokrasilerde kuvvetler ayrılığı prensibi ve dolayısı ile yasama, yürütme ve yargı erklerinin uyumlu bir birliktelikle kendi hareket alanlarında bağımsız çalışması esastır. Her erk birbirine etki eder, birbirini kontrol eder ve adalet içinde birbirini dengeler. Toplumun ortak aklı ve vicdanı olarak hareket eden yasama, köstek olmadan yürütme'nin serbest hareket alanını belirler ve yargının da kamuoyu vicdanına uygun kararlar vermesi için hukukî zemini güncel tutar. Yasama ve yargı, ülke direksiyonunda oturan yürütmenin yanlış rotaya sapması durumunda müdahale eder ve emanet edilen yetkinin suiistimal edilmesine karşı güvence oluşturur. Düzgün işleyen demokratik bir sistemin özellikleri: Hızlı karar alma mekanizmasına sahip etkin bir Yürütme, toplumda adalet hissini tatmin eden hızlı bir Yargı ve toplumun adeta cisimleşmiş ortak ruhunu temsil eden akil bir yasama. Ve de etkinlik için güvene dayalı, ancak suiistimal etmeye cüret edecekleri caydırıcı mekanizmaları içerisinde barındıran demokratik bir zemin (Çengel, 2013). Bir ülkede demokrasi halk ve yöneticiler tarafından içselleştirilmemiş ise; sistemin kuvvetler ayrılığına dayalı olup olması bir şey değiştirmeyecektir. Ya yürütme diğer erkleri tahakkümü altına alacak ya da erkler arasında üstünlük mücadelesi başlayarak yönetim zaafiyete uğrayacaktır.

Devlet görevlerinin üçe ayrılmasını ve her birinin ayrı organa verilmesini tarihte ilk ortaya atan Aristo'dur (Tanilli, 2007, 349). Kuvvetler ayrılığı kuramı 17. yüzyılın sonlarında Locke ve 18. Yüzyılda Montesquieu tarafından geliştirilmiştir (Gözübüyük, 2003, 53). Her iki düşünür de siyasal iktidarın tek elde toplanmasının yönetilenlerin temel hak ve özgürlükleri için ciddi bir tehdit ve tehlike oluşturduğunu; bunun önüne geçmek için siyasal iktidarın gücünün dağıtılması ve farklı organlar arasında paylaşılması fikrini savunmuşlardır (Dursun, 2006, 124). İngiliz parlamenter sistemi uygulamaları, Montesquieu'ya kuvvetler ayrılığı teorisini

ileri sürmesi için ilham vermiştir. İngiliz sisteminde yasama ve yürütme organlarına ait işlevlerin birbirini etkilemesi en fazla yürütmenin yasama işlevindeki ağırlığında ortaya çıkmaktadır. Parlamantonun yasama yetkisini hükümete devretmesinde bir sınırlama mevcut değildir. Ancak önemli yasal düzenlemeler parlamento yasaları ile yapılmalı ve parlamento bu yasanın yapılması sürecine müdahil olmalı, yürütme gücünün kullanımı parlamenter süreçte kontrol altında olmalıdır (Bradley ve Ewing; Akt: Akgül, 2010, 93). Montesquieu'ya göre yürütme, yasama ve yargı güçlerinin bir kişi veya bir heyette toplandığı yerde hürriyet olmaz; çünkü böyle bir oluşum keyfi despotizme varma eğilimindedir (Ebenstein, 2003, 240).

Montesquieu şöyle bir gözlemden hareket ediyor; yığınla deneyim göstermiştir ki, önünde engel bulunmuyorsa her yönetici yetkilerini aşar, özgürlükleri çiğner ve sınır tanımaz. O halde öyle bir mekanizma yaratmalı ki her güce karşı bir güç olsun. Güç, gücü durdursun. Güç, gücü durdurmazsa yetkiler kötüye kullanılır, özgürlükler tehlikeye girer (Tanilli, 2007, 350).

Kuvvetler ayrılığında sözedildiğinde akla hemen Montesquieu'nun gelmesi, kendisinden önceki düşünürlerden farklı olarak bu konuyu en açık seçik olarak ortaya koymuş olmasından ve kişi hürriyetlerini de kuvvetlerin ayrılmasından doğacak dengeye bağlamasından ileri gelmektedir. Locke'den farklı olarak Montesquieu, yasama ve yürütmenin yanı sıra yargılamayı bir üçüncü kuvvet olarak kabul etmektedir. Montesquieu'ya göre her devlette üç kuvvet vardır. Yasama kuvveti; süreli ya da sürekli kanun yapar, onları değiştirir veya onları yürürlükten kaldırır. Yürütme kuvveti; barışa ya da savaşa karar verir, elçiler gönderir ve kabul eder, güvenliği sağlar ve dışardan gelebilecek saldırıları önler. Yargı kuvveti ise suçluları cezalandırır, ya da bireyler arasındaki uyuşmazlıkları çözer (Teziç, 2003, 392-393).

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, uzun bir dönemde öğretilerdeki gelişimini tamamlamış gibi görünüp ilk yazılı anayasa olan ABD Anayasası ile uygulamaya konmuştur. Bu tarihten itibaren demokratik rejimlerin vazgeçilmezi konumundadır (Akgül, 2010, 81) ve yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin değişik yollardan göreve gelen ve aralarında "fren ve denge mekanizması" bulunan farklı organlara verilmesi temel prensibine dayanır (Soysal, 1990,47). Başka bir anlatımla; kuvvetler ayrılığı, devlet iktidarının hukuki anlamdaki işlevlerinin aralarında işbirliği olan

farklı organlar tarafından yerine getirilmesidir (Özbudun, 2008,183). Kuvvetler ayrılığının amacı, despotizmi uzak tutacak ve özgürlüğü savunacak şekilde devlet gücünü parçalara ayırmaktır (Heywood, 2007, 452).

Yasama gücünün yaptığı yasaları uygulayacak bir iktidara yani yürütme gücüne ihtiyaç vardır; çünkü yasa yapanın yasaları uygulama görevini de yüklenmesi doğru olmayacaktır; aksi halde yasa koyucular, kendilerini yasaların üstünde görme ve yasaları kendilerine uygulamama yoluna gidebilirler ya da yasaları kendilerine uygularken özel çıkarları doğrultusunda bir uygulamaya gidebilirler. Yasa koyucu kendisinin de yasa hükümlerine uymak zorunda olduğunu bildiği zaman, yasaları kamu iyiliği doğrultusunda yapacaktır (Göze, 2011, 175). Kuvvetler ayrımı ilkesiyle, teorik olarak her kuvvetin birbirinden bağımsız olması ve birbirini dengelemesi düşünülmüşse de pratikte bu her zaman mümkün olamamaktadır. Özellikle parti disiplinin olduğu ve tek parti iktidarı uygulamalarında diğer iki kuvvetin yürütme erkinin adeta memuru konumuna dönüştükleri görülebilmektedir. Parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran iktidarlar istediği yasaları, parti disiplini sayesinde, yasama organına sipariş vererek çıkarabilmektedirler. Kuvvetlerin yumuşak ayrımı diye nitelendirilen Parlamenter sistemlerde çoğunlukla uygulama bu doğrultudadır. Kuvvetlerin sert ayrımı diye nitelendirilen başkanlık sistemlerinde ise parlamentoya başkan arasında karşılıklı bağımlılık ilkesi korunmuş olmakla birlikte, genellikle başkanın partisinin çoğunlukta olduğu parlamentolar mevcut olduğundan bu sistemde de yürütmenin başındaki başkan istediği yasaları çıkarmakta çok fazla zorlanmamaktadır.

2.3.2. Kuvvetler Ayrımına Dayalı Hükümet Sistemleri

Hükümet şekillerinin tasnifi, yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbiriyle ilişkisi üzerine yapılmaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2002, 203). Kuvvetler birliğine dayalı bulunan antidemokratik hükümet sistemlerinin tersine kuvvetler ayrılığına dayalı bulunan demokratik hükümet sistemleri, kuvvetlerin sert veya yumuşak bir şekilde ayrılmasına göre tasnif edilmektedir. Buna göre kuvvetlerin katı ayrılığına dayalı demokratik hükümet sistemi olarak başkanlık rejimi ön plana çıkarken, kuvvetlerin karşılıklı bir etkileşim ve işbirliği temelinde yumuşak bir şekilde ayrılmasını esas alan hükümet sistemi olarak parlamentarizm mevcut bulunmaktadır.

Fransız modeli bağlamında ortaya çıkarak şekillenen ve melez bir hükümet şekli olan yarı başkanlık sistemini ise başkanlık demokrasisi ile parlamentarizm karması bir model olarak kabul etmek gerekir (Hekimoğlu, 2012, 5).

Günümüz dünyasının üç temel sistemi liberal demokratik sistem, komünist sistem ve otoriter sistemdir ve bu deneyimlerin yaşandığı her ülkede adeta farklı bir hükümet modeli görülür. Liberal demokratik sistemler, sınırlı devlet anlayışından hareketle siyasi iktidar için son derece dar bir hareket alanı çizerler. Devlet kendisini anayasal bir çerçeve ve hukuk kuralları ile sınırlamıştır. Liberal demokrasiler içinde farklı hükümet sistemleri görülebilir. Bunların başlıcaları; parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı-başkanlık sistemidir (Türköne, 2012, 160).

Demokrasiler, çoğu sistemde gücün esas olarak nerede olduğu konusunda üç olası modelden birine yönelme eğilimi göstermiştir. Başbakanlık, yarı –başkanlık ve parlamentarizm'den (Holmes, 2000, 325) oluşan bu sistemler egemenliğin biçimsel ve fiili anlamda halka ait olduğu, bu özelliklerinden dolayı da demokrasinin uygulanabilmesine olanak veren sistemlerdir. Bu sistemlerin demokrasinin uygulanabilmesine aracılık edebilmeleri, demokrasinin garantisi oldukları anlamına gelmemektedir (Buran, 2009, 75). Aynı siyasal sistemin bir ülkedeki uygulamasının bir diğerinden farklılık gösterdiği gerçeğinden hareketle bu çalışmada açıklanan sistemlerin uygulamalarına yer verilmemiş, her sistemin temel prensipleri açıklanmakla yetinilmiştir.

2.3.2.1. Parlamenter Sistem

Dünyada krallıkların yıkılıp monarşinin tarihe gömülmesi ve parlamentonun doğmaya başlaması ile birlikte İngiltere'de uygulamada ortaya çıkmıştır (Kuzu, 2011, 89). Batı demokrasisinin gelişmesinde, parlamenter sistem denilen yönetim biçiminin etkisi büyük olmuştur. İngiltere'nin toplumsal koşulları içinde, geleneklerle oluşarak kurumlaşmıştır. İngiltere Parlamenter sistemin beşiği kabul edilmektedir. Parlamenter sistemin ayrıcalığı, seçime dayalı ve temsil niteliği olan parlamentoya karşı sorumlu bir hükümetin bulunduğu yasama-yürütme ilişkisinin esnek kuvvetler ayırımına dayandığı bir siyasal mekanizma olmasıdır (Gözübüyük, 2004, 31).

Çoğunlukçuluk ve çoğulculuk esasına göre ikiye ayrılan temel demokrasi modellerinin siyasal hayata uygulanması sırasında demokrasi rejimleri farklılık göstermekte ve üç değişik tür uygulamaya konu olmaktadır. Britanya’da uygulanan *Westminster* tipi çoğunluk rejiminde hükümet kuvvetleri arasında yasama organının yürütme ve yargıya ve diğer her tür devlet kurumuna üstün tutulması söz konusudur. Demokrasinin temsile dayalı olarak uygulanması *Westminster* modeline göre yasama organını özel bir konuma taşır. Yasama organı doğrudan doğruya seçmenin (halkın) oyuyla seçilen üyelerden oluşan bir kamaraya (*chamber*) sahiptir. Britanya’daki yasama organının iki kamerası vardır. Bunlar seçmenlerin oyları ile seçilen ve halkın temsilcilerinden oluşan Avam Kamarası (*House of Commons*) ve Kraliyet’e bir kısmı kan bağı ile bağlı olan ve diğerleri Kraliyet tarafından genellikle kahramanlık veya evlilik yoluyla çeşitli unvan ve payeye layık görülen asillerden (aristokrasiden) oluşan Lordlar Kamarası (*House of Lords*). Avam Kamarası yıllar içinde gücünü arttırarak Kral veya Kraliçe’nin elindeki iktidarı da asillerin elindeki ayrıcalıkları ve gücü de alarak, meşruti monarşi kalıpları içinde halkın demokratik temsilcileri eliyle yönetimini tesis etmiştir. Bu durumda temsili demokrasinin meşru güç merkezi Avam Kamarası olarak ortaya çıkmaya başlamış, Britanya Parlamentosu meşru iktidarın odak noktası haline gelmiştir. Bu durumda Avam Kamarası içinde en fazla sandalyeye sahip olan siyasal parti grubunun lideri aynı zamanda hem yasama organının gündemini ve kararlarını belirleyen, hem de yürütmeyi denetleyen kabinenin en önemli üyesi, başbakan haline gelmiştir. Böylece yasama ve yürütme adeta iç içe geçmiş ve tek bir siyasal yetke (başbakan) ve onun yakın mesai arkadaşları tarafından yönetilmeye başlamıştır. Uygulamada fiilen başbakanlık rejimine dönüşen bu uygulama, yasama organı çoğunluğuna olan vurgusu nedeniyle *parlamentar rejim* olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla, çoğunlukçu *Westminster* tipi demokrasinin bir uygulaması parlamenter demokrasi rejimi olmuştur (Kalaycıoğlu, 2012, 21).

Parlamenter sistem, temsili yönetim sistemidir ve ülke yönetimi kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaştırılmıştır. *Bu yönetim sistemine parlamenter sistem denmesinin nedeni hükümetlerin meclislerden çıkmalarıdır.* Parlamenter sistemlerde halk milletvekillerini doğrudan, yürütmeyi ve onun başını ise dolaylı olarak seçmektedir. Halk milletvekillerini

seçerken ayrıca hangi partiye oy vereceğine de karar vermekte ve böylece kimin yürütmenin başına geçeceğini de etkilemiş olmaktadır (Arslan, 2001, 27-28). Parlamenter sistemde yasama-yürütme ilişkisi yumuşak erkler ayırımına dayanmaktadır. Yürütme, yasama erkinden çıkmakta ve ona karşı sorumlu olmaktadır (Odyakmaz vd. 2008, 306). Parlamenter yaklaşım yasama üzerinde odaklanır. Ancak; Batı’da çok sayıda farklı parlamenter model olduğu vurgulanmalıdır. Tipik biçimde ve geniş bir yelpaze içinde, hükümet başkanı (başbakan) böyle bir sistemde bir başka bireyden önemli ölçüde daha çok yetkiye sahiptir. Bu nedenle bir başkanlık sistemi ile başbakanın geniş yetkilerle donatıldığı bir parlamenter sistem arasında pratikte pek az fark olduğu görülebilir. Ancak bu farklılık devletin ya da hükümetin başı olan “lider” le ilgili semantik bir sorun olmanın ötesindedir. Parlamenter sistemde “lider” ve yürütmenin başı gene de yasamanın bir parçasıdır, parlamentoda yapılan tartışmalara katılır ve öteki parlamenterlere doğrudan ve düzenli biçimde hesap verir. Böyle bir sistemde lider, seçmenler ya da devlet başkanından çok parlamento tarafından denetlenir ve meşru kılınır. Bu sistem tipinde devlet başkanları tipik olarak yasama meclisleri tarafından ya da bu meclislere karşı sorumlu olan organlar tarafından seçilirler ya da anayasal monarşilerde geleneğe ya da kalıtıma göre bu konumu işgal ederler. Bu türden sistemlerde devlet başkanının rolü, normal olarak, genellikle seremoniktir. Bu sistemlerde, Amerika’da olduğu gibi yasama ve yürütme organları arasında belirgin bir güçler ayrımı yoktur (Holmes, 2000, 326).

Parlamenter rejimin dört özelliği vardır. Yürütmenin iki başlılığı, devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu, bakanların yasama organına karşı siyasi sorumlulukları ve yürütmenin yasamayı fesih yetkisidir (Teziç, 2003, 403). Yürütmenin bir başı olan cumhurbaşkanını yasama organı seçer. Öteki başı olan kabinenin oluşmasında da yasamanın başka yetkileri vardır. Hükümetin işe başlaması ve işbaşında kalması yasama organının güvenine bağlıdır (Tanilli, 2007, 354). Parlamenter sistem, hem monarşilerde hem de cumhuriyetlerde görülebileceğinden devlet başkanı rejimin türüne göre farklı adlar alır. Mesela monarşilerde devlet başkanı kral, prens, imparator vb. iken, cumhuriyet rejimlerinde cumhurbaşkanıdır (Türköne, 2012, 140).

Saf parlamenter sistemi iki başlı yürütme yapılanmasından ayıran yürütmenin aslında iki başlı değil, iki kanatlı olmasıdır. İki kanatlı bir yapı, tıpkı iki kanatlı bir yaratığın sahip olduğu "uçmak" adı verilen özel bir denge konumunda gerçekleşen ayrıksı bir yeteneğe sahiptir. Bu yeteneği o yaratığa has kılan özellik ise, bir bakıma doğasında sahip olduğu iki kanatla gerçekleşir. Bu anlamda, iki kanatlı olarak nitelediğimiz parlamenter yapı fazlasıyla kendiliğinden ve doğal bir görünüm teşkil eder. Kanatlar dengeyi bozan değil, sağlayan araçlardır. İki başlılık ise, iki kanatlı bir yapıdan farklı olarak normalden bir sapmayı hatta bir bozukluğu ifade eder. İki başlı bir yaratık, tıpkı mitolojideki iki başlı ejderha gibi, açık bir olağandışılık taşır. Bu olağandışılık, özellikle belirli yetki kombinezonları ile birleştiğinde çatışmayı davet eden sıradışı bir düzenek olarak karşımıza çıkar. Aslında gücü tek elde toplamak yerine, paylaşım şeklindeki böylesi bir yönelimi açıklayıcı yapıtaşları tarihsel geçmişte saklıdır. *Parlamenter sistemlerde, ikili yürütme monarkın sahip olduğu ayrıcalıkların yavaş yavaş başbakana ve hükümete devredilmesi ile sonuçlanan bir evrimin ürünüdür.* Monarkın zaman içerisinde artan bir biçimde sembolik ve törensel bir rol üstlenir hale gelmesi, bu sistemin yerini devlet başkanının geniş yetkilere ya da bireysel politikalarını yürütecek araçlara sahip olmaksızın devletin devamlılığını simgelediği bir sisteme bırakmasına yol açmıştır (Uluşahin, 2003, 200).

Parlamenter rejimin temel özelliklerinden birisi de devletbaşkanının siyasal sorumsuzluğudur. Siyasal sorumsuzluk, dönemi içinde parlamento ya da hiçbir organın devletbaşkanını bu görevden düşürememesi anlamına gelir. Yetki ile sorumluluğun birbirine paralel olması nedeniyle, devletbaşkanının sorumsuzluğu aslında onun yetkisizliği demektir. Kamu hukukunun bu temel ilkesi parlamenter sistemlerde "karşı-imza" kuralı ile sağlanmaktadır. Buna; birlikte ya da destek imza da denir. Bu kural uyarınca, sorumsuz devletbaşkanının bütün işlemlerinin parlamentoya karşı sorumlu başbakan ya da ilgili bakanca imzalanması gerekmektedir. Bu aynı zamanda hukuken devletbaşkanına ait yetkilerin başbakan ya da ilgili bakan tarafından kullanılması anlamına gelir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2002, 317). Parlamenter rejimde devletbaşkanı uzlaştırıcı ve uyarıcıdır. Devlet işlerinin yürüyüşünü yakından izler. Gerekli hallerde izlediği politikalardan ötürü hükümeti destekler veya uyarır. Kısaca devlet başkanı hükümet etmez (Gözübüyük, 2004, 31).

Parlamente rejimde, bakanların sorumluluğundan sözedildiğinde ilk akla gelen siyasi sorumluluktur. Bakanların siyasi sorumluluğu, parlamentonun güvenini yitirmeleri durumunda görevlerinden çekilmeleri demektir (Teziç, 2003, 409). Yasama, yürütmeyi çeşitli yollarla denetler ve gözetim altında bulundurur. Meclis güvensizlik oyu vererek hükümeti düşürebilir. Buna karşılık yürütme de meclisi feshetme olanağına sahiptir (Gözübüyük, 2004, 32). Yürütmenin yasamayı fesih yetkisi, klasik kuvvetler ayrılığı teorisinin yasama-yürütme dengesini sağlayan unsurlardan biri olarak görülmüştür. Meclisin süresi dolmadan varlığına son verilerek, yeni seçimlerin yapılmasına imkan verir. Güvensizlik oyu ile hükümetin görevden uzaklaşmasına yol açan meclise karşı hükümetin de meclisin varlığına son verebileceği etkili bir araç olarak düşünülmüştür. Yürütmenin elinde fesih hakkının bulunmasının, güvensizlik oyu ile hükümeti düşürmeden önce yasamayı ihtiyatlı davranmaya sevk ettiği kabul edilmektedir (Hazır, 2004, 81). Parlamente sistemlerde her ne kadar yürütme ve yasama güçleri kuramsal açıdan birbirlerinden ayrılmış gibi görünse de uygulamada bunların arasında yakın bir işbirliği olduğu görülmektedir. Zira hükümet, parlamentoda çoğunluğa sahip parti veya partiler tarafından kurulmaktadır. Dolayısıyla seçimlerden zaferle çıkan bir partinin hem yasama, hem de yürütme gücünü eline geçirme imkanı bulunmaktadır. Böylece yasama ve yürütme güçleri birleşebilmekte, meclisin yürütme organı üzerindeki denetim yetkisi anlamını yitirmektedir. Parlamente sistemin yarattığı en önemli sakınca olarak da bu durum gösterilir. Yüksek bir oy oranı elde ederek koalisyona ihtiyaç duymadan hükümet kurma şansı yakalayan siyasi iktidarın meclis çoğunluğunun da arkasında olması nedeniyle keyfi uygulamalara gidebileceği savunulur. Ancak ülkede sivil toplum bilincinin güçlü olmasının getireceği toplumsal kontrol, bu tür keyfi davranışların önüne geçebilmektedir (Türköne, 2012, 141).

Yürütme'nin Yasama'nın içinden çıktığı parlamente demokrasilerde erkler ayrılığı prensibi layıkıyla işlemediğinden büyük sıkıntılar yaşanır. "Etkin Yönetim" ve "Adil Temsil" prensipleri genellikle birbirine zıt işlediği için demokrasinin özüne aykırı seçim sistemleri geliştirilmek zorunda kalınmıştır. Sonunda mecburen ya Adil Temsil'den ya da Etkin Yönetim'den tavizler verilmiştir ve tabiri caizse her iki erki de tatmin etmeye çalışırken ne Musa'ya yaranılmıştır ne de Harun'a. Örneğin Adil Temsil, toplumdaki tüm farklı seslerin Parlamento'da yansımaları ve halk ile

temsilci arasında bir kesinti olmamasını gerektirir. Bu da en iyi dar bölge seçim sistemi ile olur. Yani Parlamento'da 550 vekil varsa, ülke nüfusa göre 550 bölgeye bölünür ve her seçim bölgesi sadece bir vekil seçip o bölge halkını temsilen parlamentoya gönderir. Seçimler iki türlü yapılacağından her vekil en az % 50 oy ile ve dolayısıyla güçlü bir temsil gücü ile meclise gelir ve vekil seçmeninin nabzını iyi tutup seçmeninin hassasiyetlerini dikkate alarak oy kullanır. Böyle bir dar bölge seçim sistemi, milletvekili adaylarının belirlenmesinde siyasi parti genel başkanlarının hegemonyasını da sona erdirir ve ülkeye gerçek demokrasi gelir. İki türlü ve 550 bölgeli dar bölge seçim sistemi 'Adil Temsil' (veya 'Temsilde Adalet') şartını tam yerine getirir ve Yasama gerçek manada halkın temsilcisi olur. Ancak "Adil Temsil" şartını tam sağlayan böyle bir meclisten bir "Etkin Yönetim" veya "Yönetimde İstikrar" çıkması neredeyse imkânsızdır. Böyle bir sistemde milletvekilleri güçlerini direk halktan aldıkları için parti genel başkanlarının çok fazla etkisinde kalmazlar ve özlemini duyduğumuz parti içi demokrasi gerçekleşmiş olur. Ancak parti genel başkanlarının güçsüz olduğu bir sistemden güçlü hükümetler çıkarmak da zordur. Kaldı ki "Adil Temsil" kriteri ile oluşan bir parlamentoda bir partinin çoğunluğu sağlaması pek de kolay olmayacağı için, pazarlıklara dayalı koalisyonlarla yönetilmeye razı olmak ve "Etkin Yönetim"e veda etmek gerekebilir. Ülkeyi hükümete bırakmamak ve yönetilemez hale düşürmemek için, Türkiye'nin de tabii olduğu parlamenter sistemlerde seçim barajları konularak dar bölge yerine geniş bölge seçim sistemleri kullanarak ve büyük siyasi partilere temsilde avantaj sağlayarak "Adil Temsil" ciddi bir şekilde tırpanlanmış ve üçte bir oy olan bir partinin parlamentonun üçte ikisini teşkil ettiği durumlar bile ortaya çıkmıştır. Halkın bazen yarıya yakınının oyunun temsile yansımaması ise kamu vicdanını yaralamış ve demokrasiye ve sisteme olan inancı sarsmıştır (Çengel, 2013).

Parlamenter sistemler, başkanlık sistemine nispetle daha yumuşak bir kuvvetler ayrılığı anlayışına sahiptir. Yürütme ve yasama organları arasında işbirliği ve etkileşim mekanizmaları bulunmaktadır. Bunun yanında karşılıklı bir bağımlılık da söz konusudur. Yürütme organı, görevine başlayabilmek için yasamanın vereceği güvenoyuna ihtiyaç duyar. Aynı şekilde görevini sürdürürken de her an parlamentodan gelecek güvensizlik kararıyla düşme tehlikesine maruzdur. Bunun karşısında yürütme organının tepesinde yer alan devlet başkanı da belirli şartlar

oluşturduğunda meclisi feshedebilme yetkisi taşır. Dolayısıyla devletin iki temel gücünü temsil eden organlar, çalışmalarında eşgüdüm içerisinde hareket etme zorunluluğundadır (Türküne, 2012, 140). Mesela parlamenter bir sistemin bir başkanlık sistemine oranla yeni demokrasilerin başarısına daha fazla katkıda bulunacağı; çünkü politikanın “ya hep ya hiç” yönünü azaltacağı, genellikle bir hükümet kurabilmek için bir partiler koalisyonunu gerektireceği ve bir devlet başkanıyla bir hükümet başkanı arasında denge sağlayacağı akla yatkındır (Huntington, 2007, 289).

2.3.2.2. Başkanlık Sistemi

Kuzey Amerika’da Britanya İmparatorluğu’nun egemenliği altında bulunan sömürge topraklarında yaşayan üst sınıftan olanların çoğunluğunun İngiliz etnik grubundan olduğu halk, onsekizinci yüzyılda Britanya imparatoru III. George’a karşı ayaklandıklarında Britanya’daki parlamenter rejim meşruti kraliyet içerisinde temsili demokrasi olma keyfiyetini tam olarak kazanmamıştı. Amerikan ihtilalcileri III. George’un rejimini keyfi bir siyasal yönetim biçimi, zalimane bir yönetim üslubu olarak betimleyerek bunun nedeninin Britanya’da yasama organının yürütmeden yeterince bağımsız olamaması olarak görmüşlerdir. Yasama ve yürütmenin iç içe geçmiş olmasını ve Britanya’daki üst yargı organlarının da Lordlar Kamarası’nın bir komisyonu gibi çalışmasını kuvvetlerin birliği ve onlara egemen olan Kralı da bir despot olarak görmüşlerdir. Bu sakatlığı gidermeden demokrasinin hayata geçirilemeyeceğini savunarak üç hükümet kuvveti olan yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden tam anlamıyla bağımsızlaştırarak hiçbir kuvvetin diğerine egemen olamamasını sağlayacak biçimde eşit güçle donatmak yoluna gitmişlerdir. Böylece *Westminster* tipi çoğunlukçu demokrasinin farklı bir uygulaması ortaya çıkmıştır. Yasama üstünlüğü vurgusu ortadan kalkmakta, onun yerine devletin timsali de olan yürütmenin başı Başkanın dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi ve Meclis’le eşit güce sahip olarak denge üzerine oturan bir yapı kurulmaktadır. Bu hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirlerini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşmadıkları durumda da yönetimin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde **başkanlık rejimi** adı ile anılmıştır (Kalaycıoğlu, 2012, 23).

Başkanlık Sistemi, yasama ve yürütmenin birbirinden sert biçimde ayrıldığı bir sistem olup, klasik biçimi Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaktadır (Tanilli, 2007, 352). Halk yasama organı üyelerini ve hükümetin başını (başkanı) ayrı seçimlerde seçmektedir. Başkanlık sisteminde meclis yürütmenin başını ve bakanların tayin edilmesini etkileyemez. Güçlerin dağılımı anayasal olarak kesin bir şekilde ayrıldığından yürütmenin başı olan başkan doğrudan halk tarafından seçilmekte ve hükümet üyeleri başkan tarafından atanmaktadır (Arslan, 2001, 27-28). Bu sistemde yasama ve yürütme birbirinden kesin olarak ayrılmıştır. Yürütme halkın seçtiği başkan; yasama ise Kongre tarafından yerine getirilir. Başkan, yürütme görevini tek başına elinde tutar. Hem devlet hem de hükümet başkanlığı görevini yürütür. Bu sistemde, yürütmenin yasamayı dağıtması, yasamanın da yürütmeyi düşürmesi olanağı yoktur (Odyakmaz vd. 2008, 310). Başkan ve yardımcıları yasama meclislerinde üye olamazlar. Başkan seçilen kişi yasama meclisi üyesi ise bu görevinden çekilmek zorundadır (Tanilli, 2007, 349).

Başkanlık rejiminin ayırıcı özelliği gerek yürütmenin, yani başkanın ve sekreterlerinin, gerekse yasamanın görev süreleri boyunca yetkilerine bütünü ile sahip olmalarıdır. Bunun iki sonucu vardır. Birincisi organlardan hiçbirisinin ötekinin yetki alanına karışmamasıdır. İkincisi, organlardan hiçbirinin ötekine baskı yapabilme ya da etkileme olanağı yoktur. Yasama organı yalnızca cezai sorumluluk mekanizmasıyla başkanın görevden uzaklaştırılmasını sağlayabilir (Teziç, 2003, 428). Başkanın da yasama üzerinde organik bir etkisi olmayıp, yasama ve yürütme arasındaki ilişki başkanın “mesajları” ile sağlanmaktadır (Tanilli, 2007, 352). Ne başkan ne de bakanlar kanun yapma işinin hiçbir safhasına karışamazlar. Ne kanun teklif edebilir, ne de kanun müzakerelerine iştirak edip leh ve aleyhte konuşabilirler (Kuzu, 2011, 25).

Başkanlık makamının bölünmez niteliği nedeniyle yürütme gücünün tek bir kişide toplanması, kabinenin de başkanın partisinden olanlardan oluşması açısından çoğunlukçu nitelikte bir sistem olan “Başkanlık Sistemi” (Karatepe, 2005, 241-242), parlamenter sistem karşısında bazı avantajlara sahiptir; ancak bazı olumsuzlukları barındırdığı da belirtilmelidir. Başkanlık sisteminin en fazla öne çıkan avantajı, siyasi istikrarı sağlaması ve sürdürmesi gösterilebilir. Başkan, güvensizlik oyuyla düşürülme tehlikesi bulunmadığından görev yaptığı süre boyunca parlamento içi

dengeleri gözetme ya da parti gruplarının baskısı ile karşılaşma gibi sorunlar yaşamaz. Parlamento üyeleri de başkanı düşürme gibi bir çaba içerisine giremezler. Dolayısıyla başkanlık sisteminde hükümet krizleri yaşanmaz. Sistemin bir diğer avantajı ise başkan, parlamenter sistemin meclise karşı sorumlu başbakanına göre karar alırken daha fazla inisiyatif kullanabileceğinden etkin bir yönetimin sağlanabilmesi ve önemli kararların daha hızlı alınabilmesidir. Başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre demokrasiye daha fazla uygun düştüğü de iddia edilir. Buna göre yürütmenin başında bulunan ismin doğrudan halk tarafından seçilmesi ile yürütme ve yasama organları arasında kesin bir ayrılık sağlanması demokratik ilkelere daha uygun düşmektedir (Türköne, 2012, 141). Ayrıca başkanlık sisteminde yasamanın, yürütme karşısında parlamenter sistemdekinden daha fazla bağımsızlığından sözedilebilir.

Başkanın yürütme gücüne tek başına sahip olmasının güçlü yürütme ortaya çıkaracağı iddiası uygulamada tam olarak kanıtlanmış değildir. Gerçekten de uygulama başkanın her yerde sanıldığı kadar güçlü olmadığını göstermektedir. Başkan anayasal olarak güçlü olabilir. Ancak bu gücü kullanabilmesi en az bu güce sahip olması kadar önemlidir. Başkanın, programını uygulayabilmesinin yasama organlarından geçecek yasalara bağlı olduğu düşünülecek olursa yasama organının kompozisyonunun da gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Yürütme organının yasamanın güvenine dayanmadan görevde kalabilmesinin güçlü başkan doğuracağı varsayımı da yeterince sağlam değildir. Her ne kadar yasama organı güvensizlik oyu vererek başkanı düşüremese de başkan da yasama organını feshedip seçimlerin yenilenmesine karar verememektedir. Böylece başkanın sahip olduğu iddia edilen avantaj, yasama lehine dengelenmiş olmaktadır (Türköne, 2012, 143).

Belirtmek gerekir ki başkanlık rejimindeki kuvvetlerin eşitliği hukuki bir eşitliktir. Siyasi açıdan başkanlık rejimi yürütmenin yasamaya üstünlüğüne yol açmaktadır (Teziç, 2003, 425). Başkanlık sisteminin en bariz özelliği güçler ayrılığı sistemini tam olarak gerçekleştirmiş oluşudur. Sorumlunun kim olduğu ve ülkeyi kimin yönettiği bellidir. Bu modelde yasama, yürütme ve yargı çok yetkilidir; ancak her biri sadece kendi alanlarında yetkilidir. Yasama organı hem kanun yapma, hem de bütçe gibi para ve harcama kalemlerini belirlemede mutlak yetkilidir. Yürütmenin, yani başkan ve onun sekreteri konumundaki bakanların bu konularda

hiçbir yetkileri yoktur. Bu modelde denetim, yetkilerin kullanımında karşılıklı olarak “muhtaç kılma” esası üzerine kurulmuştur. Güçlü bir yürütme vardır; ancak bu güçlü yürütme sadece yasamanın çıkardığı yasaları uygulamada ve ayırdığı parayı harcamada yetkilidir (Kuzu, 2011, 13).

Başkanlık sisteminin avantajlarından birisi, en yüksek icra mevkileri olan Bakanlıklara, hayatlarını partiye hizmetle geçiren siyasi parti emektarları yerine, mesleklerinde kendisini ispatlamış önde gelen uzmanların atanmasını mümkün kılmasıdır. Akıl ve bilimin hükmettiği bu bilgi çağında, bilgi tabanlı yönetim daha da önemli hale gelmiştir. Bilgileriyle ön plana çıkmış uzman bakanların atayacakları bürokratlar da partili değil, uzman kişiler olacaktır. Politize olmamış mevcut uzman bürokratlara da dokunulmayacak ve uzmanlıkta devamlılık sağlanacaktır (Çengel, 2013).

Başkanlık sisteminin yukarıda sayılan faydaları yanında aşağıdaki sakıncaları da içerdiği sıklıkla dile getirilmektedir.

Öncelikle, bu sistemin siyasi süreci katılaştırdığı iddia edilmektedir. Buna göre başkanın ve yasama organının görev süreleri sabit olduğundan sistem esneme kabiliyetinden yoksundur. Parlamenter sistemin esneklik sağlayan mekanizmalarından olan güvensizlik oyu ve fesih mekanizmaları başkanlık sisteminde devre dışı bırakılmış, yasama ve yürütme organlarının görev süreleri sabitleşmiş ve böylece organlar sürelerinin sonuna kadar görevde kalmayı garantilemişlerdir. Ne var ki, siyasi sürecin bu kadar katı bir devamlılığa sahip olması uygulamada hiç de arzu edilmeyen sonuçlar doğurabilir. Özellikle halk nezdinde inanılabilirlik ve popülaritesini yitirmiş ya da parlamentoda ciddi bir çoğunluğa sahip muhalefete karşı karşıya kalmış bir başkan yasama programını uygulamakta büyük zorluklarla karşılaşabilir (Türköne, 2012, 143). Başkanın, iktidarı kişiselleştirme eğiliminde olması demokratik açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilir. Kendi hissiyatında olmayan kişilerin görüşlerini dikkate almaması demokrasinin çoğulculuk ilkesinden uzaklaşılmasına ve halkın bir bölümünün yönetime yabancılaştırılmasına neden olabilir. Özellikle demokrasi kültürünün yerleşmediği ve sivil toplumun zayıf olduğu ülkelerde başkanın kendisini güçlü hissetmesi, kişisel özelliğine göre, diktatöryel eğilim göstermesine neden olabilir.

Sistemin en önemli dezavantajı ise başkanın elindeki yetkileri toplum çıkarlarına ve özgürlüklere aykırı olarak kullanma ihtimali bulunmasıdır. Ancak liberal demokratik ülkelerde siyasi otoritenin faaliyetlerinin sürekli olarak sivil toplumun denetiminde olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Toplumun başkandan duyduğu hoşnutsuzluk ona bir daha görev vermemesine neden olacaktır. Yani başkan siyasi kararlarından ötürü seçmenlerine karşı sorumludur. Hukuka aykırı eylem ve işlemlerinden dolayı ise zaten yürütme ve yargı organlarıca denetlenecek ve cezalandırılacaktır (Türküne, 2012, 141).

2.3.2.3. Yarıbaşkanlık Sistemi

Yarı başkanlık rejimleri ilk kez Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Finlandiya'da 1919 yılında kurulmuşlardır. Alman yarıbaşkanlık rejimi demokrasiyi korumak ve geliştirmekte tam bir hezimete uğramış, 1930'larda Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partisi'nin iktidara geçerek demokrasiyi sonlandırmasını engelleyememiştir. Finlandiya'da ise bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Yarıbaşkanlık rejimini esas popüler hale getiren uygulama 1958 yılında kabul ettiği Beşinci Cumhuriyet anayasası ile Fransa olmuştur. Bu anayasa General Charles de Gaulle'ün isteğine göre düzenlenmiş bir metindir (Kalaycıoğlu, 2012, 24). Kaynağı Batı Avrupa olan bu sistem, başkanlık ve parlamenter sistemin bir karışımı görünümündedir. Yarı başkanlık sistemi kimi devletlerde parlamentonun üstünlüğüne; kimi devletlerde ise devlet başkanının üstünlüğüne dayanır (Gözübüyük, 2004, 32).

Yarı başkanlık sistemi, devlet başkanının doğrudan genel oyla seçildiği ve önemli siyasal yetkiler kullandığı, bunun yanında bakanlar kurulunun da parlamento önünde sorumlu olduğu hükümet sistemidir (Odyakmaz vd. 2008, 310). Bu sistemde halk cumhurbaşkanını ve milletvekillerini doğrudan seçmektedir. Başbakan meclisin çoğunluk oylarıyla seçilmesine rağmen doğrudan başkana bağlıdır. Başbakan icraatlarında hem başkanı hem de meclisi tatmin etmek zorundadır. Bu sistemde başkan, anayasal olarak güçlü konumdadır (Arslan, 2001, 27). Özetle başkan; başkanlık sistemine kıyasla daha az; parlamenter sisteme kıyasla daha çok yetkiye sahiptir. Bu türden bir düzenlemeyi betimlemek için farklı terimler kullanılabilir. Bu da diğer sistemlerde olduğu gibi temel modelin gerçek dünyada çeşitli versiyonları olduğunu gösterir (Holmes, 2000, 326).

Başkana, başkanlık rejiminde mevcut olmayan yasama organını feshetme ve altı ay süreyle olağanüstü hal ilan edip ülkeyi kendi başına yönetme gibi olağanüstü yetkiler vermiş olan bu rejim aynı zamanda başbakanlık kurumunu ve bakanlar kurulunu (Britanya'daki parlamenter uygulamadaki kabineyi) olduğu gibi yerli yerinde bırakmıştır. Parlamenter rejimin temel bir uygulaması olan yasama organının başbakan ve bakanlardan oluşan kurula ve onun her bir üyesine güvenoyu vermesi uygulamasını da koruyarak başbakan ve bakanlar kurulunu yasama organının desteğine tabi kılmaya devam etmiştir. Başbakan ve bakanlar kuruluna güvenoyu verilmemesi halinde yasama organının otomatikman kendi kendisini feshedeceğini de kabul eden bu uygulamada, güvenoyu verilmemesi aşırı derecede zorlaştırılmıştır. Bu durum yasama organını da bir tür hükümet tasarruflarının tasdik makamı haline dönüştürmüştür. Aynı zamanda da hükümet seçmenin oyuyla doğrudan seçilen başkan ile seçmenin oyu ve yasama organının desteği ile seçilen başbakan ve bakanlar kurulu olarak ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Başkan meşru yetkisini doğrudan doğruya ulustan alırken, hükümetin geri kalanı meşru yetkisini ulusal yasama organından, o da ulustan almaktadır. Bu durumda iki başlı bir meşru yetki alanı ortaya çıkmakta, bu iki alandan birisi bir siyasi parti, diğeri de ona muhalefet eden bir siyasi partinin elinde bulunduğu da yönetmek ancak çok özel koşullara gerek duymaktadır (Kalaycıoğlu, 2012, 24).

Başkanlık sisteminden yola çıkarak yarı başkanlığı açıklama girişimleri isabetli bir yaklaşım tarzıdır. Zira yarı başkanlığın en can alıcı noktasını oluşturan cumhurbaşkanının seçim usulü, başkanlık sistemi ile ortak bir paydada buluşmaktadır. İkisinin yakınlaşmasına neden olan durum, halk tarafından seçilmiş bir başkan ve hiç değilse parlamento tarafından seçilmemiş bir başkanın varlığıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, ortak paydayı bir kenara bırakırsak iki sistem arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bunların başında, başkanlık sisteminde yürütmenin tek başlı olmasına karşın yarı başkanlıkta ise ikili bir yapı arz etmesi gelmektedir (Dunbay, 2012, 298). Sistemin en önemli avantajı ise başkanlık sisteminin yürütme organının başında bulunan isim olan başkan için oluşturduğu geniş görev çerçevesini yeniden ve daraltarak çizmiş olmasıdır. Bu bağlamda devlet başkanının otoriter eğilimler içine girme tehlikesi daha düşük olmaktadır (Türküne, 2012, 145).

Parlamentar sistemden farklı olarak Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri oldukça geniştir (Buran ve Önen, 2008, 892). Cumhurbaşkanının parlamenter sistemden daha geniş yetkilere sahip olması aslında seçilme usulünün doğal bir sonucudur. Doğrudan halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanının, siyasi gücüyle orantılı olarak, meclis tarafından seçilmiş bir başbakanla daha yetkili ve etkili olması işin tabiatı gereğidir. Ancak cumhurbaşkanına tanınmış olan üstün yetkiler, ayrıca seçilmiş bir yürütmenin de varolduğu gözönüne alındığında bazı durumlarda yetki karmaşasına yol açabilecektir.

Fransa'da bu tür bir yönetim anayasada mevcut olmayan bir yazısız siyasal kural veya seçkinler uzlaşması ile yürütülmektedir. Buna da Fransız uygulamasında *bir arada yaşama (co-habitation)* adı verilmektedir. Yarıbaşkanlık rejimi parlamenter rejimdeki yasama organının gücü ve üstünlüğünü ortadan kaldırarak, iki başlı yürütmenin üstünlüğü altında çalışan bir uygulama hayata geçirmiştir. Geniş olarak ve hoşgörü ile yorumlanan özgürlükler, dernekleşme ve ifade özgürlüğü, basın-yayın ve medya özgürlüğü ve çeşitliliği ile birleştiğinde Fransa'nın demokratik kültürüne has bir demokrasi uygulaması ortaya çıkmıştır. Siyasal protestoların yoğun yaşandığı, bol grev ve sokak gösterileriyle donatılan bir görüntüdeki Fransa'nın siyasal geleneklerine uyum gösteren bir evrim geçirerek uygulanabilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği'ne üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin tamamı yarıbaşkanlık uygulamasını benimsemiş ve halen sürdürmektedirlerdir. Ancak, yarıbaşkanlık rejimi Avrupa başta olmak üzere dünyadaki uygulamalarında Fransız veya Finlandiya uygulamasından çok 1919'da başlayan Weimar Cumhuriyeti Almanyası standartlarına daha uygun bir çerçeveye dönüşme eğilimi göstermiştir. Avrupa Birliği üyesi olmayan Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan yarı - başkanlık rejimlerinin ne derecede demokratik oldukları halen tartışmalıdır (Kalaycıoğlu, 2012, 24).

Fransa'da bakanlar kurulunun gerçek başı cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanı yazılı olarak vekalet vermedikçe başbakan, bakanlar kurulu toplantılarına başkanlık yapamaz. Cumhurbaşkanının katılmadığı toplantılar anayasal geçerliliğe sahip değildir. Sistem bu haliyle oldukça sorunlu şekilde işlemektedir. Siyasi sorumluluğu taşıyan başbakan ve bakanlar kurulunun uygulama alanında yetkileri oldukça azdır

ve bunlar cumhurbaşkanına tabi bir görüntü çizerler. Yarı-başkanlık sistemi hem parlamenter sistem hem de başkanlık sistemine göre çok daha fazla sorun barındırır. Öncelikle yürütmenin iki başı arasındaki görev ve yetki çerçevesinin net sınırlarla ortaya konulmasının yaratacağı güçlük nedeniyle muhtemel bir anlaşmazlık durumunda sistemin kilitlenme noktasına gelme tehlikesi bulunmaktadır. Bunun yanında parlamento ve onun içinden çıkacak hükümet ile cumhurbaşkanının farklı siyasi görüş ve pozisyonlarda bulunabilecek olması nedeniyle yürütme ve yasama arasında da gerilimler yaşanabilecektir (Türköne, 2012, 145). Yarıbaşkanlık sisteminde başkanlık sisteminden farklı olarak bakanlar siyasi kişilerden oluşmakta ve siyasi sorumluluk taşımaktadırlar. Bu sistem, parlamenter sistemlerdeki tamamen siyasi etkiye açık olan yürütmeyi, Cumhurbaşkanının doğrudan halkın oyuyla seçilmesi neticesinde, bir nebze de olsa siyasi etkiden kurtarmaya çalışırken, yürütmenin bir bölümünü oluşturan bakanları da başkanlık sistemindeki gibi siyaset kurumunun tamamen dışına itmemiştir.

2.3.2.4. Kuvvetler Ayrımına Dayalı Hükümet Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi

Klasik anlamda güçler ayrılığı ilkesi günümüzde artık siyasal gerçekliği yansıtmamaktadır. Bu ilke çoğulcu demokrasilerde eski önemini yitirmiş, güçler ayrılığı güçler arası işbirliğine dönüşmüştür. Klasik anlamda güçler ayrılığı ilkesinin günümüzde çoğulcu demokrasilere uyum gösterememesinin başında partilerin siyasal yaşamda önem kazanmaları gelmektedir. Parlamenter sistemde yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığı uygulamada kuramsal düzeyde kalmakta, kuramsal olarak varlığını sürdürmektedir (Gözübüyük, 2004, 79). Bugünkü uygulamasında parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme güçleri arasında mutlak bir güçler ayrılığı olduğundan sözetmek neredeyse imkansızdır. Meclis içerisinde çoğunluğu elinde bulunduran parti hükümeti kurmakta ve istediği yasaları meclisten geçirmekte zorlanmamaktadır. Aynı şekilde iktidar partisi milletvekilleri de yürütmeye müdahale etmekten geri durmamaktadırlar. Yasamanın içerisinde çıkan bir yürütmenin, parti disiplini de gözönüne alındığında, yasama üyelerinin isteklerinden bağımsız hareket etmesi neredeyse olanaksızdır.

Parlamentar sistem; koalisyon riski, yasama yetkisinin yürütmenin güdümünde çalışması, parlamentoların çoğunluğun oyu ile kendi içerisinde çıkardıkları hükümeti denetim yollarını çalıştıramamaları, bir daha seçilmek isteyen ve bakanlık beklentisi içerisinde olan milletvekilinin parti liderine neredeyse mutlak bağlılığı gibi nedenlerle tam manasıyla işletilememektedir (Kuzu, 2011, 11). Parti disiplini nedeniyle tekrar seçilmesi parti liderinin iki dudağı arasında bulunan milletvekilleri parlamentar sistemde bağımsız hareket edememektedirler. Ayrıca hükümet mecliste çoğunluğu bulunan parti içerisinde çıktığından hükümetin denetlenmesi yollarından etkili sonuç alınması da mümkün değildir. Yüksek bir oy oranı elde ederek koalisyon ihtiyacı duymadan hükümet kuran parti keyfi uygulamalara gidebilir; ancak sivil toplumun güçlü olduğu ülkelerde hükümetler meclis dışı oluşumlar tarafından da çeşitli araçlarla denetlenebildiğinden, güçlü sivil toplum bilincinin getireceği toplumsal kontrol, keyfi uygulamalara imkan tanımayacaktır. Aksi takdirde her sistemin uygulamadan kaynaklanan eksiklikleri bulunmaktadır.

Başkanlık sisteminde, yürütmeyi oluşturan hiçbir organın (başkan, bakanlar, başkan yardımcısı) seçiminde parlamentonun katkısı bulunmamaktadır. Başkan halk tarafından seçilmekte, yardımcısı ve bakanlarını ise kendisi belirlemektedir. Bu nedenle başkanlık sistemindeki yürütmeyi oluşturan başkan yardımcısı ve bakanlar yasamaya karşı kısmen bağımsız olmakla birlikte burada da tam manasıyla bir bağımsızlıktan söz etmek mümkün değildir. Çünkü başkan çeşitli yetkilerinin kullanımında yasama organına bağımlı kılınmıştır. Başkanlık Sisteminin en önemli dezavantajlarından birisi başkanın elindeki yetkileri toplum aleyhine olarak kullanma ihtimali bulunmasıdır. Ancak liberal demokratik ülkelerde sivil toplum güçlü olduğundan bu tehlikenin minimize edilebilmesi ihtimal dahilindedir.

Yarı-başkanlık sistemlerinin özellikle geçiş toplumları için uygun olduğu görülmektedir. Post-komünist devletler bu geçiş toplumlarının başlıca örnekleridir. Ancak bu modelin de dezavantajları vardır. Hükümet hem devlet başkanına hem de parlamentoya karşı az çok eşit derecede sorumlu olduğu için büyük bir anlaşmazlık durumunda her iki tarafın çapraz ateşi altında kalabilir. Post-komünist ülkelerde devlet başkanları en azından seçildikleri sırada- halk nezdinde makul derecede yüksek bir meşruluğa; ancak gerçek anlamda pek az güce sahiptiler, oysa pek çok başbakan

oldukça büyük bir güce, ancak pek az meşruluğa sahiptir. Bu da çatışma ihtimalini arttıran yapısal faktörlerin bulunduğunu gösterir. Diğer şeyler eşit olduğunda, güçlü ve açık siyasal tercihleri olan bir devlet başkanının, görece az gelişmiş bir kişisel gündemi olan zayıf bir başbakanla birlikte olduğu yerlerde muhtemelen daha çok anlaşmazlık ve erteleme olacaktır. Bu ve diğer zorluklar dikkate alındığında, bazı çözümlemeciler *parlamentarizmin altında yarı-başkanlık ya da başkanlığa kıyasla demokrasinin güçlendirilmesi için daha iyi bir düzenleme* olduğunu öne sürmüşlerdir. Uygun bir parlamenter sistem oluşturma girişimlerinin, başkanlık ya da daha küçük bir ölçüde yarı-başkanlık sistemlerinin yapamayacağı bir tarzda parti sistemlerinin güçlenmesine yardım edebileceği kesindir (Holmes, 2000, 327).

Esasen her sistemin kendine özgü mahzurları vardır. Başkanlık sistemi diktatörlüğe dönüşme eğilimi gösterebilir; fakat aynı tehlike diğer hükümet şekilleri için de geçerlidir. Örneğin parlamenter sistemde, mecliste oldukça kuvvetli çoğunluğu bulunan hükümeti ve onun başbakanını sert tedbirler almaktan kim alıkoyabilir (Kuzu, 2011, 109). Bu hükümet sistemlerinden herhangi birisinin diğerine üstün olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Karatepe (2005, 254), herhangi bir sistemin iyi işleminin, sistemin özelliklerinin iyi işletilmesi ile bağlantılı olduğunu; esas olanın bir sistemin uygulandığı ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarıyla da uyum sağlayacak özelliklere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde bir rejimin meşruiyeti ve kabul görmesi demokratikliğiyle doğru orantılıdır. Bir rejimin demokratik olup olmadığı da öncelikle yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerin aldığı biçime göre değerlendirilmektedir. Özellikle yürütme organının yapısal ve işlevsel durumu önemli rol oynamaktadır. Parlamenter sistem, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinden her birinin bir diğeriyle karşılaştırıldığında olumlu ve olumsuz yanları bulunmasına karşın, kuvvetler ayrılığı sistemleri gücü güçle dengelemeleri ve demokrasinin uygulanmasına olanak sağlamaları nedeniyle günümüz devletleri tarafından tercih edilmektedir.

“Kanunların Ruhu” adlı eserinde Montesquieu (Ebenstein, 2003, 238), kanunlar her ülkenin iklimine, toprağının niteliğine, bulunduğu yere ve o yerin genişliğine, o yer halkının başlıca meşguliyetine, çiftçi mi, avcı mı, çoban mı

olduklarına göre yapılmalıdır. Anayasanın tahammül edilebileceği kadar hürriyetle, oturanların diniyle, eğilimleriyle, zenginlikleri, sayıları, ticaretleri, tutumları ve adetleriyle ilgili olmalıdır. Hayal ürünü kanunlar yapılamaz; çünkü kanunlar nesnelerin tabiatından yükselen gerekli ilişkilerdir demek suretiyle oluşturulacak üstyapıların³ toplumların altyapılarıyla⁴ uyumlu olması gerektiğini, aksi takdirde hayal ürünü olacaklarını ifade etmiştir.

Son söz olarak; bu elit siyaset modelleri tartışmasının başlangıcında demokrasilerin bu üç sistemden birine ya da diğerine eğilim gösterdiği öne sürülmüştü. Nihayet üçünün de avantajları ve engelleri vardır. İçlerinden birinin diğer imkanlara göre daha iyi işlemesi genellikle özel siyasal kültüre ve koşullar setine bağlıdır. Bir siyasal kültürün yerleşmiş bir uzlaşma geleneğini ve “oyunun kuralları” na karşılıklı saygıyı kapsamadığı yerde, bu üç modelin hiçbiri böyle bir geleneğin var olduğu yerdeki kadar iyi bir işlev görmeyecektir. Benzer biçimde, her düzenleme örneğin ekonomik bir krizin olduğu yerde ekonominin gayet iyi işlemekte olduğu bir yerden daha sorunlu olacaktır (Holmes, 2000, 328). Yönetim sistemleri ve yasalar toplumun alt yapısı ile uyumlu oldukları sürece başarıyla uygulanabilirler. Toplumun altyapısıyla uyumlu olmayan yasalar ve sistemler ise kendileri bir çatışma ortamına zemin hazırlarlar. Bu nedenle bir devletin yönetim sistemi belirlenirken, başka bir devlette başarıyla uygulanan bir sistemin aynen kopya edilmesi yerine, uygulamada başarılı olmuş sistemlerden faydalanılarak toplumun genel yapısına uyumlu, şahsına münhasır, sistemlerin oluşturulması başarılı uygulamalar için elzemdir.

---

³ Devletin siyasal sistemi, yasaları, kurumlar, toplumda var olan ideoloji türleri vb.

⁴Ekonomik ilişkiler ve bunlar etrafında biçimlenen üretim ilişkilerini oluşturan maddi unsurlar grubu altyapıyı oluştururlar.

Onlara yukarıdan bakıyorum;
çünkü tanrı beni buraya koydu (Augusto Pinochet).

3. OTORİTE, OTORİTER REJİM ÖRNEKLERİ VE YÜRÜTME FONKSİYONU

Bu bölümde otorite ve otoriterleşme kavramları açıklanarak, seçilmiş üç ülkede (Fransa'da Charles de Gaulle, İspanya'da Franco ve Libya'da Kaddafi) belirli bir dönemde hüküm sürmüş otoriter rejim tipleri ele alınmıştır. Bu ülkeler seçilirken farklı özellikte olmaları (rejimlerin ortaya çıkmış oldukları ülkelerin toplum yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, rejimin ortaya çıkış biçimi vb.) göz önünde bulundurulmuştur. Bu ülkelerin siyasal sistemleri ayrıntısıyla ele alınmamış, ülke genel hatlarıyla kısaca tanıtıldıktan sonra seçilmiş olan dönemin özellikleri açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca yürütme fonksiyonu ele alınmıştır. Bu bölümün çalışmaya eklenmesinde; araştırmanın denencelerinin ele alındığı beşinci bölümünün daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayabileceği düşüncesi etkili olmuştur.

3.1. Otorite Kavramı ve Otorite Türleri

Her canlı gündelik yaşamında aslında bir otorite ile karşı karşıya gelmektedir. Otoritenin ne demek olduğu, meşruiyetinin nereden kaynaklandığı ve hangi türlerinin bulunduğu bu alt bölümün konusudur.

3.1.1. Otorite Kavramı

Yönetimin ortaya çıkışı ve gelişimi, insanın sosyal bir varlık olmasıyla yakından ilgilidir. Örneğin, yönetimin ortaya çıkışı ve gelişimini incelediğimizde, insanlığın gelişim süreci ile paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Bilindiği gibi, doğada bazı hayvanlarda da örgütlenme ve işbirliği görülmekle birlikte, esas olarak örgütlenme ve birlikte iş yapma insanın temel özelliklerinden biridir. İnsanların bu örgütlenme yeteneğinin zaman içinde toplumsal-ekonomik gelişmeye bağlı olarak giderek geliştiği görülmektedir. Bu bakımdan toplumların gelişme düzeyi ile örgütlenme düzeyi arasında çok yakın bir ilişki vardır. İnsanlık tarihinin ilkel aşamalarında insanların oluşturdukları örgütler; aile aşiret veya kabile örgütlenmesi

gibi kan hısımlığına dayanan doğal bir örgütlenme yapısından günümüze doğru geldikçe genişleyen, çeşitlenen ve sayıca artan bir yapıya dönüşmüştür. Bir toplumun örgütsel yapısının niteliği ve örgütsel düzeyi, o toplumun temel belirleyicilerinden biridir. Toplumların gelişmişlik düzeyleri ile onların örgütsel yapılarının gelişmişlik düzeyleri arasında çok yakın bir ilişki vardır. Hatta bir toplumun örgütsel yapısının özelliklerine bakarak, söz konusu toplumun genel yapısını ve gelişmişlik düzeyini anlayabiliriz (Mutlusu,2001, 72). Örgütsel yapıların bir düzen ve bu düzeni sağlayan otoriteler etrafında hayatlarını devam ettirebildikleri düşünüldüğünde, otoritenin kullanım biçiminin gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Otorite, devlet olarak bildiğimiz ve tanıdığımız bütün kamu gücü kullananlarda vardır. Gündelik hayatta da bazen, birinin otoritesinden bahsettiğimiz zaman devlette var olanınkine benzer özel bir anlam kastedilmektedir. Mesela “futbol otoritesi” dediğimiz zaman veya derste hocanın otoritesinden bahsettiğimiz zaman, boyun eğdiğimiz, benimsediğimiz, tasdik ettiğimiz, gönüllü olarak itaat ettiğimiz bir bilgiden, güçten bahsediyoruz (Türköne, 2012, 50).

En genel çerçevede otorite meşru iktidar anlamına gelmektedir. Toplum içinde insanlar devamlı çeşitli yerlerden gelen emir ve direktiflere muhataptırlar. Söz konusu emir ve direktifler temelinde bir siyasal ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkide bir kimse bir yerden veya kişiden gelen emirleri incelemeksizin, haklılığını ve doğruluğunu tartışmaksızın kabul ediyor ve benimsiyorsa bir otorite karşısında bulunuyor demektir. Weber, otorite sözcüğünü, efendinin sahip olduğu doğal yahut toplumsal nitelikleri belirtmek için kullanmıştır. Onun otorite kavramıyla ifade ettiği nitelikler, muhataplarının emirlerini incelemeyen ve doğruluğunu tartışmadan itaat etmelerinde rol oynamaktadır (Dursun, 2006, 103). Kısaca otorite itaat edenler tarafından meşru görülen iktidardır (Hazır, 2004, 64).

İnsanların bir diğer insanın, kurumun ya da yönetsel veya siyasal bir iktidarın kendilerinden üstün olduğunu, emir vermeye hakkı ve yetkisi olduğunu ve verilen emre uymak gerektiğini kabullenmeleri, yani otoriteyi meşru görmeleri süreci izlendiğinde; meşruiyet türü ile toplumsal yapı arasında paralellik olduğu görülmektedir (Mutlusu,2001, 74). Bir iktidarın emir ve kararları tartışılmaksızın benimseniyor ve uyuluyorsa burada bir otoritenin varlığından söz edebiliriz (Dursun, 2006, 43). Bu durumda emirlere muhatap olanlar, onları veren kimsenin

veya kimselerin bu husustaki yetkilerini kabul ediyor demektir. Otorite, normal olarak, zora ve tehdide başvurmaksızın bir iradenin yürütülmesi yeteneğini ifade etmektedir (Kapani, 2005, 52). Zorlama ve cezalandırma yoluna gitmeden başkaları üzerinde söz geçirebilmeyi, başkalarının davranışlarını etkileyebilme gücünü ifade eden otorite; bir öğretmenin öğrencileri üzerindeki, bir babanın aile bireyleri üzerindeki, devletin toplum üzerindeki etkisidir. Bu etkinin daha güçlü olabilmesi ya da zayıflaması durumunda yeniden tesisi için son çare olarak ceza faktörünün devreye sokulduğu da gerçektir (Öztekin, 2003, 12).

“Otorite” ve “Otoriter” kelimeleri ise birbirine zıt anlamları olan kavramlardır. “Otoriter” kelimesi, iradesini zorla başkalarına kabul ettirmeye çalışan kişileri ifade ediyor. Otoriter rejimler de halkın razısına dayanmayan, daha çok kaba gücü kullanan yönetimler için kullanılıyor. Otoriter yönetim, bütün toplumsal hayatı kuşatan bir ideoloji ile desteklenirse buna “totaliter yönetim” adını veriyoruz. Çağrışım yaptıracak bir başka kelime ise “Otokrasi”, hiçbir kurala bağlı olmayan tek kişi yönetimine denmektedir. Bu yönetimin kerameti, o tek kişinin kendindedir (Türküne, 2012, 50). Otoriter kelimesindeki “iradenin başkalarına zorla kabul ettirilmesinden”, silah zoruyla otoritenin kabul ettirilmesi anlaşılmalıdır. Günümüz demokrasilerinde çoğunluğu elinde bulunduran iktidarlar, yasama ve yargıya da nüfuz ederek isteklerini toplumun bir kesimine dikta ettirebilmektedirler.

3.1.2. Otorite Türleri

Weber, itaatin tesis edilebileceği farklı zeminlere dayalı üç çeşit otoriteyi birbirinden ayırmaktadır: Geleneksel otorite, köklerini tarihten almakta; karizmatik otorite, kişilikten gelmekte; ve hukuki-rasyonel otorite ise bir dizi gayri şahsi kurala dayanmaktadır (Heywood, 2007, 5).

3.1.2. 1. Geleneksel Otorite

Zamana bağlı olarak belli bir süreç içinde legal hale gelmiş “kurumsallaşmış bir inanca” dayalı otoritedir. Bu otorite biçiminde temel olan şey gelenek ve inançtır. Patrimonyal hükümdarın otoritesi ya da ana-baba ve yaşlı otoritesi geleneksel otoritedir (Weber, 2005, 133).

Patrimonyal otorite, geleneksel otoritenin en tipik örneğidir ve yönetilenler arasındaki ilişki baba ile çocukları arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Babanın çocukları üzerindeki otoritesi hem koruyucu, hem de ödüllendirici veya cezalandırıcı bir güce itaat etmeyi ifade eder. Patrimonyal otoriteye sahip kral, şef veya parti lideri tebaasına hem ödül vermekte, onların refahıyla ilgilenmekte hem de cezalandırıp onları hizaya çekmektedir. Ancak bu ödül ve cezanın sınırlarını da yine gelenekler belirlemektedir. Geleneksel otorite sahibi gücünü geleneklerden aldığı için gücünün kaynağı olan bu gelenekleri yaşatmak veya korumak zorundadır. Bu iktidar tipi yine de, kişisel bir yönetim tarzı ortaya çıkarmaktadır (Türköne, 2012, 54).

İnsanlık tarihi konusunda bildiklerimiz ve ilkel toplumlar üzerinde yapılan antropolojik araştırmalardan öğrendiğimize göre; ilk yerleşik toplumların oluşması ve ilk siyasal organizasyonların gerçekleşmesi geleneksel meşruiyet anlayışına dayanmaktadır. Bilindiği gibi geleneksel otorite büyük ölçüde dine ve dinden kaynaklanan geleneklere bağlıdır. Tarım devrimiyle birlikte oluşan ilk antik uygarlıklarda siyasal otoritenin ortaya çıkışı ve örgütlenişine bakacak olursak; ilk siyasal iktidar sahiplerinin aynı zamanda dinsel kimlikleri de olan kişiler olduğu görülmektedir. Örneğin; Sümer ve Babil kent devletlerinde kral aynı zamanda dinsel kimlik de taşıyan bir kişidir. Söz konusu toplumların yapıları dikkate alındığında, bireylerin siyasal iktidarı benimsemeleri ve ona itaat etmeleri dinsel görüş ve geleneklerle gerçekleşmiştir diyebiliriz. İlk devletlerin (siyasal organizasyonların), ortaya çıkışında toplumların eşitlikçi yapılarının kabullenilmesi ve bir kısım insanların diğerlerinden üstün olduğu ve bu üstün, tanrı tarafından seçilmiş insanların yönetmeye haklarının olduğu, diğerlerinin de bu üstün kişilere itaat etmesi gerektiği inancının, toplumda yaygın olarak benimsenmesi belirleyici olmuştur. Nitekim; tüm antik uygarlıklarda (Mezopotamya, Mısır vb.) dinsel otorite ile siyasal otorite iç içedir. Siyasal iktidar tanrısal kaynaklı olarak kabul edilmiştir. Sadece siyasal iktidarda değil, diğer toplumsal ilişkilerde ve örgütlenmelerde de aynı dinsel-geleneksel anlayış hakimdir. Bu dönem toplumları, esas olarak tüm tarım toplumları, kölelik/köleci toplumlardır. Söz konusu toplumlarda köle-efendi ilişkisi ve aile ilişkisinden başlayarak tüm toplumsal ilişkilerde ve örgütlenmelerde dinsel-geleneksel anlayış geçerlidir. Gerek siyasal gerekse diğer yönetsel ilişkilerde otorite, tanrı tarafından seçilmiş, üstün ve bazen tanrısal nitelikler taşıdığına inanılan kişilere

tanınmıştır. Yani iktidarın kaynağı tanrısaldir (Mutlusu,2001, 74-75). Burada anlatılanlar; Türköne, (2012, 53) nin vurguladığı “...sürekliliğe, yani bir toplumsal geleneğe dayanmak itaati sağlamak için güçlü bir gerektir...” sözünü doğrulamaktadır. Tarih boyunca bir çok millet, geleneksel otoriteyle idare edilerek yönetime itaati sağlanmıştır.

3.1.2. 2. Karizmatik Otorite

Karizma kelimesini gündelik dilde de kullanıyoruz. Genel olarak farklı, kişilikli, kendine özgü bir havası olan, kendinden emin görünen kişileri “ karizmatik” olarak niteliyoruz. Bu yaygın kullanımın sebebi karizmanın ve karizmatik meşruiyetin yoğun bir ilgiye konu olmasıdır. Karizmanın gündelik dildeki anlamı da büyük ölçüde Weber’in kastettiği anlamları çağrıştırmaktadır (Türköne, 2012, 53).

Karizmatik Otorite: Olağanüstü ve Tanrı vergisi bir kişiliğin sağladığı mutlak itaat ve güvene dayanan otoritedir. Karizma sözcüğü, kendisine olağanüstü yetenekler atfedilen ve bu yönüyle de öteki sıradan insanlardan farklı olarak algılanan, aynı zamanda da toplumu bunalımdan kurtaracağına inanılan bireyleri tanımlamaktadır. Askeri, siyasi liderler ve kahramanlar ile kendilerine ilahi misyonlar yüklenen peygamberlerin otoriteleri, bu otorite tanımını içinde ele alınmaktadır. Toplumda bu otoriteye karşı teslimiyet en üst düzeydedir (Weber, 2005, 133). Karizma, yalnızca içsel bir irade olarak kabul edilmekte, var olan otorite biçimlerini yıkmakta, her yönüyle bürokratik egemenliğin karşısında durmakta ve yeni sorumluluklar, fikirler ve toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır. Karizmatik liderliğin güven ve ilham vermek gibi psikolojik bir yönü bulunmakta, rasyonel davranışları reddetmekte, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Karizmatik liderlik, bu yapıya eğilimli toplumların tamamında farklı derecelerde ortaya çıkmakta, rutinin ve kurumsal kalıcılığın karşısında yer almakta, kaos ve kargaşanın yaşandığı ortamlarda⁵ ortaya çıkarak, yenilik iddiasında bulunmaktadır (Özen 2012, 367).

Karizmatik otorite, bir kişinin olağanüstü özelliklere ve yeteneklere sahip olduğu inancına dayanır. Bu inancın mantıkla açıklanan bir tarafı yoktur. Karizmatik

---

⁵ Bahsedilen kaos ve kargaşa ortamları çeşitli nedenlere dayalı olarak ortaya çıkabilir. Örneğin ekonomik ve siyasi istikrarsızlık sonucu bunalan halk çıkış yolu olarak bir lidere sarılma ihtiyacı içerisindeydir. Ayrıca terör ve savaş gibi bunalım dönemleri de karizmatik liderlerin ortaya çıkışlarına müsait durumlardır.

liderler için sıralanan “kaderin belirleyicisi”, “tanrı tarafından görevlendirilmiş kişi ” insanüstü varlık “ nitelemelerinin hiçbir akli gerekçesi yoktur. Daha çok sıradan insanların kişiliklerinde bulamadıkları nitelikler karizma olarak beğeni ve kabul görmektedir. Demek ki karizma, bir kişinin objektif olarak sahip olduğu özellikler değil, toplumun ona atfettiği, yakıştırdığı özellikler...”Şeyh uçmaz mürid uçurur” sözü tam da karizmanın bu yönünü anlatıyor. İnsanlar içinde buldukları şartlardan kurtulmak istiyor, bir mucize lazım, böyle bir mucizeyi ancak olağanüstü özelliklere sahip biri gerçekleştirebilir. Hemen beğendikleri lidere bu özellikleri yakıştırmaya başlıyorlar. O zaman ortaya karşı konulmaz bir otorite, şevkle itaat ettikleri ve peşinden gittikleri ve yaptığı her işte hikmetler aradıkları bir karizmatik lider çıkıyor. İnsanlar kendilerini bütünüyle bu otoriteye teslim ediyor. Onun yol göstermesi ile dünyaya yeni anlamlar yüklüyor ve her şeyi göze alıyorlar. Bir hususun altını çizelim: Karizmatik liderler hep tarihin hızlandığı, radikal dönüşüm dönemlerine tekabül ediyor. Toplum bir kurtarıcı arayışına giriyor ve biri öne çıkarak bu ihtiyaca cevap veriyor (Türköne, 2012, 53). Karizmatik liderin ortaya çıkışı ne sadece ortamın müsait olmasına (savaş, ekonomik bunalım, kargaşa ve kriz durumları) ne de liderin karizmasına bağlanabilir. Her ikisinin birlikte gerçekleşmesi gerekir. Yani bir kriz ortamında güçlü ve farklı bir kişiliğin ortaya çıkarak, olumsuzlukları ortadan kaldıracığına halkı inandırması gerekmektedir.

3.1.2. 3. Yasal (hukuki) Otorite

Modern dünyada geçerli olan otorite tipi olup, kişilerden çok yasalara ve rasyonel kurallara dayanır. Bu otorite tipinde, insanlar geleneksel olarak saygı gören bir şefe veya karizmatik bir lidere değil; bir dizi soyut, genel ve kişilik dışı kurallara bağlılık göstermektedir (Weber, 2005, 133-134). Yasal ve rasyonel otorite tabiatı gereği formal, gayri şahsi bir otoritedir. Gücü kullanan kişi değil bir makam veya bir yetkidir. Kişinin özellikleri değil, herkes için aynı kuralı uygulaması, rasyonel bir ihtiyacı karşılaması önemlidir. Aslında itaat edilen bir kişi değil kurallardır. Bu kurallar ise mutlaka akıl ile açıklanabilen ve akli sebeplere dayanan kurallardır. Günümüzün otorite anlayışı bütünüyle yasal-rasyonel otorite tipine dayanmaktadır (Türköne, 2012, 53).

Toplumsal yapının değişimi ile birlikte (feodal-geçimlik-tarım ekonomisinden, ticaret ve sanayi toplumuna geçiş) meşruiyet ve otorite anlayışında değişim gerçekleşmiştir. 17. yüzyıldan itibaren, önce ticaretin sonra sanayiinin gelişimi ile birlikte (Rönesans ve Reform hareketlerinin de etkisiyle) tanrısal iktidar ve geleneksel meşruiyet anlayışından yasal-rasyonel meşruiyet anlayışına geçilebilmiştir. Meşruiyet anlayışındaki bu dönüşümün temelinde toplumsal yapının değişimi yatmaktadır. Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı sürecine baktığımızda otorite ve meşruiyet anlayışının değişimini de görmekteyiz. İlahi nitelikli geleneksel meşruiyet anlayışından ve otoritenin tanrısal kaynaklı olduğu anlayışından otoritenin ve siyasal iktidarın kaynağının toplum olduğu anlayışına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemin temel siyasal sorunu iktidarın toplumdaki kaynağına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemin temel siyasal sorunu iktidarın toplumdaki kaynağına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemin temel siyasal sorunu iktidarın toplumdaki kaynağına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemin temel siyasal sorunu iktidarın toplumdaki kaynağına geçildiğini görüyoruz. Bu dönemin temel siyasal sorunu iktidarın toplumdaki kaynağına geçildiğini görüyoruz.

Bu meşruiyetin temel özelliği sürdürme değil değişimdir. Esas olan içinde yaşanan durumun gereklerine pragmatik çözümler üretmektir. İtaat toplumsal ve dünyevi olan bir takım kurallara yönelmiştir. Bu kurallarla amacın elde edilebileceğine yönelik bir inanç vardır. Kuralın sürdürülmesi değil ihtiyacı karşılaması önemlidir. Kurallar bir amaç değil, araçtır. Amaca uygun olmadığı düşünölen kurallar meşruiyetini kaybeder. Kuralların kaynağı doğaüstü bir kaynak olmadığı için sıradanlaşırlar ve kuru matematiksel ifadelere dönüşürler. Kuralların sihirden, olağanüstölükten ya da doğaüstölükten arınmış olması onu sıradanlaştırır ve ister istemez faydacılıkla sınırlanmış yalın bir kural haline getirir (Oktay, 2005, 6). Günümüz demokratik toplumlarında de geçerli olan otorite tipidir. Kurallar benzer durumlar için her zaman aynı olup, eşitlik ve adalet anlayışına dayanır.

3.2. Otoriterizm ve Otoriter Rejim Örneklere

Bu alt bölümde otoriter rejimin ne anlama geldiği ve nasıl ortaya çıktığı açıklanmış, seçilmiş olan üç ölkedeki otoriter rejim örnekleri ele alınarak, otoriter rejimlere ilişkin genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

3.2.1. Otoriterleşme ve Otoriter Rejim Kavramı

İktidar “ben” ile demokrasi arasındaki çelişki, demokratik sistemlerde dahi yönetenin yönetilenle arasına koyduğu sınırı giderek derinleştirmesinden kaynaklanır. Aslında demokrasi, tanımı gereği, yönetenle yönetilenin bir ve aynı olduğu rejimin adıdır. Bu sistemde yönetenle yönetilenin yer değiştirmesi sadece olağan bir durum değil bir zorunluluktur da. Ne var ki, demokrasilerde dahi yöneten zaman içerisinde yönetilenden kendisini ayırmaya ve yönetilene ötekileştirmeye başlar. Bu ötekileştirmede yöneten, yönetim meşruiyetini yönetilenin iradesinden aldığı unutarak, yönetilen “öteki”nin yönetene tabi bir “sürü” olduğuna inanır. Bu bağlılık (subjugation) aynı zamanda bir üstünlük anlayışını da beraberinde getirir. Yaratılan ast-üst ilişkisine bağlı statü içerisinde düşünce ve inanışlar bakımından da bir derecelendirme ortaya çıkar. Üstün olanın, hakikate daha yakın durduğu varsayılır (Şahin, 2011, 76). Tarihsel süreç içerisinde yönetenlerin keyfiliklerinden yönetilenleri korumak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Demokratikleşme yolunda ilerleyen ülkeler, siyasal sistemlerini ve yasalarını yönetilenlerin haklarının korunmasına yönelik düzenleme çabasında olmuşlar ve bunun için de seçim, aynı kişinin iki defadan fazla arka arkaya seçilememesi⁶ gibi çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir.

Tarihsel bakımdan, demokratik olmayan rejimler, çok çeşitli şekiller almışlardır. Birinci dalgada demokratikleşen rejimler genellikle mutlak monarşiler, hala ayakta kalmış feodal aristokrasiler ve kıtasal imparatorluklara halef olmuş devletlerdir. İkinci dalgada demokratlaşanlar, faşist devletler, sömürgeler ve kişisel askeri diktatörlükler olup, çoğu zaman bunların daha önce bir demokratik deneyimleri olmuştur. Üçüncü dalgada demokratlaşan veya demokrasiye doğru yönelen rejimler ise genellikle üç grupta toplanmaktadır: Bunlar, tekparti sistemleri, askeri rejimler ve kişisel diktatörlüklerdir (Huntington, 2007,118).

Yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetme biçemi (üslubu), yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin içerisine bakarak siyasal rejimleri sınıflandırabiliriz. Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini

---

⁶ Aynı kişinin iki dönemden fazla devlet başkanı olamayacağı hükmü ABD ve Rusya dahil birçok ülkenin anayasasında yer almaktadır. Bundaki temel mantık ise iyi niyetli dahi olsa gücü elinde bulunduran kişinin zamanla iktidarı kişiselleştirerek otoriterleşeceği.

seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime **demokrasi** adını vermekteyiz. Bu koşulların olmadığı rejimlerde fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlıdır ya da yoktur. Yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Ancak, gerek birey gerek kurumlar iktidardakileri onamak için adeta bir noter görevi görebilirler. Bu rejimlere **otoriter rejimler** adını veriyoruz. Nihayet, toplumdaki her yapının, kurumun (aileden okula, okuldan işyerine kadar) hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere **totaliter rejimler** adı verilmektedir. Totaliter rejimleri, otoriter rejimlerden ayıran, onların daha yüksek bir gelişmişlik düzeyinde denetim kapasitesinde olmaları ve bir ideolojinin rehberliğinde siyasal sistemi yapılandırmak üzere hareket etmeleridir. Totaliter rejimler yönettikleri toplumu tam anlamıyla seferber etmek, tek tek her bireyi izlemek, davranışlarını düzenlemek ve denetlemek yeteneğine sahip olan rejimlerdir. Otoriter rejimlerin ideolojik eğilimleri ne olursa olsun, bu denli güçleri veya yetenekleri mevcut olmayıp, sadece yakalayabildiklerine yaptırım uygulayabilecek bir içeriktedirler (Kalaycıoğlu, 2012, 18).

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejim, siyasal sistemler arasında kökeni en eskiye dayanan ve haliyle tarih boyunca içinde birçok farklı türü barındırmış sistemdir. Tarihsel açıdan baktığımızda antik Yunan şehir devletleri ve 19. yy ve sonrası modern ulus-devletlerin bir kısmında gördüğümüz demokrasiler, Napolyon Bonaparte ile başlayıp Nazizm ve Stalinizm gibi yönetimlerle devam eden modern çağa özgü totaliter rejimler insanlığın siyasi tarihinde istisnai vakalardır. Oysa otoriter rejimler tarih boyunca birçok farklı coğrafyada, farklı şekillerde ortaya çıkmışlardır. Örneğin 14. ve 17. yüzyıllar arasında Çin’de hüküm süren Ming hanedanının merkezi bürokrasi üzerinden ülkede kurduğu mutlak bir hakimiyetten söz edilebilirken, Ming hanedanının Britanya’daki çağdaşı Tudor hanedanı, kral ve kraliçelerinin çeşitli prenslerle yaptığı koalisyonlar içinde, adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetime dayalı) bir anlayışla krallığı yönetmekte olduğu görülmüştür (Kalaycıoğlu vd. 2012, 145). Colorado

Üniversitesi'nden siyasal bilimci Christoph Stefes, "Otoriter rejimleri: "Demokratik olmayan her şeydir" şeklinde tanımlayarak, şu anda dünyadaki tüm ülkelerin yarısının demokratik, diğer yarısının ise demokratik olmayan rejimlere sahip olduğunu ifade ederek, demokratik rejimlerin en önemli özelliğinin, iktidara giden yolların herkese açık olduğu ve iktidarın tüm önemli makamlarına gelecek kişilerin özgür seçimle belirlenmesi olduğunu vurgulamaktadır. Peki, hangi devlet yapısı otoriter rejim olarak görülebilir? Sorusunu ise Siyasal bilimci Christoph Stefes: Otoriter rejimlerin arasında mutlak monarşilerin, askerî rejimlerin ve her türlü tek partili sistemlerin yer aldığını; ancak, *kimin sandıktan birinci çıkacağıının seçim öncesinde belli olduğu* çok partili sistemlerin de bu kategoriye girdiğini, bu tür rejimlerin en önemli dayanaklarından birinin baskı unsuru olduğu şeklinde cevaplamaktadır (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 2013). Otoriter yönetim, herhangi bir kişi ya da grubun iktidarı ele geçirerek toplumun geri kalanı, yani yönetilenler üzerinde baskıya ve zora dayalı bir hakimiyet kurmasıdır. Burada altını çizmek istediğimiz husus otoriter yönetim ifadesinin, toplum üzerinde sistematik bir baskı uygulayan otoriter ve totaliter sistemleri nitelemekte kullandığımız genel bir çerçeve olmasıdır. Literatürde otoriter ve totaliter sistemler arasında genel olarak bir ayrıma gidilir. Ayrımda kullanılan ölçüt sistemin resmi bir ideolojiye sahip olup olmamasıdır. Buna göre kavramın kökeninde bulunan "total" ifadesinden de anlaşılacağı gibi totaliter sistemler bir ideolojik perspektife sahiptirler ve bu perspektif doğrultusunda toplumu dönüştürmeyi hedeflerler. Yani toplum üzerinde kurulan tahakkümün amacı salt iktidarı ele geçiren kişi ya da grupların mevcut konumlarını sürdürmekten ibaret değildir. Topluma belirli bir ideoloji ve değerler sistemi aşılması hedeflenir. Bu bağlamda bir önceki bölümde aktardığımız komünist sistemler ile beraber faşist ve nasyonal sosyalist rejimler de "totaliter" kategorisi içinde değerlendirilir. Otoriter sistemler ise belirli bir resmi ideolojiye sahip değildir; ya da en azından bu sistemlerde ideolojik bir toplumsal dönüşüm vizyonu öngörülmez. Otoriter yönetimler daha çok iktidarı elinde tutan kişi ya da grubun çıkarlarına hizmet eder ve mevcut iktidar ilişkilerinin korunmasını amaçlar. Toplum üzerinde kurulan baskının sebebi ideolojik dönüşüm hedefi değil; iktidarın elden gitme kaygısıdır (Türküne, 2012, 151-152).

Bir sistemi totaliter olarak nitelendirebilmemiz için zorunlu boyutlar şunlardır: Bir ideoloji; kütleli bir tek-parti ile diğeri mobilize edici örgütler; iktidarın, geniş bir seçici çevreye hesap verme durumunda olmayan ve iktidardan kurumlaşmış barışçı yöntemlerle uzaklaştırılmayan bir kişide ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olması. Bu unsurlardan her biri, demokratik olmayan sistemlerin diğeri tiplerinde de ayrı ayrı bulunabilir, bir sistemi totaliter kılan, ancak bunların hepsinin bir arada var oluşudur. Demek oluyor ki, bütün tek – parti sistemleri totaliter olmadığı gibi, serbestçe kurulmuş partiler arasında dürüst bir iktidar yarışmasının mevcut olduğu hiçbir sistem totaliter olamaz, bir tek partiye, daha doğrusu aktif bir tek partiye sahip olmayan demokrasi dışı hiçbir sistem de totaliter sayılamaz. Friedrich’in, eserinin gözden geçirilmiş basısında kabul ettiği gibi, nihai iktidarın veya iktidarın en büyük payının parti örgütünde olması da şart değildir. Ne var ki, böyle bir kütleli tek-parti ile ona hakim olan bürokrasinin, hiç değilse kendi üyeleriyle ve sade vatandaşlarla olan ilişkiler bakımından, toplumun en güçlü kurumları arasında yer almaması, pek uzak bir olasılık gibi görünmektedir. Bir sistemi totaliter olarak kabul etmenin üç şartı bulunmaktadır (Linz,1975, 22).

1. Monist, fakat monolitik olmayan bir iktidar merkezi mevcuttur; eğer kurumlar veya gruplar arasında meşruluğunu o merkezden alır ve büyük ölçüde onun hakemliği altında işler; bu plüralizm, eski toplumun dinamiklerinin bir ürünü değil, temelde siyasal yoldan yaratılmış bir şeydir.

2. Tekelci, özerk ve fikren az çok geliştirilmiş bir ideoloji mevcuttur. Yönetici grup veya liderle onların emri altındaki parti, kendilerini bu ideoloji ile özdeşleştirirler. Onu politikalarına temel yaparlar veya bu politikaları meşrulaştırmakta kullanırlar.

3. Vatandaşların, siyasal görevlere ve kolektif sosyal görevlere katılmaları ve bu amaçla aktif bir mobilizasyon içinde olmaları, özendirilir, talep edilir ve ödüllendirilir; tek parti ve çok sayıdaki tekelci ikincil grup, bu katılmanın kanallarını oluşturur. Bir çok otoriter rejimin ayırıcı özelliği olan pasif itaat ve ilgisizlik, “yöresellik” ve “uyrukluk” rollerine sığınmak, yöneticilerin arzu edilmez gördükleri şeylerdir.

Otoriter rejimler genellikle az gelişmiş toplumsal yapılarda görülen, toplumun geleneksel yapısına dayanarak var olan ve geleneksel otorite ve meşruiyet anlayışının

geçerli olduğu siyasal yapılardır. Az gelişmiş bir toplumsal yapı ve geleneksel otorite anlayışı çok gelişmiş yaygın bir kamu yönetimi yapısına da gerek duymaz. Rejimin de toplumu değiştirmek gibi bir amacı yoktur. Aksine siyasal otorite geleneksel toplumsal değerlere dayandığı için var olan yapıyı sürdürmek ister ve yeniliklere pek de sıcak bakmaz. Otoriter rejimlerde, yöneticiler (totaliter rejimlerden farklı olarak, siyasilerden değil) halkın geri kalanından farklı bürokratlardan, uzmanlardan ve polis mensuplarından oluşan bir kadroya dayanırlar. Otoriter rejimlerde halkın kendi kişisel hayatları ve işleri dışında kendilerini toplum hayatına aktif biçimde katılan kişiler olarak hissetme şansları ya hiç yoktur ya da pek azdır. Çünkü, otoriter rejimler toplumun geniş kesimlerini siyaset ve yönetimden uzak tutmayı başarabildikleri sürece varlıklarını devam ettirebilirler. Bu nedenle, otoriter rejimler toplumsal örgütlenmeleri çeşitli yollarla engelleyerek ve yasaklayarak toplumun depolitizasyonunu amaçlar. Rejimin sürmesi toplumun mevcut dengesinin devam ettirilmesine bağlı olduğu için de, merkezîyetçi bir kamu yönetimi aracılığıyla toplumu kontrol altında tutmaya, toplumun stabilizasyonunu sağlamaya çalışırlar (Mutlusu, 2001, 87-88). Bu rejimlerin doğası, reform edilmeye müsait değildir. Otoriter liderler, reform talepleri yükseldiğinde bu talepleri dinlemek ve tepkileri hafifletmek yerine, sert önlemlerle bastırmayı tercih etmektedirler. Tepkilerin artması üzerine ilk başta yapmaları gereken şeyleri sonradan yaptıklarında ise her şey çığırından çıktığı için işe yaramamaktadır (Uysal, 2011). Her otoriter yönetim kendi meşruiyetini farklı bir çerçeve içerisine yerleştirir. Sözelimi meşruiyetin kaynağını ilahi kaynakta arayan otoriter rejimler, siyasi iktidarı Tanrı adına kullanırlar. Kurallara uymayan toplum üyeleri yine Tanrı adına cezalandırılır. Bunun yanında siyasi iktidarı halk adına elinde tuttuğunu söyleyen otoriter rejimler çoğunluktadır. Mesela hemen hemen tüm otoriter sistemlerde seçim mekanizmasının işletilmesine büyük önem verilir. Ancak seçimler adil şartlarda ve özgür bir ortamda yapılmadığından göstermelik olmaktan öteye gitmez. Bu tür rejimlerde araçsal bir yaklaşımla, seçimlerden, siyasi iktidarın meşruiyetinin halk tarafından onaylandığını iç ve dış kamuoyuna göstermek için yararlanılır (Türküne, 2012, 153).

Otoriter rejimlerin liderleri, ekonomik ve sosyal reformlar vaad etmişlerdir. Oysa, meşruluğu performansa dayamak performans ikilemi adı verilebilecek olaya vücut verir. Demokrasilerde yöneticilerin meşruluğu genellikle, temel seçmen

gruplarının beklentilerini karşılama derecelerine, yani performanslarına bağlıdır. Yöneticiler iktidar makamında eninde sonunda başarısız kalırlar, meşruluklarını yitirirler, seçimlerde yenilgiye uğrarlar. Otoriter sistemlerde ise yöneticinin meşruluğuyla rejimin meşruluğu arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir. Kötü performans, hem yöneticilerin hem de sistemin meşruluğunu zayıflatır (Huntington, 2007, 51). Otoriter rejimler, önceden mevcut bir bürokratik – askeri –teknokratik elitin egemenliğindeki rejimlerden tutun; ayrıcalıklı siyasal katılmanın va elite girişin toplumdan doğmuş bir tek- parti veya hakim parti vasıtasıyla gerçekleştiği rejimlere kadar, çeşitli şekiller gösterebilir (Linz,1975, 148).

Otoriter rejimleri inceleyen bilim adamları, bu rejimlerce ileri sürülen iddiaların çoğu zaman doğru olmaması yüzünden, şaşkınlığa düşebilirler. Kurucu grup veya lider, düzeni savunma, ülkeyi birleştirme, milleti modernleştirme, yozlaşmış bir rejimi devirme veya dış etkileri reddetme gibi konular üzerindeki bazı müphem fikirler bir yana, iktidarın ele geçirilmesinden önce ideolojik bağlantılara sahip olmadığından veya pek az olduğundan, kendilerini ideolojik meşrulaştırmalardan, aydınlara çekici gelecek fikirlerden yoksun ve milletlerarası ideolojik çatışmaların ana çizgisinin uzağında bulurlar. Bu boşluk içinde yöneticiler, kabul edilebilir semboller ve fikirler ararlar (Linz,1975, 107).

Siyasal bilimci Christoph Stefes, otoriter rejimlerin üç temel dayanak noktası bulunduğunu, bunların meşruiyet, baskılar ve vatandaşların sisteme entegre edilmesi olduğunu vurgulayarak, vatandaşlarına rejime katılmaları ve rejimden pay almalarına imkân sunan diktatörlerin bu katılım yoluyla vatandaşların dayanışmasını sağladıklarını ve rejimlerinin önemli bir dayanağını oluşturduklarını belirterek, otoriter bir liderin ya da antidemokratik bir sistemin asıl güçlü dayanağının meşruiyet olduğuna dikkat çekmektedir (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 2013). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'daki Nazi, İtalya'daki Faşist ve Rusya'daki Stalinist rejimler üzerine çok şey yazılmış, Hannah Arendt'in yazdığı "Totalitarizmin Kökenleri" kitabı bu analizlere öncülük yapmıştır. *Totaliter ve otoriter rejimler arasındaki en önemli fark, totaliter rejimlerde birey ve toplum üzerinde mutlak bir denetimin söz konusu olmasına karşın, otoriter rejimlerde aynı derecede mutlak bir denetimin bulunmamasıdır.* Ayrıca kullanılan yöntemler de farklıdır. Totaliter

rejimlerde şiddet dahil olmak üzere aşırı yöntemlere başvurulabilir. Otoriter rejimlerde ise bu tür yöntemlerin kullanılmasına çok ender rastlanır. Ancak her iki rejim de zaman içinde değişen koşullara uygun olarak biçim değiştirmektedir. Günümüzde, totaliter rejimler Kuzey Kore ve bazı Afrika ülkeleri dışında pek kalmamıştır. Buna karşılık otoriter rejimler yeni bir kılığa bürünerek karşımıza çıkıyorlar. Günümüzde bu rejimlerin en büyük özelliği demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olmalarına karşın, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin diğer koşullarına uymamalarıdır. Fareed Zakaria bu tür rejimlere “liberal olmayan demokrasiler” adını veriyor. Bu tür rejimlere “*Otoriter demokrasiler*” de denilebilir. *Bu tür demokrasilerde şu özellikleri görüyoruz: Karizmatik bir lider, hukuk düzeninin yürütmenin denetimi altında olması, muhalif basının sindirilmesi, halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet arayışı.* Chavez’in Venezuela’sı ile Putin’in Rusya’sı bu tür rejimlere en iyi örnektir. Chavez için bir yazar, “Otoriterliği demokratik çağa göre yeniden biçimlendirdi” diyor. Venezuela’da sivil toplum ve sınırlı özgürlüğe sahip bir basın var. Ancak, Chavez iktidarına sınırlama kabul etmiyor. Putin ise iktidarının ilk döneminde aldığı önlemlerle basını ve televizyonu kontrol altına almıştır. Putin Rusya’daki yeni orta sınıfa “Beni desteklerseniz daha zengin olursunuz. Desteklemez, muhalefet yaparsanız servetinizi yitirirsiniz” demiştir (Türmen, 2010). Nitekim sonraki yıllarda Putin’i desteklemeyen işadamları birer birer servetlerini ve güçlerini kaybetmişlerdir. Khadorovsy bu duruma en güzel örneği teşkil etmektedir.

3.2.2. Otoriter Rejim Örnekleri

Otoriter rejimlerde rejimin kuralları ve devletin asli görevleri; *askeri cunta yönetimi, tek parti yönetimi* veya *lider temelli dikta yönetimi* tarafından belirlenmektedir. Burada hatırlanması gereken başka bir unsur ise, aşağıda kısaca açıklanan üç türün ideal, biçimlendirilmiş türler olmasıdır. Gerçek hayatta gözlemlediğimiz otoriter rejimler, her üç türün özelliklerini belirli derecede bünyelerinde barındırmaktadırlar (Kalaycıoğlu vd. 2012, 146-148).

Askeri cunta yönetiminde; ülkede kimin iktidarı süreceğine ve kimin hangi politikaları (ticaret, eğitim, ulaştırma vb.) yürüteceğine ordu veya ordu içinde bir grup subay karar verir. Bazı askeri rejimler kurdukları sisteme ciddi bir tehdit

gelmediği sürece perde arkasında kalıp ülkenin idaresini bürokrat/teknokrat yöneticilere bırakmayı yeğlerken, bazıları da ülke idaresinde önemli bir rol oynamayı tercih ederler.

Tek parti sistemleri otoriter rejimler arasında en istikrarlı ve yapısal açıdan en esnek olanıdır. Bu sistemin ana özelliği devletin yasama, yürütme ve yargı kollarının tek bir siyasi parti tarafından mutlak biçimde denetlenmesi ve işletilmesi, başka bir deyişle partinin devletle eşanlamlı hale gelmesidir. Devletin kademelerinde görev yapan bürokratlar aynı zamanda parti üyesidir. Parti, siyasi gücü tekelinde tutar ve detaylı örgütlenmesi ile en ufak mahalli idarelere kadar ülkenin kontrolünü sağlar. Bu tür sistemlerde parti üyeleri partide ve devlette pozisyonlar edinmek için zaman zaman parti içinde yarışma şansı bulurlar. Ancak, diğer partilerin iktidardaki partiyle anlamlı bir siyasi yarışa, örneğin hakça ve özgürce yapılacak olan seçimlere girme şansları yoktur. Yönetimdeki partinin tekilliği hukuki olarak diğer partilerin yasaklanarak veya pratikte diğer partilerin kukla partiler haline getirilmesi veya iktidardaki partiye karşı eşit şartlarda muhalefet yapmaları önlenerek sağlanabilir. Güçlü ve kapsayıcı rejim propagandası, diğer tür otoriter rejimlere göre halk desteğine daha fazla ihtiyacı olan tek parti yönetimlerinde önemli bir rol oynar. Tek parti rejimleri komünist ve diğer tek parti rejimleri olarak iki kümede toplanabilir.

Dikta yönetimlerinde baştaki tek adamın (diktatörün) her konuda mutlak hakimiyeti söz konusudur. Devletteki bütün kilit kararlar diktatör ve yakın çevresi tarafından alınır. Tek-parti ve/veya ordunun desteği ve ülke içindeki yapılanması, bu diktatörlerin ülkeyi etkili bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli olabilir. Ancak diktatörlükleri tek parti ve askeri cunta yönetiminden farklı kılan özellik bu iki kurumun diktatörün siyasal erkini kontrol veya tehdit edecek kadar etkili olmayışlarıdır. Bir diktatörü iktidara getiren etkenlerle onu iktidarda tutan etkenler farklı olabilir. *Kişisel karizma ve beklenmedik olaylar (suikast, doğal afet, iç savaş, başka ülkelerin işgali) bir lideri başa diktatör olarak getirebilir.* Bir lider, başında olduğu siyasi sistemi çeşitli bahanelerle lağvedip bir dikta rejimi kurabilir.

Yukarıda belirtilen tipik otoriter rejimlerinin gerçek hayatta birebir örneklerini çok sık görememekteyiz. Şu ana kadar hüküm sürmüş birçok otoriter rejim bu üç ideal türün farklı özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bir otoriter rejimin zaman içinde başka tür otoriter rejime dönüştüğü de sıklıkla gözlemlenebilir.

Hatta otoriter rejimler bazen çeşitli demokratik kurumları da bünyesine katabilir. Farklı rejimlerin kurumsal özelliklerini bir arada barındıran bu tür vakalara **melez rejimler** adı verilmektedir. Ordu-diktatörlük karışımı rejimler, melez otoriter rejimler arasında en sık görülenleridir. Bir diktatör için, devletin yönetimini elinde bulunduran orduyu kontrolüne almak, tüm devlet birimlerini kontrol altına almaktan daha olasıdır. Ancak, bu melez rejim, tek-parti rejimleri kadar toplumun derinliklerine nüfuz edemez. Dolayısıyla, toplum içinde ortaya çıkan hoşnutsuzlukları gidermek için çoğunlukla baskı mekanizmasını kullanmak zorunda kalır. Bu açmaz ise bu rejimlerin halklarına müreffeh bir yaşam sunma şanslarını kısıtlar (Kalaycıoğlu vd. 2012, 146-150).

Her bir otoriter yönetimin iktidara gelişi veya uyguladığı politikaları farklılık arzetsede de askeri cunta yönetimi, tek parti yönetimi ve lider temelli dikta yönetimlerinin hemen hepsine bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Bu alt başlıkta, dünyanın değişik toplum ve bölgelerinde ortaya çıkmış olmakla birlikte aralarında benzerlikler bulunan Fransa'daki Charles de Gaulle Rejimi; İspanya'daki Franco ve Libya'daki Kaddafi Rejimleri kısaca açıklanmıştır.

3.2.2.1. Charles de Gaulle (Fransa)

Fransa, 551.000 km² nüfusu ile Batı Avrupa'nın en büyük ülkesi olup, toplam yüzölçümünün beşte birlik alanına sahiptir. 60.4 milyonluk toplam nüfusa sahip olan Fransa, dünyanın dördüncü büyük ekonomisidir (United Nation, 2006, 2). Fransa, Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilere sahip olduğu, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı 5 yıllık süre için doğrudan halk tarafından seçilmekte ve en fazla iki dönem görev yapabilmektedir. Başta dış politika olmak üzere, siyasi yetkileri bulunan, ancak parlamentoya karşı sorumluluk taşımayan Cumhurbaşkanı, Hükümet'in işleyişinin içinde olmakla birlikte, Bakanlar Kurulu adına parlamentoya karşı sorumluluk Başbakan'dadır. Parlamento, 577 üyeli Ulusal Meclis ve 348 üyeli Senato olmak üzere iki kanatlıdır. Ulusal Meclis üyeleri doğrudan halk tarafından, Senato üyeleri, ulusal ve yerel düzeylerdeki seçilmiş kişilerden oluşan bir "ikinci seçmen" grubu tarafından seçilmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2013,1).

Fransız Devriminin mirası olan Cumhuriyet rejimi, 1789'dan bu yana birçok kez sekteye uğramış, bu süre içerisinde imparatorluk, monarşi ve II. Dünya Savaşı'ndaki faşist Vichy yönetimi gibi otoriter deneyimler yaşamıştır. Her ne kadar *Ancien Regime*'den beri süregelen merkeziyetçi idari yapı korunmuş olsa da istikrar sağlayabilecek bir hükümet sistemi arayışı devam etmiş, üçüncü ve dördüncü Cumhuriyet dönemleri bu eğilimi açıkça ortaya koymuştur. 1871 ve 1940 arası 104, 1947 ve 1958 arası ise 24 hükümet değişikliğine gidilmiştir. Bu dönemler boyunca egemen olan parlamenter sistemin sıklıkla tıkanması ve hükümetlerin karar almakta zorlanması, büyük krizler yaşandığında “yürütme organları güçlendirilmiş” sistemler yönünde bir arayış doğurmuştur (Özçer, 2013,2).

General Charles de Gaulle, II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya ile ateşkes imzalaması üzerine İngiltere'ye giderek az sayıdaki gönüllülerle mücadeleye başlamış, 1943 yılında karargahını Cezayir'e taşımış ve Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin başına geçmiştir. Eylül 1944'te kurduğu gölge kabine ile birlikte Paris'e dönmüş ve arka arkaya iki geçici hükümette başbakanlık yapmıştır. Ocak 1946'da koalisyon partileriyle arasındaki sürtüşmeler sonucunda başbakanlıktan istifa etmiştir. 1954'te Cezayir mücahitleriyle Fransa arasındaki silahlı mücadele başlamış, 1958'de Fransız hükümeti bu mücadeleden kendisi için olumlu bir sonuç çıkmayacağını anlayınca Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile anlaşmak istemiştir. (Demirkıran, 2007,80). 15 Mayıs 1958 de General de Gaulle bir demeç vererek, Fransa'nın parçalanmaya doğru gittiğini, bu nedenle kendisinin cumhuriyetin sorumluluklarını üstlenmeğe hazır olduğunu açıklamıştır. 16 Mayıs 1958 de Fransız hükümeti Cezayir'de general Salan'a sivil ve askeri yetkileri vermiş ve Cezayir ordu tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 24 Mayıs 1958 de Korsika'da bir ayaklanma olmuş, orada da Fransız ordu kumandanları oniki kişilik bir selameti umumiye komiserliği kurmuşlardır. Darbe sırasının Paris'e geldiğini anlayan hükümet, çaresiz bir şekilde iktidarı General de Gaulle'e bırakmıştır (Göze, 2011, 175).

Vichy Hükümeti ile II ci Dünya Savaşında son bulan III cü Cumhuriyetin yerini savaştan sonra, 2 Ekim 1946 Anayasasına dayanan IV üncü Cumhuriyet döneminde de III üncü Cumhuriyetin zayıf yönü olan hükümet istikrarsızlıkları giderilemediğinden, Mayıs 1958 Cezayir olayları ile iktidara gelen General De Gaulle, IV üncü Cumhuriyetin zayıf yönlerini gidererek ve Meclis karşısında

hükümeti kudretli kılan 4 Ekim 1958 Anayasası ile yeni rejim görüntülü V inci Cumhuriyeti kurmuştur. Fransa'nın bugünkü rejimi; 4 Haziran 1960, 6 Kasım 1962 ve 30 Aralık 1963 Anayasa düzeltmeleriyle beraber bu Anayasaya dayanmaktadır (Çam, 2000, 146).

3 Haziran 1958 tarihinde çıkarılan bir yasa ile Parlatentonun yasa yapma yetkisi hükümete devredilmiştir. Ancak, Anayasa hazırlanırken genel oyun iktidarın tek kaynağı olması; yasama gücü ile yürütme gücünün etkili bir şekilde ayrılması; hükümetin parlamento önünde sorumlu tutulması; yargı gücünün bağımsız olması; anayasanın denizaşırı ülkelerle ilişkilerin düzeltilmesi yönündeki ilkelere saygı göstermesi şart koşulmuştur (Çam, 2000, 160). Charles de Gaulle devletin başına geçtiğinde ve Beşinci Cumhuriyet Anayasasının hazırlıklarına başladığında böylesine olağanüstü koşullar söz konusu olup, yaşanan siyasi krize çözüm olarak Anayasa, çok daha etkin olabilecek yürütme organına meşruiyet getirecek bir araç olarak tasarlamıştır. Cezayir krizi sırasında daha da belirginleşen etkin ve güçlü bir yönetim ihtiyacı yeni hükümet projesinin temel eksenini oluşturmuştur (Özçer, 2013,2). De Gaulle'nin Anayasası, yürütmenin yetkilerini genişletmek ve onu güçlü bir duruma getirmek istemiş; ancak yürütmeyi güçlendirirken, bunu cumhurbaşkanının otoritesini güçlendirmek şeklinde gerçekleştirmiştir. Parlatenter sistemlerde, bilindiği gibi, yürütme gücü sorumluluğu olmayan bir devlet başkanı ile fiilen yürütme gücünü kullanan ve parlamento önünde sorumlu olan bakanlar kurulundan oluşur. 1958 anayasası ise, bakanlar kurulunun değil, fakat devlet başkanının yetkilerini genişletmeğe özen göstermiştir (Göze, 2011, 635).

II. Dünya Savaşı'nda yaşadığı tecrübeler de Gaulle'ün dünyaya bakışına egemen olmuştur. Bu bakış açısına göre, Anglo-Saksonlar kendi çıkarları doğrultusunda Avrupa üzerinde bir egemenlik kurmuşlardı. Fransa bu egemenliğe boyun eğmemeli ve kendi bağımsızlığını kazanmalıydı. Bağımsızlığını kazanması için uluslararası oluşumlardan uzak durmalı ve kendi savunmasını kendisi gerçekleştirebilmeliydi. Ancak Fransız liderliğinde oluşacak "Avrupalı bir Avrupa" Fransa'nın işine gelebilirdi. Bunun dışında, Fransa'yı ABD'nin egemenliği altına sokan NATO'dan uzaklaşmak gerekliydi. Diğer taraftan, Fransa'nın kendi savunmasını kendisi gerçekleştirebilmesi için de mutlaka nükleer güce sahip olması gerekliydi. Son olarak, Fransa eski ihtişam ve büyüklüğüne tekrar kavuşmalıydı. De

Gaulle döneminde Fransa, ABD ya da SSCB kadar önemli bir nükleer güç haline gelmese de ciddi gelişmeler kaydetmiştir. (Demirkıran, 2007, 90).

Anayasanın 5 inci maddesindeki “Cumhurbaşkanı kamu otoriterlerinin düzenli çalışmasını ve devletin devamlılığını sağlar. Ulusal bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün, uluslararası antlaşmalar ile topluluk anlaşmalarına uymanın güvencesidir ifadeleri, bir anlamda parlamenter rejimlerdeki devlet şefinin klasik yetkisine özdeştir. Ancak De Gaulle, Cumhurbaşkanlığı sırasında, “Gaullism” i benimsemiş partilerle geniş bir desteğe sahip bulunduğundan, üstün kişiliği ile parlamentoyu kaydedici kurum hüviyetine sokarak; “*kişiselleşmiş iktidarı*” ile *sisteme fiilen, kuvvetler birliği* görüntüsünü vermiştir. Sistemin bugünkü işleyişi; “*kişiselleşmiş iktidar*” görüntüsünün hafiflemesiyle, Cumhurbaşkanı, Hükümet ve Parlamento arasında, kuvvetler ayırımı ilkesi dahilinde işbirliğine dayanmaktadır. (Çam, 2000, 166, 189).

V. Cumhuriyette iktidarın şahsîleşmiş olduğunu görüyoruz. Burada cumhuriyet adsız olmaktan çıkmıştır. İktidarı da, ferdîleşmiş bir iktidar olmuştur. Ancak, bu iktidar ferdîleşmesine rağmen geleneksel cumhuriyet prensipleri yine mahfuz tutulmuştur (Fabre, 1968, 82). Olağanüstü bir dönemde ortaya çıkan De Gaulle, ülkenin içerisinde bulunduğu güç durumdan çıkış yolu olarak iktidarı kişiselleştirerek, gücü merkezde toplayıp, ülkesini içerisinde bulunduğu güç durumdan çıkarmayı uygun bulmuştur. Ülkenin içerisinde bulunduğu olağanüstü koşullar ise meşruiyetinin kaynağını oluşturmuştur.

3.2.2.2. Franco (İspanya)

İspanya, İber Yarımadası'nın büyük bölümünü kapsar. Avrupa'nın güneybatı ucunda yer alır. 505.975 kilometre kare toprağa sahip olan İspanya'nın kuzeyinde Biskay Körfezi, Fransa ve Andora, doğusunda Akdeniz, güneyinde Akdeniz ve Atlas Okyanusu, batısında ise Portekiz ve Atlas Okyanusu bulunur. İspanya'nın varlığı ülke olarak birkaç yüzyıl geriye gider. İspanya, birçok krallık ve diğer politik yapıların birleşim sürecinin sonucu oluşmuştur (United Nations, 2006, 2-3). İspanya Avrupa'nın büyük ve önemli ülkelerinden birisidir. İspanya'da Meşruti Monarşili Parlamenter sistem yürürlükte olup, kralın yetkileri, parlamenter rejimlerdeki cumhurbaşkanlarında olduğu gibi sembolik olmadan öteye gitmemektedir.

İspanya'nın nüfusu yaklaşık 39 milyondur. Kilometrekareye düşen ortalama 78 kişi ile Avrupa Birliği'nde en düşük nüfus yoğunluk oranına sahiptir. Ülke boyunca nüfusun dengesiz dağılımı farklı nüfus yoğunluklarını ortaya çıkararak bölgeler arasında çok büyük dengesizlikler yaratmıştır. Kentleşme ve sanayileşmeden dolayı Madrid ve diğer birkaç şehir hariç iç bölgelerde nüfus kaybı, sahil bölgelerinde ise nüfus yoğunlaşmasına yönelik bir eğilim vardır. Nüfusun %78'i kentlerde %22'si kırsal alanlarda yaşamaktadır (United Nations, 2006, 4).

İspanya, 1936-39 yılları arasında sağcılarla (milliyetçi, dindar ve anti-komünist) solcuların (cumhuriyet yanlısı, laik) kardeş kavgalarına sahne olmuş, 1939 yılında General Franco'nun zaferiyle iç savaş sona ermiştir. Yaklaşık 40 yıl süren Franco dönemi bölgeselciliğe, komünizme ve demokrasiye karşı bir dikta rejimi özelliği sergilemiştir. Franco döneminde Bask Milliyetçi Partisi (PNV) Paris ve Londra'ya yerleşmiş, bu dönemde PNV uluslararası konjonktürden de etkilenmiştir (Grugel,1990, 100-114). General Franco liderliğindeki milliyetçi güçler, istikrarı sağlayıp otoriter bir yönetim kurmuş, hak ve özgürlükleri sınırlandırarak muhalefeti şiddetle bastırmışlardır. 1942'de Franco, eski yasama organını (*Cortes*) sınırlı yetkilerle tekrar hayata geçirmiş, II. Dünya Savaşında İspanya'yı tarafsız konumda tutmuştur (Tuna, 2009, 102).

Franco daha iktidarı ele geçirmeden 2. Cumhuriyet döneminde ülkede yaşanan tüm çalkantıları, sınıflar ve milliyetler arasındaki çatışmaları demokrasiye, 2. Cumhuriyet Rejimine ve iç savaşta Falanjistlerin karşısında yer alan gruplara bağlamıştır. Dolayısıyla da iktidara geldikten sonra da rejimin amacı, demokrasiye ve cumhuriyet rejimine dayanan İspanya'yı lağvederek önceki dönemde yaşanan sorunlardan tümüyle kurtulmak olmuştur. Böylece demokrasinin temel kurumları teker teker ortadan kaldırılmış örneğin; Falange (Movimiento Nacional-Ulusal Hareket) dışındaki siyasal partiler ve devlet güdümündeki resmi sendika dışındaki sendikalar, grev, lokavt vb. yasaklanmıştır. Rejim doğal kabul etmediği batı tipi demokrasiye ve onun siyasal partiler, sendikalar gibi kurumlarına karşı olmuştur. Doğal ya da organik olarak adlandırılan Franco demokrasisinde ulusun aile, belediye, sendika gibi "doğal varlıklar" tarafından temsil edilmesi öngörülmüştür. Bunda da amaç, toplumu siyasal mücadelelerden uzak tutmak, yani siyasetten uzaklaştırmaktır.

Franco tek tip bir ulus yaratmak amacıyla önceki dönemde bölgelerin sahip olduğu kültürel ve yönetsel özerkliklerin de tümünü kaldırmıştır (Arnwine, 2003, 103).

Rejim demokratik bir siyasal yapıya sahip olmayıp, biçimsel bir anayasa metni de bulunmamaktaydı. Bunun yerine temel yasalar (Leyes Fundamentales) olarak adlandırılan bir dizi yasayla çeşitli toplumsal alanlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemeler evrensel demokratik değerlerden uzak, baskıcı ve her alan üzerinde devletin denetimini sağlayıcı nitelik taşımıştır. Çağdaş demokrasilerde anayasaların önemli bir bölümünü oluşturan temel haklar ve özgürlükler de Franco rejimi tarafından birtakım temel yasalarla düzenlenmiştir. *Bu yasalar rejimin otoriter ve totaliter karakterini yansıtmıştır. Özellikle siyasal içerikli hak ve özgürlükler sınırlı tutulmuş, yargı bağımsızlığı ortadan kaldırılmış, rejimi eleştirmek olanaksızlaştırılmıştır* (Arnwine, 2003, 104).

Franco dönemi İspanya'sı (1939-1975) tek-adam sistemini örnekleyen bir otoriter rejimdir. Bazı siyaset bilimciler Franco rejimini faşist bir totaliter rejim olarak tanımlar. Ancak sınırlı da olsa çoğulcu siyasal yapıya izin vermiş olması, sistemin zayıf ve çok katmanlı ideolojik yapısının halkı topyekün mobilizasyondan sakınması ve Franco'nun sürdürdüğü politikaların genelde akılcı ve tahmin edilebilir olması, bu rejimi Mussolini İtalya'sı ve Nazi Almanya'sından anlamlı bir biçimde ayırır. 1936-1939 yılları arasında Cumhuriyetçiler ile yaptıkları iç savaştan galip çıkan Franco'nun liderliğini yaptığı Milliyetçiler, asayişin sağlanmasını müteakip Falanj partisini kurmuş ve partiler arası çekişmenin İspanya'nın bütünlüğüne zarar verdiği iddiası ile siyasi partileri kapatmıştır. Benzer şekilde, bağımsız sendikalar da 1940'da feshedilmiş, tüm sendikalar ve işveren örgütleri devlet himayesinde örgütlenmiş, Sindicato Vertical üzerinden devlete korporatist bir bağ ile bağlanmışlardır. Falanjistlerin İspanya yönetimindeki ilk devresi totaliter bir eğilimi yansıtır. 1939-1959 arasına denk gelen bu süre zarfında İspanya, Nazi Almanya'sı ile İkinci Dünya Savaşı sırasında yapmış olduğu ittifaktan dolayı galip ülkeler tarafından ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Uluslararası tecridi fırsat olarak gören Falanj partisi, ülkenin bütün ekonomik yapısını yeniden düzenlemeye, ülkeye ithal ikameci üretim ve tarım politikalarını yerleştirmeye çalışmıştır. Ancak bu politikalar sonucunda İspanya'da yer yer hububat sıkıntısı ve özellikle şehirlerde

aşırı fakirlik baş göstermiştir. Franco İspanya'sı nı siyaset bilimi açısından ilginç bir vaka yapan Franco'nun devlet yönetiminde parti tabanlı bir yapıdan tek adam yapılanmasına doğru giderken, devlet-birey ilişkilerinde görece çoğulcu bir yapıya yönelmesidir. Franco, erken dönemde rejimini pekiştirirken, yani rejimin topluma kendini kabul ettirme kaygısı yüksek iken, toplum üzerinde kontrol sağlamak için genel olarak kaba güce başvurmuş, ancak zamanla rejimin güç kullanımı daha seçici hale gelmiştir. Yine de Franco'ya muhalefet eden ya da etmesi muhtemel gruplar rejimin baskıcı tutumunu Franco'nun ölümüne kadar hissetmiştir. Rejim, liberal demokratlardan komünistlere, Katalan ayrılıkçılardan demokrasi talep eden üniversite öğrencilerine kadar her tip muhalefeti gerek şehirlerde (*Policia Armada*) gerekse kırsal kesimde (*Guardia Civil*) bu iş için özel kurduğu askeri inzibat güçleriyle bastırmıştır (Kalaycıoğlu, 2012, 156-157).

Franco, 1931'de kaldırılan monarşinin kendi ölümünden ya da emekliliğinden sonra yeniden hayata geçirileceğini 1947'de duyurmuştur. Franconun ölümünden sonra Prens Juan Carlos'un Kral olmasıyla, İspanya'da demokratizasyon hareketlerinin başlayacağı yönünde fazla bir gösterge olmamakla birlikte, Kral ve onun dönemindeki başbakan Adolfo Suarez Gonzalez, üç yıl içerisinde bir diktatörlük rejimini, şiddet dışı yollarla çoğulcu, parlamenter demokrasiye dönüştürmeyi başarmışlardır. Bu başarı, İspanya'nın tarihsel bölünmüşlüğü'nün iyileştirilmesi sürecinin de başlamasını mümkün kılmıştır (Tuna, 2009, 102). 1. ve 2. Dünya Savaşlarında tarafsız kalan İspanya, 1936-1939 yılları arasında yıkıcı bir iç savaş yaşamış, 1939-1975 yılları arasında hüküm süren diktatör Fransisco Franco'nun ölümünden sonra demokrasiye barışçıl geçiş ve hızlı ekonomik modernleşme ve 1986 yılında Avrupa Birliği'ne katılımı ile Avrupa'daki dinamik ekonomilerden biri olmuştur. Ayrıca özgürlüklerin korunduğu, demokratik bir ülke konumuna yükselmiştir (United Nations, 2006, 3).

3.2.2.3. Kaddafi (Libya)

Libya, Akdeniz kıyısında yer alan, doğusunda Mısır, batısında Cezayir ve Tunus, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda Sudan ile komşu olan bir Afrika ülkesidir. Libya'nın bilinen ilk tarihi mağaralarında ve eski eserlerinde yapılan araştırmalara göre M.Ö. 400 yıllarında yaşamış Berberiler ile başlar. Eski Yunanlılar

ülkenin bilinen ilk yerlileri olan Berberilere “Lebular” ve ülkeye de “Lebu” diyorlardı. Bu kelimeler zamanla eski Yunanca’ya “Libya” olarak geçmiştir (Kılıç vd. 2012, 25). Libya Devleti’nin kuruluşunda en önemli pay sahibi 1837 yılında kurulan Senusi tarikatıdır. Senusîlik hareketi, kısa süre içerisinde özellikle Afrika kıtasında yayılarak, milyonlarca kişilik üyeye sahip, büyük bir tarikat haline gelmiştir. Birleşmiş Milletlerin 24 Aralık 1951 tarihinde Libya Devleti’nin bağımsızlığını tanımaya kadar bugünkü Libya topraklarına hâkim olan Senusî şeyhleri, devletin kuruluş safhasında da etkili olmuş ve Senusî şeyhi İdris, ilk Libya kralı olmuştur. Kaddafi devrimine kadar Senusîler tarafından yönetilen Libya’da, bu devrimin ardından cumhuriyet yönetimi ve anayasaya ilan edilmiştir. Bu süreç içerisinde, Osmanlı Devleti ile Senusîler ve Libya arasındaki ilişkiler oldukça önemli yer tutmuştur (Turan, 2011, 190).

Ülkenin günümüzdeki resmi adı “Büyük Libya Arap Halk Sosyalist Cemâhîriyyesi”(el-Cemâhîriyyetu’l-‘Arabîyyetu’l-Lîbiyyetu’ş-Şa‘biyyetu’l-İştirâkiyyetu’l-‘Uzmâ) dir. Libya halkının etnik unsurlarını öncelikle; Araplaşmış Berberiler, Türkler, Saf Arap ve çöl kabilelerinden oluşan Bedeviler ile Tuaregler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra çok az sayıda Sahara altı siyahlarından olan Sahiller ile Tobular da mevcuttur. Libya’nın ana dili Arapça’dır ve halkın %80’i Arapça’nın ağız ve lehçelerini konuşmaktadır. Geriye kalan küçük kesim ise Berberi dili olan Tamazight dilini konuşmaktadır. Ülkenin asıl yerlileri Berberi kabilelerdir (Kılıç vd. 2012, 25). Libya, Kuzey Afrika’nın en önemli devletlerinden biridir. Yaklaşık 2 milyon km² genişliğindeki Libya arazisinin büyük kısmı (%90’ı) çöl ve dolayısıyla ıssız; fakat nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kıyı şeridi oldukça canlıdır. Nüfusunun % 90’ı Arap, geri kalanların çoğunluğu Berberi’dir. Gelirinin büyük çoğunluğunu oluşturan petrol dolayısıyla uluslararası platformda önemli bir yeri vardır. 1960’lı yıllardan itibaren en çok petrol ihraç eden ülkelerin başında gelmektedir. Çok uluslu petrol şirketleri ve büyük güçler bu tarihten itibaren ülkedeki doğal kaynaklara sahip olma yarışına girmişlerdir. Ancak 1969 yılından bu yana iktidarda bulunan Kaddafi’nin Batı politikaları dolayısıyla Libya sürekli Batı ülkeleriyle, özellikle de ABD ile çatışmıştır. Libya ekonomisi ve siyaseti çoğunlukla Kaddafi’nin şahsına indirgenerek ele alınmaktadır (Ataman, 2007, 95).

Bugünkü Libya toprakları Finikeli gemiciler, Grekler, Büyük İskender ve Mısırlıların elinden geçtikten sonra kısa süreli bir refah ve barış dönemi geçirmiştir. Daha sonra Bizans'ın kontrolüne geçen Libya, yedinci yüzyılın başında Müslüman Araplar tarafından fethedilmiş ve yerli halkı oluşturan Berberilerin çoğunluğu Müslüman olmuştur. Kesintilere rağmen 900 yıl süren Arap egemenliği sırasında Fatimiler, Muvahhidler ve Hafsiler Libya'ya hakim olmuşlardır. 16. Yüzyılda (1551'de) ise Oruç Reis ve Hızır Reis adında iki yerli liderin Osmanlıların emrine girmesiyle Libya Osmanlı hakimiyetine girmiş, 1555 yılında Trablus Liman şehrinin Sain John Şövalyelerinin elinden alındıktan sonra 1911 yılına kadar Libya toprakları Osmanlılar tarafından gönderilen valiler tarafından yönetilmiştir (Ataman, 2007, 95). Libya, 1551'de Turgut Reis tarafından fethinden, 1911'deki Trablusgarp Savaşı'na kadar Osmanlı devletinin Afrika'daki en önemli eyaletlerinden biri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Fas, Tunus ve Cezayir Fransızların kontrolüne geçerken, Mısır İngilizlerin, Libya ise İtalyanların işgaliyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin İtalyanlarca işgali özellikle Mustafa Kemal ve Enver Paşa gibi Osmanlı subaylarının örgütlediği halkın uzun süren direnişiyle karşılaşırken, 1919'da Mondros Antlaşması gereğince Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesi, Libya için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Mussolini İtalya'sının (1922-1943) büyük baskılarına maruz kalan Libya, 1943'te müttefik kuvvetlerin İtalyanları bu topraklardan çıkarması neticesinde yeni sömürge idareleriyle tanışmış: Trablus ve Bingazi bölgeleri İngilizlerin eline geçerken Fizan bölgesine ise Fransızlar yerleşmiştir. Öte yandan Senûsi şeyhlerinden İdris es- Senûsi'nin liderlik ettiği yeni bir mücadele halka bağımsızlığı getirmiş, 1951'de Birleşmiş Milletler tarafından Libya'nın federal bir monarşi olarak bağımsızlığı kabul edilmiştir. Böylelikle Libya Afrika'da BM kararı ile bağımsızlığa kavuşan ilk ülke olmuş, görüşmelerde Libya'yı temsil eden Şeyh İdris es- Senûsi ise ülkenin yeni kralı olarak başa geçmiştir (Robinson, Akt: Bölme vd. 2011, 8).

Ülke, 1963 yılında on yönetim bölgesine ayrılmış, Krallık 1969'da meşruti krallık haline getirilmiştir. Ancak fazla zaman geçmeden, ordudaki genç subaylar ihtilal hazırlığına girmiş, o sırada Türkiye ziyaretinde olan Kral İdris devrilerek, ihtilal sırasında yüzbaşı rütbesiyle Silahlı Kuvvetler Komutanı olan Muammer Ebu Minyar El-Kaddafi önce başbakan daha sonra da devlet başkanı olmuş ve monarşi

son bularak Libya Arap Cemahiriyesi kurulmuştur (Kılıç vd. 2012, 27). Genç subaylar amaçlarının, ülkenin kaynaklarının halka daha adil dağıtılması olduğunu ifade etmiş; Kaddafi, popülist bir tutum ile halk adına adil yönetimi sağladığını iddia ederken, aslında kişisel diktatörlüğünü sağlamlaştırmak dışında hiçbir devlet kurumunu güçlendirmemiştir (Diriöz, 2012, 65). Diğer tüm diktatörler gibi Kaddafi’de halk adına yönetimde bulunduğunu ve kaynakların adil dağıtımı için uğraştığını özellikle vurgulayarak kendisine meşruiyet arayışında olmuştur.

“Sosyal adalet, sosyalizm ve birlik” sloganlarıyla darbe yapan Kaddafi iktidara geldikten sonra radikal ekonomik, toplumsal ve siyasi değişim başlatarak her alanda devrimci bir dış politika izlemiş, gelişmemiş dünyanın sömürgelerden kurtulma mücadelesi verdiği 1960’lı yıllarda ortaya çıkan Kaddafi’nin siyasi felsefesi Batı karşıtlığı üzerine inşa edilmiştir. Batının özellikle ABD’nin etkisindeki uluslararası düzenin haksız yapısına karşı çıkararak üçüncü dünya’yı özgürlüğe kavuşturmayı ve siyasal kurumları buna göre şekillendirmeyi amaçlamış, Arapların birliği ilkesine sürekli vurgu yapmıştır. “Emperyalizmin uşakları” olduğunu iddia ettiği muhafazakar Arap ve Afrika liderlerini suçlamıştır (Ataman, 2007, 97).

1969 Anayasası halkın hükümranlılığını tanımış, devletin hedefinin sosyalizmi gerçekleştirmek ve ulusal ekonomiyi yabancı bağımlılığından kurtarmak olarak belirlemiştir. Üretimde kendi kendine yeterlik, eşit bölüşüm ve çalışma hakkı gibi sosyalist ilkeler anayasada vurgulanmıştır (United Nations, 2004, 7). Kendine özgü bir sosyalist sistem öngören Kaddafi, bir ideoloji oluşturmaya çalışmış, ancak belirlenen ilkeler uygulamaya farklı yansımış ve kişisel bir diktatörlük ortaya çıkmıştır.

Kaddafi kişisel diktatörlüğünü geliştirirken, 1969’da kendisiyle beraber Kral İdris’e darbe yapanları da kademeli olarak görevden uzaklaştırarak farkında olmadan devlet yapısını zayıflatmıştır. Keyfi kararları ve halk komiteleri ile modernizasyon gerçekleşmemiş, ülke kocaman bir aşiret gibi yönetilmiştir. Kendisi de asker kökenli olmasına ve bu derece otoriter bir yönetim sergilemesine karşın orduyu da kendisine etkin bir şekilde bağlamayı başaramamıştır. 1975’de kendisine karşı başarısız bir darbe girişimi ile 1993’te Ordu’nun bir bölümünün ona karşı ayaklanması ve ayrıca 1998’deki kendisine yönelik başarısız suikast girişimi, bu durumun önemli göstergeleri olmuştur. Saddam’ın Cumhuriyetçi Muhafızlarına

benzer bir şekilde tasarladığı “Halk Ordusu” tam olarak faaliyete geçememiş, Kaddafi kendine yakın aile üyelerini önemli güvenlik mevkilerine yerleştirmekle sınırlı kalmıştır. Kaddafi’nin orduya daha kısıtlı sızmış olması, Esat ve Saddam’a göre kendi elit kesimince devrilme olasılığını da arttırmıştır (Brownlee, Akt: Diriöz, 2012, 66).

Muammer Kaddafi, Devrimci Komuta Konseyi’nin düzenlediği darbeyle Kral İdris’in tahtan indirildiği 1969 senesinden öldürüldüğü tarihe kadar Libya’yı kendine özgü bir yönetim şekliyle idare etmiştir. Albay Kaddafi aradan geçen 42 senelik süre zarfında ülkenin geleneksel güç dengeleri ve sosyal ve dini dokusu üzerindeki müdahaleleriyle iktidarını kriz anlarına rağmen sürdürmeyi başarmıştır. Kaddafi kurduğu -diğer bir deyişle icat ettiği- Cemahiriye sistemiyle *teoride halkın mutlak güç olduğu bir sistem ortaya koyarken; pratikte kilit pozisyonlara yerleştirdiği sadık adamları sayesinde uzun yıllar ülkenin mutlak siyaset belirleyicisi rolünü devam ettirmiştir*. Kaddafi oluşturduğu himayecilik ilişkileri, kabile yapısı ve yerel yönetimler üzerindeki manipülasyon kabiliyetiyle kendine karşı muhalefeti sindirmede büyük başarı elde etmiştir. Bu yönüyle bölgesel İslami hareketlerin de dâhil olduğu muhalif gurupların sindirilmesi açısından bölgedeki en etkili otokratik liderlerden birisidir. Bu sebeple Libya bağlamında şu noktada yapılacak yerel güç dengeleri analizinde Kaddafi’yi, himaye ettiği ve yönlendirdiği bürokratik eliti ilk sıraya koymak gerekmektedir. Bununla birlikte ülkenin sosyal, siyasi ve askeri yapısında kilit rol oynayan kabile yapılanmasının ve bazen kabile yapısı ile paralellikler de gösterebilen siyasi muhalefet oluşumlarını ve silahlı kuvvetleri de dikkate almak gerekmektedir (Bölme vd. 2013, 9).

1990 yılında yerelleşmeye yönelik olarak politik yapıda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 1998 yılında 26 valilik kurulmuş ve her birinin başında geniş yerel yetkileri bulunan valiler yer almıştır (United Nations, 2004, 2). Kaddafi, Mısır’ın efsanevi lideri Cemal Abdül Nasır’ı örnek alarak Libya’da sosyalist bir yönetim kurmaya çalışmış, bu bağlamda sosyal adalet anlayışıyla hareket etmiş ve petrol, doğalgaz gibi ülkenin temel üretim unsurlarını devletleştirmiştir. Fakat dış politika alanında izlediği radikal politikalar ve giderek belirginleşen Batı karşıtlığı, Libya’ya yönelik bazı yaptırımları beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2012, 9).

Mısır'dan sonra Arap Baharı Libya'da etkisini göstermiş, Libya yönetimine karşı Ocak 2011'de başlayan ve daha çok ekonomik problemlerin dile getirildiği protestolar kısa sürede siyasi bir nitelik kazanmış ve 17 Şubat'ta düzenlenen "Öfke Günü" Libya'daki rejim karşıtı ayaklanmanın da dönüm noktası olmuştur. Kaddafi'nin gitmesi ve reform talebi ile Bingazi'de başlayıp diğer şehirlere sıçrayan gösterilerin güvenlik güçleri tarafından şiddetle bastırılması ve sonrasında çıkan çatışmalar, bu ülkede değişim rüzgârını kısa sürede bir iç savaşa dönüştürmüştür (Kılıç vd. 2012, 29).

2011 yılında Libya'nın büyük çaplı bir isyana sahne olması sonucu 42 yıllık Muammer Kaddafi iktidarı son bulmuştur. 2010 yılı sonu, 2011 yılı başlarında Tunus'ta yaşanan Yasemin Devrimi'nin hemen ardından Mısır, sonrasında da Libya'ya sıçrayan yönetim karşıtı isyanlar, Arap dünyasında beklenmedik büyük bir değişim dalgasını beraberinde getirmiştir. Mısır'da Hüsnü Mübarek baskılara dayanamamış ve bir aydan daha kısa bir sürede yönetimden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bundan cesaret alan Libya'lı muhalifler Bingazi'yi üs edinerek Kaddafi'yi devirmek için harekete geçmişlerdir. Ancak 17 Şubat 2011 tarihinde başlayan isyan hareketi, Kaddafi'nin güçlü direnişi ile karşılaşmıştır. Gerek Kaddafi'nin iktidarı bırakmama yönündeki kişisel kararlılığı, gerekse yönetiminin bazı kabileler tarafından destek görmesi, Mısır'dan farklı olarak Libya'nın aylar süren bir iç savaşa sürüklenmesine neden olmuştur. Bu süreçte kırılma noktasını, Kaddafi yönetiminin sivil halka yönelik "insanlığa karşı suç" (*crime against humanity*) türünden eylemleri ve bunların uluslararası toplumun tepkisine yol açması oluşturmuştur. Uluslararası arenada meşruiyetini yitiren Kaddafi yönetimi, giderek ağırlaşan uluslararası yaptırımlara maruz kalmıştır. 10 Mart 2011 tarihinde Fransa, isyanın başlamasından kısa bir süre sonra, 27 Şubat 2011'de kurulan Ulusal Geçiş Konseyi'ni Libya'nın resmi yönetimi olarak tanıyan ilk devlet olmuştur. Fransız desteğini arkasına alan muhalifler Mart ayı sonuna kadar Doğu Libya'nın büyük bir bölümünün kontrolünü ele geçirmişlerdir. Kaddafi'nin muhalifleri tümüyle yok etme yönündeki tehditkâr beyanları ve yandaşlarını silahlandırarak muhalifleri öldürtme girişimleri, 17 Mart 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı almasına yol açmıştır. Sivil halkın güç kullanımı dâhil her türlü yöntemle korunmasını öngören bu karar gereği NATO 19 Mart 2011 tarihinden itibaren, daha çok Fransa

önderliğinde, Libya'ya askeri müdahalede bulunmaya başlamıştır. NATO müdahalesiyle sıkışan Kaddafi güçleri Trablus'a doğru aşama aşama gerilemiş, 22 Ağustos 2011 tarihinde de başkentin denetimi muhaliflerin eline geçmiştir. Trablus'u terk eden Kaddafi bir süre kaçak yaşadıkdan sonra 20 Ekim 2011'de memleketi Sirte'de muhaliflerce ele geçirilmiş ve linç edilerek öldürülmüştür (Yılmaz, 2012, 2). Kaddafi, ülkesindeki değişimi ve halkın taleplerini fark edememesinin belki de fark etmekle birlikte bilinçli olarak anlamazlıktan gelmesinin bedelini çok ağır ödemiştir. Otoriter yöneticilerin sonlarının kötü olduğu genel kabul görmekle birlikte Kaddafi'nin sonu çok hazin olmuştur.

3.2.3. Otoriter Rejimlere İlişkin Genel Değerlendirme

Otoriter rejimler günümüzde fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlı olduğu, yasal metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerin uygulamaya yansımadağı, muhalefetin gelişmesine imkan verilmeyen, olağanüstü durumlarda ortaya çıkararak kurtarıcı olarak kendisini halka kabul ettirmiş olan karizmatik bir liderin etrafında şekillenen rejimler olarak kendini göstermektedirler.

Otoriter rejimlerin arasında mutlak monarşilerin, askeri rejimlerin ve her türlü tek partili sistemlerin yer aldığı; ancak kimin sandıktan birinci çıkacağına seçim öncesinde belli olduğu çok partili sistemlerin de bu kategoriye girebileceği ilgili bölümde vurgulanmış idi. Rahatlıkla diyebiliriz ki; bir rejim yasal olarak demokratik olmakla birlikte, uygulamada tamamen otoriter özellikler gösterebilir. Çeşitli buhranlar sonucu ve tamamen demokratik yöntemlerle iktidara gelen karizmatik bir lider zaman içerisinde otoriter bir yöneticiye dönüşebilir.

Otoriter rejimler, hangi isimle adlandırılırlarsa adlandırılınsınlar bir takım genel özelliklere sahiptirler. Bu rejimler toplumun geniş kesimlerini siyaset ve yönetimden uzak tutmayı başarabildikleri sürece varlıklarını devam ettirebilirler. Bu rejimin egemen olduğu toplumlarda Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gelişmemiştir. Gelişmeleri otoriter yönetim mekanizmaları tarafından zaten istenen bir durum da değildir. Rejim kendi varlığını devam ettirebilmeyi merkezi bir yapıya bağlılıkta görür ve her türlü yetkiyi merkezileştirme eğilimindedir. *Otoriter rejimler olağanüstü durumlarda ortaya çıkararak kendilerini halka kabul ettirmektedirler. Bu olağanüstü durum askeri darbe, savaş ve devrim olabildiği gibi ekonomik bunalım*

dönemleri de olabilmektedir. Bu dönemlerde halkta bir bıkkınlık durumu söz konusu olabilmekte, geleceğe dair kaygılar ön plana çıkmaktadır. Bunalım dönemlerinde demokratik olandan ziyade güçlü olanın etrafında kenetlenerek bunalımdan çıkış yollarının aranması isteği toplumda ağır basmaktadır. Güçlü karakterli ve topluma umut vadeden kişiler böyle durumlarda, kurtarıcı olarak öne çıkarak iktidarı elde etmekte; ancak çoğunlukla demokratik bir yönetim modeli oluşturmaktan ziyade lider merkezli bir yönetim tarzı sergilemektedirler.

Otoriter rejimler, mahiyetleri icabı olarak, siyasal katılmayı sert şekilde kısıtlarlar. Otoriter sistemlerdeki yönetici gruplar çoğu zaman, belli muhalefet liderlerini ve siyasal partileri özellikle lanetli gibi görürler. Demokratlaşma bu grupların siyasete meşru olarak katılmalarının kabulünü gerektirir (Huntington, 2007, 180).

Siyasal sistemlerin gelişimini açıklarken modernleşme teorisini temel alan *sosyal bilimciler otoriter rejimleri, sistemlerin totaliter rejimlerden demokratik rejimlere doğru olan modernleşme yolculuklarında bir ara durak olarak görmüşlerdir. 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla tekrar önem kazanan bu teori, 20. yüzyılın tamamına baktığımızda otoriter rejimlerin, demokratik ve totaliter rejimlere nazaran uzun süre hayatta kalabilen sistemler olduğunu görmekteyiz. Yönetici zümresinin azınlıkta olduğu ve halkın doğrudan ya da dolaylı katılımının asgari seviyelerde tutulduğu otoriter rejimleri işlevsel kılan siyasi kontrol mekanizmaları nelerdir? Başka bir deyişle otoriter rejimlerdeki yönetici azınlık, yönetilen çoğunluk üzerindeki hükümlerini ne tür teknikler kullanarak etkin ve sürekli kılarlar? Bu tür rejimlerin yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için; çeşitli devlet organları yoluyla baskı kurma (coercion), bireyleri sosyo-ekonomik politikalar üzerinden çıkar ilişkisi ile sisteme bağlama (cooptation) ve sistemin başındaki diktatör veya liderin gerek karizması gerek devletin iletişim kanalları yoluyla bir lider kültü (leadership cult) yaratma olmak üzere üç ana yola başvurduklarını görmekteyiz (Kalaycıoğlu vd. 2012, 151).*

Charles De Gaulle'nin Fransız devletinin başına geçmesi olağanüstü koşullarda gerçekleşmiş, Cezayir krizi sırasında güçlü bir yönetime duyulan ihtiyaç, yeni hükümet projesinin temel eksenini oluşturmuştur. Anayasaya'da, Cumhurbaşkanına klasik parlamenter rejimlerdeki devlet şefinin yetkilerine eşdeğer

yetkiler verilmiş; ancak De Gaulle, Cumhurbaşkanlığı sırasında geniş bir desteğe sahip olduğundan, üstün kişiliği ile parlamentoyu kaydedici kurum hüviyetine sokarak, “*kişiselleşmiş iktidarı*” ile *sisteme fülen, kuvvetler birliği* görüntüsünü vermiştir.

İspanya’da yaşanan sağcı-solcu çatışması bir iç savaşa yol açmış, General Franco’nun zaferiyle iç savaş sona ermiş ve uzun yıllar sürecek Franco dönemi başlamıştır. Yaklaşık 40 yıl süren Franco dönemi tam bir otoriter rejim özelliği sergilemiştir. Bu dönemde demokrasinin temel kurumları teker teker ortadan kaldırılmış, Franco yanlısı olanlar dışındaki STK’lar ve birtakım demokratik haklar (grev, lokavt vb.) yasaklanmıştır. Toplum siyasal mücadelelerden uzak tutulmuş, kültürel ve yerel farklılıklar hiçe sayılarak tek tip bir ulus yaratılmak istenmiştir.

Libya’da Albay Muammer Kaddafi 1969 yılında Libya’daki monorşiye son vererek yeni bir yönetim kurmuştur (United Nations, 2004, 2). Kaddafi gerek iktidara geliş şekli (askeri darbe sonucu) gerekse izlediği politikalar nedeniyle klasik otoriter lider tanımına uymaktadır. İktidarda bulunduğu uzun yıllar boyunca; sosyalist bir yönetim kurmaya çalışmış, bu bağlamda sosyal adalet anlayışıyla hareket etmiş ve petrol, doğalgaz gibi ülkenin temel üretim unsurlarını devletleştirmiştir. Siyasi ve ekonomik gücün kendi elinde bulunmasına özen göstermiş, önemli askeri ve sivil makamlara atadığı akrabaları sayesinde ise bürokratik gücü de elinde bulundurmuştur.

İncelenmiş olan üç rejimin gerek iktidara geliş biçimleri, gerekse uygulamaları otoriter rejim tipinin genel özellikleriyle örtüşmektedir. Her üç otoriter yönetici de ülkelerinin olağanüstü siyasi ve ekonomik koşullar içerisinde bulunduğu bir dönemde ortaya çıkmış, karizmaları ve söylemleriyle toplumda meşruiyet sağlamışlardır. Her üç lider de demokratik kurumları ortadan kaldırarak gücün merkezde toplandığı bir yönetim oluşturmaktan çekinmemiş ve yaptıklarının halkın yararına olduğuna hem kendileri inanmış hem de halklarını inandırmışlardır.

Otoriter rejimlere ilişkin son bir söz söyleyecek olursak, bu rejimlerin genellikle halkın umutsuz olduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal burhan dönemlerinde ortaya çıkarak gücü zamanla kendi merkezlerinde topladıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Güç bir kez elde edildikten sonra otoriter liderler çeşitli

meşruiyet arayışına girmekte, sivil toplumun ve muhalefetin varlığını minimum düzeye indirip, seçim kazanarak meşruiyet elde etmektedirler.

3.3. Yürütme Fonksiyonu

Araştırmamızda Rusya Federasyonu'ndaki yürütme organının otoriterleşme eğilimi incelendiği için bu alt bölümde yürütme fonksiyonunun açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yürütme fonksiyonu açıklanırken, ikinci bölümde ayrıntısıyla ele alındığı için, federal ve üniter devlet biçimlerindeki yürütme organları ayrı ayrı ele alınmamıştır.

Teknik olarak yürütme, devletin, siyasasının icrasından, yani yürürlüğe konmasından sorumlu olan koludur. Fakat uygulamada, yürütmenin sorumlulukları muazzam ölçüde genişleme eğilimindedir. Yürütme üyeleri iki yoldan biriyle sınıflandırılmaktadırlar. Birincisi: “Siyasi yürütme” ile “bürokratik yürütme” arasında yapılan bir ayırmadır. Bu ayırım siyasetçiler ile devlet memurları arasındaki farkı netleştirir. İkincisi: Yürütmenin içerisinde değişik statü ve sorumluluk seviyelerinin belirlenmesidir. Meclislerin üyeleri arasında en azından biçimsel bir eşitliği gözönünde bulundurmalarına karşılık, açık bir liderlik yapısına göre örgütlenen yürütme organları piramidaldir. Siyasi ile bürokratik, yani resmi görevler arasındaki ayırım, göreve gelmede, sorumlulukta, statüde ve siyasi yönelimdeki farklılıkların kolayca ayırt edilir olduğu parlamenter yürütme şeklinde son derece belirgindir. Parlamenter sistemlerde, siyasi yürütme seçilmiş siyasetçilerden meclisten alınan ve ona hesap veren bakanlardan oluşur. Görevleri partilerinin ideolojik önceliklerine göre siyasa üretmek ve onun yürütülmesine nezaret etmektir. Resmi yürütme ise, görevleri siyasi tarafsızlığın gereklerine ve bakanlarına sadakatlerine tabi olarak tavsiye sunmak ve siyasaı uygulamak olan atanmış ve profesyonel devlet memurlarından meydana gelir (Heywood, 2007, 476).

Devletin yasama ve yargı dışındaki faaliyetleri yürütme işlevidir. Esas olarak yürütme, yasaları uygulamakla görevlidir. Bu nedenle yürütme ikincil bir yetki olarak tanımlanmaktadır. Yani asli yetki olan yasamadan kaynaklanan ve yasalar çerçevesinde kullanılan bir yetki olarak kabul edilmektedir. Modern hayatta yürütme kuvveti, devletin beyni, hareket gücünün kaynaklandığı motordur. Yürütme, gerekli yetkilerle donatılarak kanunların kendisine verdiği görevleri yerine getiren bir kuvvet

olarak düzenlenmiştir (Yıldırım, 1998, 137). Yürütme işlevi, bir işlem olarak ortaya çıkabileceği gibi, bir eylem olarak da ortaya çıkabilir ve çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir. Yürütme işlevi, esas itibariyle hukuk kuralları koyan bir etkinlik değil, hukukun uygulanmasını sağlayan etkinliklerdir. Böyle olmakla birlikte bazı durumlarda hukuk kuralları koyan etkinliklerde de bulunur. Tüzük ve yönetmelik çıkarmak gibi. Yürütme, devletin itici ve yönlendirici gücü konumundadır (Gözübüyük, 2004, 234).

Devletlerin yürütme fonksiyonu hukukun gerçekleşmesini sağlayan fonksiyondur. Kısacası, yasama fonksiyonu tarafından yaratılan hukuku gerçekleştirme ve uygulama fonksiyonudur (Hazır, 2004, 23). Modern sistemlerde yürütmenin devlet yönetim örgütündeki ağırlığı gün geçtikçe artmaktadır. Yürütme organı, tekçi (monist) ve ikici (dualist) yürütme olmak üzere birbirinden farklı iki temel sisteme dayalı biçimde oluşturulabilir. Monist yürütmede yetki, tek bir kişi veya kurul biçiminde olabilen tek organdır. Yürütme yetkisinin inisiyatifi, tek kişide toplanmakta ise buna en iyi örnek Başkanlık sistemidir. Düalist yürütme parlâmenter hükümet sistemlerinde görülür. Yürütmenin birinci kanadında bir kişi bulunur. Bu devlet başkanıdır. Devlet başkanı monarşik parlâmenter hükümet sistemlerinde kraldır. Cumhuriyet tipi parlâmenter hükümet sistemlerinde ise devlet başkanı cumhurbaşkanıdır. Parlâmenter hükümet sistemlerinde, devlet başkanı (kral veya cumhurbaşkanı) sorumsuzdur. Düalist yürütme organının ikinci kanadında bir kurul bulunur. Bu kurula bakanlar kurulu denir. Bakanlar kurulu, başbakan ve diğer bakanlardan oluşur. Parlâmenter hükümet sistemlerinde, bakanlar kurulunun siyasi sorumluluğu vardır. Yani bakanlar kurulu yasama organı karşısında sorumludur (Gözler, 2000,479). Eğer yetki bir kurulda toplanıyor ise, İsviçre “Meclis” (Federal Konsey) sistemi bunun tipik örneği olarak gösterilmektedir. Bir devlet başkanlığı makamı tesis etmeyi öngörmediğinden ve yürütme yetkisinin kullanımında kurul olarak hak sahibi olduğu için, bu yönteme “kurumsal (collegial) yürütme” adı da verilmektedir (Özbudun, 1995,279)

Federal ve üniter yapıları devletlerden her ikisinde de farklı siyasi sistemlerin uygulanması olanaklıdır. Örneğin; federal yapıları devletler çoğunlukla başkanlık rejimiyle idare edilmekle birlikte parlâmenter sistemi uygulayanlarda (Almanya gibi) mevcuttur. Aynı durum tam tersi durumlar için de geçerlidir. Federal devletleri

oluşturan federe devletlerin ilke olarak uluslararası yetkileri olmamasına karşın, bazı alanlarda özerklikleri mevcuttur. Federe birimlerin yasama organları bulunduğu gibi yürütme organları da bulunmaktadır. Yani federal devletin anayasası tarafından sınırlandırılmış bir egemenlik alanları mevcuttur. Federal devletin anayasasının müsaade ettiği alanlarda federe devletin parlamentosu tarafından yasa çıkarılabilmekte ve bu yasalar yine federe devletin yürütme organı tarafından uygulanabilmektedirler.

Yürütme organı, tüm siyasi rejimlerde yönetim mekanizmasının çekirdeğini oluşturur. Günümüz kuvvetler ayrılığı sistemlerinde ahengi ve uyumu bozan genellikle yürütme organı olmuştur. Bir rejimin temel özelliklerinden sapma göstermesi genellikle yürütme organı sayesinde gerçekleşir. Örneğin parlamenter sistemdeki Başbakan mecliste çoğunluğu elinde bulunduran partinin içerisinde çıkacağı için, parti disiplinini kullanarak iktidarı kişiselleştirme eğiliminde olabilir. Aynı durum başkanlık ve yarı başkanlık rejimleri için de geçerlidir. Yürütme yasaları uygulamakla görevli erk olarak tanımlansada, aslında bazı durumlarda yasaları yaptıran (sipariş veren) organ olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Rusya'yı anlayacak olan akıl değildir,
Basit ölçülerle Rusya hakkında hüküm verilemez, O kendine has bir bütündür,
Yalnızca ondaki imana sahip olmak yeter
(Tioutchev; Akt: Onay, 2002,141).

4. RUSYA FEDERASYONU'NA GENEL BAKIŞ

Rusya; ne bir tanıma, ne bir yargıya, ne bir ideolojiye, ne bir tarihsel kesite, ne bir makaleye veya kitaba sığdırılmayacak kadar büyük, farklı, renkli, karmaşık ve çok boyutlu bir ülkedir. Rusya; zaman, mekan ve mesafe kavramlarının silikleştiği, hatta anlamını yitirdiği bir sınırsızlık ülkesidir. Coğrafi boyutların ve uzaklığın sonsuzlaştığı bir yerdir. Birey ve toplumların biyosferdeki kayboluşudur. Rusya nedir sorusunun, binlerce yanıtı vardır kuşkusuz. Birileri için Rusya Puşkin, Gogol, Turgenev, Dostoevski, Tolstoy, Çehov, Gorki, Mayakovski gibi unutulmaz dev yazarların memleketidir; başkaları için Rusya Ekim 1917'deki Bolşevik Devriminin ve ilk sosyalist devletin adıdır; birileri için Lenin, Stalin, Trotski ve Brejnev'in memleketidir; diğerleri için Rusya, uzaya giden ilk insan Yuriy Gagarin'in ülkesidir. Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarları için Rusya sürgün, ölüm, hüznün ve gözyaşı demektir. Çeçen savaşçıları için Rusya bağımsızlıklarını engelleyen bir sömürücüdür. Türkiye'deki sıradan vatandaş için Rusya doğalgazın geldiği soğuk bir ülke ve sıcak denizlere inmek isteyen eski bir düşmandır. Meraklı turistler için Rusya Kızıl Meydanı, kıvrımlı Volga vadisini, Soçi, Sibirya, Pyatigorsk, Kislovodsk ve Ermitaj'ıyla ünlenmiş görülecek ender bir yerdir; jeopolitikçiler için Rusya Heartland olarak adlandırılan Avrasya'nın kalbidir, dahası büyük bir askeri gücü olan nükleer bir devlettir. Sıradan bir öğrenci için ise Rusya Kalaşnikov, Lada, Putin, kolhoz, Stalin, Ruble, Spartak Moskova, Gorbaçov ve Kızıl Meydan kavramlarını çağrıştırır. Coğrafyacılar için Rusya Yenisey, Lena, Kafkas, Kamçatka, Baykal ve Ural gibi coğrafi kavramlarıyla belleklere kazınmıştır. Tarihçiler için Rusya Korkunç İvan, I.Aleksandar, Büyük Petro ve II. Katerina'nın bıraktıkları zaferler ve tarihsel izlerin mekanıdır. Bilim adamları için Rusya Mendeleev, Loonosov, Tsiolkovski, Saharov, Kurçatav, Lobaçevski, Vigotski, Pavlov, Galperin, Gumilev, Berdyaev ve Vernadski'nin ülkesidir, sanatçılar için ise Rusya Çaykovski,

Stravinski, Visotski, Ayvazovski, Repin, Glinka, Rahmaninov, Kandinskiy, Şostakoviç ve daha nicelerin memleketidir. Sonuçta herkesin kafasında kendine göre bir Rusya düşlemi vardır, ama bu ülkeyle ilgili yaklaşımlar, algılamalar, izlenimler, görüşler ve çağırışimler toplumdan topluma, bireyden bireye doğal olarak değişir ve farklılık arz eder (Atasoy, 2011, 6-7).

Rusya gibi önemli bir ülkenin bu sınırlı çalışmada ayrıntısıyla anlatılması olanaklı değildir; ancak “Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin Otoriterleşmesi”ni açıklama iddiası taşıyan bu araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için, geçmişinin az da olsa bilinmesi gerekliliğinden hareketle bu bölümde, Rusya Federasyonu hakkında genel tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Demografik yapısı, coğrafi konumu, yüzölçümü, iklimi, nüfusu, dili ve dini açıklanmış, bugünkü yapının daha iyi anlaşılabilmesi için siyasal, ekonomik ve toplumsal arkaplanı ele alınmıştır. Bu çalışmanın tamamında ve bu bölümde Rusya; 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan “Çarlıklar (Knyezlikler) Dönemi”, 1917-1991 yılları arasında kapsayan “Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde dönemlere ayrılarak incelenmiştir.

4.1.Rus Adının Kökeni

Slavların Hind-Avrupa (ari) menşeli kavimlerle aynı ırktan oldukları antropolojik ve dil araştırmalarıyla tespit edilmiştir. 6. Yüzyıl Bizans kayıtlarıyla 9-10. Yüzyıl Arap kayıtlarındaki bilgilere göre Slavların sarışın bir kavim oldukları, German yani Şimal ırkına yakın bir oldukları bilinmektedir. Ancak beden yapısı bakımından halis bir Hind-Avrupa ırkı olmadığı, bütün ırkların az çok birbirine karıştıkları kabul edilmektedir (Kurat, 2010, 3).

“Rus” adının kökeni genellikle Norman Okulu ile bağlı sayılır. “Rus” veya “Rusi” kelimesinin, muhtemelen Fincedeki “Ruotsi”den geldiği kabul edilir. Bu, Naeller Gölü (Stockholm civarında) yakınlarındaki İsveçlilere takılan isim olup, “kayıkçılar, kürekçiler” anlamına geldiği söylenegelmektedir. Kelime Slavcaya önce “Rusi” sonra da “Rus” olarak geçmiştir. Bir başka efsaneye göre, VI-IX. Yüzyıllarda (yy) Doğu Avrupa’da geniş bir alana yayılmış olan Slavlar zamanla bazı kavimler oluşturmuş, bunlardan birinin adının “Rus”, kıyısında yaşadıkları nehrin adının ise “Ros” olduğu ve Rusya adının buradan kaynaklanmış olabileceği de

söylenmektedir. Avrupa'nın Doğu'ya açılan topraklarındaki nehirler arasında dağınık yerleşim birimleri oluşturan Slavlar, VIII. yüzyılda Varyag halkıyla (Vikinglerle) yoğun temaslar içine girdiler. Rus devletlerinin temeli sayılan ilk devlet organizasyonu, M.S. 862'de İlmén ve Ladoga gölleri civarındaki Novgorod'da (Yenişehir) İskandinav kökenli Vikinglerin lideri Rurik tarafından gerçekleştirilmiştir. Prens Rurik'in varisi olan Oleg ise 882'de Kiev'in kontrolünü ele geçirerek Kiev Rusyası'nın temellerini atmıştır (Mikail, 2007,77-78). Yüzyıllar boyunca Fin-Ugriyan kabileleri bugün Rusya ovası olarak bilinen topraklarda devletsiz yaşamayı becermişlerdir. Dokuzuncu yüzyılda durum aniden köklü biçimde değişmiş ve yirmi yıl içerisinde Baltık'tan Karadeniz'e uzanan topraklarda çeşitli kökenlerden çok sayıda kabileyi tek bir otorite altında birleştiren bir devlet doğmuştur (Kagarlitsky, 2007, 42). Ortaya çıkan bu devletin halkı ne İskit, ne Yunanlı ne de Hazardı. Bir şekilde kendilerinden öncekilerinden ve komşularından etkilenmiş olmalarına karşın büyük oranda doğu Slavlarıydılar (Riasanovsky ve Steinberg, 2011,16).

Geçmişte Rusların kimliği konusunda hararetli tartışmalar yaşanmış olmasına karşın bugün Rusların atalarının, İskandinav Vikingleri veya Slav, Baltık ve Fin-Ugor kavimlerinin yaşadığı topraklardan geçen ve ticaret yollarına hakim olmaya çalışan savaşçı-tüccarlar, Slavların deyimiyle Vareglers olduğu kesinlik kazanmıştır. Viking kelimesi köken itibarıyla korsan anlamına gelmektedir (Hosking, 2011, 52).

4.2. Coğrafi ve Demografik Nitelikleri

Bu alt bölümde Rusya Federasyonu hakkında genel tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü, İklimi, Nüfusu, Dili ve Dini açıklanmış, demografik yapısı konumuzla yakın ilgisi nedeniyle ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.2.1 Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Rusya Kuzey Avrupa, Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Uzakdoğu gibi altı çok önemli jeopolitik bölge ile çevrelenmiş dev bir ülkedir (Pushkov, 2001, 48). Doğu Avrupa ile Kuzey Asya'ya yayılmış, 17,075,400 km²'lik yüzölçümü ile dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesidir. Kuzeyden Kuzey Buz Denizi, Doğudan Bering Denizi ve Ohotsk Denizi; güneyden Kuzey Kore, Çin

Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Karadeniz; batıdan Norveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna ile çevrilidir (Modern Büyük Atlas, 2004, 56). Sınır uzunlukları; Azarbaycan 284 km, Beyaz Rusya 959 km, Çin (güneydoğu) 3605 km, Çin (güney) 40 km, Estonya 294 km, Finlandiya 1340 km, Gürcistan 723 km, Kazakistan 6846 km, Kuzey Kore 19 km, Letonya 217 km, Litvanya 280.5 km, Norveç 196 km, Polonya 232 km ve Ukrayna 1576 km dir (Arıbaş, 2007, 360).

Rusya apayrı, çok farklı kendine özgü kültürü ve toplumsal yapısı, kendine özgü federal yapısı ve idari bölünüşü, coğrafi konum avantajları ile dezavantajlarını birlikte taşıyan sıradışı bir ülkedir. Dünyanın en büyük federal devleti, en büyük Ortodoks ve en büyük Slav ülkesi unvanlarını da taşımaktadır (Atasoy, 2011, 19-20).

Rusya dünyanın en geniş ova ve platolara sahip ülkesidir. Ülke genelinde kış ile yaz arasında sıcaklık farkının fazla olduğu sert karasal iklim hâkimdir. Kuzey Buz Denizine komşu olan kesimlerinde ve Kamçatka Yarımadasının yüksek kesimlerinde kutup iklimi hâkimdir (Atalay, 2001, 147-148). Karadeniz kıyılarında görülen subtropikal iklimden, yıllık sıcaklık farkının 80°C'ye vardığı Güney Sibirya'daki sert karasal iklime ve de kuzeydeki kutup iklimine kadar değişen bir iklim mozağıne sahiptir (www.turkey.mid.ru). Ülke zor bir coğrafyada yer almaktadır. Çok uzun ve sert kış iklimi vardır. Soğuk iklimi nedeniyle ülkenin önemli bir bölümü yerleşime elverişsizdir. Önemli coğrafi zorluklarından birisi de açık denizlere ulaşma zorluğudur (Roskin, 2009, 319). Kuzey yarım kürede doğusu ile batısı arasında 11 saatlik zaman farkına sahip bir coğrafyada bulunmaktadır (Moskova B.E. Ticaret Müş. 2009, 12). Ural dağlarının batısındaki Avrupa kesiminde Doğu Avrupa Ovaları bulunur. Ülkenin doğusunda kalan Asya topraklarıysa yerşekilleri bakımından çeşitlilik gösterir. Kuzeyde kalan kesimi Sibiryadır. Burada iklim oldukça soğuk olup bitki örtüsü Tayga adı verilen çam ormanlarından oluşur. Ülkenin Çin sınır bölgesi ise oldukça dağlıktır (Şahin, 1999, 130-131).

Topraklarının % 40' ı 50 derece enleminin kuzeyinde yer alır ki bu kesim aynı zamanda donmuş topraklardan oluşmaktadır. Dünyanın en geniş ova ve platolara sahip ülkesidir. Kuzey Buz Denizi'ne komşu kesimlerde ve Kamçatka yarımadasında kutup iklimi hakimdir. Kısa süren yaz serindir. Kışlar ise çok soğuk geçer. Bu bölgede topraktan hiç faydalanılamaz. Kutup ikliminin güneyinde ülkenin

çok geniş sahalarını etkileyen ve yine çok soğuk kutup altı (subarktik) iklim etkilidir. Buralarda kış döneminde sıcaklık -50 derece civarındadır. Yazın 30 dereceye kadar yükseldiği olur. Bu iklimin yayılış alanında toprak yılın önemli bölümünde donmuş haldedir ve ancak yaz aylarında kısa bir süre çözülerek bataklık halini alır. Ülke güneyinde ise daha ziyade yarı kurak karasal iklim hakim olup, yıldan yıla değişen yağış oranlarına karşın tahıl üretimi yoğun olarak yapılmaktadır (Gümüş, 2004, 103).

Bir Avrasya devleti olan Rusya Federasyonu topraklarının %25'i Avrupa ve %75'i Asya Kıtası'nda yer almaktadır. Fakat ülke nüfusunun %79'u, sanayi ve tarımsal üretiminin %85'i, bilimsel ve teknolojik araştırmaların %90 dan fazlası Rusya'nın Avrupa Kıtası'ndaki kesiminde gerçekleşmektedir (Atasoy, 2011, 5). Ülke topraklarının % 45'i orman alanlarından, % 6'sı çayır ve otlak alanlarından, % 8' i ekili ve dikili alanlardan, % 41'i de tarım dışı alanlardan oluşur (Güner ve Ertürk, 2006,121). Doğalyapısı incelendiğinde üç önemli özellik göze çarpar; birincisi, dünyanın en geniş ülkesi olmasına karşın topraklarının % 70'i boştur; ikincisi topraklarıyla denizleri kuşatan en geniş bir "kıta ülkesi" olduğudur; sonuncusu ise diğer ülkelerdeki gibi dağlık ve tepelik olmaktan ziyade, daha çok ormanlık ve yeşil ovalık bir ülkedir (Mikail, 2007, 14).

4.2.2. Dili ve Dini

Doğu Avrupa'nın çoğunu kaplayan Slav halkları Avrupa'nın en kalabalık soyudur. Slav halklarının konuştuğu dil, Batı dillerine (İtalyanca, İspanyolca, Fransızca) göre birbirine daha yakındır. Bir Slovak köylü başka herhangi bir Slav köylüyle sohbet edebilir, sözcük dağarcıkları ve gramerleri birbirine bu kadar yakındır. Buna rağmen Slav dillerinin yazılma biçimleri onları birbirinden ayırmaktadır. Batı Slavları⁷ Roma vasıtasıyla Hıristiyanlaşmışlardır, bu nedenle alfabeleri Latin'dir. Doğu Slavları⁸ ise, Constantinople'den gelen Doğulu Ortodoks keşişler tarafından dinleri değiştirilmiş oldukları için, Slavlara ilk din değiştiren keşişlerden birinin, St. Cyril adına izafeten, Kiril diye adlandırılan Grek alfabesinin bir türü ile dillerini yazmaktadırlar (Roskin, 2009, 320-321). Kiril alfabesinde 33 harf bulunmaktadır. Bunlardan birisi yumuşatma (Ѣ), birisi kalınlaştırma (Ѥ)

⁷ Polonyalılar, Çekler, Hırvatlar vd. (Roskin, 2009, 320).

⁸ Ruslar, Ukraynalılar, Sırp lar vd. (Roskin, 2009, 320).

(kendilerinden önce gelen harfin kalın veya ince okunmasını sağlarlar), on ünlü yirmibir ünsüz olmak üzere toplam 33 harften oluşmaktadır (Ovsienko, 2001, 6).

Hıristiyanlığın kabulü ile kültür sahasında meydana gelen en ehemmiyetli olaylardan biri Rusların alfabe ve yazı dili sahibi olmalarıdır. Viladimir'in Hıristiyanlığı kabulünden 120 yıl önce Bizanslılar tarafından Alkan Slavları için hazırlanan bir Slav alfabesi ve tercüme suretiyle meydana gelen bir Slav edebiyat dili vardı. Bu alfabe, Selanik'li rahip Konstantin (Kirill) tarafından tanzim edildiğinden Kirillika (sirillika) adını taşımaktadır. Yunan alfabesi esas alınarak yapılan bu alfabe Latin alfabesinden farklıdır. Bizanstan Ortodoksluk kabul edilince Kiril Alfabeti Rusya'ya girdi; aynı zamanda Balkanlardaki (Bulgar Slavcası) din kitapları da alındı. Bu suretle Ruslar hem alfabelerini, hem de kilise dillerini hazır olarak dışarıdan aldılar (Kurat, 2010,32-33). Bizans alfabesi esas alınarak hazırlanan ve Latin alfabesinden bütünüyle farklı olan bu alfabe ile Ruslar yazı dili olarak da Avrupalı kavimlerden ayrılmış oldular (Onay, 2002,17).

Rusya Federasyonu Anayasasının 68. Maddesinde; Rusya Federasyonu genelinde devlet dilinin Rusça olduğu, Cumhuriyetlerin kendi devlet dillerini belirleyebilecekleri; bu dillerin Cumhuriyetlerin organlarında Rusya Federasyonu'nun devlet dili ile bir arada kullanılabilmesi; Rusya Federasyonu'nun, tüm halklarına ana dillerini muhafaza etmeleri, öğrenmeleri ve geliştirmeleri için gerekli ortamı sağlayacağı belirtilmiştir.

Rusya'da Rusların dışında 100'den fazla halk ve milliyet bulunmaktadır. Bunlardan Tatarlar, Ukraynalılar, Ermeniler, Azerbaycanlılar, Kazaklar, Yahudiler ve Almanlar, sayıları bakımından diğerlerinden daha fazladır. Rusların yarısı ateisttir. İnananların büyük bir kısmı Ortodoks'tur. İslam, Katoliklik, Yahudilik ve Budizm, Rusya'da yaşayan insanların mensubu oldukları diğer dinlerdendir. (www.turkey.mid.ru). 989'da, günümüzdeki Rus Kimliğinin tanımlanmasında büyük payı olan önemli bir olay gerçekleşmiştir. Kiev Büyük Knezi Vladimir, Bizans'ın etkisiyle Aziz ünvanını alarak Ortodoks Hıristiyanlığını kabul etmiştir. Viladimir'in Hıristiyanlığı seçmesinin nedenleri hakkında değişik rivayetler bulunmasına karşın en önemli nedeninin Güney Hint ticaret yollarının hakimi Bizans'la ortak olarak güneye açılmak imkanına erişmek olduğu sanılmaktadır. Ortadoks Kilisesi Rus

tarihinin her döneminde önemli bir yere sahip olmuştur. Kilise Kiev’de kurulmasına karşın Moğol istilasından korunmak amacıyla Moskova’ya taşınmıştır. Altınordu Devleti’nin Kiev’i kontrol altına alması, Bizans’ın etkisinden kurtulmak için Ortodoks Rus Kilisesine fırsat vermiştir. Dini törenlerde Helence’den Rusça’ya geçilmiş ve kilise ile halk aynı dili konuşmaya başlamıştır (Sapmaz, 2008, 83-84).

Hıristiyanlığın kabulü Rus tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eder. Hıristiyanlığın kabulü Knez Vladimir zamanında 988 yılında olmuştur. Bu tarihten önce de halk arasında Hıristiyanlığı kabul edenlerin varlığı bilinmektedir. Bu tarihe kadar Rusların Hazar ilindeki Yahudilik ve İdil Bulgarlarının dini olan Müslümanlık ile de temasları olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Bizans’la ilişkilerin daha sıkı olması Kiyef’te Ortodoksluğun kabul edilmesini sağlamıştır. Halkın bir kısmının Bizans’taki dini (Ortodoksluğu) kabul etmiş olması, Prens Vladimir’i bu dini kabul etmeye sevk etmiştir. (Kurat, 2010,29-30).

X. yüzyılda (m.s.957) Prens Vladimir’in, Bizans Ortodoks inancını kabul etmesi ve bunu takip eden dönemde, devlet yönetiminde Bizans modelinin seçilmesi bütünüyle siyasi bir amaç taşımaktaydı. Bizans’a ait motiflerle dolu Ortodoks Hıristiyanlığın kabulü ile Rusya statik Bizans medeniyeti çevresine girmiştir. İşte bu nokta, Rusya’nın Roma Katolik ya da bir başka ifadeyle Batı Avrupa kavimlerinden ilk ve kesin olarak ayrılışının başlangıcını oluşturmuştur. Bu gelişme Rus tarihinin bütün evrelerine damgasının vurmuş ve Rusya’nın tarih boyunca kendisini sürekli Avrupa ile onun oluşturduğu medeniyet ve kültürden farklı hissetmesine neden olmuştur. Hıristiyanlığın kabul etmesiyle birlikte, Rus kilisesi İstanbul patrikliğine tabi bir “metropolitlik “ olmuş, ruhani sınıfı ise İstanbul’dan gelen Rumlar oluşturmuşlardır. Böylece İstanbul ile Kiyef Rusya’sı arasında kilisenin neden olduğu büyük bir yakınlaşma oluşmuştur (Onay, 2002,16).

SSCB dönemi, her ne kadar dini reddediyor gibi görünse de, dinin reddi ve ateizmin uygulanması tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Örneğin, Sovyet Rusya’sının başkenti Moskova’da bulunan kiliselerde dinî faaliyetler yürütülmüştür. Diğer Hıristiyan Ortodoks kökenli bireyler kendi inançlarında özgür olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Rusya, Sovyetlerin dağılmasından sonra, geleneksel-dinsel modeli kendisine temel ilke edinmektedir. Devlet arması olarak belirlenen iki başlı Bizans kartalı arması, X. Asırda Ortodoks Bizans’tan alınan eski ve yakın

dönem Çar Rusya'sının da Devlet simgesi olarak uzunca bir dönem kullanılmıştır. Rusya, attığı bu adımla halen gelenekselciliği ve muhafazakar devlet yapısı modelini benimsediğini göstermektedir (Mikail, 2007, 17-18).

70 yıllık SSCB döneminde yürütülen ateist propagandaları sonucunda bugünkü Rusya nüfusunun önemli bir bölümünün ateist olması beklenen bir sonuçtur. Örneğin Petrova'ya göre herhangi bir dine inananların Rusya nüfusu içindeki oranı en az % 35 ve en fazla %50 olarak hesaplanmıştır. Bu da Rusya nüfusunun en az yarısının belli bir dine mensup olmadığını gösterir (Atasoy, 2011, 74). Dine karşı nötr insanların sayısının fazlalığı Rusya'da misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle Yehovanın Şahitleri isimli oluşum kapı kapı gezerek, ev sahibinin inancına dahi bakmaksızın propaganda yapmaktadır. Bu misyonerlerin giriş cümlesi ise "inanıp inanmadığınız veya neye inandığınızla ilgilenmiyoruz biz size sadece doğru olduğuna inandığımız bir fikri tanıtmak istiyoruz" olmaktadır.

4.2.3. Demografik Yapısı

Rusya Federasyonu'nda yaklaşık 143.3 milyon insan yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu oldukça düşük olup km² ye 8.3 kişidir. Toplam nüfusun % 74. ü kentlerde, % 26 sı ise kırsal alanlarda yaşamaktadır⁹ (Demografiçeskiy Ejegodnik Russii, 2013, s:17,33).

İklimin elverişsizliği ülke nüfusunu da olumsuz etkilemiştir Toplam nüfusun % 70'i ülkenin Avrupa bölümünde yaşar (Gümüş, 2004, 104). Avrupa kıtasının doğu ve Asya topraklarının yarısını kaplayan Rusya, aynı zamanda tipik bir Avrasya devletidir. Avrupa topraklarının yarısını ve Asya topraklarının 1/3 'ünü Rusya Federasyonu toprakları oluşturmaktadır. Aynı zamanda Rusya, dünyanın en büyük kuzey devletidir. Çünkü ülke topraklarının 2/3 'ü yani 11 milyon km² 'lik alanı Arktik Kuzey Kuşakta yer almaktadır. Avrupa kıtası büyüklüğündeki bu Arktik kuşakta sadece 10-11 milyon insan (yani ülke nüfusunun sadece %7'si) yaşamaktadır. Olumsuz iklim, toprak, tarım ve yaşam koşulları bu kuşağın seyrek nüfuslu olmasını belirlemiş ve bunun sonucunda kilometre kareye düşen insan sayısı bir kişiyi aşmamıştır (Atasoy, 2011, 22).

⁹ Ayrıntılı veriler Tablo: 1 de yer almaktadır.

Tablo 1: Toplam Nüfusun Kır ve Kente Dağılımı

YIL	TOPLAM NÜFUS (Bin)	NÜFUSUN KIR VE KENTE DAĞILIMI(Bin)		TOPLAM NÜFUSUN ORANSAL DAĞILIMI(%)	
		KENT	KIR	KENT	KIR
1959 ¹	117.534,3	61.611.1	55.923.2	52.4	47.6
1970 ¹	129.941.2	80.631.4	49.309.8	62.1	37.9
1979 ¹	137.409.9	94.942.3	42.467.6	69.1	30.9
1989 ¹	147.021.9	107.959.0	39.062.9	73.4	27.6
2002 ¹	145.166.7	106.429.0	38.737.7	73.3	26.7
2010	141.914.5	103.705.3	38.209.2	73.1	26.9
2013	143.3	106.1	37.2	74	26

¹⁾ Nüfus verileri, 1959, 15Ocak 1970, 17Ocak 1979, 17 Ocak 1989 ve 12 Ocak 2002 tarihlerinde yapılan nüfus sayımlarının sonuçlarına dayanmaktadır.

Kaynak: Demografiçeskiy EjegodnikRussii, (2010), s:25, Çislennosti i Sastav Naseleniya, Moskva: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki (ROCCTAT)

1959-2010 yıllarını kapsayan istatistiklerin incelenmesinde, 1989 yılına kadar Rusya Federasyonu içerisindeki nüfusun düzenli olarak arttığı, Sovyetler Birliğinin dağılmasını müteakip ise azalma sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Nüfus tahminleri ve Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Ajansı tarafından 2010 yılında yayınlanmış olan 2010 yıllığının da nüfusun azalacağı beklenmektedir. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte en önemli nedeni hiç kuşkusuz Rus aile yapısındaki çözülmüştür. Evlenme oranları azalmakta olup gerçekleşen evliliklerin önemli bir

bölümü ise boşanma ile sonuçlanmaktadır (Tablo: 4). Gençlerin önemli bir bölümü yaşam koşulları ve sorumluluk almak istememeleri nedeniyle çocuk sahibi olmak istememektedirler. Hükümet uyguladığı çeşitli politikalar (Doğum yapan bayanlar 3 yıl ücretli izin, doğum parası vb.) aracılığıyla nüfus azalışını önlemeye çalışsa da, bayanların bu denli iş hayatının içerisinde yer aldıkları bu toplumda, bu yapıyı tersine çevirmek oldukça zor gözükmemektedir. Rus toplumunda erkeklerin önemli bir bölümü alkol bağımlısı olup, kadınlara güven telkin etmemektedirler. Bu sebeple aile kurumu gün geçtikçe zayıflamakta, çocuk sahibi olmak isteyenlerin oranı azalmaktadır.

Bugün Rusya toprakları alan olarak dünya karalarının % 12,5' ini oluştursa da bu dev ülkenin dünya nüfusundaki payı sadece % 2,5' tir. Ayrıca Avrupa kıtası yüzölçümünün % 42'sini ve Asya kıtası yüzölçümünün %29' unu Rusya toprakları oluşturmasına rağmen, Avrupa kıta nüfusunun % 18' ini ve Asya nüfusunun da sadece % 1'ini Rusya oluşturmaktadır. Bugün nüfus sıralamasında dünya dokuzuncusu olan Rusya, 2050 yılında 101 milyonluk nüfusu ile 18 sıraya gerilemiş olacak. Bir başka anlatımla 2050 yılında dünya karaların %12,5 ine sahip olan Rusya'nın, dünya nüfusunun % 1' ini temsil etmede zorlandığı görülecektir (A.G.Vişnevskiy, Akt: Atasoy, 2011, 32-33). Gelecek on yıllarda düşük doğum oranları nedeniyle Rus etnik kökene mensup nüfusun azalacağı, buna karşılık diğer etnik kökenlerden ve göçmen nüfusun ise artacağı beklenmektedir (Nichol, 2012, 6).

Tablo 2: Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

YILLAR	NÜFUS (BİN KİŞİ)	NÜFUSUN CİNSİYETE DAĞILIMI		TOPLAM NÜFUSUN CİNSİYETE ORANSAL DAĞILIMI (%)		BAYANLARIN HER 1000 KİŞİYE ORANI
		ERKEK	BAYAN	ERKEK	BAYAN	
1960	119046	53257	65789	44,7	55,3	1235
1970	129941	59161	70780	45,5	54,5	1196
1980	138127	63610	74517	46,1	53,9	1171
1990	147665	69115	78550	46,8	53,2	1136
2000	146890	68698	78192	46,8	53,2	1138
2005	143474	66603	76871	46,4	53,6	1154
2010	141914	65639	76275	46,3	53,7	1162

Kaynak: Demografiçeskiy Ejegodnik Russii, (2010), s:25,46, Çislennost Naseleniya, Moskva: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki (ROCCTAT)

Rusya’da gözlenen bu cinsiyet dağılımı sorunun birinci nedeni İkinci Dünya Savaşı’nın demografik etkilerini sürdürmesi¹⁰, ikinci nedeni erkeklerde ortalama yaşam süresinin kadınlara göre 12-13 yıl daha kısa olması ve üçüncü nedeni de erkekler arasındaki erken ölümlerin kadınlardan daha fazla olmasıdır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı’nda 20 milyona yakın Sovyet vatandaşı hayatını kaybetmiş ve 1940 - 1945 döneminde ölenlerin büyük bir bölümü erkektir. Ayrıca, 1940 ‘lı yıllarda başlayan bu cinsiyet eşitsizlik dağılımının bugün de başka sosyal ve demografik etkenler ile birleşmesi sonucunda hız kesmeden devam ettiği görülmektedir (Atasoy, 2011, 181). Rusya’da ortalama yaşam süresi 69 dur. Bu oran bayanlarda 75 iken

¹⁰ İkinci Dünya Savaşı’nda 20 milyon civarında Rus erkek nüfusun yaşamını yitirdiği, bu durumun savaş sonrası SSCB’deki çeşitli alanlara etkisinin uzun yıllar devam ettiği değişik kaynaklarda zikredilmektedir.

erkeklerde 63 tür. Bu oranlar Almanya’da ise erkeklerde 77 yaş, bayanlarda ise 82 yaştır (Rar, 2012, 208).

1960 yılında nüfusun % 55.3’ü bayanlardan oluşmakta iken, 2010 yılında bu oran % 53.7’ ye düşmüştür (Tablo 2). Nüfus yapısındaki bayanların sayısal üstünlüğünün yanı sıra sosyal hayatta da bayanların etkinliği söz konusudur. Rusya Federasyonu ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinin çoğunluğunda, dünya genelinde erkeklerle özdeşleşmiş olan birçok meslek (otobüs şoförlüğü, inşaat boyacılığı, makinistlik, garsonluk vb.) bayanlar tarafından yapılmaktadır. Aile içi ilişkilerde genellikle bayanlar etkindir. Çocukları anne yönlendirir. Annenin görüşleri önemli ve geçerlidir. Bayanların çalışma ve sosyal yaşamda bu derece etkin olmaları hiç kuşkusuz siyasal yapıya ilgilerini de artırmaktadır. Bayanlar, tabiatları gereği güçlü bir liderin ülkelerini yönetmesi taraftarıdır. Bu konu “Rusya Federasyonu’nun Siyasal Kültürü” alt başlığında etraflıca ele alınacaktır.

Tablo 3: Nüfus Tahmini (Projeksiyonu)

YIL	2015 (Bin)	2020 (Bin)	2025 (Bin)	2030 (Bin)
TOPLAM NÜFUS	142,160,9	141,908,0	140,916,1	139,371,8

Kaynak: Demografiçeskiy Ejegodnik Russii, (2010), s:499, Demografiçeskiy Prigoz, Moskva: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki (ROCCTAT)

2015 yılında 142.160.009 olması beklenen toplam nüfusun 2030 yılında 139.371,008 e gerilemesi beklenmektedir. Bu durum yukarıda açıklanan Rus aile yapısıyla yakından ilişkilidir. Etrafındaki ülkelerin (Türkiye, İran, Çin vb.) nüfuslarındaki artışa karşın Rusya’nın nüfusunun gerilemesi ve yaşlanması gelecekte bu ülke adına milli güç unsurlarından birisinin zayıflaması sonucunu doğuracaktır.

Tablo 4: Evlilik ve Boşanma

YILLAR	BİN		HER BİN KİŞİDE BOŞANMA ORAN	
	EVLİLİK	BOŞANMA	EVLİLİK	BOŞANMA
1995	1075.2	665.9	7.3	4.5
2000	897.3	627.7	6.2	4.3
2005	1066.4	604.9	7.5	4.2
2010	1215.1	639.4	8.5	4.5
2012	1213.6	642.0	8.5	4.5

Kaynak: Federalnaya Sulujba Gasudarstvennoy Statistiki-Naseleniye-Demografiya, Braki i Razvodı, s: 116

Rusya Federasyonu'nda doğum oranı ölüm oranının gerisinde kaldığından, nüfus hızla azalmaktadır. Kadınların erkeklere göre, diğer toplumlardakinden daha uzun yaşaması, nüfusun yaşlı kesimindeki kadın oranını önemli miktarda yükseltmektedir. Nüfus yılda ortalama 500 bin kişi azalmaktadır (Moskova B.E. Ticaret Müş. 2009, 12). Tablo dörtten boşanma oranlarının oldukça yüksek olduğunu anlamaktayız. Toplam evliliklerin neredeyse yarısı kadar boşanmanın olması Rus aile yapısının zayıflamakta olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Doğum-Ölüm Oranları

YIL	TOPLAM-KİŞİ		HER 1000 KİŞİDE			HER 1000 KİŞİDE 1 YAŞ ALTI BEBEK ÖLÜMLERİ
	DOĞUM	ÖLÜM	DOĞUM	ÖLÜM	DOĞAL ARTIŞ	
1960	2782353	886090	23,2	7,4	15,8	36,6
1970	1903713	1131183	14,6	8,7	5,9	23,0
1980	2202779	1525755	15,9	11,0	4,9	22,1
1990	1988858	1655993	13,4	11,2	2,2	17,4
2000	1266800	2225332	8,7	15,3	-6,6	15,3
2009	1761687	2010543	12,4	14,2	-1,8	8,1
2012	1896.3	1898.8	13.3	13.3	-0.0	8.7

Kaynak: Federalnaya Sulujba Gasudarstvennoy Statistiki-Naseleniye-Demografiya, (2013), s:68, Radivsaisya- Umirşie,

Rusya ciddi bir demografik gerileme içerisindedir. 1989'da, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce, bir Sovyet kadın (ki pek çoğu da Rus değildir) ortalama 2.17 çocuk doğuruyordu. Şimdi ise bir Rus kadın ortalama sadece 1.2 çocuk dünyaya getirmektedir ve bu dünyadaki en düşük doğurganlık oranıdır. Doğurganlık oranı farklı bir ölçü olan doğum oranıyla aynı şey demek değildir (Roskin, 2009, 322). Rusya Federasyonu'nda doğum oranı ölüm oranının gerisinde kaldığından, nüfus azalmaktadır. 2009 yılında 1761687 doğuma karşılık 2010543 ölüm gerçekleşmiş ve nüfusta 248856 azalma meydana gelmiştir. Binde 12,4 lük doğuma karşın binde 14,2 lik ölüm meydana gelmiş, toplam nüfus bir yılda binde -1,8 azalmıştır. 2012 yılında ise doğum ve ölüm oranları birbirine eşittir (Demografiçeskiy Ejegodnik Russii, 2010, s:74).

Tablo 6: Nüfusun Etnik Kökene Göre Dağılımı

2002 Nüfus Sayımı Sonuçları		
Milliyet	Nüfus	Toplam Nüfusa Oranı %
Rus	115.889.107	79.83
Tatar	5.554.601	3.83
Ukraynalı	2.942.961	2.03
Başkır	1.673.389	1.15
Çuvaş	1.637.094	1.13
Çeçen	1.360.253	0.94
Ermeni	1.130.491	0.78
Diğer	13.518.084	9.31
Etnik Köken Belirtmeyen	1.460.751	1.00
Toplam	145.166.731	100

Kaynak: Federalnaya Sulujba Gasudarstvennoy Statistiki, Vserassiskaya Perepis Naseliniya 2002 Goda

SSCB'nin parçalanmasından önce çok sayıda Rus, Sovyet nüfusu içindeki oranlarının % 50'ye doğru düşmesi, hatta onunda altına inecek görünmesi yüzünden kendisini tehdit altında hissetmekteydi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'da ise nüfusun beşte dördü Ruslardan oluşmakta ve kalan beşte birlik kısmın da önemli bir bölümünün Ruslaşmış olduğu bir yapı bulunmaktadır (Yergin ve Gustafson, 1994, 28). Tablo 6 dan da anlaşılacağı üzere Rus nüfus diğer etnik kökenlere oranla oldukça yüksektir (%79.83). Rusların dışındaki en yüksek nüfus oranına sahip topluluk olan Tatarların toplam nüfusa oranı ise sadece % 3.8 dir.

Rusya Federasyonu topraklarında yaşayan çeşitli etnik kökenden insanların önemli bir bölümü ortak bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. SSBC döneminde zorla olsa da ortak bir kültür oluşturulmaya çalışılmış, bu bağlamda kısmen de olsa başarılı olunmuştur. Sanıldığı gibi aksine farklı etnik kökenden gelen insanlar, kendi atalarını ciddi anlamda bir kültürel asimilasyona ve baskıya maruz bırakan Rus halkına karşı kin beslememektedir. Çeçenler ve Tatarlar dışında ciddi manada bağımsızlık

talebinde olan etnik azınlık yoktur. Halkın önemli bir bölümünün bir arada yaşamaya alışmış olmasına karşın, Federal Devlet etnik farklılıkları önemli bir tehdit olarak algılamaktadır.

4.3. Siyasal Arkaplan

Rusya Federasyonu'nun bugünkü siyasal yapısının anlaşılabilmesi için siyasal arkaplanının genel hatlarıyla bilinmesinin yararlı olabileceği düşüncesiyle bu bölüm çalışmaya dahil edilmiştir. Bu alt bölümde: 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan “Çarlıklar Dönemi”, 1917-1991 yılları arasını kapsayan “Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde bir ayrıma gidilerek Rusya'nın siyasal arkaplanı genel hatları ile ele alınmıştır.

4.3.1. Çarlıklar Dönemi

Ruslar üç doğu Slav ırkından biridir. Tarihte Hunlardan sonra Rusları etkileyen en önemli olay bugünkü İsveçlilerin ataları olan Normanlar'ın Rusya'ya saldırımları olmuştur. Normanlar bu olayın yaşanmasına kadar dağınık topluluk halinde yaşayan Ruslar'ı Norman Prenslüklerinin egemenlikleri altında toplamışlardır. Bu olay Rusların devlet olma yolunda attıkları ilk ciddi adım olmuştur. Prenslüklerin başında bulunan Norman Prenslüklerine Slavca “Knez” denilmiştir. Bu şekilde kurulan ilk prenslikler Novogrod, Kiev, Suzdal, Vladimir ve Moskova'dır (Sapmaz, 2008,84). XII. yüzyılın sonlarında bütün Rusya birçok feodal beyliklere (knezliklere) bölünmüştür. Bunların en mühimleri: Kiyef, Çernigov, Galiç, Polotsk, Turov-Pinsk, Rostov-Suzdal, Ryazan, Novgorod ve Vladimir-Volynskknezlikleri olup, bunların her birinde hristiyanlığı kabul eden ilk knez Vladimir Svyatoslaviç neslinden türemiş bir aile yer almıştır (Kurat, 2010,42)

13. Yüzyılın ikinci yarısında feodal sistemin neticesi olarak Moskova Knezliği teşekkül etmiştir. Moskova'nın ilk Knezi Daniil Aleksandroviç'tir. Daniil ile birlikte Moskova Knezleri sülalesi kurulmuş ve sonraki Rus çarları bu sülaleden türemiştir. Rus Knezlikleri yavaş yavaş Moskova Knezliğinin hakimiyetini tanıyarak tek bir devlet halinde birleşmiş, bu birleşme neticesinde ise bugünkü Rusya'nın esası kurulmuştur. Bu bakımdan Moskova Knezliği'nin tarihi, Rus Tarihinde ayrı bir önem kazanmıştır (Kurat, 2010,91).

Rusya'nın birliğe sahip bir devlet haline gelebilmesi ise ancak XVI. y.y. sonlarında mümkün olabilmiştir. Zira çarlar eski bir geleneğe uyarak vasiyetnamelerinde büyük evlatlara büyük hisseler ayırdıklarından ve ülkeyi diğer çocuklar ile hanedan mensupları arasında taksim ettiklerinden, siyasî birliğin sağlanması mümkün olmamaktaydı. Bu teamül, 1588' de Rurikoviç hanedanının son bulup Boris Godunov'un, ülkenin bütün toplumsal sınıflarından oluşmuş bir meclis tarafından Rus İmparatorluğu Çarı ve bütün Rus imparatorluğu devletlerinin Grandükü ilân edilmesiyle sona ermiştir. 1613 senesinden itibaren Romanov'lann başa geçmesiyle, Çarların siyasî kudretleri ülkenin tümünde rakipsiz bir hale gelmiştir (Gürkan, 1964, 155).

Romanov hanedanının işbaşına gelmesi ise Rusya açısından bir dönüm noktası olmuştur (Öztürk, 2001, 6). Moskova Prenslığı adım adım genişlemiş ve ilk Romanov Çar'ı Michael'in 1614'te tahta geçmesiyle 1917'ye kadar sürecek *Romanov hanedanı yönetimi altında Çarlığa dönüşmüştür*. Güçlü ve aristokrat Romanov ailesinin başı olan Çarlar, oldukça katı ve otoriter bir sistemle üçyüz sene Rus İmparatorluğunu yönetmişlerdir. *Çarlar yönettikleri kitlenin bağlılığını sağlamak için devasa bir bürokrasi ve acımasız gizli polis gibi aygıtlar kullanmışlardır*. Bizans'taki kutsal devlet anlayışından etkilenen Çarlık Rusyası'nda Çar halkın "baba"sıdır. Ülkenin bakanlıkları vardır fakat hükümet yoktur. Merkezi otoritenin tüm departmanları ve bakanlıkları - dış işleri, iç işleri, finans, adalet ve savaş- yüce iradenin enstrümanlarıdır. Bakanlar direkt olarak yüce irade tarafından atanır. Kilise, elit kesim, toprak sahiplerinin büyük çoğunluğu, özellikle de ordu ve polis Çarın otoritesini pekiştirmek için sıkı bir güç birliği oluşturmuşlardır (Nezihoğlu, 2007, 14). Çarlık dönemi Rusya'sı yayılmacı, dinin devlet işlerinde önemli bir yer tuttuğu merkezîyetçi bir yapıya sahip olmuştur (Çomak,2006,89).

Büyük Petro zamanında Rusya Guberniyalara bölünerek ilk idari teşkilat oluşturulmaya başlanmıştır. 1775 yılında ikinci Katerina zamanında çıkarılan bir kanunla yeni bir düzenleme yapılarak 300-400 bin nüfusun yaşadığı yer bir Guberniya olarak tespit edilmiş; her Guberniya'da 20-30 bin ahali ihtiva eden "uyezd"ler (ilçeler) teşkil edilmiştir. Bu tarihte bütün Rusya 50 Guberniya'ya bölünmüştür. Ayrıca Guberniyaların başındaki Gubernatırlara geniş yetkiler verilmiştir (Kurat, 2010, 285).

Rusya'nın coğrafi zayıflığına son vererek, yazgısını değiştiren kişi Çar 1. Petro olmuştur. 1. Petro, Avrupalılar ile yakın ilişkiler kurmuş ve Avrupa kültürünü yakından tanımıştır. Askeri ve teknik konulara olan merakı ise daha çocukluk yıllarında başlamıştır. İlk kez 1687' de İngilizlerden kalan hurda bir gemiyi gördüğünde, Rusya 'nın büyüebilmesi için denizlere ulaşmak zorunda olduğu gerçeğini anlamış ve bu doğrultuda çalışmalar yürütmüştür (Onay,2002, 67).

Çarlık Rejimindeki ülkede her türlü denetim ve sorumluluktan yoksun bir mutlak monarşi vardır. 19. yüzyılda Rusya, mutlak monarşiyi meşrutiyete dönüştürme çabalarına sahne olmuştur. Bu durum 1905 yılına kadar sürmüştür (Gözübüyük, 2003,49). Son Rus çarı 2. Nikolay'dır. Nikolay döneminde meydana gelen en önemli olay Rus-Japon savaşı olmuştur. Bu savaştan yenik ayrılan Rusya'da sosyal ve ekonomik sorunlar had safhaya çıkmış ve devrim için koşullar oluşmaya başlamıştır. Halkın baskıları üzerine Çar, 1905' te meşruti monarşiyi ilan etmiştir. XX. Yüzyılın başında Rusya'da; mevcut düzenin devamını isteyen muhafazakarlar monarşinin kaldırılmasını ve Batı tarzı reformların yapılmasını isteyen liberaller ve ülkede sosyalizmin kurulmasını hedefleyen sosyalistler olmak üzere üç kampa bölünmüştür. Sosyalist kampta kendi içerisinde Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Menşevikler) ve Sosyal Devrimciler Partisi (Bolşevikler) olarak iki farklı siyasal oluşuma yönelmişlerdir (Sapmaz, 2008,88).

“Bolşevizm” in ne olduğunu, faaliyet tarzını iyice incelemeden anlamak mümkün değildir. İlk kongreler ile sonrakilerin metinlerinin karşılaştırılması başkalaşımın derinliğini gösterir. Leninizm toplumu dönüştürmeye yönelik bir dizi stratejiydi. Bolşevizm ise bir partiydi ve bu şekilde çalışmasını sağlayan çeşitli yapılara sahipti. Oluşum halindeki devletin halkçı karakterini korumaya çalışıyor ve önceki despotizm biçimleriyle her türlü gerici akrabalığı reddediyordu. Parti içinde siyasi tartışmalar normal bir prosedürdü; bu tartışmalar sıklıkla çok sert geçiyor ve kararlar oy çoğunluğuyla alınıyordu. Önde gelen isimlerin hemen hepsi ve daha geri plandaki pek çok başkası, ana siyasi strateji sorunlarında Lenin'le sık sık gırtlak gırtlığa geliyordu. İdeolojik tartışmalar parti içi prosedürün normal bir parçasıydı ve sadece dar Politbüro çevresinde değil, Merkez Komite oturumlarında ve daha geniş bir katılımı parti kongrelerinde ve konferanslarında da yapılıyordu. (Lewin, 2009, 378)

Rusya’da avam arasında sosyalizm fikirlerini benimseyenlerin sayısı çok az olmasına karşın, entelektüeller arasında sosyalizm büyük taraftar bulmuştur. Karl Marks’ın kitabı olan Kapital’in (sermaye) 1872 de Rusça’ya tercüme edilmesi Rusya’da Marksizmin yayılmasına neden olmuştur. Çarlık rejimine karşı mücadeleyi mukaddes bir vazife telakki eden Plekhanov tarafından 1883 te kurulan “Sosyal Demokrat Parti” üyeleri başlangıçta çok küçük bir gurubu teşkil emesine karşın, 1903’ te Rus sosyal demokratlarının çeşitli görüş ayrılıkları nedeniyle Bolşevik ve Menşevik diye ikiye ayrılmasıyla tarafsız kalan Viladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) un Plekhanov’un partisine katılmasıyla ihtilalci kesim yeni bir güç kazanmıştır. Lenin, çiftlik sahibi bir aileye mensup olup babası ilkokullar genel müdürüydü. Büyük kardeşi Petersburg Üniversitesinde öğrenci iken 3. Alexandr’a karşı tertip edilen bir suikasta karıştığı anlaşılınca asılmıştı. Bu olay henüz 17 yaşında olan Lenin üzerinde derin etki yapmış, intikam hırsı ihtilalci olmasına sebep olmuştur. 1887 yılında Kazan Üniversitesine girmiş, fakat ihtilalci hareketlere karıştığı tespit edildiğinden okuldan kovularak babasının çiftliğine gönderilmiştir. Bu olaylar üzerine Lenin, Çarlık Rejimini yıkmak için tam bir inkılap yapılması gerektiğine inanmış ve bunun da ancak Marks’ın prensiplerini tatbik ve bir proletarya ihtilali ile başarılabileceğine inanmaya başlamış ve Marksist olmuştur. Kazan’dan dönünce kalmış olduğu çiftlikte Petersburg Ünüversitesinde hukuk imtihanı vermek için hazırlanmış, Marks ve Engels’in eserleri üzerinde çalışan Lenin, Marks’ın diyalektiğini tamamıyla benimsemiştir (Kurat, 2010, 366-367).

Yayılmacı bir dış politika izleyen Çarlık rejimi, ülke sınırları içindeki yaygın ekonomik güçlüklerle karşın Birinci Dünya Savaşı’na katılmış, savaş nedeniyle özellikle topraksız köylüler ve işsiz kentli nüfus içinde yoksulluk derinleşmiştir. Rusya’nın savaşa girmesine Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne (RSDİP) bağlı siyasetçiler karşı çıkmış, milliyetçiler ise savaşa girilmesini desteklemişlerdir (Kalaycıoğlu, 2012, 173). Birinci Dünya Savaşı dönemindeki kargaşa ve kıtlık Çarın tahttan uzaklaştırılmasını geciktirmiş ve geçici hükümetler dönemini başlatmıştır. Bu durum, devrime giden yolları açmış, gösteriler ve grevler birbirini izlemiştir. (Gözübüyük, 2003,49). 1917 yılı başında çar, saray bürokrasisi ve Çariçe’nin etkisi altında kalmış, halkın yiyecek sıkıntısı nedeniyle çeşitli gösteriler yapması üzerine; Duma başkanı Çardan görevini halkın güvenini taşıyan birisine bırakmasını

istemiştir. Çar bu talebe karşılık 27 Şubatta Dumanın (Meclis) feshedildiğini bildiren bir kararnameyle cevap vermiş, Duma'da temsilcileri olan parti şefleri hemen toplanarak Duma'nın dağılmayarak toplantılara devam edeceği kararını almış ve aynı gün asker ve işçi temsilcilerinden Sovyetlerin yürütme komitesi oluşturulmuştur. Halk, gösterilerinde “yaşasın hürriyet, yaşasın halk” sloganlarıyla Duma üyelerine destek vermiştir (Çam, 2000, 199-200). 27 şubatta ayaklanan Petersburg işçilerine askerler de destek vermiş, 2 Martta II. Nikolay tahtı kardeşi Mihail'e bırakmıştır. Ancak ertesi gün Mihail de iktidardan vazgeçmiş, böylece *Romanov Hanedanlığı'nın 1613'te başlayan egemenliği ile birlikte monarşik düzen de tarihe karışmıştır*. Kerenski'nin başkanlığında geçici hükümet kurulmuş; ancak muhalefeti sürdüren Lenin 1917 Ekiminde silahlı ayaklanma ile iktidarı ele geçirme kararı alarak eski Rus takvimiyle 24 Aralığı 25'ine (bugünkü takvimle 7 Kasım) bağlayan gece, geçici hükümetin merkezi olan Petersburg'daki Kışlık Sarayı ele geçirmiş, böylece Bolşevikler iktidara gelmişlerdir. Sonra başlayan iç savaş 1920'de Bolşeviklerin kesin zaferiyle sonuçlanmış, böylece Rusya ve dünya tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır (Mikail, 2007,78). II. Nikolay, 28 Şubat 1917'de tutuklanmış ve 2 Mart 1917'de tahttan feragat etmiştir. Böylece Rusya'da 300 yıl hüküm süren Romanov hanedanı sona ermiştir (Sapmaz, 2008,88). Şubat 1917 olayları yüzyılların otokratik monarşisine son vererek Rus Liberallerinin iktidara gelmesine neden olmuştur (Çam,2000, 199-200).

Çarlık rejimi daha 19. Yüzyılda savaşlar kaybetmişti ve 1905'te Japonya (görünüşte Rusya'dan çok daha zayıf bir güç) karşısında uğradığı yenilgiyi hemen bir devrim izlemişti. Bu yenilgilerin nedenleri incelendiğinde, Rusya'nın büyük 1914-1918 felaketi öncesinde ve sırasında sürekli derinleşen bir kriz halinde olduğu sonucuna varılır. 1905' ten sonra durumu düzeltmek için hiçbir şey yapılmamış ve çıkabilecek yeni bir savaşa yönelik hiçbir önlem alınmamış, hazırlık dahi yapılmamıştır. Toplumsal sorunlar kangrenleşmiş, rejimin kendisi (yönetme tarzı) çökme sürecine girmiş olup gerçeklikle bağlantısını yitirmiştir. Çarlığı deviren tek neden savaş olmayıp, kriz rejimin temellerini çoktan sarsmış ve askeri yenilgiye yol açmıştır. Yenilgi sonrası ise çözölme meydana gelmiştir (Lewin, 2009, 256).

4.3.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Sovyetler Birliği (SB) Dönemini; kimileri dünya için iyi bir deneme, kimileri Rusya'yı fakir bir tarım toplumdan dünyanın iki süper gücünden birisi konumuna yükselten inanılmaz bir gelişim dönemi, kimileri ise sürgünler, ölümler ve savaşlar tarihi olarak değerlendirmektedir. Rus tarihinin her döneminde iktidarda olan kişinin yeteneği ve dünyaya bakışının devletin kaderini derinden etkilediği görülmektedir. Bu nedenle Sovyetler Birliği Dönemi ele alınırken dönemin genel özellikleri açıklandıktan sonra, Komünist Parti Liderlerinin görevde buldukları dönemlerin özellikleri ele alınacaktır. Burada başlıbaşına bir araştırmaya konu olabilecek Sovyetler Birliği dönemini kapsamlı olarak anlatmaktan ziyade, bu dönemi genel hatlarıyla ele alarak bugünkü siyasal yapının hangi temeller üzerine inşa edildiğini dikkatlere sunmayı amaçlamaktayız. Sovyetler Birliği döneminde çok kısa süre iktidarda kalan liderler olduğu gibi çok uzun süre iktidarda kalan liderler¹¹ de görev yapmışlardır. Her liderin iktidarda bulunduğu süre ve SB sistemine yapmış olduğu katkılar eşit olmadığından bazı liderlerin dönemine daha ayrıntılı yer verilmiştir.

4.3.2.1. Sovyetler Birliği Dönemine Genel Bakış

Çarlık Rusyası ile gelişen Rus politik geleneği Sovyet sisteminin siyasal şekillenmesinde etkili olmuştur (Nezihoğlu, 2007, 14). Birinci Dünya Savaşı'nda savaşan taraflardan birisi olan Rusya, 1917 yılında iki devrimi art arda yaşamıştır. Bunlardan birincisi Şubat 1917'de Çarlığı bitiren ve Rusya'yı monarşiden Cumhuriyete dönüştüren devrimdir. Ekim 1917'deki ikinci devrim ise: Lenin'in Bolşevik Partisi'nin iktidara gelmesine, cumhuriyetin çoğulcu parlamenter biçiminden tek partinin hakim olduğu Leninist forma sokulmasına ve Ülkenin Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesine yol açan devrimdir (Yılmaz, 2006,255). Devrimden sonra Rusya'ya bakacak olursak önemli değişikliklerin meydana geldiğini görürüz. Devletin bünyesi değişmiş, ordu dağıtılmış, fabrikalar ve sair iktisadî müesseseler devletleştirilmiş, çalışma askerî hizmet gibi mecburileştirilmiş, aile bağları gevşetilmiş, bir program dahilinde takip edilen enflasyon siyaseti neticesinde rublenin kıymeti düşürülerek para mefhumu ortadan kaldırılmış, kısacası Rusya

---

¹¹ En kısa süre iktidarda kalan lider 1 yıl ile Konstantin Chemenko iken, en uzun süre iktidarda kalan lider 25 yıl ile Josef Stalin'dir (Roskin, 2009, 341).

komünist rejiminin uygulanabilmesine hazır bir hale getirilmiştir (Gürkan, 1964, 161-162). Komünizm felsefesi Marksizmin revize edilmiş hali olup, çoğunlukla Lenin tarafından geliştirilmiştir. Bu nedenle Marksizm-Leninizm olarak adlandırılmaktadır. Leninizm ise Marksizmin sanayileşmemiş ekonomi ve toplumlara uyarlaması olarak tanımlanmaktadır. Marksistlere göre ilk olarak kapitalizm yıkılacak, ikinci olarak ise kaçınılmaz bir şekilde sosyalizm yükselecektir (Sabine ve Thorson, 1981, 724-725).

1917 Bolşevik Devrimi birçoklarına göre Rusya için yeni bir başlangıçtı. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın Rusya sınırları içerisinde yaşayan tüm halkların kardeşliği hedeflenmiş ve yapılan propagandalarla da bu konu detaylı bir şekilde işlenmiş. Ancak bütün bunların gerçekleri yansıtmadığı kısa süre sonra anlaşılmıştır. (Onay, 2002, 86). Lenin'in 1924 te ölümünden sonra başyardımcılarından ikisi Trotsky ve Stalin başa geçmek için mücadele etmişlerdir. Trotsky mücadeleyi kaybetmiş ve Sovyetler Birliğini terk etmek zorunda kalmıştır. 1940 yazında Stalinci ajanlar tarafından Mexico City de katledinceye kadar ülkeden ülkeye dolaşmıştır. Trotsky ve arkadaşlarının Komünist Parti Politbürosundan 1926 da tasfiyesinden sonra Stalin Sovyetler Birliğinin tartışılmaz hakimi olmuş, Lenin'in komünistler arasındaki görüş farklılıklarına müsamaha göstermiş olmasına karşın, Stalin tek adam yönetiminin şahsi rejimini kurmuştur (Ebenstein, 2003, 361).

Marx'ın teorisine göre geri kalmış Rusya, proletarya devrimi için hazır olmaktan uzaktı. Hala ezici bir çoğunlukla tarım ülkesi olan ve sanayileşmenin ondokuzuncu yüzyılın sonunda henüz başlamakta olduğu bir ülkede yeterli sayıda proletarya yoktu. Marx, devrimin önce Britanya ve Almanya gibi en fazla sanayileşmiş ileri ülkelerde olacağına inanıyordu. Ancak Marksizm, Rusya'da herhangi bir yerden daha fazla rağbet görmüştü. Marx'ın eserleri, değişimi fena halde istemiş; ama bunun için teorik altyapıyı elde edememiş olan hayal kırıklığı içerisindeki Rus entellektüeller tarafından içtenlikle benimsenmiştir (Roskin, 2009, 325).

Sovyetler Birliği 1917 Devrimi ile kurulmuş bir federasyondur. Marksist ideolojiye dayanan toplumların ilkidir. Anayasal düzeni bu ideolojik temele oturtulmuştur (Gözübüyük, 2003,50). S.S.C.B' de bütün sosyal, siyasi ve iktisadi hayata, tek parti biçiminde, Sovyetler Birliği Komünist Partisi hakimdir. "Rusya'da

parti dışında gerçek var olmayıp”, siyasi rejimi tek bir parti canlarından esinlenerek siyasi rejim organlarının faaliyet ve kararlarına fiilen yön vermektedir. Ayrıca siyasi iktidar organlarına ulaşılması gereken amaçları saptamakla yetinmeyip faaliyetlerini de kontrol etmektedir. Böylece, Sovyetler Birliği Komünist Partisi iktidarın temel kaynağı olarak görünmektedir. Parti “devleti yöneten güç” olarak, devletin iktisadi, siyasi ve sosyal hayatının en önemli kararlarını, fiilen partinin Merkez Komitesi kanalıyla almakta ve siyasi iktidar organlarına yansıtmaktadır. Parti Merkez Komitesiyle, Bakanlar Konseyi arasında sıkı bir ilişki vardır. Partinin bu tekelci görünümü Gorboçov reformlarına kadar devam etmiştir (Çam, 2000, 239).

SSCB nazari olarak her biri bağımsız, ayrı bir devlet başkanı, hükümet, yargı ve yasama organlarına sahip 15 Cumhuriyetten¹² oluşmaktaydı. Ancak uygulamada değil bağımsızlık ve egemen olmak, gerçek özerkliğe sahip yerel yönetimler bile olamamışlardır. Cumhuriyetlerin hepsinde asıl güç yerel Komünist Parti teşkilatında toplanmış, Rus unsurunun egemen olduğu Parti organizasyonunda da katı bir merkeziyetçilik hüküm sürmüştür. Cumhuriyetlerde idare ve güç, fiiliyatta Moskova’daki Parti merkezinden emir alan yerel Komünist Partisi’nin yine merkezin direktiflerine göre hareket eden ve başlarında genellikle Ruslar bulunan KGB, polis teşkilatı ve diğer güvenlik makamlarının elindeydi. Anayasaya göre güç sahibi olanların güç ve yetkileri tamamen görüntüde kalmakta, bu tür yetkiler sadece protokoller işlerde kullanılmaktaydılar (SİSAV, 1995, 273).

SSCB’nin ilk Anayasası 10 Haziran 1918 Anayasasıdır. Bu ilk anayasa onyedili bölüm ve doksan maddeden oluşturulmuş olup, Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyetinin (RSFSR) işçi, asker ve köylülerin oluşturduğu bir Cumhuriyet olduğunu beyan etmiştir. 1918 Anayasası temel prensip olarak sosyalist toplumun ve bütün ülkelerde sosyalizmin zaferinin sağlanmasını ilke edinmiştir. 1918 Anayasası, uzman kişiler tarafından hazırlanmadığı gibi halkın onayına da sunulmamıştır. Bu anayasanın önemi sonraki anayasalar için bir hareket noktası oluşturmuş olmasıdır. SSCB’nin ikinci Anayasası olan 1924 Anayasası 11 bölüm ve 72 maddeden oluşmuştur. Bu anayasaya göre Siyasî otorite, Sovyetler Birliği

---

¹² Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan.

Kongresinde toplanmakta olup Kongre, şehir Sovyetlerinin her 25000 işçi için bir, Köy Sovyetlerinin her 125000 köylü için bir temsilci hesabıyla gönderdiği işçi ve köylü temsilcilerden oluşturulmuştur. 1924 Anayasası halk ile idare edenler arasında uzun ve dolambaçlı bir yol çizmiştir. Köy seçmenleri evvelâ kendi mahallî Sovyetlerince ilçe Sovyetleri için temsilci seçiyorlar, bu da daha yüksek Sovyetler için temsilci seçiyor, sonuncusu da Birlik Kongresi için temsilci seçiyordu. Şehirlerdeki sanayi işçilerine ise Sovyet sisteminin sadık ve sorumlu üyeleri kabul edilmeleri nedeniyle daha aracsız bir temsil hakkı tanınıyordu (Gürkan, 1964, 180-181).

SSCB'nin üçüncü Anayasası 1936 Anayasasıdır. Bu anayasa SSCB'yi proletarya diktatörlüğüne dayanan, köylü ve işçilerin federal devleti olarak tanımlamıştır (Gürkan, 1964, 182). SSCB'nin dördüncü Anayasası 1977 Anayasasıdır. 1977 Anayasasına göre Sovyetler Birliği çokuluslu sosyalist bir federasyondur. Sovyetler Birliği devlet sisteminin belirgin özelliği iki tür siyasal iktidarın bulunmasıdır. Bunlardan biri devlet, diğeri parti iktidarındır. Devlet Sistemi "meclis hükümeti" düzeninin özelliğini taşır. Güçlerin birliği sözkonusudur. Kuramsal olarak tüm yetkiler, yasama organı olan "Yüksek Sovyet"in elindedir. Organlar arasında dikey bir yetki devri bulunmaktadır (Gözübüyük, 2003,50-51).

SSCB'de parlamento görevini yapmak üzere 1500 üyeli Yüksek Sovyet bulunmakta idi. Dışarıdaki gözlemciler Yüksek Sovyet'in gerçek bir parlamento olmadığı konusunda hemfikirdirler. Bu organ parti organlarının hazırlamış olduğu yasaları mühürlemek üzere yılda yalnızca birkaç gün toplanırdı. Kağıt üstünde iki meclisli olan Yüksek Sovyet, Polit Bürodakilerden oluşan yirmi üyeli bir yönetici Prezidyumu seçerdi. Prezidyum istediği her yasayı emrederdi. Prezidyum ortaklaşa başkanlık olarak hizmet görürdü ve başkanı çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin başkanı olarak adlandırılırdı. Brejnev'den itibaren parti genel sekreteri aynı zamanda Devlet Başkanı olmuştur (Roskin, 2009, 342).

Uluslararası kapitalist sistem karşısında bir seçenek olarak görülen (Tellal, 2010,190) SSCB döneminde Rusya, komünist-totoliter bir siyasal ve ideolojik bir yönetim uygulayarak dünyanın önemli jeopolitik güçlerinden biri haline gelmiştir. SSCB; parti, gizli polis (KGB) ve Kızılordu üzerine inşa edilmiş bir tek parti tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde bir süreliğine de olsa ekonomik açıdan

dünyanın en büyük ikinci gücü olmuştur. Silah ve uzay teknolojisinde dünyanın en ileri ülkelerinden birisi haline gelmiş (uzaya ilk uydu yollayan ülke oldu), Marksist-Leninist öğretiyi dünyanın dört bir yanına yayarak müttefikler edinmiştir. Aynı zamanda nükleer ve konvansiyonel açıdan dünyanın en büyük ordusuna sahip olmuştur (Sapmaz, 2008,94).

S.S.C.B. Devlet Teşkilâtının Marksizmin uygulamasından ileri gelen karakteristik özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Gürkan, 1964, 196-197).

- Proletarya diktatörlüğünü temin hususunda güçlü bir sosyalist devletin meydana getirilmesi,
- Marksizm, her türlü sınıf ve menfaat ayrılığını ortadan kaldırmayı amaç edindiğinden, muhalefet ve çok parti sisteminin yasak oluşu ve Anayasaca resmen tanınmış tek parti olan Komünist Partisinin siyasî görüşünün tüm ülkeye hakim kılınmaya çalışılması,
- Üretim araçlarının devletleştirilmesi ve ortak mülkiyetin kabulü,
- Sosyalist rejimin zayıflamasını önlemek üzere, kuvvetler ayrılığı prensibi yerine kuvvetler birliği prensibinin getirilmesi (çünkü kuvvetler ayrılığı prensibinin uygulanması halinde, halka ait hâkimiyetin muhtelif organlar tarafından kullanılmasının halkın hakimiyetinin ortadan kalkacağına inanılmaktadır),
- Çift meclis usulünde, bir meclisin diğerinin alacağı kararı engelleyebileceği ihtimal dahilinde olduğundan, federe devletleri temsil edecek bir meclisin kurulmasıyla birlikte Birlik Meclisinin ve Milletler Meclisinin ayrı ayrı yetkilerle donatılmayıp tek bir meclis halinde çalışmasının kabulü,
- Krizleri önlemek ve komünizme ulaşmak üzere, bütün ülkede geçerli tek bir ekonomik plânın uygulanması,

SSCB, federal bir cumhuriyet olmakla birlikte son derece merkezî bir devlet yapısına dayanmıştır. Şeklî eşitliğe rağmen merkezi yönetim siyasi, iktisadi ve kültürel hayat üzerinde sıkı bir denetim kurmuştur. Cumhuriyetlerin ve özerk birimlerin karar alma süreçlerinde yetkileri yok denecek kadar sınırlı kalmış; Sovyet Sosyalist Komünist Partisi (SSKP) tek parti olarak yönetime hâkim olmuştur. *Komünist Partinin ülkenin içinde bulunduğu politik, ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayamaması, körü körüne ideolojinin ön planda tutularak her defasında*

reformlara karşı çıkılması, ani çöküşün sebepleri arasında yer almıştır. Partinin en üst yöneticileri merkezî hükümet ve kuruluşlarda kilit noktaları ellerinde tuttukları gibi, yerel parti teşkilâtlarının başında bulunanlar da yerel yönetimlerde mutlak otorite sahibi olmuşlardır. Halk Temsilcileri Kongresince görünüşte beş yıllık bir dönem için seçilen devlet başkanları devletin başında ölünceye kadar kalmış, yeni devlet başkanları ölen devlet başkanının yaptığı vasiyet üzerine göreve getirilmiştir. Bu sebeple Sovyetler Birliği'nde halkın yönetimde söz sahibi olduğunu söylemek mümkün değildir (Özsoy, 2006, 180).

SSCB'yi bir arada tutan güç, zannedildiği gibi Marksist-Leninist ideolojinin birleştirici özelliği değil, Kızıl Ordu ve KGB 'nin ürküntü veren gücüydü. Baltık ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Balkanlar üzerinde egemenlik kurmuş¹³, Orta Asya ve Kafkas ülkelerinin tamamını idaresi altına almış ve etki alanını daha da geliştirmek için yoğun bir mücadele içine girmiştir. Ancak, Rusya bir bütün olarak dışa doğru yayıldıkça, ülke içindeki baskı ve despotik idare gücünü daha da artırmaya başlamış ve bunun sonucunda iç zayıflama olgusu ortaya çıkmıştır. Devlet halkın devleti olma özelliğine hiçbir dönemde kavuşamamıştır. Rus devlet yönetimi gerek çarlık ve gerekse Sovyetler döneminde hep benzer uygulamalar içine girmek durumunda kalmış ve varlığını; ordu, polis ve güçlü bir merkezi yapı ile sürdürmeye çalışmıştır (Onay, 2002,100). Sovyet rejimini tekil-örgütlü toplum olarak tanımlamak mümkündür. Çünkü tüm toplumsal etkinlikler tek bir emrin altındaki atanmış idareciler hiyerarşisi tarafından yürütülmüştür. Her vatandaş bir kamu hizmetlisidir. Günlük hayattaki herhangi bir olayda her bir vatandaş, aynı kurumsal yapının parçası olan birden fazla temsilciyle temas halindedir. Tüm bu temsilciler aynı kurumsal yapının parçalarıdır (Meyer, Akt: Yılmaz, 2006,337).

SSCB döneminde Rusya; sosyalizmin bayraklaştığı ilk ülke, sosyalizmin ilk kalesi, ütopyik komünizmi en çok arzulayan ülke; başka ülkelerin en çok örnek aldığı model ülke; üçüncü dünyanın az gelişmiş uluslarının 70 yıl gıptayla izledikleri; ama aynı zamanda işçi sınıfının ve türdeş olmayan halkların en büyük hayal kırıklığı yaşadığı ülke olmuştur. 70 yıllık SSCB döneminde sanat, spor, eğitim, kültür, uzay

---

¹³ SSCB ve Doğu Avrupa ikinci dünya olarak adlandırılmıştır. Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya'nın Japonya'nın da katılımıyla birinci dünyayı oluşturdukları; Latin Amerika ve Batılı olmayan ülkelerin ise üçüncü dünyayı oluşturmuşlardır kabul edilmiştir (Arrighi, 2000, 44)

ve bilim alanında elde ettiği parlak başarıları, maalesef tarım, sanayi, turizm, ticaret ve teknoloji başarılarıyla pekiştirememiş, ABD ile giriştiği iktisadi yarışta yenilmesi ve çöküşü kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle SSCB Rusyası hem sosyalizmin kurucusu hem de onun yıkıcısı olmuştur (Atasoy, 2011, 8).

Sistemin sonunda iyice içine gömüldüğü sorun, esnek olmayışydı. Sistem özelliği ve niteliği önceden belirlenmiş olan ürünlerin çıktısında sürekli bir artışa ayarlanmıştı fakat niceliği (hep yukarı doğruydı) ya da niteliği çeşitlendirecek ya da yenilik sağlayacak hiçbir mekanizma içermiyordu. Aslında icatlar konusunda ne yapılacağı bilinmiyor ve onlar askeri sanayi kompleks dışında sivil ekonomi için kullanılmıyordu (Hobsbawm, 2006, 512).

Sovyet sistemi esas itibariyle kuvvete ve baskıya dayanmıştır. Kuvvete başvurma metodu yalnız iktidarı ele geçirmek için değil, devamını sağlamak için de kullanılmıştır. Nitekim 1960'lı yıllarda Kruşçev döneminde, fiyat artışlarına karşılık maaşların yükseltilmemesi sonucu geçim şartları zorlaşan halk, Parti denetleme delegelerinin geleceğini öğrenince, sesini duyurmak amacıyla yürüyüş yapmak istemiş, fakat üzerlerine gerçek mermilerle ateş açılarak birçok insan katledilmiştir. Novoçerkosk şehrinde meydana gelen bu olay, halkın devlete olan güvenini önemli ölçüde etkilemiştir (Özsoy, 2006, 181).

1917-1991 yılları arası SSCB dönemi, kimi Rus yazarlar tarafından “tarihsel bir sapma” olarak görülmektedir. “Bütün dünya bir istikamete giderken, biz ters istikamete gittik” yollu hayıflanmalar çok duyulur Rusya’da. Aslında sadece onlar değil, komünizm ideali etrafında pek çok insan o “ters” istikamete gitmiştir dünyada. Görünen o ki, bir kısmı SSCB’nin çöküşünden sonra dahi o istikametten geri dönmekte zorlanmaktadır (Mikail, 2007,34). Buna karşın kimileri de, geri kalmış bir kır toplumundan bir süper güç ortaya çıkarması nedeniyle SSCB rejimini başarılı görmektedir. Aşağıdaki paragraf SSCB’yi başarılı olarak değerlendirenlerin düşüncelerini özetlemektedir.

Sovyet Rusyası’nın en büyük başarılarından biri de, tarihte ilk kez ulusal sorunu çözmüş ve bir halklar hapishanesi olan bu engin ülkeyi halkların kardeşliğinin kurulduğu ve bu kardeşliğin pratiğın ateşinde sınındığı bir Sovyet cumhuriyetine dönüştürmüş olmasıdır. Başında Stalin’in bulunduğu SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi), proleter enternasyonalizmi temeline dayanan bu milliyetler

politikası sayesinde, bazıları devrim öncesinde alfabeleri bile olmayan, maddi yaşam koşulları son derece geri, ulusal kültürlerini geliştirme olanağından yoksun, hatta düpedüz yok olma tehlikesiyle yüzyüze pek çok ezilen ulus ve milliyetin yeniden yaşama döndürülmesi olanaklı olmuştur. Çarlık Rusya'sı döneminden bu yana bu ülkeyi gözlemleyen ünlü İngiliz burjuva tarihçisi Bernard Pares bu saptamayı şu sözlerle doğrulamıştır; “Sovyetler Birliği’nde Rusça zorunlu ikinci dil olmakla birlikte her birim, okullarında ve mahkemelerinde kendi dilini kullanır. Sovyet oryantalistlerin onları oluşturana kadar 180’i aşkın ulusal birimden bir haylisinin yazılı dilleri bulunuyordu. Orta Asya, genç Rus yöneticileri için büyük bir okul işlevi gördü. Burada bile, devrimden sonra neredeyse sıfıra yakın olan okuma –yazma oranı yüzde 70.6 oranına çıkarılmıştır (Bland, 2009, 22-23).

Tablo: 7 Sovyet Parti Başkanları

KİM NE ZAMANDI (Roskin, 2009, 341).			
S.NO	PARTİ BAŞKANI	DÖNEMİ	BELLİ BAŞLI BAŞARILARI
1	Viladimir Lenin	1917-1924	Devrime önderlik, savaş komünizmini tesis etme, sonra YEP.
2	Josef Stalin	1927-1953	Zorla kolektifleşme ve sanayileşme için Beş Yıllık Planlar; tasfiyeler, II. Dünya Savaşı'na katılma, kendini tanrılaştırma.
3	Nikita Khrushchev	1955-1964	Stalinizm'den uzaklaşma, ekonomik ve kültürel reform denemesi, pek yakındaki ütopya vaatleri, görevden alınma.
4	Leonid Brezhnev	1964-1982	Kısmen yeniden Stalinizm, sistemin sallanmasını frenleme, rüşvetin artışına ve ekonominin yavaşlamasına izin verme.
5	Yuri Andropov	1982-1984	Rüşvet ve alkolizme karşı sıkı önlemler, büyük reformlar teklif etmesi ama kısa sürede ölüm.
6	Konstantin Chernenko	1984-1985	Kayda değer bir etkinlikte bulunmamıştır.
7	Mikhail Gorbachev	1985-1991	Çok kapsamlı değişim başlatılması, istemeyerek çöken Sovyet sistemi.

1917'den beri ülkeyi idare etmiş olan az sayıdaki bu liderlerin iktidarları hiçbir zaman meydan okunamamış olan dört ayağa dayanmaktaydı. Bunlar, her türlü çoğulculuğu dışlayan bir ilke olan partinin öncü rolü; liderliğe üretim, iş ve ücret konularında mutlak bir denetim olanağı sağlayan, üretim araçlarının toplumsal

mülkiyeti; merkezi yetkililere hiyerarşinin (nomenklatura) her kademesindeki görevlileri atama, tek bir bütün oluşturmak üzere çeşitli unsurlardan bileşen bir toplumu bütünleştirme olanağı sağlayan demokratik merkezîyetçilik; eğitim ve enferyasyon tekeli ile bunun doğal sonucu olan sansür, olarak özetlenebilir (Akaş ve Okyay, 1995, 54).

1917-1991 arasında SSCB'yi idare etmiş olan Tablo 7' de isim ve dönemlerinin temel özellikleri belirtilmiş olan liderlerin iktidarda buldukları dönemlerin genel özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

4.3.2.2. Viladimir Lenin Dönemi (1917-1924)

1870 yılında Simbirska kasabasında doğmuş, 1891 yılında Sankt-Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Yine bu şehirde Marksistlerle tanışmış, 1895 te yurtdışına gitmiş ve uluslararası devrim hareketiyle tanışmıştır (Zenkoviç, 2009,240). Lenin henüz öğrenciyken 1889 da Marksın Kapital'ini incelemiş ve Rus sosyalizminin atalarından, daha sonra yol arkadaşı olacağı, kuramcı Georgi Plekhanov'un eserlerini okumuştur (Çakır, 2012, 238).

Lenin esas mücadeleyi Çarlık rejimine karşı yürütmüş, Çarlığı ortadan kaldırmak için mümkün olan her türlü birleştirici hareketi desteklemiş, yönlendirmiş, kısacası amacına ulaşmak için fevkalade pragmatik davranmıştır. Lenin ve lideri olduğu Bolşevikler bir taraftan Çarlığa karşı mücadele ederken, diğer taraftan da yeni kurulacak devlet konusunda fikirler ortaya koymuşlardır. Başlangıçta (1895) sınıfsal bir yaklaşımla "Bütün dünya proleterleri birleşin!" sloganıyla proleter enternasyonalizmi savunan Lenin ve Bolşevikler, 1900'lı yılların başında İmparatorluğun farklı milletleri için kısmî bir "kendi kaderini tayin hakkı" nı kendilerine temel slogan olarak seçmişlerdir. Bu dönemdeki eserlerinde Lenin, her milletin kendi devletini kurabilmesini ya da hangi devlet içerisinde olmak istiyorlarsa, onu serbestçe seçebilmeleri gerektiğini ifade etmiş ve bu doğrultudaki her türlü faaliyeti desteklemeyi Rusya Sosyal Demokratları'na tavsiye etmiştir. Lenin başlangıçta federal devlet modeline karşı çıkmış; ancak sonradan Rusya için gelecekteki devlet modelinin federatif model olabileceğini kabul etmek zorunda kalmıştır (Demir, 2000, 6-7).

Sürgüneyken sürekli olarak Batı Avrupa'da yollardaydı; çok geçmeden Lenin adını aldı ve 1903 'te Londra'da Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi "Bolşevik" (çoğunluk) ve "Menşevik" (azınlık) fraksiyonlara ayrıldığında, karar ve hareket mekanizmasını belirleyen kişi haline geldi. Ölçülü, sosyal demokrat Menşeviklerden farklı olarak, Lenin'in liderliğindeki Bolşevikler komünist devrimi ve çar imparatorluğunda zora dayalı bir ihtilali savunmuşlardır. Lenin'in tüm Avrupa'ya yayılmış olan bölünmüş Rus sol muhalefeti biraraya getirmeyi başarması, komünist hareketin sonraki gelişimi için belirleyici olmuştur. Lenin başarısızlıkla sonuçlanan çok sayıda teşebbüsün ardından 1917'de, Rusya'da Şubat Devrimi patlak verdiğinde ve çar tahttan çekildiğinde, "proleter devrim" idealini gerçekleştirebilme fırsatı yakalamıştır. Birinci Dünya Savaşı henüz tüm dehşetiyle sürüyordu ve Çarlık Rusyası'na karşı savaşa girmiş olan Alman İmparatorluğu Lenin'e, kendi menfaati doğrultusunda, bir tren tahsis etti; Lenin bu trenle İsviçre'den Saint Petersburg'a gitti. Oraya varır varmaz inisiyatifi ele geçirdi. Lenin'in "Her ne pahasına olursa olsun barış!, "Bütün iktidar Sovyetlerin ! ve "Bütün topraklar çiftçilerin!" gibi sloganları, bilinen adıyla Nisan Tezleri, onun büyük ölçüde kabul görmesini sağlamıştır. Başta Lenin'in yoldaşı Leo Troçki tarafından örgütlenmiş olan Ekim Devrimi ile birlikte Lenin'in liderliğindeki komünist Bolşevikler, Şubat Devrimi ile Aleksander Kerenski başkanlığında hükümete gelen sosyal demokrat Menşevikleri devirmeyi başardılar. Lenin kazanılan iktidarı taviz vermeden güvenceye almış, sadece Rusya'daki komünist hareketin değil, aynı zamanda dünyadaki tüm komünistlerin tartışılmaz otoritesi ve en yetkili ismi olmuştur (Hesse, 2006, 222).

S.S.C. Birliğinde Lenin, Marx'm fikirlerinin yeni tefsircisi, icraatçısı ve modern Komünizme şekil veren ilk adam olarak görülmüştür. Onun fevkalâdeliği, son derece akıllı ve zeki olmasından değil, Marksizme sarsılmaz bir inanış ve kuvvetli bir iradeyle bağlı olmasından ileri gelmekte idi. Hiçbir zaman Marx'ın düşüncelerinin aksi yönde bir düşünüşe sahip olmamış, herhangi bir iddiayı, fikri Marx ve Engels'in fikirlerine uygunluğu nisbetinde doğru olarak kabul etmiştir. Lenin'e göre Proletarya Devleti bir «yarı - devlet» tir ve tabiatı icabı bir gün silinip gidecektir. Marx ve Engels'le mutabık olarak burjuva devletinin, sosyalist devletle yer değiştirmesinin, proletarya diktatörlüğünün kurulmasının yalnız ve yalnız ihtilâl

ile mümkün olabileceğini belirterek, intikal devresi devletinin diktatöryal karakteri üzerinde ısrar etmiştir. Bu devrede toplum ve devlet tarafından icra edilecek «çok sıkı bir disiplin» ve «çok sıkı bir kontrol» ün gerekliliğine inanmıştır. Ancak bu sayede kapitalistler, istismarcılar, zalimler ve insanlara zulüm edenlerin yok edilebileceklerini düşünmüştür. Diktatörlüğü, intikal devresi, kaçınılması mümkün olmayan şiddetli sınıf mücadelelerinin cereyan edeceği ve burjuvazinin tamamen imha edileceği bir devre olarak görmüştür. Ancak bundan sonra devlet, yeni bir demokrasiyi, burjuvaziye karşı proletaryanın yeni bir usuldeki diktatörlüğünü temsil etmiştir (Gürkan, 1964, 172).

1905 Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı, Lenin'in önderlik ettiği fraksiyon (1912'de parti olarak kurulmuştu) da dahil, Rus sosyal demokratlarının programını güçlü bir şekilde etkilemiş ve beklentilerine ve stratejilerine yön vermiştir. Bu siyasi hareketin kısa vadede iktidar ya da bir devrime önderlik etmek amacıyla değil, sadece devrime katılmak ve belirlenen tarihsel aşama doğrultusunda yürütmek niyetiyle kurulduğunu bir kez daha hatırlatalım. Ne var ki, 1905 – 1907 deki “burjuva demokratik” devrim girişimi başarısızlığa uğrayınca, Lenin, Sosyal Demokratik Parti'nin ve kendisinin kapitalist gelişmenin düzeyine ve Rusya üzerindeki etkisine ilişkin değerlendirmesinin geçerliliğinden kuşkulunmaya başlamıştır. O zamana kadar, kapitalizmin her yerde devrede olduğunu düşünüyordu. Şimdi ise, Çarlık rejimini devirmeye hazır en önemli gücün liberaller değil köylüler olduğunu fark etmiş, bunun üzerine yeni bir perspektif ve yeni bir strateji aramaya başlamıştır. Ve gerçekleşecek devrime ilişkin başlangıçtaki görüşü (aslında Plehanov tarafından formüle edilmişti), ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında değişmeye başlamıştır (Lewin, 2009, 367).

Lenin'in egemenliği ele geçirme sürecine baktığımızda Marksizm'in ana sezgisini tek bir cümlede tanımlayan Komünist manifestodaki şu ünlü cümle dikkat çekmektedir. “*Şimdiye kadar var olmuş bütün toplumların tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihidir*”. Bu durumun farkında olan Lenin ve Bolşevikler ideolojik ve misyoner bir politika takip etmişler ve “ulusüstü” bir anlayışı toplumda tutunumu sağlamak için bir araç haline getirmişlerdir (Çelebi, 2013,113). Bilindiği gibi Marx ve Engels'in öngörülleri, en basit şekilde, kapitalist gelişmenin kendini yeniden üretmek için kullandığı mekanizmaların son kertede kendi aleyhine işleyeceği ve

kapitalizmin işçileri sömürerek büyüdüğü emekçi sınıfların egemenliği ele geçirerek zaman içinde sınıfsız bir toplum yaratacakları varsayımına dayanmaktaydı. Lenin, ideoloji kavramına olumsuz bir anlam yükleyen ve devrime gidiş aşamasında parti olgusuna özel bir önem vermeyen Marx'ın aksine, kitlelere sınıf bilinci kazandırmak açısından ideolojinin önemini savunuyor ve toplum üzerinde ideolojik hegemonya kurabilmesi için Komünist Parti'nin oynayacağı hayati rolün altını çiziyordu. Marx'a göre sınıflar arasındaki çelişkilerin en üst düzeye çıkmasının ardından gerçekleşen ve var olan kapitalist düzeni ortadan kaldıran devrimi komünizme giden ilk aşama olan proletarya diktatörlüğü izleyecek, daha sonra sosyalist aşamaya geçilecek, bu süreç boyunca devletin tüm yapı ve kurumlarıyla sönmelenmesinden sonra gerçek komünist toplum düzenine ulaşılabilecekti. Komünist aşamada tüm toplumsal çelişkilerin ortadan kalkmış olması nedeniyle devlete de gerek kalmayacaktı (Türküne, 2012, 146). Lenin 1919' da Sverdlov Üniversitesinde verdiği bir konferansta: Devlet denen makineyi, proletarya, bir burjuva yalanı olduğunu ispat ederek atacaktır. Biz bu makineyi, kapitalistlerden kendimiz için almış bulunuyoruz. Onunla biz istismarın her nev'ini ezeceğiz ve ne zaman dünyada hiçbir istismarcının, ne zaman hiçbir fabrika veya arazi sahibinin, ne zaman diğerlerini açlıktan öldürecek bir oburun mevcut olması ihtimali kalmayınca bundan sonra... bu makineyi kırıp atacacağız. Böylece ne devlet ne de istismar kalacak, demiştir (Gürkan, 1964, 173).

Lenin; yaratıcı, örgütçü ve iktidarı yürütme için yeterli yeteneklere sahip kişiliği ile yarattığı partiye, bütün hayatı organize eden merkeziyetçi yapılı, polis örgütüne sahip otoriter bir güç görüntüsü vermiştir. Bu görüntü de proletarya ile halk, proletarya ile parti, parti örgütü ile parti, lider ile merkezi komite bir birine karıştırılmak suretiyle yeni bir tip şeklinde ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz, bütün siyasi sistemlerde liderler ve taraftarlar kitlesi bulunduğundan, yani bir grubun emredici durumda olup diğerlerinin itaati gerektiğinden, otoriter yapı mevcuttur. Ancak, oligarşik görüntünün gerçekleşmesinde uygulanan sürecin meşruluk yönünden büyük önemi vardır. Batı aleminde çeşitli siyasi eğilimleri temsil eden partilerin serbest ve samimi seçimlerle iktidar mücadelesi yapması, iktidarın meşruluğunu sağlayan en önemli ölçüttür. Lenin'in partisi için böyle bir ölçütü ileri sürmek olanaksızdır. Parti, benimsediği devlet anlayışıyla meşruluk ölçütünü sınıf ilkesine dayandırmıştır (Çam, 2000, 205-206). Buna karşın; *Lenin dönemi* totaliter bir dönem olarak

değerlendirmek olanaksızdır. Bunda Lenin dönemi devlet politikalarında muhalefete yönelik şiddete yaygın şekilde başvurulmamasının yanı sıra ülkeyi yöneten Komünist Parti'nin başkanlığının (genel sekreterliğinin) seçimle belirlenmesi de bir etkidir. Lenin'in ölümünden sonra 1924'te Joseph Stalin'in partinin genel sekreterliğine seçilmesiyle devlet totaliter özellik kazanmaya başlamıştır (Kalaycıoğlu vd. 2012, 174).

Lenin, Karl Marx'ın düşünce sistemini temel aldığı devriminin ardından sosyalizmin bir geçiş dönemi olacağını ve sonunda proletarya diktatörlüğüyle komünist topluma, Marksist öğretinin vaat ettiği toplum düzenine ulaştıracağını öne sürmüştü. Komünist toplumda tüm sınıflar ortadan kalkacaktı ve devlet zoru artık kesinlikle var olmayacaktı. Bu toplumda, Fransız sosyalist Louis Blanc'ın "***Herkesin kabiliyetine göre; herkese ihtiyacına göre***" sözüyle formüle ettiği prensip gerçekleşmiş olacaktı. Ancak Lenin, Marksist düşünceleri yorumlayarak ve geliştirerek yeni bir çizgi yaratmış; böylece ortaya çıkan Markizm –Leninizm sonraki yıllarda pek çok komünist devlete örnek olmuş ve Politbüro ile Merkez Komite Sekreteryası gibi, iktidarın tümüyle küçük bir elit grupta toplanmasını sağlayan hususi iktidar yapıları tarafından şekillendirilmiştir (Hesse, 2006, 223).

Lenin, yönetimi altında, 1921'de, "Yeni Ekonomik Politika" denilen uygulama başlatmış, bu uygulama Carr (1966, s.276) gibi yorumcular tarafından kapitalizme dönüş olarak yorumlanmıştır. Bu bir abartma olsa da, bu politika uyarınca özel girişim ve ticaret kesinlikle teşvik edilmiştir. Ayrıca, 1921' de kurulmuş olmasına rağmen merkezi planlama örgütü (Gosplan) Lenin zamanında ekonomide pek az bir rol oynamıştır (Holmes, 2000, 201).

4.3.2.3. Josef Stalin Dönemi (1927-1953)

Lenin, Ocak 1924' te ölmüş, önderliğin değişimi için düşünülmüş bir yöntemin yokluğunda, 1928'de, sonunda Stalin'in galip geldiği bir iktidar mücadelesi yaşanmıştır. Stalin, Mart 1953'te ölene kadar iktidarda kalmıştır. SSCB'nin Birinci Beş Yıllık Planı Ekim 1928'de yürürlüğe konulmuş, bunu izleyen dört- beş yıl içinde Stalin hem muazzam bir sanayileşme atılımı hem de köylülüğün zorunlu kollektifleştirilmesini yönetmiştir. Lenin, hem verimliliğin artırılması hem de doğuştan tutucu olduğuna inandığı bir grup arasında daha kolektif bir (sosyalist)

bilincin geliştirilmesi için köylülerin toprağı ortaklaşa işlemelerini istemiştir. Ancak tercih ettiği kollektifleştirme yöntemi model kolektif çiftlikler kurmak olmuş, bu çiftliklerde köylülerin yöntemin avantajlarını bizzat öğrenmeleri düşünülmüştür. Özetle Lenin, baskı yoluyla değil de örnekler oluşturarak kollektifleştirmeden yana olmuştur. Ancak Stalin sabırsız olduğundan 1929-30'da kolektif çiftliklere katılan köylülerin büyük çoğunluğu ikna edilerek değil de baskı yüzünden bu uygulamayı kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bütün bunlar Stalin' in yukarıdan devriminin bir parçası olup, ekonominin ve toplumun başat biçimde tarımsal ve kırsal bir düzenden endüstriyel ve kentleşmiş bir düzene hızla dönüştürülmesi amacını taşımıştır (Holmes, 2000, 201).

Stalin, genel sekreter olarak partinin bakanlar konseyinin başkanı olarak devletin ve başkumandan olarak da ordunun tek hakimi olmuş ve iktidarını mutlak bir şekilde yürütmüştür (Çam, 2000, 217). Stalin'in iktidara gelişi ile Sovyet Komünizmi yeni bir safhaya girmiş, Stalin ilk icraat olarak şüphelendiğı ve çekindiğı eski Bolşevikleri tasfiye ederek, komünizmi desteklemek için milliyetçilikten, an'anevî Rus vatanperverliğinden ve panislavizmden istifade etmek yolunu tutmuştur. Rusların ekseriyeti hararetli vatanperver olduklarından bu tutum, rejimin kuvvetlenip yayılmasında önemli etki yapmıştır. Rusya, dahilde ve hariçte muazzam başarılarını sert, haşin ve zalim tabiatlı Stalin zamanında elde etmiş, gene bu devrede Rusya'nın an'anevî emperyalist siyasete yöneldiğı görülmüştür. Stalin de, Marx, Engels ve Lenin'in proletarya devleti ve dünya ihtilâli hakkındaki fikirlerini işlemiştir. «Leninizmin Temelleri» adlı kitabında proletarya devletinin burjuva devletinin harabeleri üzerinde yükseldiğini, fakat tamamen yıpranmış burjuva nizamı ile hiçbir ilgisi olmadığını ifade etmiştir. Gene aynı eserinde, proletarya diktatörlüğünün üç esaslı veçhesi olduğunu söylemiştir (Gürkan, 1964, 174-175).

1. İstismarcıları baskı altında tutmak, memleketi müdafaa etmek, diğer memleketlerdeki proleterlerle irtibatı ve birliğı sağlamak ve bütün memleketlerde ihtilâlin zaferini temin ve inkişaf ettirmek,
2. İstismar ve eziyet edilen kitleleri kati bir surette burjuvaziden kurtarmak, proletaryanın bu kitlelerle kaynaşmasını sağlamak, bu kitleleri sosyalist çalışmaya iştirak ettirerek devlet liderliğini ele geçirmelerini temin etmek,

3. Sosyalizmi organize etmek, sınıfları kaldırmak ve sınıfsız, devletsiz cemiyete geçmek için «proletaryanın gücünden» istifade etmektir. Bu üç hususun hiç biri tek başına proletarya diktatörlüğünün terakkisini sağlayamaz.

Stalin'in yarattığı modelin özgünlüğü “ Tek Ülkede Sosyalizm” (Socialism in one country) doktrininde yatıyordu. Stalin' e göre; SSCB uluslararası bir devrime ihtiyaç olmaksızın kendi başına ve kendi içinde sosyalizmi inşa edebilirdi. Bu çerçevede özel mülkiyetin tamamen kaldırılmasına yol açan ve 1928 yılında uygulanmaya başlanan Birinci Beş Yıllık Plan'ı, 1929'da tarım alanında yapılan ve tüm kaynakların devletin kontrolüne geçmesini ve bir Devlet Planlama Komitesi (Gosplan) kurulmasını öngören değişiklikler takip etmiştir (Türköne, 2012, 117).

Stalin devrinde, “Rusya'da sosyalizm gerçekleştirme” amacı ile planlı ekonomi ile girişilen hızlı sanayileşme yanında; günümüzde bile S.S.C.B.'nin yapısını düzenleyen 1936 Anayasası hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Anayasa tasarısı 1935 yılında insan haklarının korunmasını benimsemiş ve bu yönden Stalin'e muhalif üyeleri olan bir komisyonun eseri olmuş ve 5 Aralık 1936 tarihinde kabul edilmiştir. Stalin, insan hakları nedeniyle, partide en büyük temizleme (hapis, sürgün, çalışma kampı, ölüm v.s.) hareketine girişmiş ve diktatörlüğünü devam ettirmiştir. Böylece Anayasa iktidarı bağlayıcı telakki edilmemiştir. Esasen, Sovyetik iktidarın gerçek ve etkili temeli, dayanağı, Komünist Partisi olduğundan Anayasa istendiği zaman kalaylıkla değiştirilmiştir. Ancak, bugüne kadar iktisadi, sosyal veya siyasi nedenlerle yapılmış bir çok değişikliklere rağmen 1936 Anayasası ana hatlarıyla korunmuştur (Çam, 2000, 215).

SSCB'nin demir çağına hükmeden Stalin, denebilir ki, benzersiz, vahşi, acımasız ve hiçbir şeyden çekinmeyen, olağanüstü bir otokrattı. Pek az adam bu kadar yaygın bir terörü tek başına yönlendirmiştir. Hiç kuşku yok ki, Bolşevik Partisi önderlerinden bir başkasının yönetimi altında SSCB halklarının acıları daha hafif, kurbanların sayısı daha az olacaktı. Bununla birlikte, SSCB'de hızlı modernleşmeyi amaçlayan her siyaset, dönemin koşulları altında amansız olmak ve halkın büyük kısmını kapsadığı ve onları büyük fedakarlıklara zorladığı için bir ölçüde baskıcı olacaktı (Hobsbawm, 2006, 512).

Stalin utanmaz sıkılmaz birisi olarak nitelendirilebilir; ancak savaş kazanmıştır. Zorba ve muhteşem bir siyasi şef olmuş, önüne koyduğu hedefleri

ısrarla kovalamış, Rusya'yı kapitalizme ve emperyalizme direnmeye muktedir büyük bir devlet statüsüne kavuşturmayı amaçlamıştır. Büyük bir ihtilalci olan Stalin Sovyet toplumunu 1920'lerden 1953' e kadar bütün önemli dönemlerden başarıyla çıkararak parti lideri olmuştur Öldüğünde ise SSCB yeni görevlere açılmayı bekleyen büyük bir ülkeydi (Okuyan, 2008, 111, 212).

Stalin dönemini özetleyecek olursak; başta siyasi muhalifi Leon Troçki ve eski Menşevikler olmak üzere muhaliflerini gerçekliği şüpheli ithamlarla itibarsızlaştırmış, göstermelik mahkemelerde usulsüzce yargılatmış ve sürgüne göndermiştir. 1924-1929 arası Stalin'in rakipleriyle hesaplaşmalarıyla geçmiştir. Aynı dönemde merkezi planlamayı öngören, beş yıllık kalkınma planlarıyla tarıma dayalı Sovyet ekonomisini hızla sanayileştirmeyi amaçlayan ekonomi politikaları yürürlüğe koyulmuştur. Bu politikalar kademeli olarak özel mülkiyetten kollektifleştirmeye geçişi içermiştir. Dönemin sonunda rejim muhaliflerine yönelik baskılar artmış, özellikle 1936-1938 arasındaki dönemde çok sayıda muhalif yargılanıp sürgüne veya çalışma kamplarına gönderilmiş, milyonlarca kişi öldürülmüştür. Gizli servis kullanılarak muhalif olmasından şüphelenilen kişiler ve yakınları takip edilmiş, genel olarak bütün toplum gözlem altına alınmıştır. Öte yandan endoktrinasyon (Bir öğretinin kitleler tarafından sorgulanmadan benimsenmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetler) faaliyetleri yürütülmüş, işine ve görüntüsüne göre herkesin partiye bağlı bir oluşuma üye olması sağlanmaya çalışılmıştır. 1953'teki ölümüne kadar Stalin bir yandan Rus toplumunu Sovyet toplumu haline getirmeye, öte yandan parti ve rejim içinde kendi konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Stalin kültü ise Marksizm'in gerçek uygulaması savı etrafında örülmüştür. Her ne kadar Stalin, sosyalizmin dünya devrimi idealini bir kenara atıp tek ülkede devrim doktriniyle milliyetçi sayılabilecek bir devlet politikası benimsemiş olsa da, Nazizm'in temelinde olan, Mussolini rejiminin ise özellikle sonlara doğru edindiği ırkçı vurgu Stalinizm'de de görülmemektedir. Stalin döneminin sürgünleri ve cinayetleri nesnel hedeflerden ziyade siyasi muhalifleri hedef almıştır. Bu da akıllara ideolojik farklılıkların totaliter rejimlerin yapısını etkileyip etkilemediğini getirmektedir. Bazı yazarlar Sosyalizmin sınıfsız ve devletsiz bir toplum idealini içeren bir **ütopyayı** uzun vadede hedeflemesi nedeniyle ihtiyacı olan büyük dönüşümün devlet şiddetini zorunlu hale getirdiğini iddia

etmektedir. Dolayısıyla bu yazarlara göre Marksist-Leninist ideolojinin kendisi totaliter anlayışın sorumlusudur (Kalaycıoğlu vd. 2012, 97).

4.3.2.4. Nikita Khrushchev Dönemi (1955-1964)

1894 yılında yoksul bir köylü ailesinin çocuğu olarak Giney Rusya'daki bir köyde doğmuş, 1908 den itibaren Ukrayna'nın Donetsk Havzası'nda metal işçisi olarak çalışmaya başlamıştır. Dört yıl ilköğretime devam ettikten sonra işçi okuluna kayıt olarak teknik eğitim görmüştür. İlk önce Ukrayna'da komünist parti üyesi olmuş daha sonra Moskova'ya gelmiş ve partideki kariyer basamaklarını tırmanmıştır (Nicholas ve Rıasanovsky, 2011, 588).

Nikita Khruşçev'in başta kaldığı 1953-1964 yıllarında ülkede bazı reformlar yapılmış; Khruşçev, iki kutuplu sistemde detant/yumuşama döneminin başlamasına katkıda bulunmuştur (Hekimoğlu,2007, 59). Parti sekreteri olarak parti örgütüne dayanmak suretiyle, Malenkov ve grubuna (Molotof, Bulganin, Kaganoviç, v.s.) karşı iktidar mücadelesine girişmiş ve 1959 yılında muhaliflerini elimine edebildiğinden 1964 yılına kadar Rusyanın tek hakimi görüntüsünü korumuştur. 1953-1964 devrinin birinci şahsiyeti olarak görünen Khruşçef, halk nezdindeki büyük prestijine karşın, Lenin ve Stalin'in mutlak iktidarına sahip olamamış ve kısmen liberal davranışı nedeniyle, çalışma arkadaşları tarafından, hareketleri frenlenmiştir (Çam, 2000, 217).

Stalin'den de sonraki devrede komünizmin seyri hakkında kat'î birşey söylenemez. Stalin'in ölümünü müteakip ilk şaşkınlık devresinde iktidarı kollektif bir şekilde paylaşan Sovyet liderleri mütemadiyen fikir değiştirmişler, bir gün Stalin'i Marksizmden uzaklaşmak, ayrılmak ve terör idaresi yaratmakla suçlarlarken ertesi gün putlaştırmaktan kaçınmamışlardır. Kruşçev'in iktidara geçmesiyle kollektif idare son bulmuş ve Rusya *tek lider* tarafından yönetilmiştir. Şurasını belirtmek lâzımdır ki Kruşçef idaresi Rusya'da komünizmin, kısmen de olsa, yumuşamasına sebep olmuştur. Kurt bir politikacı olan Kruşçev milletlerarası siyasette harbin çıkar yol olmadığını görerek barış taarruzuna geçmiş, Batı ile anlaşma yolları aramış; fakat sulh güvercininin gerisinde muhtemel bir atom harbinde Rusya'nın ihtiyacı olabilecek malzemeyi temin ve stok etmekten de geri kalmamıştır (Gürkan, 1964, 175).

Krutçef, “şahsiyet kültü” hakkında Komünist partisinin XX. kongresine (1956) sunduğu gizli rapor ile, aynı zamanda “Khruşçevizm” diyebileceğimiz hareketin içeriğini saptamıştır. Raporu ile, Stalin’in kullandığı yöntemleri eleştirmiş, halkın daha fazla serbest olmasını, parti ile halk arasındaki ilişki ve bağların kuvvetlendirilmesini, halkın refah düzeyinin yükseltilmesini, polis baskısına son verilmesini, korku yerine güvenin yerleşmesini, eğitimin daha da geliştirilmesini istemiştir. Krutçef, Stalin mitini yıkma kampanyası yanında yeni ideolojik formüllerle komünist hareketi daha cazip kılma ve kendi durumunu kuvvetlendirme amacını gözetmiştir. Komünizmi inkar etmeden, rejime getirmek istediği liberalleşme ile halkın desteğini de elde ederek kuvvetlenmek ve satellitlerin (federe birimler ki bunlar toplam 15 adettir) Rusya’ya bağlılıklarını arttırmak istemiştir. Rusya’da yaşam düzeyinin yükselmesi, batı ile ilişkilerin artması, eğitim alanındaki ilerleme, liberalleşme ile aynı yönde gelişmiştir (Çam, 2000, 217). Kruşçev terörü reddetmiş, Sovyet sisteminin Batı sistemlerine kıyasla çok büyük ölçüde baskıya dayalı olmasına karşın, 1950’lerin ortasında SSCB’de algılanabilir bir siyasal atmosfer oluşturmuştur. Şubat 1956’daki gizli konuşmasında hatalarından ötürü Stalin’i kınamıştır (Holmes, 2000, 203).

Tüm bu olumlu gidişin ardından hayal kırıklıkları yaşanmaya başlanmış, Kruşçev tarafından başlatılan ekonomik, idari ve parti yapılarındaki reformlar yetersiz kalmış, görevdeki son yıllarında sanayi üretiminde ciddi düşüşler yaşanmış, yurtiçindeki kıtlığı önlemek için Kanada’dan buğday satın alınmıştır. Kruşçev’in Stalinizmi ortadan kaldırıp liberalleşme politikaları uygulaması bazı sorunları çözdüğü gibi yeni sorunların yaşanmasına da neden olmuştur. Ayrıca 1962 yılında yaşanan Küba krizi ABD’ye karşı ezici bir mağlubiyete sebep olmuştur. Daha sonra parti içerisinden birçokları Kruşçev’i; hükümeti ve partiyi ulusal ve uluslararası alanda komünizmin inşasına yönlendirmek ve bu amaca giderken de dramatik ve tutarsız politikalar uygulamakla suçlamıştır (Nicholas ve Riasanovsky, 2011, 588).

4.3.2.5. Leonid Brezhnev Dönemi (1964-1982)

1964-1982 yılları arasında KPSS’nin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) birinci sekreteri olarak görev yapmış ve renkli kişiliği ile dikkat çekmiştir. Gençliğinde tiyatro ile uğraşmış aktör olmayı hayal etmiştir (Zenkoviç, 2009,57).

Brejnev'in Komünist Partinin başına geçmesiyle SSCB'nin liderlerle eş orantılı değişen dış politika ve iç dengeleri yine değişmiş, bu bağlamda Brejnev ilk olarak ekonomi ve sosyal yaşamda düzenlemeler yaparak iç ve dış politikadaki açmazları aşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Sovyet insanının yaşam seviyesini yükseltmiş, *Homo Sovieticus* (Sovyet İnsanı: dilleri, ırkları ve dinleri farklı da olsa tek bir ulusal gaye etrafında biraraya gelmiş topluluk) oluşturulması için çok çalışmış, ulus farklılıklarını silmeyi hedeflemiştir (Çelebi, 2013, 33).

Brejnev yönetiminde en önemli değer değişim değil istikrar, devrim değil de düzen olmuştur. Kruşçev'in bireycilik ve yerelleşme uygulamalarından vazgeçilerek gücün Moskava' da olduğu merkezileşme politikaları ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde yönetici elite ayrıcalıklar sağlanarak istikrar sağlanmaya çalışılmış, tüm vatandaşlara ücretsiz sağlık hizmeti sağlanmış, işsizlik azaltılmış, ailelerin kendi konutlarında oturmalarını sağlayacak şekilde konut üretimi artırılmış, temel gıdalar için fiyatlar düşük tutularak yaşam şartları ölçülebilir şekilde iyileştirilmiştir. Brejnev'in çalışmaları uzun vadeli sorunlara kısa vadeli çözümler getirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Nicholas ve Rıasanovsky, 2011, 593).

4.3.2.6. Yuri Andrapov (1982-1984) ve Konstantin Chemenko (1984-1985) Dönemleri

Yuri Andrapov ve Konstantin Chemenko çok kısa bir süre iktidarda kalmaları ve iktidarları döneminde önemli bir politik değişiklik yapmamaları nedeniyle literatürde çok fazla yer alamamışlardır. Bu çalışmada da bu iki lidere sadece değinilmekle yetinilecektir.

1982'de yaşlı lider Brejnev'in ölümü sonucu başa gelen KGB'nin (Devlet Güvenlik Komitesi) eski şefi Yuriy Andropov, dış politikayı değiştirmesede içerde sosyalizmi yeniden güçlendirmek, ekonomiyi canlandırmak, yolsuzluklarla mücadele etmek için bir dizi adım atmıştır. Ancak yeterli sonucu alamadan 1,5 yıl içinde o da ölmüş ve bir başka ihtiyar lider Konstantin Çernenko başa gelmiştir. Hiçbir alanda köklü bir değişiklik yapamayan silik bir yönetici olarak akıllarda kalan Çernenko'nun 1985 Martından ölmesi sonucu, Kremlin'deki koltuğa 54 yaşında, dinamik, güler yüzlü bir lider olan Mihail Gorbaçov oturmuştur (www.blogcu.com). Andropov ve Çernenko iktidarları çok kısa süreli olmuştur ve ülkeyi yönettikleri

sırada da sürekli olarak hastalıklarıyla ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Bu sebeple ekonomik ve siyasi krizlerle boğuşan ülkenin durumunu değiştirecek hamlelerde bulunamamışlardır (Hekimoğlu, 2007, 55).

4.3.2.7. Mikhail Gorbaçov Dönemi (1985-1991)

Mikhail Gorbaçov, ziraat teknisyeni bir babanın oğlu olarak 2 Mart 1931 yılında Kuzey Kafkasya'nın Stavrapol bölgesine bağlı Privolye köyünde dünyaya gelmiştir. Büyük babasının yönlendirmesiyle Karl Marks ve Engels'in kitaplarını okumuş, Moskova Üniversitesinde hukuk eğitimi almış, eşzamanlı olarak ta komünist parti gençlik örgütlerinde görev almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra memleketine dönüp Komünist Parti'de görev alarak hiyerarşik basamakları tırmanmaya başlamıştır (Çakır, 2012,161-162). Sovyet kıdemli önderliğinin pek çok üyesi, Brejnev döneminin durgunluğundan sonra, Sovyet sistemine dinamizm kazandıracak, yenilikçi ve hayal gücü olan uzun vadeli bir önder aramış, sonunda dinamik birisi olan Mikhail Sergeyeviç Gorbaçev seçilmiştir (Holmes, 2000, 206). Gorbaçov, KPSS'nin (Komünistnaya Partiya Sovetskiy Soyuz) son genel sekreteri (1985-1991) ve SSSR'in (Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ilk ve son Cumhurbaşkanıdır (Zenkoviç, 2009, 101).

İki yıl içinde iki ihtiyar adam, Yori Andropov ve Konstantin Çernenko, Kremlin'de peş peşe parti başkanlığına seçildikten ve ikisi de çok geçmeden öldükten sonra, 1985'te iktidara gelen Gorbaçov, göreve başlar başlamaz, Sovyetler Birliği'nin ekonomik çöküntünün eşiğinde olduğunu anlamış, bunun nedenlerinin ise katı ekonomik sistem ve gerçekleştirilmeyen reformlarda aramıştır. Batı ile kesintisiz sürdürülen silahlanma yarışı ekonominin yükünü ağırlaştırmış, özellikle dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan yeni silahların yapımına öylesine güçlü bir ilerleme kazandırmış ki, Doğu Bloku'nun artık bu yarışa katılması mümkün olmamıştır. Durum, son derece etkili tedbirler alınması gerektiğini göstermiş, Genel Sekreter olarak göreve getirilmeden önce, Politbüro üyesi olduğu dönemde birkaç kez Batı'ya seyahat etmiş olan Gorbaçov, komünist sistemi muhafaza etmek istemiş ve bu amaçla stratejisini iki temel üzerine kurmuştur: Glasnots (açıklık) ve Prestroika (yeniden yapılanma); Şubat 1986' da 27. Sovyetler Birliği Komünist Parti Kongresi ile birlikte bu süreci başlatmış, 1988'de Varşova Paktı devletlerine sadece sınırlı

egemenlik hakkı tanımış olan ve “Brejnev Doktrini” adıyla bilinen doktrinin yürürlükten kalktığını ilan etmiştir. Bundan böyle her devlet kendi egemenlik yolunu seçme hakkına sahip olmuş, bu yeni “doktrine” Frank Sinatra’nın “My Way” adlı şarkısına dikkat çekerek “Sinatra Doktrini” adını vererek esprili bir tavır takınmış Doğu Bloku’nun “farklı yollardan sosyalizme doğru” ilerleyeceğini umut etmiştir (Hesse, 2006, 284).

Mihail Gorbaçov, ekonominin temel probleminin merkezî ve katı bir planlamadan kaynaklandığını tesbit etmiştir. Dünyaya kapalı kalmasının bir sonucu olarak çağ dışı kalarak hantallaşan sistemin ve toplum hayatında yaşanan durgunluğun ancak köklü hamlelerle çözülebileceği kanaatini taşıyan Gorbaçov, Şubat 1986’da *Perestroika* (Yeniden Yapılanma) ve *Glastnost* (Açıklık) politikalarının kabul edilmesini sağlamıştır. Bu politikalar, özetle, ekonomide serbest piyasa mekanizmasına yönelmeyi ve bunun sosyo-kültürel hamlelerle de desteklenmesini, ülkenin dışa açılmasını ve bunların, temel hedefi çoğulcu gerçek demokrasiye ulaşmak olan *Glastnost* içinde gerçekleşmesini öngörmüştür. *Glastnost*, özgür basın, toplantı ve din özgürlüğü ile âdil yargı konularında yasal garantiler de vaad etmiştir. Bu çerçevede, özel teşebbüs formlarının *yasallaştırılması* yolunda radikal adımlar atılmıştır. Fiyatların arz ve talep şartları içinde belirlenmesi ve devlete ait mülklerin halka satılması yolunda kararlar alınmıştır (Özsoy, 2006, 170). Devletin ve partinin kontrolünü bir dizi bunak otokratın elinden devralan insanların Sovyet ekonomisinin yaşadığı stagnasyon ya da ülkenin bunun sonucunda ortaya çıkan politik zayıflığı konularında hiçbir yanlısı yoktu. Üst üste yığılan handikaplar SSCB’nin ikinci sınıf bir devlet konumuna düşme tehlikesini artırmaktaydı. Dışarıdan gelen meydan okumalara kafa tutma arzusu da perestroika adını verdiğimiz bu reformları hızlandırıcı bir etki yapmıştır. Perestroikanın esas amacı, ekonomiyi ve toplumu son serflik biçimi olan Stalin’in kurduğu bürokratik ve totaliter devletten kurtarmaktır. Gorbaçov’un “yeniden yapılanma” adını verdiği politikanın hem SB’de hem Doğu Avrupa’da katettiği mesafenin, insanlığın Fransız Devrimi’nden bu yana katettiği mesafeden daha çok olduğunu söyleyebiliriz (Akaş ve Okyay, 1995, 8, 126).

Gorbaçov’un iktidarı ele geçirmesinden önce S.S.C.B.’de siyasal yönetim Stalin ve Brejnev yönetim stillerinin etkisinde kalmıştır. Stalinci veya voluntarist stil,

yöneticilerin anladığı ve istediği biçimde halkı yaşamaya, çalışmaya, zorlayan biçim idi; buna karşılık Brejnev yönetiminin stili, fırsatçı ve sosyal yaşamın objektif koşullarına uymaktan ibaretti. Gorbaçov ise pragmatik bir stil benimseyerek heyecana dayalı voluntarizmi kurbanlar vermeden hızlı ekonomik, sosyal ve politik kalkınmayı gerçekleştirmek için yeni bir doktrine dayandırmak istemiştir (Çam, 2000, 250). Gorbaçev sadece Sovyetler Birliği'ni değiştirmekle kalmamış, onun çöküşünde, Doğu Avrupa'da komünist iktidarın ortadan kalkmasında ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinde de önemli bir rol oynamıştır. Gorbaçev göreve geldikten sonra, daha önce başlatılan siyasetlerin çoğunu sürdürmeye çalışmış, rüşvetçiliğe karşı başlatılan kampanyayı canlandırmış, Sovyet endüstrisinin düşük üretkenliğinin başlıca nedenlerinden birinin yüksek alkolizm düzeyi ve alkol yüzünden işe devamsızlık olduğuna inandığından alkolizme karşı harekete geçmiştir (Holmes, 2000, 206).

Dış politikada da değişiklik yapmayı hedefleyen Gorbaçov önce ideolojik temelli Sovyet dış politikasının, temel söylemi olan “Mesihçi” anlayışı değiştirmeye çabalamış ve SSCB'nin uluslararası taahhütlerinden yavaş yavaş vazgeçmiştir. SSCB'nin emperyal taahhütlerinden vazgeçmesi emperyal kimlikte kırılmalara sebep olmuş ve “dış tehdit” ve “dış düşman” yani çevrelenmişlik psikozundan kurtulması, Sovyet toplumunda yeni ulusal kimlik arayışlarında demokratik yönelimin kapısını açmıştır. SSCB'nin dış politikadaki “ideolojik” kaygılarının sona ermesiyle Gorbaçov uluslararası sistemde kutuplaşma yerine Avrupa'da ekonomik, askeri ve siyasi işbirliği sağlayacak “Ortak Avrupa Evi” fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir SSCB'yi karşılıklı bağımlılıkların arttığı küresel dünyaya daha da yakınlaştırmış ve artık sorunların BM ve AGİK gibi uluslararası kuruluşlar ve Doğu/Batı arasında sağlanacak işbirliğiyle giderileceği düşünülmüştür. Perestroyka (yeniden yapılanma) politikasının uygulanmasında ise birçok zorluklarla karşılaşmış ve ekonomide merkezi planlamadan uzaklaşmış, üretim/tüketim sübvansiyonları azaltılmış, daha gerçekçi politikalar uygulanmıştır. Bu durum, vatandaşları yeni sistemden istedikleri payı alamayan sivil askeri bürokratları, komünistleri ve aşırı milliyetçileri rahatsız etmiş böylece Gorbaçov reformlarına karşı güçlü bir muhalefet başlamıştır (Çelebi, 2013, 34). S.S.C.B.'de totaliter ve otoriter tek parti yönetiminden *Gorboçovizm ile başlayan reformlar ve içteki değişmelerle oluşan durumu politik açıdan demokrasiye*

ekonomik açıdan da zorunlu planlı ekonomiden liberal bir ekonomiye geçiş olarak özetleyebiliriz. Bu yöndeki gelişmeler S.S.C.B. Komünist Partisinin (KP) devlet içinde oynadığı rolün elinden alınmasıyla daha da hızlanmıştır (Çam, 2000, 258).

Mayıs 1989'da yeni Halk Vekilleri Kongresi toplanmış, yeni Yüksek Sovyet'i seçmiş ve Mikhail Gorbachev'i başkanlığa getirmiştir. Başkan'ın yetkileri önemli ölçüde arttırılmış, nihayet Mart 1990'da Gorbachev yeni oluşturulan Yüksek Sovyet Başkanlığı'ndan ayrı olarak SSCB Devlet Başkanlığı görevine seçilmiştir. *Böylece SSCB'nin resmen ilk kez bir devlet başkanı olmuştur.* Başkanın görev süresinin sınırlı olması (en fazla iki dönem/on yıl) yasal –akılcı devlet yönünde bir hamleyi temsil ediyorsa da, Gorbachev ve öteki reformcular henüz, Sovyet seçmeninin bir devlet başkanı seçmesine izin verecek kadar kitlelere güven duymamışlardır. Seçme görevi kongreye ait olmuş ancak bu gelişme SSCB için bir ilerleme anlamına gelmiştir. *Bu önemli siyasal değişim ile beraber resmi örgütleri bakımından iktidar SBKP'den devlete geçmiş (daha önceden tüm önemli kararları KP alıyordu) ve SSCB geleneksel Sovyet genel sekreterliği kavramından çok ABD başkanlığına benzeyen bir başkanlığa sahip olmuştur. İktidar merkezden uzaklaşarak bazen yerel elitlere, bazen de giderek örgütlü hale gelen sıradan yurttaş gruplarına doğru kaymıştır (Holmes, 2000, 212,215).*

Başkan Mikhail Gorbachev, Brezhnev doktrinini kaldırarak Doğu Avrupa hükümetlerine ve aynı zamanda muhalefet gruplarına, Sovyet yönetiminin mevcut komünist diktatörlükleri liberalleşme ve siyasal reformdan yana olduğu konusunda açık bir mesaj vermiştir (Huntington, 2007, 95). Gorbachev'un kafasında büyük bir reform planı yoktu belki; ama Stalinist geçmişle bağlarını koparmaya kararlıydı. Brejnev'den kalma külüstürleri temizlemeye koyulmuş, medya üzerindeki denetimi gevşetmeye başlamış ve kimi zaman daha da çeşitli haberlerin yayınlanmasına olanak tanımıştır. Aynı zamanda dış politikada “yeni düşünce” yolunda ilk adımları atmış; Batı ile arada sınıf temeline dayanan ve tersine çevrilemez olan sınıf kavramının yerini, işbirliğine yönelme almıştır. Gorbachev, Rusya'da devlet ile toplum arasındaki geleneksel ilişkiyi de sorgulamış, Devletin kendi yasalarıyla sınırlanmış olması, Rusça'daki deyişle bir “pravovoye gosudartstvo”, yani “hukuk devleti” olması gerektiğini ilan etmiştir. Daha önceki Sovyet ya da Rus yöneticilerin yaptıklarıyla kıyaslandığında Gorbachev'un doktrinini ileri doğru atılmış muazzam bir

adım olmuş, zira keyfi devlet iktidarı geleneğinden bir kopuşu temsil etmiştir (Yergin ve Gustafson, 1994, 24, 28).

SSCB'nin çöküşünün ilk işareti Gorbaçev döneminde görülmeye başlamış, Perestroika ve Glasnost'un sağladığı serbesti, Litvanya'lıları bağımsızlık ilanına sevk etmiştir. Moskova'nın geçersiz saymasına karşın Litvanya parlamentosu 11 Mart 1990'da resmen bağımsızlığını ilan etmiş, bunu Letonya ve Gürcistan'ın bağımsızlık ilanları takip etmiştir. Diğer ülkeler ise sadece hükümler ilan etmekle yetinmişlerdir. Buna Yeltsin'in RF başkanı seçilmesinden 13 gün sonra 12 Haziran 1990'da Rusya'da katılmıştır. SSCB'nin içerisine düştüğü bu tehlikeli gidiş, merkezi otoriteyi elinde bulunduranları daha milliyetçi ve muhafazakar bir çizgiye, Gorbaçev reformlarını baltalamaya itmiştir. Ekonomik başarısızlıkların da manevra sahasını giderek daralttığını gören Gorbaçev iktidarını kaybetme endişesine kapılmış ve tüm güçleri elinde toplama gayretine düşmüştür (SİSAV, 1995,1).

Yanlış uygulanan perestroika politikalarının ülkeyi iflasa sürüklediği, ülkede korku ve sefaletin hakim olduğu, aşırılıkçı güçlerin demokratlık kılıfıyla iktidarı ele geçirip SSCB'yi yıkıma götürdükleri gerekçeleriyle 19-21 Ağustos 1991' de radikaller Gorbaçov yönetimine karşı darbe girişiminde bulunmuşlardır. Fakat Yeltsin (15 Federe Cumhuriyetin en büyüğü olan RSFSR Cumhurbaşkanı), darbecilerin planını bozmuştur. Yeltsin ve çevresindekiler hükümet binasını darbecilerden temizleyerek Rusya'daki olayları kontrol altına almış ve Gorbaçov'un SSCB'nin resmi başkanı olduğunu deklare etmişlerdir. 24 Ağustos 1991 de Gorbaçov, Yeltsin ve radikaller tarafından ultimatoları kabul ederek Birlik Bakanlar Kurulunu dağıtmış ve Komünist Parti Genel Sekreterliği'nden istifa etmiştir. Ayrıca, Komünist Parti Merkez Komitesi de kendini fesh ettiğini ilan etmiştir. Böylece sadece komünist rejim değil, SSCB'nin çimentosu olan parti-devlet yapısı da yıkılmıştır (Karabayram, 2007, 70-71). M.Gorbaçov, Perestroyka ve Glasnost politikalarının uygulanması sırasında, kendi yönetimi altındaki memurları tarafından ihanete uğramış, çok güvendiği kişiler, kendisine karşı yapılan halk hareketlerine iştirak etmişlerdir (Hekimoğlu, 2007, 62).

Gorboçov zamanın gidişini belirli bir ölçüde iyi değerlendirerek Marksist-Leninist öğretilerden uzaklaşmadan bir arayol ile Sovyet halkının refah düzeyini yükseltmek için merkezi otoriteyi koruyan liberal devlet modelini yerleştirmek

istemiştir. Ancak, Birlik Antlaşması üzerindeki devamlı tartışmalar, Rusya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesi ve Ağustos 1991 darbesinden sonra Gorboçov'un iktidarda kalması mümkün olmamıştır (Çam, 2000, 263). Bağımsızlık hareketleri tüm Cumhuriyetlere yayılması karşısında Beyaz Rusya'nın insiyatifiyle 8 Aralık tarihinde üç Slav ülkesi; RF, Ukrayna ve Beyaz Rusya SSCB'nin uluslararası hukuka tabi bir siyasi birlik ve jeopolitik varlık olarak mevcudiyetine son verildiğini ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu açıklamışlardır. 14 Aralık tarihinde Kazakistan'ın da bağımsızlığını ilan etmesiyle SSCB coğrafyasında 15 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Böylece mevcut jeopolitik düzen yıkılmış, merkezde süper güç varisi Rusya ve etrafında diğer bağımsız ülkeler olmak üzere birbirinden farklı yeni stratejik ilişkiler ortaya çıkmıştır (SİSAV, 1995, 2).

1991' in Noel günü, 25 Aralık'ta Sovyetler Birliği devlet başkanı Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin varlığının son bulacağını televizyondan kısaca duyurmuştur. 20 dakika sonra Gorbaçov veda konuşmasını sonuçlandırmış ve yavaş yavaş kararın görüntüyle birlikte kaybolmuştur. Altı gün sonra, 31 Aralık 1991' de, Sovyetler Birliği'nde onu izleyerek karanlıklara karışmış, büyük kutlamalar falan olmamış; ne borular öttürülmüş, ne de çanlar çalmış, sadece karanlıkta büyük bir sessizlik ve şafağın neler getireceği konusunda belirsizlik oluşmuştur. Devrimle doğan; milyonlarca can almış bir iç savaş sonrasında kurulan; Stalin'in, tümü birden en azından yirmi milyon insanın hayatına mal olmuş katı sanayileşme, kollektifleşme ve kitlesel terör kampanyası ile şekillendirilen; Nazizme karşı mücadelede Amerika ve İngiltere ile ittifak kuran; Sovyet Blokunun lideri olan; nükleer süper güç, yani Sovyetler Birliği ortadan kalkmıştır. İnsanlar, binalar, ekonomik hayatı oluşturan bağlantılar ve silahlar yerinde duruyordu ancak; Marx'ın ütopyacı düşüncelerinin dünyevi ifadesi Lenin'in iktidar dürtüsünün somut cisimlenişi olan Sovyetler Birliği'nin varlığı, yetmiş beş yılın ardından sona ermiştir (Yergin ve Gustafson, 1994, 21).

SSCB'nin çok sayıda farklı etnik guruptan oluşması ve sınırları içinde her biri egemen ve bağımsız 15 cumhuriyeti ve bu sınırların içinde yüzden fazla ulusu barındırması bu sürecin sonunun dağılma olacağı gerçeğini o dönemlerde bile gözler önüne sermiştir (Çelebi, 2013, 34). Bu farklı milletler kimi zaman totaliter rejimin ideolojisi (Komünizm) çevresinde kenetlenmeye ikna edilerek, kimi zaman da baskı

ve zorlamayla birarada tutulmaya çalışılmıştır. Tek bir Sovyet Ulusu oluşturulacağı öngörülmüş ise de başarılammıştır. Zaten böyle bir söylemin gerçekleşme ihtimali, Sovyet Toplumunun farklı yapısı gözönüne alındığında, neredeyse imkansızdır. SB'nin dağılmasıyla ilgili birçok sebep konunun uzmanları tarafından yazılmıştır. Bunlara yukarıdaki satırlarda genel hatlarıyla yer verilmiştir; ancak bu devesa yapının dağılmasının bilinçli bir operasyon olduğunu söyleyenlerin sayısı da azımsanamayacak düzeydedir. Bu görüşü savunanlara göre, SSCB içerisindeki Rus nüfusunun % 50 den daha az olduğu, ekonomik olarak gelişmemiş cumhuriyetlerin (Kafkas Cumhuriyetleri, Ukrayna, bazı Orta Asya ülkeleri) ekonomik olarak gelişmiş yörelerin kaynaklarını tükettiği ve bu yükten kurtulmak gerektiği ifade edilmektedir. Başlangıçta BDT ile oluşturulmaya çalışılan yapı gözönüne alındığında bu durum daha net ortaya çıkmaktadır.

4.3.3. Rusya Federasyonu Dönemi

1917 yılına kadar Rus Çarlığının siyasi çekirdeğini oluşturan Rusya, 1917'den 1991'e kadar SSCB'nin en önemli cumhuriyeti olarak kalmış, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir (Güner ve Ertürk, 2006, 121). SSCB'nin dağılışı kesinlik kazandıktan sonra, egemenliğini ilan eden ilk devletlerden biri olan, eski süper gücün mirasçısı, Rusya Federasyonu, yeni siyasi arenada farklı bir dış ve iç politika arayışı içine girmiştir. Rusya'daki değişiklikler, devlet karar vericilerinin değişmesiyle farklılık sergilemiş, hükümetten ziyade liderin gücüne inanan Rus mantalitesi için yeni cumhurbaşkanının imajı önem taşımıştır (Hekimoğlu, 2007, 55).

Rusya 1990'larla birlikte ekonomik kriz ve ekonomik dönüşüm içine girmiş, eski emperyal kimliğini kaybetmiş, sınırları daralmış, uluslararası alanda süper güç konumunu yitirmiş, Çeçenistan'da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dahilinde diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır (Yılmaz,2006,3 62-363). 20 Haziran 1990 tarihli Bağımsızlık Deklarasyonunda federe bölgelerin haklarının genişletilmesinin bir ihtiyaç olduğu belirtilerek bu hakların genişletilmesinin önündeki engellerin kaldırılması vurgulanmıştır (Kızılcık, 2010, 585). Yeni kurulan Rusya halefi Sovyetler Birliği'nden daha küçük ve daha fazla homojen bir yapıya sahip olmuştur. SB

döneminde Rusların toplam nüfusa oranı sadece % 50 iken Rusya Federasyonu döneminde bu oran % 80 in üzerine çıkmıştır (Kempton, 2000, 1).

1991-1992 yılları arasında Rusya'da etnik ayrımcılık eğilimleri büyük bir tehdit oluşturmuş, düşünce olarak merkezîyetçilikten uzaklaşma arzusu ağırlıkta olduğundan merkezdeki güç buna bağlı olarak istikrarsızlaşmıştır. Bunlara Yeltsin ile Gorbaçov'un kendi aralarındaki güç mücadeleleri de eklenince çalkantılı bir dönem ortaya çıkmıştır. Her ikisinin de federe birimlerin desteğini kendi lehlerine çekmek istemesi sonucunda federe birimlere tavizler verilmiş ve serbest hareket edebileceklerine inandırılmışlardır. Bu dönemde Yeltsin o ünlü "... yutabileceğiniz kadar özerklik alın..." çağrısını yapmıştır. Rusya Federasyonunun çatısı altında 31 Mart 1992 tarihinde Federal Antlaşma imzalanmıştır (Kossikov, Akt: Kalkavan, 2004, 12). Federal Anlaşma; Federal devlet ile federe devletler arasındaki yetki ilişkilerini çözümlenmek amacıyla hazırlanmıştır. Federal devletlerle federe yapılar arasındaki hiyerarşiyi düzenleyen bu anlaşmayı Tataristan ve Çeçenistan Cumhuriyetleri imzalamamıştır (Brazelton, 2004, 60). Tataristan federal anlaşmanın onaylanmasıyla eşzamanlı olarak yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etmiştir (Sukhov, 2007, 12).

SSCB'nin mirasçısı olarak kabul edilen Rusya Federasyonu'nun ilk Cumhurbaşkanı Yeltsin olmuş, Yeltsin'den sonra ise belki de uzun yıllar RF siyasetine yön verecek olan Putin iktidara gelmiştir. 2000 yılında yönetimi Yeltsinden devralan Rusya Federasyonu'nun ikinci Cumhurbaşkanı Putin, anayasa gereği (bir kişinin ara vermeden iki dönemden fazla cumhurbaşkanı seçilemeyeceği) 2008 de Cumhurbaşkanlığını Medvedev'e devretmiş, bir dönem ara verdikten sonra 2012 yılında tekrardan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu bölümde Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlarının; (Yeltsin, Putin ve Medvedev) görev yaptıkları dönemlerinin temel özellikleri ele alınmıştır.

4.3.3.1. Yeltsin Dönemi

Gorboçov Ağustos darbesinden sonra da Birliği, daha gerçekçi bir deyimle Rus İmparatorluğu'nu, devam ettirebilmek için Birlik Anayasası üzerinde birçok girişimlerde bulunmuş; ancak olumlu bir sonuca erişemediğinden 25 Aralık 1991 tarihinde televizyondan halka hitaben yaptığı bir konuşma ile emekliye ayrılarak

iktidarı bıraktığını duyurmuştur. Böylece S.S.C.B. tarihinde Gorboçov dönemi son bularak yerini Bağımsız Devletler Topluluğu (B.D.T.) bünyesinde özellikle Rus Cumhuriyeti'nde daha liberal, genel özelleştirmeyi öngören Yeltsin dönemine bırakmıştır (Çam, 2000, 263).

1985' te prestroika politikalarına destek vermesi için Gorbaçov tarafından Moskova Komünist Parti Birinci sekreterliğine getirilen ve 1990' da Rusya'nın başına geçen Boris Nikolayeviç Yeltsin Rusya'nın seçimle gelen ilk lideri olmuştur (Karabayram, 2007, 70). Boris Nikolayeviç Yeltsin, 1931 yılında Butka şehrinde doğmuştur. 1955 yılında Ural Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuş ve mesleği ile ilgili çeşitli pozisyonlarda görev almıştır. 1990 yılında RSFSR (SSCB'ye bağlı 15 bağımsız cumhuriyetten birisi) halk milletvekili seçilmiş, 1991 de ise RSFSR'in Cumhurbaşkanı olmuştur (Zenkoviç, 2009,102-103).

Yelsin'le birlikte çalışanlar onu enerjik, fevri, alıngan, risk almayı seven, yozlaşmamış ve yönetimi ele almayı seven biri olarak tarif etmişlerdir. Zaman zaman geçirmiş olduğu ciddi hastalıkları ve ağır alkol tüketimi amaçlarının eksiksiz biçimde algılanmasını zorlaştırmaktadır, ancak Yeltsin'in bir radikal olarak Gorbaçov'u geride bıraktığı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını ve Rusya'nın kökten reformunu istediği dikkate alınmalıdır. Yeltsin yoksul hatta açlık sınırında olan bir aileden gelmiştir. Sovyet sisteminin verdiğiinden başka bir kültürel birikimi yoktu, ancak Yeltsin bu sistemden keskin ve kararlı bir biçimde kopmuştur. Yeltsin'in ideolojik yön değişikliği, kariyeri boyunca devam eden politik olarak otoriter komünist başkan tavrını değiştirmemiştir. Örneğin, yasama organlarıyla olan savaşını incelediğimizde, iki tarafın da yasadışı bir şekilde davrandığını görebiliriz. Yeltsin'in en iyi biyografisini yazan siyaset bilimci Timothy Colton, onu "çelişkili kahraman" olarak tarif etmiştir. "Abartılı ve istikrarsız, hem fazla cesur hem de fazla dikkatli, büyük bir vizyon veya plandan ziyade sezilerine göre hareket eden biri..." Colton'un değerlendirmesinde, en önemli vurgu Yeltsin'in tarihi rolüne yapılmaktadır: "Yaptığı şeyleri mermilerle değil, oylarla yapmıştır. Otoriterlik ve devletçilikten uzaklaşan, demokratik politika ve Pazar tabanlı ekonomiye eğilimi başlatanlar arasında yer alıyor. Demokrasi yanlısı olarak, Nelson Mandela, Leh Walesa, Mihail Gormaçov'un yanında sayılabilir (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 672,674).

Sovyetler Birliği'nin son yıllarında, SSCB Genel Sekreterliği yönetimi yerine, SSCB Cumhurbaşkanlığı; Sovyetler içindeki cumhuriyetlerin Birinci Sekreterliği görevi yerine ise bu devletlerin cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur. Böylece 1990'ların başında Rusya'da iki cumhurbaşkanı birden görev başında bulunmuştur. 25 Aralık 1991 sonrası, M. GORBAÇOV'un görevinden istifa etmesinden sonra Rusya'nın tek yöneticisi olarak Boris Yeltsin kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması, B.Yeltsin'in en büyük rakibini ortadan kaldırmış, Ağustos 1991 tarihindeki başarısız darbe girişiminden birkaç gün sonra Yeltsin, Gorbaçov'un Kremlindeki odasına yerleşmiştir (Hekimoğlu,2007, 64).

1996 Haziran başkanlık seçimleri yaklaştığında, Yeltsin'in politik hayatına devam etmesi mümkün görünmüyordu. 5 yıllık yönetimi boyunca, Rus halkının çoğu oldukça kötü ve gittikçe kötüleşen ekonomik bir darboğazdaydı ve sorunların sonu gelmeyecek gibi görünüyordu. Tarım toparlanmamış, sanayide üretim azalmaya devam etmişti. Hükümet borçlanıyor ve milyonlarca çalışan ve emekliye maaş ve sosyal güvenlik ödemeleri veremiyor, bu kişiler haftalar, aylar ve bazen yıllarca başlarının çaresine bakmak zorunda kalıyordu. Çeçenistan savaşı devam ediyordu. Ülkeye yozlaşma, rüşvet ve organize suç hakimdi (Riasanovsky ve Steinberg, 2011,684). Yeltsin, yolsuzluklarla ve büyük finans çevrelerinin siyasi hayatta öne çıkmasıyla mücadele edememiş bir liderdir. Üstelik yaşlı, sağlıksız, alkol düşkünü, patavatsız, risklere ve sürprizlere aşırı derecede düşkün, öngörülmez bir yöneticidir. Bu ve başka nedenlerden dolayı 1996'daki ikinci başkanlık seçimlerinden sonra, özellikle de 1999 içinde Yeltsin, Rusya egemen güçleri açısından iktidarı güvence altına alamayan zayıf bir başkan durumuna gelmiştir. Kamuoyu desteği yüzde 2 civarına kadar düşmüştür (Mikail, 2007, 66).

Pek çok komünist, kariyerini bir komünist olarak yapmasına karşın partinin kapatılmasını savunan Yeltsin'i ikiyüzlü olarak nitelemiştir. Bu arada pek çok kişi Yeltsin'i sadece SSCB'nin dağılmasına izin vermekle kalmayıp, Rusya'nın da de facto parçalanmasına izin verdiğine inanmıştır (Holmes, 2000, 278). SSCB'nin son günlerinde RSFSR'in ilk ve son, Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun ilk cumhurbaşkanı statüsüne sahip olan Boris Yeltsin, yönetimde iki dönemlik süreyle başkanlık yapmıştır. Sovyetlerin yıkılmasının ilk yıllarında geçişi dönemden çıkış yolu olarak Batı dünyasını tercih etmiş, iç ve dış

politikalarında Batı, özellikle de ABD yanlısı politika izlemiştir (Hekimoğlu,2007, 64).

Yeltsin, yönetimi sırasında çok fazla hatalar yapmış, Devlet birçok alanda fonksiyonunu kaybetmiş, emir- komuta sistemi ile hükümet yönetilmeye çalışılmış ancak bundan bir sonuç alınamamış ve Rusya için vaziyet kontrolden çıkarak telafisi çok zor olacak sonuçlar doğmuştur. Yeltsin döneminde politik sürecin iki çarpıcı yöntemi vardı: Başbakanlık koltuğunu potansiyel halefler için bir deneme tahtası olarak kullanmak ve aday kaynağı olarak güvenlik kuruluşlarına gittikçe artan bir güven (Yeltsin döneminin son 18 ayında başbakan olarak atanan dört kişiden üçü güvenlik kuruluşlarından seçilmiştir). Yeltsin'in Başkanlık gücü, yasama erkinin üzerine çıktığı ve yargısının kısıtlayamayacağı bir süper başkanlık sistemi meydana getirmiştir. Bazı siyaset bilimciler, bu sistemi başkan bir monark gibi hükmeden ancak periyodik seçimlerle gelen “seçilmişin monarşisi” olarak tarif etmişlerdir. Böyle bir sistemde, başkanın kendi halefini seçmesini beklemek doğaldır. Yeltsin zamanının çoğunu ofisinde oturup Aralık 1995 seçimlerinde Duma'da çoğunluğu kazanmış olan komünistlerin ve müttefiklerinin kendisine yönelttiği meydan okumalara karşılık vermekle geçirmiş, her ne kadar Yeltsin 1996'da tekrar seçilmeyi garanti ettiyse de, bozulan sağlığı onu hassas bir hedef haline getirmiş ve komünistler, Başkanın görevden alınması için başarısız çabalarına devam etmişlerdir. 1998-1999 yılları arasında Yeltsin dört Başbakan tayin etmiş (Viktor Çernomirdin, Sergey Kiriyenko, Yevgenniy Primakov ve Sergey Stepaşin), ve sonunda nispeten pek bilinmeyen Putin'i bulmuştur. Yeltsin, Başbakanlık koltuğunu ülkeyi iyi yönetecek birini görevlendirmek için değil kendi halefini bulmak için kullanmıştır. Yeltsin'in halefinin kimliği ile ilgilenmesinin çok pratik sebepleri vardır. Rus politikasının “kazanan her şeyi alır” dünyasında Rusya'nın müstakbel Başkanı'nın (Duma'nın baskısı altında) Yeltsin'in elinden villalarını, sağlık hizmeti imkanlarını, diğer ayrıcalıklarını ve hatta dokunulmazlığının alınmasını önleyecek hiçbir garanti yoktu. Aynı şey kızı, “imaj danışmanı” Tatyana Dyaçenko, diğer kızının kocası Valeri Okulov ve “Aile” diye bilinen Yeltsin'in çevresindeki bütün kişiler için

geçerlidir. Her zaman sadakatini gösteren bir “aparatchik” olarak Putin’e¹⁴ bu kriterleri taşıdığı için güvenilmiştir. 31 Aralık 1999 tarihinde Yeltsin’in sürpriz istifasından bir gün önce Başkan vekili olarak Putin, Yeltsin ve “aile”sine haklarında yapılacak herhangi bir suçlamaya karşı dokunulmazlık sağlayan bir Başkanlık kararnamesini imzalamıştır (Hekimoğlu, 2007, 73-74).

Rusya Federasyonu, bir yandan kökleri 18.yy. Büyük Petro dönemine kadar uzanan Batılı Rusya tanımlaması savunanların, diğer yanda düşünsel temellerini bir anlamda Dostoyevsk’ye kadar uzatabileceğimiz, fakat sistemli bir yaklaşım halini 1920’lerde alan ve Rusya’nın Batı ile Doğu’yu bir araya getiren Avrasyalı bir kimliğe sahip olduğunu iddia edenler ile milliyetçi bir çizgiyi savunan ve stratejik tercihlerin de bu çerçevede yapılması gerektiğini savunanlar arasında mücadelenin yaşandığı bir siyasi ortama sahne olmaktadır (Bozkurt, 2007, 67). Bu bağlamda değineceğimiz ilk akım, Zugyanev’un Komünist Partisi’nde yerini bulan kızıl milliyetçiliktir. Bu akımın beslendiği yer Stalinist rejimin hatıraları, “Rus Ruhü”nun mistikleştirilmesi ve tarihsel süreçte Rus devletinin oynadığı medeniyet götürücü (modernlik ve kültürünü bir başka ülkeye aktarabilme) roldür. İkinci akım Grigori Yavlinski ve partisi Jabloka’nın temsil ettiği görüştür. Buna göre kapitalizm dünya çapında toplumsal gelişmenin en son basamağıdır. Kapitalizmin gelişmesi tabii olarak demokrasinin, demokratik iktidar mekanizmalarının gelişimini de kaçınılmaz kılacaktır. Üçüncü akım Jirinovski ve onun partisi tarafından temsil edilen anti-komünist milliyetçiliktir. Bu görüş saldırgan bir yabancı düşmanlığına, şovenizme, fanatik emperyalist ve yayılmacı çabalara ve faşist demagojiye dayanmaktadır (Çelebi, 2013, 47).

“Süper güç “ statüsünü kaybetmiş olsa bile, sahip olduğu coğrafya, nüfus, doğal zenginlikler ve nükleer güç sayesinde etkili bir uluslararası aktör olma potansiyelini koruyan RF, 1990’ lar boyunca içeride yaşadığı ekonomik ve siyasi dönüşünden dolayı bu potansiyelini uygulamaya geçirememiştir. Rusya Federasyonu’nun ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin döneminde kapitalist sisteme eklemlenme çabası içine giren Rusya, sancılı bir dönüşüm süreci geçirmiş, ülkede

---

¹⁴ Devlet Güvenlik Servisi’nin eski bir elemanı olarak rakip klanlardan hiçbirine ait olmayan Putin herkes için uygun birisimdi. Kendi politik temeli ne kadar zayıf olursa o kadar iyiydi. Ulusun önder tipini istedikleri gibi belirleyen Kremlin yönetimi ve propaganda alanında çalışan pek çok uzman için başkanın şahsiyeti ne kadar silik ve devlet işlerindeki deneyimi ne kadar az olursa, onunla çalışılması o kadar kolaydı (Kagarlitski, 2008, 450).

uygulanan reformlar ekonomik çöküş ve siyasi kargaşayı beraberinde getirmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda zenginleşen küçük bir zümreye karşılık halkın giderek yoksullaşması, kapitalizmi yerleştirme çabalarına paralel olarak organize suçlar ve yolsuzluk gibi sorunların ön plana çıkması, bu olumsuzlukların siyasi kurumlar arasında güç kaybı sonucunda adem-i merkezileşmenin giderek artması, 1990'lar Rusyasına "kriz" söyleminin hakim olmasına yol açmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu bu durum, Rusya Federasyonu'nun uluslararası arenadaki etkinliğini sınırlandırmış, Yeltsin iktidarının dış politikadan çok iç politika üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2010, 6). Yeltsin' in yönetimde olduğu yıllar olan 1991'den 1999' un sonuna kadar geçen dönem, birkaç önemli kısma ayrılabilir: Ağustos 1991'den Ekim 1993'e kadar geçen ve bazen "birinci Rus cumhuriyeti" olarak anılan dönem, tepeden radikal reformlar başlamış ve büyüyen kutuplaşma ve açık çatışmalarla bitmiştir. Ekim 1993'ten Ağustos 1998'e kadar süren dönemde Yeltsin'in gücü artmış ancak reform sürecinde sorunlar derinleşmiş ve krizler yaşanmıştır. Ağustos 1998'den Aralık 1999'a kadar olan dönemde reformdan uzaklaşmış, sosyal istikrar vurgulanmış ve Yeltsin'in kendi kişisel gücü ve güvenliği artmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 672,674). Yeltsin'in iç politik sorunlara odaklanması zamanla ülkenin uluslararası camiada prestij kaybına neden olmuştur. Bu durumdan, büyük bir devletin vatandaşları olarak yaşama psikolojisine sahip Rus halkı ciddi rahatsızlık duymuştur. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ve altıncı bölümde ele alınmış olan RUSYA Federasyonu' nda yürütmenin otoriterleşmesinin meşruiyet kazanmasının temel sebebini Yeltsin döneminin politikalarının oluşturduğu söylenebilir.

4.3.3.2. Putin Dönemi

Yeltsin, 1999 yılının 31 Aralığına kadar başkanlık görevini iki dönem arka arkaya seçilerek yürüttükten sonra yetkilerini Vladimir Putin'e devretmiş ve 26 Mart 2000'de yapılan seçimler sonucunda da Vladimir Putin oyların % 52.2 sini alarak devlet başkanlığına seçilmiştir (Onay, 2002,141). Putin'in başkanlığa getirilmesi planlı bir eylem olup seçim sürecinde devlet televizyonu ve öteki kitle iletişim araçları Putin'i genç, enerjik, ciddi ve planlı birisi olarak tanıtmışlardır. 16 yıl KGB (Sovyet Dönemi İstihbarat Örgütü) de görev alması ve Çeçenistan'a yönelik askeri

operasyondaki kararlı tutumu da Rus halkı üzerinde olumlu etki yapmıştır (Nichol, 2012, 7). 9 Ağustos 1999'da Boris Yeltsin Milli Güvenlik Konseyi Sekreteri Putin'i Başbakanlığa atamadan önce, ne Rusya'da ne de Batı'da onu kimse tanııyordu. Yeltsin 21. yüzyılın başında yeni Rus siyasi jenerasyonunun en tepesindeki bu adamın demokratik ve yapısal dönüşümünü gerçekleştirmiş Rusya'yı uluslararası toplumda layık olduğu saygın yerine ulaştıracağını söylüyordu. Yeltsin'in Putin hakkındaki bu nitelemesi uluslararası kamuoyunda dudak bükmelere sebep olmuştur. Kremlin Sarayı'nın bu hasta sakinin daha önce de birçok anlamsız sözler sarfettiği bilindiğinden, Putin'in kamuoyuna takdimi de bu yüzden alaya alınmıştır. Uluslararası basın ise Putin'e gülmüştür. Ancak kısa sürede nefes kesen bir kariyer yapan eski KGB elemanı Putin'in başkanlığı halk tarafından onaylanmıştır (Taşar, 2001, 127, 142).

1999'un son günlerinde Yeltsin'in iktidardan bıktığını açıklaması ve yerini dünyanın pek tanımadığı başbakanına bırakması herkesi şaşırtmıştır. Halefin kimliği, kendisiyle iş yapılıp yapılamayacağı gibi unsurlar uzunca bir süre tartışılmıştır. KGB'den gelmesi, ülkeyi içine düştüğü olumsuz durumdan çıkartabilecek enerjiye sahip olduğu izlenimi vermesinin Batı başkentlerini az da olsa rahatsız ettiği görülmüştür. Karşılarında bundan sonra sırtı sıvazlanınca bir dediklerini iki etmeyen bir Başkan bulamayacaklarından endişelenmişler. Projelerinin hayata geçirilemeyeceğinden korkmuşlardır. Nitekim Mart ayındaki seçimlerden sonra başkanlık koltuğuna resmen oturan Putin, yaptıklarıyla korkuların, endişelerin çok da haksız olmadığını göstermiştir (Mikail, 2007, 69-70).

Ancak, Putin'in karşısında bulunan sorunlar büyüktü. Yeltsin'in hükümeti sık, sık değiştirme adeti, idari bir karmaşa yaratmıştı. Yeltsin yönetiminin son dört senesinde beş Başbakanı, üç Dışişleri Bakanını, üç Savunma Bakanını, beş Maliye Bakanını, beş Genel Kurmay Başkanının ve Yedi Güvenlik Konseyi Sekreterini değiştirmişti. Putin istikrarlı bir emir- komuta zinciri kurmak istedi, ancak idari tecrübeye sahip olup olmadığı veya sadık kadroları nereden temin edeceği belli değildi. Yeltsin, halefine çözülmemiş tüm sorunları ve sorumlulukları yüklemişti. Yeltsin Putin'e özetle gelişmemiş bir demokrasi, prematüre bir sivil toplum, çökmüş ekonomi ve sosyal yaşam, dış ve iç borçlar, büyümüş yolsuzluklar, hükümeti denetleyebilen örgütlü suç organizasyonları ile hükümete küsmüş bir toplum

bırakmıştı. Rusya'nın 2000 yılı başlangıcındaki en önemli sorunları ise Çeçenistan ve diğer ayrılıkçı eğilimler, ABD ve Batı Avrupa ile ilişkiler ve olumsuz ekonomik göstergelerdir (Hekimoğlu, 2007, 78). Kısaca Yeltsin giderayak halefine; kazanılması mümkün olmayan bir savaş, devlet mülkiyeti katı bir şekilde yeniden paylaşılmadan ayağa kaldırılamayacak bir ekonomi ve yalana, pravokasyonlara ve manipülasyonlara başvurmadan yaşaması mümkün olmayan bir devlet bırakmıştır (Kagarlitski, 2008, 419).

Putin'in önünde ekonomik sorunlar, merkez bölgeler anlaşmazlığı, ülkenin uluslararası arenada yeniden prestij kazanması, nüfus ve göçmen sorunu, iktidarı yönlendirmek isteyen büyük sermaye çevreleriyle mücadele, uluslararası terörizmle savaş gibi birçok çözüm bekleyen sorun vardı. Yeltsin'in aksine Putin kararlı, enerjik, dikkatli siyasetiyle halkın gözündeki popülaritesini artırmıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın kimlik, uygun federal yapı ve misyon arayışlarının büyük ölçüde arttığı görülmüştür; çünkü bu yönde atılan adımların daha kararlı ve "sert" olduğu söylenebilir. Putin'in su anda izlediği iç ve dış politika sert ve tutucu olmasına karşın halkın çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Bunun en önemli nedeni Rus halkının eski güçlü olduğu döneme duyduğu özlemdir. Putin, 5 Mayıs 2000'de Devlet Başkanlığı koltuğuna otururken yaptığı konuşmada Rus halkına yeniden güçlü Rusya vaat etmiştir (Çomak, 2006, 25).

Ülkede mevcut ideolojik boşluğu doldurmaya yönelik tartışmalar sürerken 16 Ağustos 1999'da Yeltsin tarafından başbakanlığa atanan Vladimir Vladimiroviç Putin, danışmanı ünlü stratejist Gleb Pavlovski'in yardımıyla "Rusya için ulusal vizyon" kavramını ortaya atmıştır. Rus üniversitelerinin ve enstitülerinin yöneticileriyle Putin arasında yapılan bir toplantıda başbakan, reforma inandığını fakat birleştirici bir tema olmadan bunun gerçekleşmeyeceğini ileri sürmüştür. Ona göre bu boşluğu dolduracak yeni bir ulusal ülkü inşa edilmeli ve bu ülkü, pozitif anlamda vatanperverlik temeline dayanmalıdır. Vatanperverliğin pozitif bir içeriğe sahip olması gerektiğine inanan Putin, yeni ideolojinin özünü de onun oluşturması gerektiğinde ısrarcıdır. Yeltsin'in istifasının ardından devlet başkanı seçilen Putin, söz konusu yeni ideolojinin öğelerini daha da geliştirmiştir. Gleb Pavlovsky'in Rusya projesinin temel ilkelerini paylaştıktan sonra Putin, yaratılacak ulusal ülkünün etnik çağrışımlardan uzak olmasında ısrar etmiştir. Yeni ulusal ülkü, etnik açıdan yalnızca

Rusları kapsamamalı, ülkede yaşayan bütün halklara seslenebilmelidir. Eğer bütün Rus ulusunu etrafında toplayabilecek bir değer yoksa yaşamın temel alanlarına ilişkin kavramsal buluşlarla uğraşmak beyhude bir çabadır. Ona göre ancak vatanperverlik, tarih ve din gibi temel değerler bunu başarabilecek kudrete sahiptir (Taştan, 2012, 26).

Bu dönemde Putin hem Rus hem de Sovyet vatanseverliğine başvurmuştur. Putin'in bu davranışı çok değişik görüşte olan kişilerle iyi ilişkiler kurmasını mümkün kılmıştır. Onun Yeltsin'den farklı olarak Sovyet devletine yaklaşımı yalnızca Rus siyasi yelpazesinin en ucunda bulunan liberalleri rahatsız etmiştir. Komünistler ve milliyetçiler sayısal olarak liberallerden daha güçlü olduklarından liberallerin düşüncesi de Putin'i endişelendirmemektedir. Putin'in hem Bolşevik ihtilali öncesi Rusya ile hem de Sovyet dönemi ile gurur duyulmasını yerleştirmek ve bunlardan birine veya pek çok durumda her ikisine de gönül vermiştir. Geniş kitleleri cezp etmek arzusu, 8 Aralık 2000'de Duma'yı dört yasayı ezici bir çoğunlukla kabul etmeye kolaylıkla ikna etmesiyle dramatik bir şekilde sembolleşti. Bu yasalardan ikisi üç renkli bayrağın Rusya Federasyonu'nun bayrağı ve iki başlı kartalın devlet sembolü olarak benimsenmesi ile ilgiliydi. Bunlar imparatorluk Rusya'sının Sovyet sonrası Rusya'da devam ettiğinin göstergesiydi. Ama Putin 4 Aralık 2000'de televizyonda yaptığı konuşmada da Sovyet dönemi Rus milli marşının güftesinin değiştirilerek bestenin aynı kalacağını ve bu haliyle Rus milli marsı olacağını ve Sovyet döneminde olduğu gibi Rus Silahlı Kuvvetlerinin sancağı olarak kırmızı bayrağın kullanılacağını gündeme getirdi. Böylece Putin, Sovyet dönemi ve Çarlık dönemindeki sembolleri Rusya Federasyonunun kimlik kurgusunda bir araç haline getirmiştir. Bunun sebebi ise Putin'in, Rus siyasetine hakim düşünceleri kendi sahsında bir senteze ulaştırabilmiş olmasıdır (Çelebi, 2013, 46).

Putin'in ideolojisinin olmadığını söylemek doğru bir yaklaşım değildir. Bir çok uzmanın dediği gibi, Putin Rusya'da uzun bir geçmişi olan bir akımdan oldukça etkilenmiştir; devletçilik (Putin'in dediği gibi gosudarstvennichestvo); güçlü bir devletin Rusya'nın ilerlemesi için gerekli olduğu, ilerleme tanımından da parçası olduğu inancı. 1990'larda devletin zayıflamasından sonra kamuoyuna ve Putin'e göre, devlet gerçek politik gücü oligarşi ve kriminal unsurlara teslim etmiştir. Putin devlet gücünün yeniden meşrulaştırılması ve toplanması gereğini dile getirmiştir.

1999 sonunda, “Ruslar devlet gücünün bariz bir şekilde zayıflatılmasından kaygı duyuyor” diye yazmıştı; “Halk devletin yönlendirici ve düzenleyici rolünün geri getirilmesini bekliyor.” Putin’in devletçiliği çelişkisiz değildir. 2000 seçim kampanyasındaki “kanun diktatörlüğü” ve “devlet ne kadar güçlüyse, birey o kadar özgürdür” diye bahsettiği konuşması çelişkilerle dolu gibi görünebilir. Aynı zamanda hükümet çevrelerinde kullanılan “yönetilmiş demokrasi” veya “yönlendirilmiş demokrasi” fikirleri benzer şekilde algılsa da, 2006 sonrasında “egemen demokrasi” tabiri kullanılmaya başlanmıştır (diğer ülkelerin Rusya içindeki politik uygulamaları eleştirme haklarının olmadığı, her ülkenin özel ihtiyaç ve gelenekleriyle uluslararası değerleri sahipleneceği düşüncesi) Ancak bu çelişkili ifadeler bazılarının Putinizm olarak adlandırdığı şeyi anlamak için kilittir. Putin sürekli olarak otoriterlik, liberalizm; devletçilik, demokrasi; düzen, özgürlük; evrensellik, milliyetçilik gibi geleneksel ikiliklerin aşılması gerektiğini savunmaktadır. Richard Sakwa, Putin’in yaklaşımının ikili yapısından bahseder. İdari yöntemlere doğru eğilen Neo-Sovyet Putin, Batılı politik normların asimile edilmesini savunan Sovyet sonrası Putin. Aynı zamanda bu çelişkileri Putinci “üçüncü bir yolla”, liberal bireycilik ve devletçi kolektivizm değerlerini birleştirme çabası da bulunur. Putin’i 1917 öncesinde Rus yaşamında bulunabilecek “liberal muhafazakar” olarak adlandırır. Eleştirenler paradoks veya çelişki değil, basitçe ikiyüzlülük görmektedir: Bölgelerin kaybı pahasına federal devleti merkezileştirerek otokrasiyi yeniden yaratan politikaların liberal kılıflarla sunulması, ekonomide devlet kontrolünün sağlanması (özellikle enerji sektöründe), basında hüküm sürme, muhalefetin seçilmesi veya kenarda bırakılması bunlardan bazılarıdır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 690-691).

Putin’in temel amacı dağılma emareleri veren devleti toparlamak, Çeçenistan sorununa radikal ve kesin bir sonuç bularak ülke içindeki radikal akımları ortadan kaldırmak, ekonomik potansiyeli yeniden harekete geçirmek ve uluslararası ortamda Rusya Federasyonu’nu tekrar güçlü ve saygın bir devlet haline getirmek olmuştur. Yönetime geldikten sonra öncelikle iç sorunlara çözüm getirmeye çalışmış, mümkün olduğu kadar dış aktörler ile ihtilaf ve sürtüşme yaşamamaya gayret göstermiştir. Öncelikli hedefi Rusya Federasyonu ekonomisinin yeniden yapılandırılması ve borç batağından kurtarılması olmuştur. Putin, Batı’dan bağımsız hareket edebilmenin en

önemli koşulunun Batı'ya olan ekonomik bağımlılığın azaltılması ile mümkün olabileceğini düşünmüştür (Sapmaz, 2008,124-125).

Putin döneminde Kremlin'in uyguladığı yasal ilkeler, oligarklar ve yerel liderler arasında bölünmeye yol açmıştır. *Yönetim hukuk ilkelerine dayanmamış; güçlü devlet oluşturmak amacıyla perde arkasındaki eylemler tercih edilmiştir.* SSCB'nin çöküşünden sonra başlayan özelleştirme hareketi oligarklar adı verilen bir zengin sınıfını üretmiş ve bu türedi sınıf, kısa sürede siyaset üzerinde de etkili olmuştur. Oligarkların nüfuzunu kırmak isteyen Putin, görünürde bunların zenginliğinden, vergi ödememelerinden ve servetlerini yurtdışına aktarmalarından rahatsızlık duymuştur. Ancak asıl neden, oligarkların sahip oldukları medya sayesinde muhalif bir siyasal söylem geliştirmeleri ve uluslararası güç odaklarıyla olan ilişkileridir. Bunun en açık örneklerini Mihail Hodorkovski ve Boris Berezovsky'nin başına gelen uygulamalarda görmek mümkündür. Putin, oligarklara siyasetle ilgilenmedikleri sürece birikimlerine devlet tarafından dokunulmayacağını vaat etmiştir. Rusya'nın medya patronu Vladimir Gusinsky'nin mallarına el konulmuştur. Rusya'nın en büyük petrol şirketi olan YUKOS'un patronu Hodorkovski, 2003 yılında yapılan bir toplantıda, yönetimi yolsuzlukla, bürokrasi batağına saplanmakla suçlamıştır. Bunun üzerine önce Hodorkovski'nin en yakın çalışma arkadaşı Platon Lebedyev, ardından Hodorkovski demir parmaklıkların ardına konmuştur. Boris Berezovsky, Kremlin'e sadakatsizliği nedeniyle sahip olduğu ORT TV'yi satmaya zorlanmıştır. Çeçenistan'a yardım amacıyla Şamil Basayev'e bir milyon dolar verdiğini itiraf eden Berezovsky, vatan haini ilan edilmiş ve Putin tarafından ülkeden çıkarılmıştır. Ekonominin % 60'ının devlet kontrolünde olduğu Rusya'da, işadamları hükümetin baskısından çekinmişlerdir (Taştan, 2012, 102). Putin, devletin yeniden örgütlenmesi sürecinde önemli mesafe almış, ekonomik yapının düzelmesi sonucu etkin bir dış politika izlemeye başlamıştır. Dış politikada "çok kutupluluk" söylemini getirerek, daha etkin rol oynamaya başlamıştır (Tellal, 2010, 215).

Boris Yeltsin'in varis olarak bıraktığı Vladimir Putin, 20. Yüzyılın sonlarında siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşan Rusya Federasyonu'nu kısa bir süre içinde uluslararası arenada sözü dinlenen ve itibar edilen bir ülke haline getirmiştir. 2006 yılında G.8 başkanlığını yürüten Rusya, son 30 yılda sahip olmadığı jeopolitik etkiyi

tekrar elde etmiştir. Rusya'nın bu anlamda zirvede olduğunu söylemek mümkündür. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonraki ilk yıllarda batı ile yakınlaşmaya giden Moskova, bu politikayı geride bırakmış ve zaman zaman ani çıkışlar yaparak, soğuk savaş dönemine geri mi dönüyoruz? Sorusunun gündeme taşınmasına neden olan bir dış politika izlerken, uluslararası arenada bağımsız hareket etmeye çabalamaktadır. Rusya'nın elindeki enerji kaynakları ile nükleer ve askeri teknoloji gibi faktörler Moskova'nın güçlü ve bağımsız bir dış politika izlemesini kolaylaştırmaktadır (İzgi, 2008.306). Anayasa gereği bir dönem ara verdikten sonra 2012 yılında tekrar Cumhurbaşkanı seçilen Putin, 2000 yılından bu yana Rusya'da siyasi iktidarı elinde bulundurmaktadır. Ara vererek daha önceden kendisinin başbakan olarak atamış olduğu Medvedev'i bir dönemliğine (2008-2012) Cumhurbaşkanı seçtirmiş, Medvedev'in Cumhurbaşkanlığı döneminde kendisi Başbakanlık koltuğunda oturmuştur. Ancak bu dönemde dahi ülke siyasetine kendisi yön vermiştir. 2000 yılından beri iktidarda olması nedeniyle ülkede siyasi istikrar sağlamış ve küresel piyasalarda enerji fiyatlarının artmasıyla da ekonomik göstergeler iyileşmiştir. İşte bu iki kilit neden Rusya'da Putin'i değişmez lider konumunda tutmaktadır.

4.3.3.3. Medvedev Dönemi

Medvedev, 1965 yılında Leningrad'da (Sankt-Peterburg) doğmuş ve çocukluğunu Kupçto bölgesinde geçirmiştir. 1987 yılında Leningrad Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuş ve 1990 yılında aynı üniversitede yüksek lisansını tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında fotoğrafçılık ve rock müziğe ilgi duymuş, vücut geliştirme sporuyla meşgul olmuştur. 1989 yılında hocası A.A. Sobçak'ın SSCB halk vekilliğine adaylığında seçim kampanyasında görev almış, 1990-1999 yılları arasında Sankt Petersburg Devlet Üniversitesi'nde üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1990-1995 yılları arasında üniversitedeki göreviyle eşzamanlı olarak Üniversiteden hocası olan Sankt-Petersburg Belediye Başkanı A.A. Sobçak'ın yanında dış ilişkiler konusunda danışmanlık yapmıştır. Bu dönemde Putin de A.A. Sobçak'ın danışmanı olarak görev yapmış, Sobçak Putin'in çalışma stiline beğenerek onu baş danışmanlığa getirmiştir. 1996 yılında Sobçak

üniversiteye dönünce Putin ve Medvedev'in yolları da Moskova'ya düşmüştür (Zenkoviç, 2009, 5-6).

Putin'in de Leningrad Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesinden hocası olan Profesör Anatoly SABÇAK'ın Sankt-Peterburg belediye başkanı seçilerek Putin'i Belediye'de çalışmaya davet etmesiyle kaderi değişmiştir (Rar, 2012, 83). Medvedev'de Sobçak'a danışman olarak çalışmış ve Putin'le de burada tanışmışlardır. Dolayısıyla bu ikilinin kaderini birleştiren kişi Üniversiteden hocaları Profesör Anatoly SABÇAK olmuştur.

02.03.2008 tarihinde gerçekleştirilen Başkanlık Seçimlerinin birinci turunda % 70. 28 oy alan Medvedev Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlere katılma oranı % 50 civarında olup oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. Seçimlerde G.A. Zuganov %17.72, V.V. Jirinovskiy % 9.35 ve A.V. Bogdar % 1.3 oranında oy almıştır (Zenkoviç, 2009, 8). Putin, Medvedev'e yüzde yüz güvenmektedir. Anayasanın ara vermeden iki kezden fazla Başkanlık yamasına izin vermemesi üzerine yerine Medvedev'i getirmiştir. Ancak Medvedev için Kremlin'de oturmak cezaevinden farksız olmuştur. Çünkü; Başkanlığı sırasında Medvedev'in gerçek anlamda bir yetkisi olmamış, finans ve petrol gelirlerinin kontrolü gibi önemli meseleler hep Putin'in kontrolü altında olmuştur (Rar, 2012, 91). Putin ve Medvedev'in ortak paydası A. Sobçak tır. Her ikisi de Sobçak'a danışmanlık yapmış, Sobçak'ın Putin'i başdanışmanlığına getirmesiyle Medvedev'de Putin'in yanında çalışmaya başlamıştır. Medvedev'in ara dönemin zorunlu lideri olarak Putin tarafından başkan yapıldığı ve Putin'in belirlemiş olduğu politikaların bu dönemde de uygulandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Medvedev'in Cumhurbaşkanlığı farklı bir dönem olarak ele almak çokta anlamlı olmayacaktır.

Putin, sorulan bir soruya yarı şaka yarı ciddi vermiş olduğu cevapta, Medvedev ile birlikte 2035 yılına kadar dönüşümlü olarak ülkeyi yönetmeye talip olacaklarını ifade etmiştir. Eğer bu durum gerçek olursa 2035 yılında Putin 83 Medvedev'de 70 yaşını doldurmuş olacaktır (Rar, 2012, 89-90).

4.4. Ekonomik Arkaplan

Bu alt başlıkta Rusya Federasyonu'nun ekonomik arkaplanı; 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan "Çarlıklar Dönemi", 1917-1991 yılları arasını kapsayan

“Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde sınıflandırılarak kısaca açıklanmıştır.

4.4.1. Çarlıklar Dönemi

Rusya’da Çarlar 2. ve 3. Aleksandr’lar dönemlerinden başlanarak çok sayıda fabrika kurulmuş, onbinlerce kilometre demiryolu yapılmış, bankalar açılmış ve Rusya yavaşta olsa endüstrileşme yolunu tutmuştur. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak Rusya’da kapitalizm sistemi gelişmiştir. Fakat bu kapitalizm Batı Avrupa kapitalizminden esas itibarıyla farklı gelişmiştir. Avrupa’da kapitalizm emperyalizmle geliştiği halde, Rusya’da emperyalizm Rus fütühat politikasının etkisinde gelişmiş ve Rus tarihiyle bağlı bir takım kurumları ihtiva etmiştir (Kurat, 2010, 373). Devrim öncesi Rusya’da; yani Çarlık rejiminin üç önemli sorunu öne çıkmıştır. Bunlardan birincisi, köylülere toprak dağıtımı ile ilgili tarım reformu sorunu olup 1961 reformu bu sorunu çözümlenememiştir. Serflik kaldırılıp köylüler serbest bırakılmış olmakla beraber, köylülere bireysel mülkiyetli toprak dağıtılmamıştır. Ziraî kasabada aileler arasında dağıtılan tarlalar kasabanın ortak toprakları veya “mir” olarak işletilmiş, II. Aleksandre’nin katlinden sonra tamamıyla unutulmuş reform, ancak 1906 yılında tekrar ele alınabilmiş ve 1906 -1910 reformları ile köylülere yeterli olmayan bazı haklar tanınmıştır. Bu reformlarla, köylülerden isteyenlerin arazileriyle ortak mülkiyet işletmesinden (mir) ayrılarak, banka kredisinden de yararlanmak suretiyle, kendilerine ait tarımsal işletmeler kurabilmelerinin önü açılmıştır. Reform, tarımsal işletmelerin % 38 ini kapsayan ancak zengin köylüleri bu yöne itebilmiştir. Bu durum, gerçek bir tarımsal burjuvazi diyebileceğimiz “Kulak” ları yaratmıştır. Her şeye karşın, köylüleri kısmen tatmin edebilen Solypine reformlarının tam olarak gerçekleşebilmesi ise yirmibeş yıl sonra gerçekleşebilmiştir (Çam, 2000, 197).

Modern çağ tüm gücüyle Avrupa toplumlarını etkisi altına almış, yalnızca Rusya’da zaman durmuştur. Sonuncusu Maliye Bakanı Sergei Yulyeviç Witte olan yürekli reformist politikacılar köklü bir değişim başlatmayı tekrar tekrar denemişler; fakat başta çar, onun ailesi, soylular ve sayıca az seçkinler tabakası yüzünden başaramamışlardır. Bu insanlar ülkeyi yoksulluktan kurtarabilmek için hiçbir şey yapmamış, onlar için tek taraflı olarak yarar sağladıkları feodal toplum, tüm

zamanlar için doğru ve değiştirilemez toplum düzeni gibi görünmüştür. Ancak büyük çoğunluğu çiftçilerden oluşan halk sefalet içinde yaşamış ve siyasi açıdan kesinlikle soz hakkına sahip olmamıştır. 1861’de serflik kaldırılmış; fakat çiftçilerin geniş arazi sahiplerine ekonomik açıdan bağımlılıkları sürmüştür. 20. Yüzyılın başında Rusya’da toprakların üçte ikisine soylular sahip olmuştur (Hesse, 2006, 221).

Çarlık Rusyası, 19. yüzyıl başlarında ikiyüz milyona yaklaşan nüfusu ve geniş toprakları ile “kilden ayaklı bir dev” e benzetilmiştir. Rusya bu dönemde, sanayi dışı bağımlı olan ve ilkel tarıma dayalı, dengesiz bir toprak rejiminin egemen olduğu bir ülke görünümünde olmuştur (Gözübüyük, 2003,49).

4.4.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Lenin önderliğindeki Bolşevikler, Rus halkının kendilerine açtığı krediyle sosyalizmi uygulamaya koymuşlardır. Ancak bu uygulama sosyalizmin hemen son biçimiyle olmamış; sistem, günün şartları içinde evrimini sürdürerek somutlaşmıştır. Sosyalist sisteme ilk olarak Batı Avrupa ülkeleri gibi, kapitalizmin olgunlaştığı, proletaryası güçlü gelişmiş sanayi ülkeleri yerine, Rusya gibi geri bir ülkede geçilmiş olması bu sistemin teorik esaslarına ve Karl Marx’ın öngörüsüne aykırı bulunmuştur (Özsoy, 2006, 167).

SB Dönemi’nde ekonomik sistem, sıkı bir merkezi planlama etrafında Cumhuriyetler (15 adet) arasında işbirliği ve karşılıklı bağımlılık esasına göre sosyalist temeller üzerine kurulmuştur (Bilgin, 2005, 13). Önemli olan yalnızca büyüme oranı olup, rejimin, Çarlık Rusyası’nın çöküşünden çıkardığı ders; Rusya’yi Batı topluluğuna yükseltecek olan bizatihi sanayileşme değil Batı’dakilerle kıyaslanabilir büyüme oranları olduğu düşüncesi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında rejim etkin olmuştur. Rejim ne kaliteli malların üretimini, ne yüksek bir yaşam düzeyini ne de işletmelerin yüksek verimliliğini sağlayamamış, ama baş döndürücü gelişme tempolarını garantilemiştir (Kagarlitski, 2008, 21).

Sovyet hukuku, mülkiyete hemen hiç dikkat etmemiştir. Bu sistemde büyük mülkiyet (arazi ve fabrikalar) devlete ait olmuş, devlet malını çalmak bir vatana ihanet biçimi olarak cezalandırılmıştır. Doğal bir hak ve insan özgürlüğünün temeli olan Locke’cu mülkiyet kavramı düşünmeden reddedilmiştir. “Her türlü mülkiyet hırsızlıktır” biçimindeki Marksist anlayışla aşılınmış olan Ruslar “özel mülkiyet

kişisel özgürlük demektir” şeklindeki demokratik ve kapitalist anlayışı kavramakta güçlük çekmişlerdir (Roskin, 2009, 368).

Klasik Marksizm’e göre, üretim araçlarının özel mülkiyeti uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin başlıca nedenidir. Leninistler bu ilkeyi temelde kabul ediyorlardı; komünist devletler tipik uygulama komünistlerin iktidara gelmelerini izleyen on yıl içinde ya da daha fazla bir sürede hızla ve sert önlemlerle, eski mülk sahiplerinin zararı yeterince tazmin edilmeden gerçekleştirildi. Üretim araçlarının toplumsallaştırılması genellikle toplumdaki önemli varlıkların devlet mülkiyetine geçirilmesi anlamına gelse de, komünist dünyada daima başka mülkiyet tipleri vardı: Bunlardan biri daha çok tarımda görülen kolektif (ya da kooperatif) mülkiyetti. Bu uygulamada, çiftçiler, binalara, ekipmana, hayvanlara ve büyük çiftlik ürünlerine ortaklaşa sahip oluyorlar (toprağın genellikle devlete ait olmasına rağmen) ve bu çiftliklerde çalışıyorlardı (Holmes, 2000, 371).

SSCB’nin tarım sektöründe geniş çaplı üretim, modern tekniklerin kullanımı ve makineleşme bakımından sağlanan ilerlemeye rağmen, bu sektördeki büyüme ekonominin diğer alanlarına ayak uyduramamış, dünya standartlarına ulaşamamıştır. Arazi kullanımındaki verim düşüklüğü, makineleşme düzeyinin yetersizliği, depolama tesislerinin azlığı gibi engeller üretim miktarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum kötü hasatların yanı sıra ekin kayıplarına yol açmıştır. Ayrıca sık sık yaşanan kuraklıklar SSCB’nin gıda ürünlerinde ithalata aşırı bağımlılığı sonucunu doğurmuştur. Tarımın karşılaştığı en önemli problemlerden biri de, büyük ölçüde mülkiyet yapısıyla bağlantılı olan maddî teşvik yokluğu, düşük gelir düzeyi ve kaynak yetersizliği olmuştur (Özsoy, 2006, 179). Köylünün kolektif sisteme karşı olan isteksizliği nedeniyle kolektifleştirmenin iki biçimde yapılması uygun görülmüş ve bu iki biçim azınlığı oluşturan kolektifleştirmenin tam olduğu, “Sovkhoz” larla (devlet çiftlikleri), çalışanların hisseye sahip olduğu, üretim kooperatifi “Kolhoz” lardan oluşmuştur. Sovkhoz’un netlikleri, üretim araçlarıyla üretimin devlet tarafından örgütlenilerek yönetilmesi, iş rejiminin sanayide uygulanan biçime uygun olarak ücretli olması, memur ve işçilerin kooperatif görüntülü Kolhoz için, köylülerin serbest olarak katılmasıyla oluşması, üyelerinin oluşturduğu meclisin yönetmesi, çalışmanın fiilen üyelere sağlanması, üretim araçlarının, kooperatif mülkiyetinde kolektifleştirilmesi ve yoğaltımın serbest

bırakılması öngörülmiştir. Stalin, tarımsal sektördeki ikili durum dolayısıyla, yani Sovkhozlar yanında Kolhozlarda birleşen köylülerin belirli üretim araçlarıyla ürüne sahip olabilmeleri nedeniyle Sovyet ekonomisinin tamamıyla sosyalist olamayacağını, Kolhoz ürünlerinin maliyetler esas alınarak piyasada satılmasıyla ekonomide fiyatlarla nakdi görüntünün devam edeceğini kabul etmiştir (Çam, 2000, 94).

Sovyet sisteminin tam anlamıyla bir sosyalist sistem olduğunu söylemek mümkün değildir. Sosyalizm, üretim araçlarına bürokrasinin değil toplumun sahip olmasını gerektirmektedir. Her zaman siyasi demokrasinin derinleşmesi olarak algılanmıştır; reddedilmesi olarak değil. “Sovyet sosyalizmi”nden söz etmekte direktmek gerçek bir yanlışlıklar komedyasına düşmektir. Sosyalizmin gerçekleştirilebilir olduğunun kabulü, ekonominin sosyalizasyonunu ve siyasetin demokratikleştirilmesini gerektirir. Sovyetler Birliği’nde tanık olduğumuz ise, ekonomide devlet mülkiyeti ve ekonomik ve siyasi yaşamın bürokratikleşmesidir (Lewin, 2009, 472). Yergin ve Gustafson (1994, 60-61), Sovyet ekonomisinin kaynakların bürokratik yollarla dağıtılmasını sağlayan bir pompa olduğunu, sistemin çalışmasını arz ve talep ya da insanların tercihleriyle isteklerinin değil, politik liderlerin isteklerinin belirlediğini, tam anlamıyla bir güdümlü ekonomi olduğunu; bunun karşıtının ise yüz milyonlarca bireyin kararından oluştuğu kapitalist pazar ekonomisi olduğunu, güdümlü ekonomiyi icat edenlerin amacının, bunun tam olarak pazarın yerini alması olduğunu, bir pazarın bütün temel işlevlerinin (arz, işgücü ve sermayenin dağıtımı; üretim düzeyinin ve türünün belirlenmesi; fiyatların saptanması) devlet kuruluşları tarafından yerine getirildiğini vurgulamaktadırlar.

Komuta ekonomisinin bir diğer yönü fiyatların merkezi olarak belirlenmesi ve pek çok mal ve hizmete büyük desteklerin uygulanmasıydı. Fiyatların piyasa koşullarında oluştuğu, arz ve talebe göre değiştiği tam bir piyasa ekonomisinin aksine, MPE’ler (Merkezi Planlama Ekonomileri) talepte meydana gelen değişimlere karşı duyarsızdı. Komünistlerin piyasa fiyatlarına duydukları ideolojik ve siyasi tepki pek çok komünist ülkede bozulmaya yol açan faktörlerden biriydi. Sosyalist plancıların fiyatları sıradan yurttaşların önceliklerine göre belirleme (lüks kalemlerden daha büyük kar sağlanırken, temel mal fiyatlarının düşük tutulması) konusunda daha şefkatli oldukları öne sürülebilse de, ampirik bulgular fiyatların arz

ve talebe göre kendi düzeylerini bulmalarına izin vermenin en iyi yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Pek çok komünist önderin 1980'lerde bunu kabul ettiği görülmüştür (Holmes, 2000, 370).

Batıya ayak uyduramaması Sovyet sisteminin meşruluğunu ortadan kaldıran en büyük güçtü. Gündümlü ekonomi rekabet alanı geleneksel ağır sanayi (kömür ve çelik) olduğu sürece 1960' larda etkili biçimde rekabete girebildi. Ancak 1970' lerde rekabette bilgisayar ve mikroelektronik ağırlık kazanmaya başlayınca gündümlü ekonominin gitgide geri kaldığı görüldü (Yergin ve Gustafson, 1994, 73).

Sovyetler Birliği ile ABD arasında yaşanan silahlanma yarışında bütün dünyayı yok edebilecek korkunç silahlar üretilmiştir. SSCB İkinci Dünya Savaşı sırasında geniş denizaltı gücüne (Kızıl Donanma) sahip olmuş, 1949'da kendi atom bombasını yapmaya başlamış, 1950'lerde Kruşçev zamanında da atom silahlarıyla donatılmış bombardıman uçaklarına sahip olmuştur. Dünya üzerinde Çin'den sonra en çok askere SSCB sahip olmuştur. Kendi sınırlarını korumanın yanı sıra, ittifaka dahil olan ülkelerde de önemli miktarda asker bulundurmıştır. Bunlardan Bulgaristan, Romanya, Polonya, Mısır (bir dönem) üzerinde hakimiyet kurmuş, bu ülkelerin kaynaklarından yararlanmasına rağmen çok büyük olan ordusunu kontrol altında tutabilmek için büyük çabalar sarf etmiştir. Çok sayıda askeri beslemenin yüksek maliyeti yanı sıra, askere gelen malzeme ve kumanyanın suistimallere konu olması ihtiyaçları büyütülmüştür. Bu askerî harcamalar ekonomiye çok ağır fatura yüklemiştir. *Sovyetler Birliği ABD ile girdiği yarışta rakibine üstünlük sağlayabilmek için bütün ülke kaynaklarını, enerjisini ve bilim adamlarının çoğunu askerî sahada istihdam etmiştir.* Bilim adamlarının yaptıkları buluşların çoğu, özellikle uzay teknolojisi, geniş çapta askerî sahada kullanılmıştır. SSCB'nin bütün gücünü ve imkanlarını askerî sahada kullanması, halkın gerçek refahını sağlayacak ekonomik yatırımların geri planda kalmasına yol açmıştır. Özellikle gıda maddeleri ve diğer tüketim malları üretiminde Sovyet ekonomisi Batı tüketim standartlarının çok gerisinde kalmıştır. Gerçekten SSCB, askerî sahadaki bu çabalarıyla dünyanın ikinci büyük gücüne sahip olduğu halde, daha önce de geçtiği gibi, "*Makine ve top yağı üreten, ancak tereyağı üretmeyen*" bir devlet haline gelmiştir. Bu durum ülkede sosyal problemlerin artışı hızlandırmış, alkolizm, rüşvet, hırsızlık... çığ gibi büyümüştür. Kapitalist ülkeler ise, silahlanmaya yaptığı yatırımların yanında ülkenin

ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına da önem vermiştir. Bu ülkeler sanayi, tarım, tekstil, otomotiv, kimya ve bilgisayar teknolojisi gibi sahalarda dev adımlarla ilerlerken Sovyetler Birliği askerî gücüne güvenmiştir (Özsoy, 2006, 181,182).

Tüm bir Sovyet sisteminin ağır sanayiye ve savunmaya göre örgütlenmiş, üretimin büyük bölümünü dev devlet tekelleri gerçekleştirmiştir. Bu tekellerin ürünleri çok büyük mesafeler katedilerek başka tekellere sevk edilmiş, böyle bir sistemde de demiryolları ile boru hatları kamyonlardan çok daha önemli hale gelmiştir. Bu yüzden Sovyetler Birliği dünyanın en işlek demiryolu ve boru hattı sistemlerini kurmuş, ama çok az karayolu yapmıştır. Tek bir örnek verecek olursak RSSFC’de büyük miktarda saman üretilmekteydi; ancak Sovyetler Birliği’nin saman balyası yapan tek işletmesi Kırgızistan’da bulunmaktaydı (Yergin ve Gustafson, 1994, 121).

Komünist devletlerin, bu sistemlere sempati duyan Batılıların yanı sıra kendi yurttaşları için de değerli olan bir özelliği, sosyal politika alanında gerçekleştirdikleri kazanımlardır. Yurttaşlar genellikle Batılıların güvence verdikleri özgürlüklere (konuşma, seyahat, dini inanç vb.) çok sınırlı biçimde sahiptiler. Ancak bu yurttaşlar, sağlık hizmeti, parasız eğitim, iş güvencesi, ucuz konut, emekli maaşı, ucuz çocuk bakım olanakları vb.den yararlanıyorlardı. Aslında komünist ülkelerde bu türden imkanlar o kadar yaygındı ki, bu ülkeler “beşikten mezara” ya da “ana karnından katafalka” kadar refah devleti olarak betimlenmişlerdir (Holmes, 2000, 425). Devleti, sınıf çıkarları arasında hakemlik yapan, genel çıkar ve ortak iyiyi gerçekleştirme amacını taşıyan sosyal bir organizasyon olarak ele alan teoriler, marksistler tarafından hakim sınıfın hakimiyetini sağlamak için kullanılan aldatıcı araçlar olarak yorumlanmıştır. Marx, Engels ve özellikle Lenin tarafından devlet, hakim sınıf çıkarlarını koruyan ve hizmetinde olan üst yapı görüntülü bir araç olarak kabul edilmiştir. Lenin, devleti hakim sınıfın hizmetindeki zorlama araçlarının bütünü temsil eden ve hakim sınıfın hakimiyetini korumak ve devam ettirmek için yarattığı bir makine biçiminde tanımlamıştır. Ancak Lenin devletin, geçici belirli bir sürede, özellikle hakim sınıfla iktidarı ele geçirmek için rakip durumuna geçen yükselen sınıf arasında güç dengesi kurduğu zamanlar, hakem rolünü oynayacağını kabul etmiştir. Marksist anlayışa göre, dialektiğin son evresi olarak kabul edilen pür komünizm aşamasında, tarihi gerçek olarak devlet ortadan kalkmış olacaktır. Marksistler; hakim

sınıfın zorlama aracı olan devletin tarihi gerçek olarak toplumda bulunduğu sürece sınıf mücadelesinin de devam edeceğini ileri sürmüşlerdir. Toplumdaki sınıf mücadelesinin nedeni olarak iktisadi ilişkileri görmüşler ve toplam ihtiyaçlara karşılık bölüşülecek ürünlerin daha az olmasıyla rekabet durumunun ortaya çıktığını; bu rekabeti özel mülkiyetle üretim araçlarına sahip olanların, emeğinden başka bir şeyi olmayanlara karşı daha avantajlı olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, emekçinin, üretim araçlarına sahip olanlara emeğini asgari geçim haddi seviyesinde olan bir ücretle kiraladığını; emeğin reel hasılası ile asgari geçim ücreti arasındaki farkın “artık değer” olarak üretim araçlarına sahip olanlara gittiğini ve böylece işçinin emeğinin ancak üç-dört saatlik karşılığını aldığını, çalışmasının artakalan diğer saatlerini patronun aldığını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, sosyal dinamizm içinde, üretim araçlarına sahip olan sınıf ile emeğini kiralayarak “artık değer” patrona giden sınıf olmak üzere günümüz için burjuvazi ile işçi sınıfının karşı karşıya sınıf mücadelesi yaptıklarını iddia etmişlerdir. Kendileri teknik ilerlemeyi, belirli bir devirde, belirli bir üretim tekniğini diğer bir biçime hakim kılarak sınıf mücadelesinin görüntüsünü değiştiren motor, itici güç olarak görmüşlerdir. Toplumdaki sınıf mücadelesinin sonsuz olmadığına, üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasıyla bir sınıfın üstünlük olanakları elinden alınacağından sınıflar mücadelesinin biteceğine ve toplumun bireyleriyle beraber ekonomide, sisteme uygun, gerekli ilerlemeler gerçekleştirildikten sonra dağal gelişmenin son aşaması olarak gördükleri pür komünizme varılacağına inanmışlardır. Ancak, son aşamaya ulaşabilmek için burjuvazinin kalıntılarını temizleyecek, toplum yapısını değiştirmek suretiyle sosyalizmi inşa edecek, geçici dönemli “halk diktatörlüğü” nü kaçınılmaz devre saymışlardır (Çam, 2000, 206).

Eski Sovyetler Birliği (ESB) ve Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkeleri 1980’li yılların sonunda devlet kontrolündeki planlı sosyalist ekonomiden, serbest piyasa ekonomisine geçmeye karar vererek dünyanın 20. yüzyılda yaşadığı ve halen devam eden en büyük dönüşümü başlatmışlardır. 25 kadar ülkenin başlattığı bu dönüşüm, “geçiş ekonomileri” terimini de literatüre kazandırmıştır. Bu ülkelerin ekonomileri hala serbest piyasa ekonomisine dönüşümünü tamamlayamadığı için geçiş ekonomileri olarak adlandırılmışlardır. Geçiş süreci, bu ülkelerin birçoğu için beklenmedik sürprizler getirmiştir. İdeolojik ve politik yönünü bir tarafa bırakırsak, böyle büyük bir

dönüşümün arkasında yatan en temel ekonomik neden, piyasa ekonomisine geçişin bu ekonomilerde rekabeti ve etkinliği artıracığının beklenmesi olmuştur. Bu, o dönemde geçişi destekleyen ve geniş bir kitle tarafından ikna edici bulunan en önemli faktördü. Kısa bir geçiş döneminin ve bu dönem boyunca bir ekonomik gerilemenin olacağı, ancak bu dönemin hemen ardından ekonomik canlanma ve hızlı büyüme geleceği beklenmiş, fakat beklentiler tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Geçiş dönemi resesyonu beklenenden çok uzun sürmüş ve ekonomik daralma beklenenden çok daha derin olmuştur. Canlanma dönemi ise beklendiği gibi düzgün bir seyir izlememiştir (Kaymakçı, 2007, 5).

Sovyet sosyalist sisteminin çöküşünü hazırlayan ekonomik sebeplerin başında bu sistemin kendine has özellikleri gelmektedir. Bu özelliklerden en başta geleni, piyasa kurallarının tanınmaması, arz ve talep güçlerinin göz ardı edilmesi, en önemlisi fertlerin *teşebbüs hürriyetinin ortadan kaldırılmasıdır*. Diğer temel özellikler, sosyalist ekonominin *merkezî planlamaya* dayanması ve devletin *monopol* durumudur. Bilindiği gibi, bunlar Sosyalist sistemin dayandığı en önemli ve temel esaslardır. Bu demektir ki, sistem, çöküş sebeplerinin en önemlilerini daha işin başında bünyesine almış bulunmaktadır. Sistemin yıkılmasında bunların dışında başka haricî, yani sistemin kendisinden kaynaklanmayan sebepler de bulunmaktadır. Bu sebepler, yönetici veya yönetilenden, yani *insan* unsurundan kaynaklanmaktadır. Bunların başında da devletin dışa kapatılması ve kaynak israfı gelmektedir. Aslında tek başına bu müteşebbis tanımı bile Sovyet sisteminin neden çöktüğünü açıklamaya yetmektedir: Nitekim *Sovyetler Birliği, dünyanın en zengin yer altı ve yerüstü zenginlikleri, eğitilmiş işgücü ve sermayeye sahip olmasına rağmen, bu ülkede bu kaynakları bir araya getirecek olan müteşebbislere hayat hakkının tanınmaması sebebiyle toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler arzu edilen miktar ve kalitede üretilmemiş, yeni ürün ve üretim teknikleri geliştirilememiş, elde edilecek kâr ile yeni yatırımlara gidilememiş; sonunda, bunları başaran hür dünya ülkeleri karşısında yıkılıp gitmekten kurtulamamıştır* (Özsoy, 2006, 172-173).

SSCB'nin sosyalist bir sistem olarak bilinmesine karşın, bazı yazarlar bunu kabul etmemektedirler. Levin (2009, 472), Sovyet sisteminin kesinlikle bir sosyalist sistem olmadığını sosyalizmde üretim araçlarına bürokrasinin değil toplumun sahip olması gerektiğini, SB'de tanık olunan sistemin ise ekonomide devlet mülkiyeti ile

ekonomik ve siyasi sistemin bürokratikleşmesi olduğunu, ekonominin ve diğer ulusal varlıkların mülkiyetinin pratikte bürokrasinin zirvesi demek olan devletin elinde bulunduğunu vurgulamaktadır.

4.4.3. Rusya Federasyonu Dönemi

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan onbir cumhuriyetin, iki yıl sonra birliğe Gürcistan' da katılmıştır, biraya gelerek 21 Aralık 1991 tarihinde "Almaatı Deklarasyonu"nu imzalamalarıyla kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Sovyet sonrası alanda üye devletlerarasında çok yönlü, siyasal, askeri ve ekonomik entegrasyonu öngörmüştür. Eylül 1993'de dokuz BDT üyesi tarafından imzalanan Ekonomik Birlik Kurulmasına İlişkin Antlaşma ile Serbest Ticaret Alanı ve Gümrük Birliği, Ortak Pazar ve Parasal Birliğin oluşturulması amaçlanmış, bu amaçlar doğrultusunda 1995 yılında Gümrük Birlik Antlaşması, 1999 'da Tek Ekonomik Alan Antlaşması ve 2000 yılında Avrasya Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. BDT çerçevesinde geliştirilen entegrasyon projeleri ve bölgesel örgütlenmelerin iki tanesinde sadece Rusya üye olarak yer almamaktadır: Bunlar, ABD destekli GUUAM¹⁵ ve Orta Asya Ekonomik Birliği dir (Musaoğlu, 2007, 49). Rusya, G-7 ülkeleriyle olabildiğince hızlı bir entegrasyonu amaçlamıştır. Batı'nın sanayileşmiş devletlerini Rusya'nın piyasa ekonomisine geçişte ihtiyaç duyduğu ekonomik yardımın temel tedarikçisi olarak gören Yeltsin iktidarı, bu yardımı elde etme amacıyla Batı merkezli bir dış politika anlayışının takipçisi olmuştur (Yapıcı, 2010, 17).

Rusya, 1993 yılının ortalarında ekonomik bir yıkım yaşamıştır. Bu yıkım Gorbaçov döneminin yarım yamalak önlemlerinin etkisizliğinin bir sonucuydu. Yeltsin yönetimi ise bu ekonomik bunalımı ekonomik yıkıma dönüştürmüştür. 90'lı yılların başında medyada ekonomik krize mucizevi bir çözüm olarak özelleştirme kampanyası başlatılmış, özelleştirmeden kuşku duyanlara söz hakkı dahi tanınmamıştır. Devlet işletmeleri bono yutturmacasıyla piyasa değerinin % 10 değerine satılmıştır. Bu dönemde sanayi üretimi yarı yarıya azalmış, üretimin teknolojik düzeyi düşmüş, özelleştirmeler piyasada rekabeti sağlamak yerine tüketiciyi sömüren denetimsiz tekeller yaratmıştır (Kagarlitski, 1996, 86-87).

---

¹⁵ Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ülkelerinin bir araya gelerek ekonomik amaçlı olarak 10 Ekim 1997 yılında kurmuş oldukları örgüttür. İsmi bu ülke adlarının baş harfinden almıştır.

1999' un sonunda yapmış olduğu “Rusya Binyılın Eşiğinde” başlıklı konuşmasında Putin, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik-toplumsal durumu şu verilerle aktarıyor: “Ülkemizin milli geliri 1990' larda neredeyse yarı yarıya azaldı. 1998 krizinin ardından, kişi başına milli gelir 3500 dolara düştü ve bu G7 devletleri ortalamasından beş kat daha az. Rus ekonomisinin yapısı değişti ve kilit sektörler petrol, enerji mühendisliği ve metalurji oldu. Bunlar milli gelirin yüzde 15' ine, genel sanai çıktısının yüzde 50' sine, ihracatın ise yüzde 70' ine tekabül ediyor. Reel sektörlerde verimlilik büyük bir düşüş yaşadı. Hammadde ve elektrik üretiminde dünya ortalamasının üzerinde, ama diğer sektörlerde durum ABD ortalamasının yüzde 20-24'ü kadar. Makine ve ekipmanımızın yüzde 70'i on yaşından büyük ve bu, gelişmiş ülkelerdeki rakamın iki katından fazla. Bunlar, ulusal yatırımların, özellikle de reel sektörler için giderek düşmesinin sonucu. Yabancı yatırımcılar da, Rus sanayisinin gelişmesine katkıda bulunmak için acele ediyor sayılmazlar” (Mikail, 2007,15).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 10 yıl geçtikten sonra devlet işletmelerinin dörtte üçünün yolsuzluklara sahne olan özelleştirme kampanyaları ile tamamen ya da kısmen özel yatırımcılara devredilmiş olduğu görülmüştür (Montaigne, 2001, 52). 2000 yılında göreve geldiğinde, işadamlarını kanunlara uyma ve vergilerini ödemeleri konusunda uyaran Putin, 2002' de bu tutumunu sertleştirmiştir. “Sermaye etkisini iktidara dayatanlar bir sınıf gibi davranmaktan vazgeçsinler” diyerek siyasete bulaşan işadamlarına gözdağı veren Putin, ilk olarak otomotiv ve medya patronu Berezovski ve zimmetine para geçirmekle suçlanan Gusinski'yi sınır dışı ederek cezalandırmış, daha sonra ise oligarklar'ı “evcilleştirme” hareketini, Khodorkovsky'nin tutuklanması ve Sibneft'in patronu Abramovich hakkında soruşturma açılması ile devam ettirmiştir. Putin'in KGB'yi de yanına alarak dört koldan sindirmeye çalıştığı “oligarklar”ın mazisi, Sovyetler Birliği'nin çöküş dönemlerine dayanıyor. Sovyetler Birliği'nin uyguladığı planlı devlet ekonomisinden kapitalizme geçişi sürecinde, 1991-1994 yılları arasında devlete ait 80 binin üzerinde işletme özelleştirilmiştir. Sovyet bürokrasisinin kilit noktalarında bulunan ve belirli ölçüde sermaye birikimi sağlayan isimler, yönetiminde oldukları kamu girişimlerine çok ucuz fiyatlara sahip olmuşlardır. Ayrıca hükümet, likidite sıkıntısına düşünce bu işadamlarından borç almış ve ödeyemeyince de büyük karlar getiren şirketler de bu

kişilerin üzerine geçirilmiş, böylece Rusya'da bir anda inanılmaz servete sahip bir kesim oluşmuş ve bu zenginlere “oligark” adı verilmiştir. Bugün Rusya'da kişi başına düşen milli gelir 2500 doların altındayken, sayıları 20' yi aşmayan yeni işadamlarının mal varlıkları milyar dolarları buluyor. Rusya'nın en güçlü adamları olarak da nitelenen oligarklar arasında Mikhail Khodorkovsky, Roman Abramovich, Boris Berezovsky, Vladimir Gusinsky, Oleg Deripaska, Vladimir Potanin, Andrei Melnichenko, VagitAlekperov, ViktorVekselberg ve Mikhail Fridman ilk sıralarda yer almaktadır. Bu isimler, ilk etapta petrol, gaz ve diğer madenleri ele geçirmiş, daha sonra ise, medya, bankacılık ve diğer sektörlere de el atmışlardır (Mikail, 2007, 134-135).

Rus ekonomisi Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından petrol ve gaz ihracına dayalı olarak düzelmeye başlamış, 2010-2011 yıllarında dünya petrol fiyatlarının artması ile de ekonomi canlanmıştır. Rus ekonomisi büyük oranda petrol, gaz ve diğer doğal kaynak ihracatına bağlı olmaya devam etmektedir (Nichol, 2012, 2). Rusya Federasyonu'nun ekonomisini düzeltmek için elinde bulundurduğu en büyük olanak sahip olduğu enerji kaynaklarıdır. Rusya Federasyonu, dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine (48 trilyon metre küp), ikinci büyük kömür rezervlerine (173 milyar ton) ve sekizinci büyük petrol rezervlerine (BP'ye göre 60 milyar, Yukos'a göre 100 milyar varil) sahiptir. Rusya Federasyonu, dünyanın en büyük doğalgaz ihracatçısı ve ikinci sıradaki petrol ihracatçısıdır. Aynı zamanda üçüncü en büyük enerji tüketicisidir. OPEC'e üye olmayışı dolayısıyla bağımsız hareket edebilen ve dünya petrol fiyatları üzerine etki edebilen büyük bir üreticidir (Sapmaz, 2008,124-125).

Geniş Sovyet toprakları ilk bakışta ülke tarımı için avantajlı bir durum gibi gözükür. Fakat tam aksine iklim şartları ve verimli sahaların azlığı ülkenin ciddi bir problemidir. Rusya'da verimli topraklar pek azdır. Kuzey bölgelerdeki verimli alanlar ise, yağış alıyorsa da yağış mevsimi çok kısa sürer. Ekonomi bu yüzden ABD ekonomisinden daha güçsüzdür ve bazı alanlarda ABD'ye bağımlıdır. Sovyet topraklarının sadece % 10' una yakın bir bölümü tarıma müsait durumdadır. Mevcut ekili alanlar, çayırliklar, otlaklar ve meyve-sebze bahçeleri ülkenin ancak % 27'sini örtbilmektedir. Ülkenin esas verimli bölgesi ortada olup, “Verimli Üçgen” şeklinde nitelenebilecek bir sahadır. Üçgenin tabanı St. Petersburg-Odesa hattı ve tepe noktası

Altay Dağlarıdır. Sibiry'a da küçük alanlar vardır. Başlıca tarım ürünleri arpa, çavdar, buğday, şekerpancarı, patates ve ayçiçeğidir (Mikail, 2007, 43).

Rusya ekonomisi büyük ölçüde petrol, doğalgaz ve madenlere bağımlıdır. Bu bağımlılık nedeniyle dünya piyasalarındaki değişmeler ve dalgalanmalar Rus ekonomisini oldukça etkilemektedir. Uluslararası piyasalarda petrolün ve doğalgazın fiyatı yükseldikçe ekonomideki büyüme hızlanmakta, fiyat düşüşlerinde ise ekonomi küçültmekte ve daralmaktadır (İzgi, 2008.315). Bu endüstrideki firmalar ya doğrudan ya da dolaylı olarak devlet kontrolü altındadır. *2010 verilerine göre Rusya'da tüm devlet gelirlerinin % 46 sı petrol ve doğalgaz gelirlerinden oluşmaktadır.* Küresel ekonomik kriz Rus ekonomisini ve finansal yapısını derinden etkilemiş, ve bir daralma yaratmıştır. Bunun en büyük nedeni Rus ekonomisinin petrol ve doğal kaynak ihracatına bağımlı olmasıdır. Küresel krizden önce Rusya güçlü bir ekonomik büyüme trendine girmiş, 1999-2008 yılları arasında Rus ekonomisi yıllık ortalama % 6.9 büyümüştür. Bu dönemdeki büyüme petrol fiyatlarının yükselmesinin bir sonucu olup, devlet gelirlerini artırarak finansal denge sağlamış bunun sonucunda da Putin ve Medvedev'e olan destek artmıştır. 2008' de petrol ve diğer mal fiyatlarının düşmesi ve bir takım iç krizler sonucu Rus ekonomisinde geriye dönüş başlamıştır. 2011 de petrol fiyatlarının tekrar yükselişe başlamasıyla ekonomi düzelmiştir (Nichol, 2012,22-24).

4.4.4. Ekonomik Arkaplanına İlişkin Genel Değerlendirme

Çarlıklar döneminde genellikle tarım ve küçük el sanatları ile orman ürünleri ihracına dayalı bir ekonomik yapı ağırlıktadır. Bu dönemde tamamen bir kır toplumu görüntüsü mevcut olup, Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında askeri açıdan olduğu gibi ekonomik açıdan da ciddi yoksunluklar içerisinde olan bir ekonomik görünüm mevcuttur.

Sovyet sistemi, ekonominin evrensel kurallarını saymaması, piyasanın uzun süre karşı konulması mümkün olmayan arz ve talep güçlerine karşı direnmesi; en önemlisi, teşebbüs hürriyetini tanımaması sebebiyle ayakta duramamıştır. Buna karşılık, hür teşebbüs ortamını hazırlayan çabalar beklenmedik bir şekilde bu sistemin sonunu getirmiştir. Bu paradoks bize *“teşebbüs özgürlüğünün olmadığı bir*

ekonominin ayakta kalması ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamanın mümkün olmadığı” dersini vermektedir. Dünyayı cennete çevirmek gibi çok büyük iddialarla ortaya çıkan Sovyet sosyalist sistemi, büyük bir fiyasko ile sonuçlanmış, geride tarihte emsali görülmemiş bir şekilde tam bir ekonomik, sosyal ve kültürel enkaz bırakmıştır. Çöküş sonrası eski Sovyet toplumları, dünya ile entegre olma yolunda her şeye sıfır noktasından başlama mecburiyetinde kalmışlardır (Özsoy, 2006, 187).

Sovyet ekonomisinin asıl şaşırtan özelliği, kapitalist dünyanın ekonomik gelişme için kaçınılmaz gördüğü birçok riski ve özendirici öğeyi hiç dikkate almadığı halde, pekala iyi işleridir. Sovyetler Birliği dünyanın en büyük ikinci ekonomisini kurmuştur ve savaş sonrası döneminde, başlıca rakibi olan ABD’den daha hızlı büyümüştür. Sanayi verimi iki kat daha hızlı artmıştır. Büyük bir işsizlik varsa da, Batılı anlamda işsizlik yoktur. Yiyecek kıtlığı vardır, ama açlık yoktur. Batılı standartlara göre konut yapısı düşük niteliktedir, ama ucuzdur ve kalitesi de giderek düzelmektedir. Kusurları olsa da, bütün ülke çapındaki parasız eğitim ve sağlık hizmeti sistemleri, Sovyetler Birliği kadar geniş alanı ve yakın tarihte iki kez tümüyle yıkım görmüş bir ülke için azımsanmayacak denli başarılıdır. Birçok kilit alanda Sovyetler Birliği teknolojisiyle lider durumda olmuştur. Uzaydaki başarıları herkesçe bilinmektedir ve hiç kuşkusuz bu başarı, ekonomiye nasıl bir yük getirdiğine bakmadan, devletin savunma kapasitesini Amerika Birleşik Devletleri’yle (ABD) başa baş götürme kararlılığına bağlıdır. Ülkenin kendi coğrafyası ve iklimiyle en ücra köşelerini bile ele geçirip işletme kararlılığı, nükleer enerjiyle çalışan buzkıranların, kutup tipi konut yapımının ve dünyanın en güçlü lokomotiflerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Buna karşılık, Sovyet ekonomisinin başarısızlıkları hemen göze batmaktadır. Yiyecek maddeleri için uzayan kuyruklar, tüketim mallarının bulunmasında her zaman duyulan sıkıntı ve bedensel işlerde çalışmakta olan insanların yüksek sayısı apaçık görülen şeylerdir (Walker,1989, 116-117).

1917-1985 dönemi, Sovyetler Birliği için merkezi planlama mekanizmasına dayalı bir toplumsal ve ekonomik örgütlenme biçiminde ortaya çıkmış, 1990’lı yıllardan itibaren ekonomik ve toplumsal piyasa ekonomisine göre biçimlenmiştir. 1917 -1985 dönemi özellikleri itibari ile hakim üretim ilişkisinin merkezi planlamaya dayalı olduğu bir yapıdadır. 1985-1991 döneminde merkezi planlamanın devam etmesine karşın perestroika ile başlayan reform sürecinde piyasa ilişkileri artarak

piyasa ekonomisinin hakim olmasına olan eğilimi arttırmıştır. Bu döneme damgasını vuran piyasa sosyalizmi anlayışı, asıl olarak piyasa kategorilerinin ekonomik ve toplumsal yapı içindeki ağırlığını artırarak kapitalist üretim ilişkilerinin yerleştirilmesi şeklinde bir aşama olarak değerlendirilmektedir. 1992 yılı sonrasındaki süreçte ise, kapitalist üretim ilişkilerini yerleştirmede uygulanan yapısal uyum ve istikrar politikaları, kapitalist sistemin kriz koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan neo-liberal politikalarla biçimlenmiştir. Bu yönü ile birçok gelişmekte olan ülke için geçerli olan bu durum Rusya için de gerçekleşmiştir (İzgi, 2008, 308). Yeltsin döneminde enerji sektörü de dahil olmak üzere önemli miktarda kamu işletmesi özelleştirilmiş, Putin ise siyasi ve ekonomik amaçlarla stratejik sektörlerde tekrar devletleştirmeyi amaçlamıştır.

Özellikle iktidarının ikinci döneminde bir yandan gaz ve petrol şirketlerinde önemli hisselerine sahip olanları hisse satışına zorlayarak bu şirketlerdeki devlet kontrolünü arttıran Putin, diğer yandan da otomobil ve uçak üretimi, gemi yapımı, nükleer enerji, elmas gibi sektörlerde devlete ait büyük şirketler kurmuştur. Enerji sektörü dışında havacılık, makine üretimi, madencilik gibi stratejik öneme sahip diğer sektörlerde de devlet kontrollü şirketlerin kurulması, bu sektörlerdeki özel işletmelerde geniş oranda hisse elde edilmesi ya da bu özel işletmelerin iktidara yakın işadamlarının kontrolü altında birleştirilmesi yoluna gidilmiştir (Yapıcı, 2010, 81,107).

4.5. Toplumsal Arkaplan

Bu alt başlıkta Rusya Federasyonu' nun toplumsal arkaplanı: 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan “Çarlıklar Dönemi”, 1917-1991 yılları arasında kapsayan “Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde sınıflandırılarak kısaca açıklanmıştır.

4.5.1. Çarlıklar Dönemi

Rus devleti içinde knezlerden sonra en nüfuzlu zümre “boyarlar” olup, Boyar adı asil ailelerden meydana gelen büyük arazi sahiplerine verilirdi. Kiyev Rusyası devrinde her bir Rus Knezliğinin kendi boyarları, yani aristokrat aileleri vardı. Bunlar siyasi ve ekonomik hayatta nüfuz sahibiydiler. Özellikle “Veçe” geleneğinin

muhafaza edildiği eski Rus şehirlerinde boyarlar idareyi ellerinde tutmaktaydılar (Kurat, 2010,129).

Çar Büyük Petro birçok alanda yapmış olduğu reformların neticesinde, Avrupa kültür ve ilim müesseselerini örnek alarak Rusya’da da benzer müesseseler meydana getirmiştir. 1721 de kurmuş olduğu “İlimler Akademisi”ne üye olacak yeterli Rus bilgin bulunamadığından devlet hazinesinden para ayırarak Avrupa’dan bilginler getirmiştir. Rusya’da bilimin gelişiminde İlimler Akademisinin önemi büyük olmuş ve buradan farklı alanlarda bilginler yetişmiştir. (Kurat, 2010, 335,442).

XIX. yüzyıl ortalarında Alman Felsefesi ve Avrupa’da müspet ilimlerin, Darwinizm ve materyalist görüşün ilerlemesi neticesinde Rusya’da yeni fikir akımları gelişmeye başlamıştır. Bunlardan en mühimi ise “Nihilizm”dir. Nihilizm akımını savunanlar; mevcut olan her şeyi; idari sistemini, ahlak telakkilerini top yekün red etmek ve hiçbir şey tanımamak (nihil: hiçbir şey anlamına gelmektedir) düsturunu esas almışlardır. Onlara göre pozitif bilimler dışındaki her şey faydasızdır. Siyasi alanda kendilerini sosyalist sanan nihilistler, Rusya’da hürriyet fikirlerini yaymanın, yeni ve adil bir sistem kurmanın ancak Çarlık mutlakiyetinin devrilmesiyle mümkün olacağına inanmışlardır. Rusya’da sosyalizm kurulması için Avrupa’daki en sol fikirleri Rusya’da geliştirmeye çalışan Nihilist akım, Rus sosyalizminin zeminini hazırlamış ve sonraları bu akımın temsilcileri tarafından Marksist ideolojinin temelleri atılmıştır (Kurat, 2010, 342-343).

4.5.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Bir zamanların resmi inançları, bugün mezartaşlarında şu yazılar bulunan uzun bir ölümler listesini oluşturmaktadırlar. “Sovyet Enternasyonalizmi”, “diyalektik materyalizm”, “demokratik merkeziyetçilik”, “Komünist Parti’nin öncü rolü. Bunların yerini dolduracak hiçbir şey çıkmamıştır henüz; karşıtları olarak algılanan demokrasi, kapitalizm ve uygarlık kavramlarına belirsiz ve kimi zaman yüzeysel bir bağlılık hariç tabi. Bu bağlılığı da ancak sınırlı sayıda insan paylaşmaktadır. Henüz derinlere kök salmış değildir. Şu anda dinsel ya da din dışı olsun zeki ve kararlı bir liderin yönlendirebileceği hiçbir inanç hareketi yoktur. Rusya’da, insanlar artık ideolojilere kuşkuyla bakmaktadırlar. Yakın tarih halkın büyük bir bölümü tarafından reddedildiğinden yeniden canlandırabilecek pek bir gelenek ya da adet

bulunmamakta, daha eski geleneklerde ancak uzaktan hatırlanmaktadır. Giderek aktif hale gelmesine karşın Rus Ortodoks Kilisesi, eskiden devlete bağımlı olduğu için kuşku uyandıran konumdadır. Anayasal otorite, reformcu aydınların pek çoğundan kabul görmekte; ama değerleri temelde Batı'dan alınma olduğundan halk tarafından derin bir biçimde paylaşılmamaktadır (Yergin ve Gustafson, 1994, 48).

SSCB döneminde farklı etnik ve dinsel özelliklere sahip milletler arasında karma evliliklerin yapılması ve bu karma evliliklerden doğan çocukların farklı kimlikler yansıtmaları bugünkü Rusya'da yapılan etnocoğrafya ve dinler coğrafyası çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Fakat yalın bir gerçek varsa o da Sovyet döneminde etno karışık evliliklerin sürekli artış göstermesi gerçeğidir. Örneğin 1959 yılında 5,2 milyon olan etnokarışık evliliklerin sayısı 1970' te 7,9 milyona 1979'da 9,9 milyona ve 1989' da 12,8 milyona ulaşmış olması dikkat çekicidir. Bir başka anlatımla 1959' da ailelerin sadece % 10' u etnokarışık aileler grubunda yer alırken 1989 yılında bu oran % 17,5'e yükselmiştir (O.D.Komarova, Akt: Atasoy, 2011, 40).

Sovyet toplumunda uzmanlaşmış emeğin değeri pek bilinmemiştir. SSCB'nin bir işçi devleti olması nedeniyle, vasıfsız bir işçi bir mühendise göre daha fazla güvendedi. Yüksek eğitim olanaklarından yararlanmak kolay olmasına karşın, vasıflı profesyonellerin kazancı acınacak kadar düşüktü. Devlet ile entelijensiya arasında sanki gizli bir anlaşma var gibiydi. Entelijensiya'nın rahatı yerindeydi, madene inmek, ağır yük taşımak zorunda değillerdi, bu yüzden de devlete minnettar olmalıydılar. Vasıfsız emek kültü toplumun eğitilmiş kesimi için can sıkıcıydı. Teknokratlar, bilim insanları, sanat işçileri, hatta uzman işçiler kendilerini sınırlandırılmış hissediyorlar, emeklerinin karşılığını alamadıklarına inanıyorlardı. Batı'daki meslektaşlarının ne kazandığının farkındaydılar ve kendi niteliklerinin daha düşük olmadığını düşünüyor, kazançlarının Batı'daki meslektaşlarıyla aynı düzeyde olmasını istiyorlardı. Özgürlük gereksinimi, toplumsal kısıtlanmışlık duygusu ve muhalefet geleneği, 1980' lerin sonunda entelijensiyayı önce reformist daha sonra da anti komünist gelenekleri desteklemeye itmiştir (Kagarlitsky, 1996, 115-116).

Sovyetler Birliği Dönemiyle ilgili; Sovyet sosyologları L. Gordon ve E.V. Koyocov, bu dönemin "ilerleme, geriliğin aşılması, halkın enerjisinin ve coşkusunun yükselmesi ile düşüş, duraklama, kitlesel terör, sosyal yaşamın olağan temellerinin

yıkılması gibi süreçlerin bir karışımını” doğurduğunu, “emeğin devlet tarafından destelenen tek bir disipline boyun eğdiği, devletin vatandaşlarına belli bir sosyal korumayı sağladığı, işsizliğin olmadığı, çalışmanın mümkün ve zorunlu olduğu, zorunlu sosyal ve kültürel nimetlerden şöyle veya böyle eşit bir minimum pay aldıkları, emeklerinin ve toplum için yerine getirdikleri hizmetlerin ve kişinin toplumsal durumunun sonuçlarına uygun olarak diğer nimetleri elde ettiklerini yazmışlardır (Kagarlitski, 2008, 21).

Sovyet döneminde Sosyalist Enternasyonal ve erilmek istenilen kültürel ve etnik farklılaşmalar başarıya ulaşamamış ve hem “Birleşik Sovyet Ulusu” modeli yaratılamamış, hem de “Homo Sovietus” kalıbı, tek tipli birey profili, ulusal etnik gömleği içinde oturtulamamıştır. Postsovyet döneminde “kimlik krizinin” aşılıp “asli kökene dönüş” eğilimlerin ortaya çıkması ile tüm Rusya’da etnik milliyetçilik ve köklere dönüş arayışları yaygınlaşmıştır. Bu “etnik kimlik patlama” dönemi, kimlik krizinden çıkmış millet ve azınlıkların kendi özünü, kendi etno-politik kimliğini yeniden keşfetmeleri dönemi olarak da adlandırılmaktadır (Atasoy, 2011, 48). Carr, (2007, 17) Rusya’daki değişimi çok güzel özetliyor. “30 yıl içinde ancak yarısı okuma- yazma bilen ilkel bir köylüler topluluğuyla başlayıp SSCB’yi dünyanın ikinci sanayi ülkesi ve en ileri derecedeki teknolojik gelişmelerden bazılarının lideri konumuna getiren bu seferberliğin başarısı, belki de Rus devriminin en önemli icraatlarında biri olmuştur. Bu başarı yalnızca maddi açıdan değerlendirilmelidir. Yarım yüzyıllık bir süreç içerisinde neredeyse yüzde 80’den fazlası köylü olan nüfusun yerini yüzde 60’ı kentlerde yaşayan bir nüfus, okuma – yazma eksikliğinin yerini de yüksek bir genel eğitim standardı almış; sosyal hizmetler oluşturulmuş; ekonominin üvey çocuğu, ya da sorun yaratan çocuğu, olarak kalan tarımda bile ekimin yaygın aracı olan sabanın yerini traktör almıştır. Değişim sürecinde Rus halkına çektirilen eziyetleri ve dehşeti azımsamak ya da göz ardı etmek ise yanlış olur”. Bazı yönleriyle SSCB gerçekten de geri kalmış bir tarım toplumuna çağ atlatmıştır.

SSCB tarihinde çok önemli bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Gerçekleşen kentleşme, toplumsal ve kültürel alanda güçlü bir etkide bulunmaya başlamış, ağırlıklı kırsal bir toplumdaki esas olarak kentsel bir topluma hızlandırılmış geçişin yaşandığı bir sırada, her iki toplum türünün iç içe geçtiği bir evre yaşanmıştır.

Sıklıkla birbiriyle bağdaşmayan bu iki toplum, patlayıcı bir karışım halinde bir arada yaşamış ve aralarındaki tarihsel mesafe önemini korumuştur. SSCB, “yarı kentli” olmuş, hiç de yumuşak bir süreç olmayan kentleşme, Rus tarihinde 20. Yüzyılın en önemli yeniliği olmuş ve bu süreç altmışlı yılların ortalarına gelindiğinde tamamlanmıştır (Lewin, 2009, 256-257).

Toplumsal değişim, 1917 Ekim Devriminden çok önce başlamış olan Rus toplumunun modernleşmesi sürecinin temelindeki mantığıyla uyum içerisinde ortaya çıkmıştır. Doğallıkla bir serbest piyasa ekonomisi ve parlamenter demokrasi yönünde seyretmekte olan bu süreç tarihin yasalarının hareketini hızlandırmaya ve sınıfsız bir topluma öncülük etmeye çalışan Lenin ve Stalin tarafından kesintiye uğratılmıştır. Başka yerlerde olduğu gibi SSCB’ de de sanayileşme ülkenin toplumsal temelinde köklü bir değişiklik yaratmış, köylü bir ulusu şehirli, eğitilmiş ve çeşitlilik taşıyan bir topluma çevirmiştir. Gelgelelim bu işlevsel çeşitlilik, özerklik batıda olduğu gibi başarıyla gelişme açısından temel bir önem taşıdığı halde, SB’deki toplumsal yaşamın farklı alanlarında herhangi bir özerklik doğurmamıştır. Ekonomi, kültür ve sivil toplum, biricik meşruiyet kaynağı totaliter bir ideoloji olan tek bir partinin egemenliği altında boğulmuştur (Aktaş ve Okyay 1995, 127).

4.5.3. Rusya Federasyonu Dönemi

Komünizmin çöküşü ve Sovyet imparatorluğunun dağılışından sonra Ruslar, kendilerini ideolojik bir boşlukta bulmuşlardır. Eski, yapay ulus fikri yıkılmış, yerine yeni bir düşünce ikâme edilememiştir. Sovyetlerin inşâ ettiği (etmeye çalıştığı) “homo sovieticus” insan ve ulus tipi reel dünyadan çok farklı olup, yeni Rusya’nın koşulları için anlamını yitirmiştir. Rus Federasyonu’nda kimlik sorunu, 1990’larda dinsel, kültürel, etnik vb. gibi kimlikler yanında ulusal kimliklerin yeniden gün yüzüne çıkmasıyla giderek farklı bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Kimileri demokratik yollarla kimliklerini elde etmeye çalışırken Çeçenistan’da olduğu gibi kimlik mücadelesinin farklı mahiyet aldığı yerlerde vardır. Ülkenin toplumsal gerçeklikleriyle uyumlu yeni bir ulusal ülküye ihtiyacı olduğu açıktı ve bunun, özellikle Rus halkını saran psikolojik bunalımla savaşta önemli bir araç olacağı düşünülüyordu. Halkın karamsarlığı ve toplumsal duyarsızlık, ulusal güven hissini tatminsizliğinden kaynaklanıyordu. SSCB döneminde blokta yer alan Moldova,

Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Baltık cumhuriyetlerinin, Ukrayna ve Belarus gibi Slav menşeli cumhuriyetlerin, Çarlık Rusya'sının sömürgeciliğinden miras kalan Orta Asya devletlerinin ayrılması olağanüstü bir durumdur. Bu gelişmeler neticesinde kimliği belirsiz ve gelecekte kaygılı, budanmış bir Rusya doğmuştur. Yeni Rusya, güçlü devlet iddiasını sürdürmekle birlikte onunla mütenasip güç birliği sağlanamamıştır. Bunun için en elzem olan şey, devletin yaratacağı bir ulus olmuştur (Taştan, 2012, 3).

Rusya 1991-1993 yılları arasında yapılandırılmış olup, bu yapılanmada Sovyetler Birliği'nin 1977 Anayasası esas alınmıştır. Rusya Anayasasında, çoğulcu demokrasilerde olduğu gibi kişi hak ve özgürlüklerine önem verilmiş, liberal ekonomi benimsenmiş, özel mülkiyet devlet güvencesi altına alınmıştır (Gözübüyük, 2003, 55). Tocqueville'den bu yana siyaset bilimciler demokrasinin püf noktasının sivil toplumun özerkliği olduğunu savunmaktadırlar. Bağımsız girişimler, kiliseler, dernekler, kulüpler, eğitim kurumları ve medya demokrasiyi üretmek üzere birbirleriyle ve devletle etkileşirler. Çoğulculuk yoksa demokrasi de yoktur. Ancak Sovyet sisteminin püf noktası, sivil toplumun devlet tarafından ezilmesiydi. Hiçbir şey özerk olamazdı; toplumdaki her şey sıkı devlet kontrolü altında olmalıydı. Komünist sistem kasıtlı olarak sivil toplumu ezmişti. Rusya Federasyonu'nda başlangıçta birçok sivil oluşum ortaya çıkmış ancak çok geçmeden Putin ile birlikte sıkı denetime tabi tutulmuşlardır (Roskin, 2009, 363).

Rusya Federasyonu'nda yeni kuşak için Stalin, Korkunç İvan ya da Büyük İskender kadar uzaklarda kalmış bir tarihsel figürdür. Brejnev, Kırmızı Başlıklı Kız gibi çocukluktan kalma bir halk masalıdır. Liberalizm, sevimsiz bürokratlar ve resmi propagandacılar tarafından savunulan sıkıcı bir resmi öğretilerdir. Marksizm, çevredeki herşeyin neden böyle karmakarışık olduğunu açıklamaya yarayan, yarı yasaklanmış bir Batı öğretisidir (Kagarlitsky, 1996, 115-121).

Rusya Federasyonu topraklarında yaşayan çeşitli etnik kökenden insanların önemli bir bölümü ortak bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. SSBC döneminde zorlarsa ortak bir Sovyet kültürü yaratılmaya çalışılmış, kısmende olsa başarılı olunmuştur. Sanıldığı aksine farklı etnik kökenden gelen insanlar, kendi atalarını ciddi anlamda bir kültürel asimilasyona ve baskıya maruz bırakan, Rus halkına karşı

kin beslememektedir. Çeçenler ve Tatarlar dışında ciddi manada bağımsızlık talebinde olan halk yoktur. Halkın önemli bir bölümünün bir arada yaşamaya alışmış olmasına karşın, Federal Devlet etnik farklılıkları önemli bir tehdit olarak algılamaktadır

Rusya'da, reforme edilmemiş sağlık sistemi, sağlıksız yaşam biçimi, düşük yerli ve yabancı yatırım, yüksek suç oranı ve rüşvet önemli sorunlardandır (Nichol, 2012,2). Rus toplumu baş aşağı olmuş durumdadır. Eski kademeleri ve öncelikleri karmakarışık bir hale gelmiştir. Bunun yanı sıra önceki gelir dağılımı da değişmiştir. Yüksek statülü profesyoneller (parti kadroları, subaylar, bilim adamları, akademisyenler) prestij kaybederken, önceden düşük statüde ya da yer altında olan profesyoneller (dükkan sahipleri, tüccarlar, borsa komisyoncuları) ve yasa dışı işlerle uğraşanlar yeni servetlerinin tadını çıkarmakta, hatta bununla böbürlenmektedirler (Yergin ve Gustafson, 1994, 130).

Sovyet toplumunda kalifiye emeğe yüksek değer verilmemiştir. Sovyetler Birliği'nin bir işçi devleti olduğu, kalifiye olmayan herhangi bir işçinin kendisini herhangi bir mühendisten daha rahat ve iyi hissetmesinden anlaşılıyordu. Yüksek eğitim son derece ulaşılabılırdi, ancak uzmanların maaşları utarılacak kadar düşüktü, Devlet aydınlara şöyle diyordu: Rahatın ayrıcalığına sahipsiniz, yük taşımak zorunda değilsiniz, madene inmeniz gerekmiyor, bundan dolayı sizin de şükran borcunuz var. Nitelikli olmayan emek kültürü, toplumun eğitilmiş kesimini rahatsız etmiş, teknokratlar, bilim adamları, sanatçılar, hatta yüksek nitelikli işçiler dahi kendilerini hakları yenmiş olarak hissetmişlerdir. Bu insanlar Batı'daki meslektaşlarının ücretlerinin ne düzeyde olduğunu çok iyi biliyorlardı. Doğru ya da yanlış, bu insanlar mesleki bilgilerinin daha düşük olmadığına, doğal olarak maaşlarının da Batılı meslektaşları kadar olması gerektiğine inanıyorlardı (Kagarlitski, 2008, 72-73).

Toplumun küçük bir zengin grup ve çoğunluğu teşkil eden ve dar gelirli vatandaşların oluşturduğu büyük grup olarak ikiye bölünmesi, fukaralık seviyesinin altında yaşayan vatandaş sayısındaki artış ve işsizliğin çoğalması, sosyal alanda Rusya'nın milli güvenliği için bir tehdit oluşturmaktadır. Sağlık ve sosyal güvenlik sistemindeki kriz, alkol tüketiminin ve uyuşturucu kullanımının artması milletin fiziki sağlığını tehdit etmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu derin sosyal krizin

sonuçları, ülkedeki doğum oranı ve ortalama ömürde görülen dramatik düşüş, toplumun demografik ve sosyal yapısındaki bozulma, endüstrideki gelişmenin temelini teşkil eden iş gücü kaynaklarındaki azalma, toplumun temel unsuru olan ailedeki zayıflama ve nüfusun manevi, ahlaki ve yaratıcı potansiyelinde müşahade edilen düşüştür (Brown, 2001,216). Rusya’da, reforme edilmemiş sağlık sistemi, sağlıksız yaşam biçimi, düşük yerli ve yabancı yatırım, yüksek suç oranı ve rüşvet önemli sorunlardır (Nichol, 2012,2).

Rusya Bilimler Akademisi tebliğinde ”Rusya toplumunun mülkiyet bazında hipertrofik şekilde yaşanan ayrışmanın, yolsuzluğun, örgütlü suçun ve dışa bağımlılığın temelinde oluşmuş bir toplum görünümünde olduğunu, bu durumun sosyoekonomik yönden bir adım bile ileri gidiş değil, tam tersine ülkenin iki yüz yıl öncesine, ilkel “vahşi kapitalizm” çağına dönmesi anlamına geldiğini” vurgulamaktadır (Kagarlitski, 2008, 59). Yolsuzluklarla mücadele, bugünün Rusya’sında en önemli gündem maddelerinden birisi olmayı sürdürmektedir. Yargıda, poliste, gümrükte hatta ve hatta eğitim kurumlarındaki birçok işinizi rüşvet vererek kolaylıkla çözebilirsiniz. Alkollü araç kullanmanın çok ağır müeyyidelere bağlanmış olduğu ülkede, alkol kullanımının çok yaygın olmasına karşın, alkol kullanımı nedeniyle hakkında işlem yapılan sürücü çok azdır. Bunun nedeni böyle bir durumunuzu gören trafik polisinin evraklarınızı istemeden önce size ödemeniz gereken rüşvet miktarını hatırlatmasıdır. Devlet mülkiyetinin esas olduğu komünist sistemden liberal ekonomiye geçişte, devlet mallarının ya yok pahasına mülk edinilmesi, ya da yağmalanması sonucu büyük servet edinen ve oligark diye adlandırılan yeni zenginler, devlet görevlilerinin yasa dışı işlerini garipsememekte, hatta doğal karşılamaktadırlar. Özellikle büyükşehirlerdeki hayat pahalılığını ve maaşların azlığını rüşvete dayalı bu sistemin meşruiyeti olarak kabul etmektedirler. Mafya tipi yapılanmalar herkesim tarafından kabul görmektedir. Putin, iktidara geldiğinde bu çarpıklıkları ortadan kaldıracığına dair defalarca söz vermesine karşın, çok fazla mesafe katettiğini söylemek güçtür. Bu yolsuzluk ve düzensizliklerden rahatsız olanların ve bunu gündeme getirenlerin sayısı da oldukça az olmalı ki sesleri pek duyulmamaktadır.

1990 sonrasında Postsovyet döneminde eğitim ve sağlık kalitesinin düşmesi, işsizlik oranlarının artması, yoğun dış göçler, ebeveyn sorumluluğu ve aile

değerlerinin aşınması, toplum içindeki sosyal ilişkilerin bozulması, etnik ayrımcılık ve bazı yörelerdeki iç savaşlar, alkolizm sorunun çözülmemesi, halkın yoksullaşması ve demoralize olması gibi etkenler son çeyrek yüzyılda Rusya’da derinleşen ulusal demografik krizin hem hazırlayıcısı hem de tetikleyicisi olmuştur. (Atasoy, 2011, 32). Rusya Federasyonu’nda her 100 bin kişinin 800’ünün hapiste olması (dünyadaki en yüksek hapisteki insan oranı) ve yıllık 30.000 intihar eden kişi satışı; ülkedeki sosyal çöküntünün en çarpıcı örneklerindendir (Yılmaz, 2009, 83).

Postsovet döneminde Rusya’daki basın ve medyada çıkan reklamlar gençleri alkol ve sigara tüketimine çalışmadan kolay zengin olmaya, bahis oyunlarına ve kumar faaliyetlerine, hatta cinsel istismara teşvik etmektedir. Aşk ve aile, vatan ve bayrak, doğa ve çocuk sevgisi, çalışma ve hak edilen kazanç demode terimler olurken, haksız kazanç, pornografi, mafya, köşe dönmece, şantaj, cep telefonları ve modern otomobiller, eşcinsel ilişkiler ve cinsel fantaziler gençlerin yeni yaşam arayışları arasında en ön sıralarda yer almaktadır. Tüm bunların sonucunda düşük (abortus), kürtaj, boşanmalar, devlet yurtlarına bırakılan sahipsiz çocuklar, annesiz ve babasız büyüyen tek ebeveynli aileler artarken, evlenmeler ve doğumlar azalmaktadır (Atasoy, 2011, 168).

Her ülkede aile sosyal toplumun en küçük, ama en önemli çekirdek birimini oluşturmaktadır. Bu çekirdek birimdeki değişimlerin er ya da geç tüm sosyal kuşakları ve tüm ulusu etkileyeceği ortadadır. Rusya genelinde nikahsız aile birlikteliklerinin artması bir yandan demode olan aile kurumunun sosyalist dönemde ne kadar yıpratıldığını, ne kadar yaralandığını gösterir, diğer yandan ekonomik ve sosyal sarsıntıların eksik olmadığı postsosyalist geçiş döneminde çöken ahlak ilişkilerini ve erozyona uğrayan toplumsal değerleri yansıtmaktadır. Aile kurumundan kaçış, anne-baba sorumluluğunu kişisel kariyer ve rahat yaşam istekleri uğruna feda edildiğini gösterdiği gibi serbest piyasa ve rekabetçi kapitalizme uyum sağlayan toplum içindeki karşılıklı güvensizliği, aile ve çocuk sorumluluklarından kaçışı, dahası bir toplumsal hastalık olarak yaygınlaşan bireyciliği ve bencilliği de göstermektedir (Atasoy, 2011, 176).

1990 sonrası Rusya’ında devletin çöküşü ve özelleştirme sonucu, yönetici sınıfı halini alan özel mülkiyet sahipleri meydana gelmişti. Bu sınıf, halka liberalizm değerlerini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Ancak bu süreç hala tamamlanmamıştır.

Siyasi kültürün değişimi çok yavaş gerçekleşmektedir. Rus toplumunda bağımlılık kültürü dominanttır. Rus halkı, devlet iktidarından kendi çıkarları hakkında düşünmesini beklemektedir. Onlar, sosyal eşitsizliği, adaletsizlik olarak değerlendirmektedir. Ekonomik durum kötüleştiğinde, sosyal uyuşmazlıkların ortaya çıkışında, karizmatik lider “vatan kurtarıcı” arayışına girer ve onun ülkeyi krizden çıkaracağına inanır. Dolayısıyla günümüz Rusya’sında bir kültürel uyuşmazlık yaşanmaktadır. Buda ülkede siyasi kriz ve uyuşmazlıkların esasını teşkil eder. Toplum ve elit arasında değerler çatışması mevcuttur. Nüfusun çoğunluğunun değer anlayışı farklı, yönetici elitin farklıdır (Hekimoğlu,2007, 89).

Putin’ de tabii halefleri olduğu Stalin ve I. Petro gibi dinin kitleler üzerindeki etkisinin farkındadır. I. Petro, ülkesindeki geri kalmışlığın temel nedenlerinden biri olarak dini görmesine karşılık imparatorluk inşasında sık sık Rus Ortodoks Kilisesi’ni kullanmıştır. Stalin de, II. Dünya Savaşı sırasında kitlelerin desteğini kazanmak amacıyla dine müracaat etmiştir. Putin uluslaşmadan ziyade Rus devletini birleştirici bir araç olarak Ortodoksluğu¹⁶ kullanmak istemiş ve yakın çevrede Rus devletinin konumunu pekiştirmek için ondan faydalanmıştır. Bu temayül, çoğunlukla ihtiyatlı bir biçimde ifade edilmiş; Putin ve yönetiminin öne çıkan mesajlarından biri olmamıştır. Putin’e göre demokratik toplumlarda olduğu gibi kilise-devlet ayrılığı ve dinsel özgürlük esastır. Dinsel meselelerde Putin bir üçüncü yol önerir. Ona göre bireyler, dinsel inançlarını serbestçe ifade ve yerine getirebilme hakkına sahip olmalı, kilise de kendi alanının dışına çıkmamalıdır. Ancak bu özgürlüklerin bir bedeli vardır: devletin tespit ettiği ulusal normlardan sapan bireyler ve kilise üzerinde yaptırım gücü etkin bir biçimde devlete ait olacaktır (Admiral; Akt: Taştan, 2012, 112).

Rusya’da, 4 milyon insanın başlarını sokacakları bir çatıları bulunmamaktadır. Bu insanların çoğu göç etmek zorunda kalmış mültecilerdir. Rus nüfusunun yaklaşık % 30’unun, 40-45 milyon kişinin gelir seviyeleri asgari ücretin altındadır. Kaza, zehirlenme ve travmatik yaralanmalar sonucunda ölen Rusların

---

¹⁶ Sovyetler Birliğinin yıkılması sonucu kimlik sorunuyla karşı karşıya kalan Ruslar, bu boşluğu doldurmak için dine büyük önem vermişlerdir. Rus Ortodoks Kilisesi, Rus kimliğinin bir parçası haline gelmiş ve kendini hayatın her alanında göstermiştir. Ülke içindeki bazı konularda Kilise, arkasına devletin desteğini alırken devlet de Kiliseyi kendi politikasında bir araç olarak kullanmaktan çekinmemektedir (İzgi, 2008.327).

sayısı, bu yıl 300.000' i aşmıştır. Bu veri 1/100.000 oranla dünyadaki en yüksek oranlardan biridir ve hızla artmaktadır. Ortalamada her üç saatte pek çok insan, Kursk denizaltı felaketinde olduğu gibi doğal olmayan nedenlerden dolayı ölmektedir. Rusya'da ortalama ömür, sanayileşmiş ülkelerin yaklaşık 10 yıl altındadır. Rusya, dünyanın en fazla mahkum barındıran ülkesidir. Son birkaç yıldır Rusya, 20. yüzyılda sosyal devletin en mühim niteliği olan özgür, erişilebilir eğitim ve sağlık hizmetleri gibi en büyük sosyal kazançlardan mahrumdur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra 20 milyondan fazla etnik Rus, Rusya'nın dışında kalmıştır. Bunların birçoğu, bugün bağımsız olan eski Sovyet cumhuriyetlerindeki durumlarından memnun değildir ve Rusya'ya göç etmeyi istemektedirler. Aynı zamanda Rusya da giderek azalan nüfus ve doğum oranlarıyla başa çıkmak için göçmenlere muhtaçtır. Ancak bu isteklere tatminkâr bir cevap verilememektedir. Düzinelerce şehrin ve binlerce köyün kanalizasyon, altyapı sistemi yoktur. Sağlık altyapısının içinde bulunduğu Ortaçağ koşulları, tehlikeli hastalıklara kapı aralamaktadır. Hepatit virüsü yayılır ve AIDS vakaları artarken tüberküloz da epidemik oranlara ulaşmıştır (Taştan,2012, 30). Rusya'da bölgeler ve vatandaşlar arasında ciddi manada gelir dağılımı farklılıkları bulunmaktadır. Eğitim modern anlamda bir kaliteden yoksun olup, sağlık alanında teknoloji dünya standartlarının çok altındadır. Petrol fiyatlarının artmasıyla ekonomisi büyük oranda petrole dayalı olan ülkenin gelirleri ciddi manada artırmış; ancak bu halkın yaşamına çok fazla yansımamıştır.

Özetle; Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle meydana gelen hızlı toplumsal değişim Rus toplumunu derinden sarsmıştır. Bu dönemde baş gösteren kıtlık, açlıktan ölümler, intiharlar, alkol tüketiminin artışı ve mafyalaşma bu toplumun tarihinde unutulmayacak izler bırakmıştır. Sovyetlerin yıkılışından sonra Ruslar kendilerini yepyeni bir ortam içerisinde bulmuşlardır. Eski dostlar artık yeni düşmanlar haline gelmiş, Sovyet dönemi cumhuriyetlerin ayrılarak bağımsız ulus devletler haline dönüşmeleri sonucunda buralarda yaşayan Ruslar, istenmez hale gelmişler, aynı şekilde bu yeni cumhuriyetlerin vatandaşları da Rusya'da zorluklarla karşılaşmaya başlamışlardır. Rus halkı, yeni oluşturulan kapitalist sistemi kabul etmeyenlerle onlara muhalif olanlar, yani eskilerle yenilerin arasındaki çatışmaya tanıklık etmektedir. Rusya tarihi boyunca oluşturulamamış sivil toplum anlayışından

günümüzde de eser yoktur. Bu konuda gelecekle ilgili bir program da göze çarpmamaktadır. Sovyet döneminde öne çıkan değerler yerini paranın gücüne bırakmış, para kazanmak için her yola başvurulur hale gelmiştir. 1991'den itibaren yaşananlar Rus kültürünü de oldukça aşındırmıştır. Yepyeni bir medya anlayışıyla karşılaşan Rus halkı, kültürel anlamda, içinden çıkılmaz bir duruma düşmüştür (Canşen, 2011, 79).

“Zayıf bir devlet yapısının, despotik bir iktidardan
daha çok demokrasiye zararı olur
(Putin, Akt: Büyükakıncı, 2004,137).

5. RUSYA FEDERASYONU VE SİYASAL SİSTEM

Bu bölümde siyasal rejim kavramı ile Rusya Federasyonu’nda Yasama, Yürütme ve Yargı erklerinin oluşum ve görevleri açıklanmıştır. Çalışmada, erkler arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması için Rusya Federasyonu’nun kendine has federal yapısına değinilmiştir. Rusya Federasyonu’nun siyasal rejiminin iyi anlaşılabilmesi için Rusya’daki federal yapının iyi bilinmesi zorunluluğundan hareketle Rusya Federasyonu’nun federal yapısı ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Araştırmanın **ikinci ve üçüncü denenceleri**: “Rusya Federasyonu’ndaki merkezileşme eğilimi, SSCB dönemindeki eski politik gücü kazanma ve federe devletlerin bağımsızlık isteklerini törpüleme amacı taşımaktadır” “Rusya Federasyonu’nda yürütme organının aşırı güçlü oluşu, yasama ve yargı organlarının bağımsız görev yapmalarını zorlaştırmaktadır”; bu bölümde ele alınmıştır.

5.1. Siyasal Rejim Kavramı

Siyasal sistem aralarında karşılıklı ilişki bulunan çok sayıda unsurlardan meydana gelmiş karmaşık bir bütünü ifade eder. Bu bütün toplum üyelerinden gelen “istekler” ve “destekler” şeklinde kendini gösteren “girdiler” ile onların işlenmesi sonucunda ortaya çıkan siyasal kararlar ve uygulamalar, yani “çıktılar” yoluyla devamlı olarak faaliyet halindedir (Kapani, 2005,31). Birbirleri ile ilişkili olan yapılar siyasal sistemi oluştururlar. Bu yapıların her biri siyasal sistemin bir parçası veya rollerden oluşmuş bir alt sistem olarak ele alınabilirler. Böylece siyasal sistemlerin yapılardan ve onların da çeşitli rollerden oluştuğu kabul edilmektedir. Artık çeşitli roller çerçevesinde oluşan siyasal faaliyetlerin inceleyebilecek bir ölçüt geliştirilmiştir. Bunun için yapısal farklılaşma ve işlev türleri ölçüt olarak kullanılabilir. Alınan girdi işlevleri, kural yapma, kural uygulama ve kuralla ilişkin hüküm yürütmeye de hükümet işleri adını vermiştir” (Kalaycıoğlu,1984:34-35).

Kapsayıcı bir kavram olarak ele alındığı zaman siyasal rejim, siyasal kurumların ortaya çıkardığı bir bileşimi, ahenkli bir bütün oluşturmaları halini ifade eder. Böylece siyasal rejimler, iktidarın niteliğini, teşkilatlanmasını, el değiştirmesini ve meşruiyetini belirleyen siyasal kurumlar üzerine kurulmuştur. Siyasal rejimler, siyasal kurumlar ile tarihi, kültürel, coğrafi, dini, iktisadi gibi faktörlerin bütününe bağlıdır (Hazır, 2004, 132-133). Geniş anlamda siyasal rejim; belirli bir sosyal grupta, yönetenler- yönetilenler genel ayırımının aldığı şekle denir.” Çok geniş bir örüntüye sahip olan bu tanım yerine daha dar anlamda siyasal rejim, belirli bir dönemde, bir ülkenin birbirine bağlı ve düzenli kurumlarının bütünü olarak tanımlanabilir. Kaldı ki, pozitif anayasa hukuku da siyasal rejimi bu şekilde anlamaktır. Bir siyasal rejim hukuku, biçimi yanında işleyiş şekline göre de müşahade ve yorumlanmalıdır. Çünkü, çok kere uygulama açısından realite ile metin arasında bir ayrılma görülmektedir. Rejim demokratik olduğu halde, halkın demokrasi anlayışını benimseyecek, düzeyde bulunmadığı zaman, hukuki metin ile yürütme arasında, genellikle, farklı bir durum görülmektedir. Bir ayrılma, iktisadi ve kültürel yönlerden kuvvetli, yüksek bir düzeye erişmiş olan Batı demokrasisi devletlerinde, az gelişmiş ülkelerin aksine, görülmemektedir. İktisadi kalkınma sayesinde, bir nispi bolluk düzeyine yaklaşmakta olan Batı aleminde siyasal iktidar yürütmesini anayasaya ve siyasal oyunun koşullarına uygun olarak yapmaktadır. Bu nedenle, iktidarın faaliyetlerinden ötürü bir halk ihtilali, günümüz Batı demokrasisi devletleri için söz konusu edilemez (Çam, 1999, 125).

Siyasal rejimlerin Aristo tarafından yapılan “Monarşi, Aristokrasi ve Demokrasi” biçimindeki üçlü ayırımı uzun çağlar boyu bu konuda hakim olmuştur. Montesquieu bu ayırımı “Cumhuriyet, Monarşi, Despotluk” üçlüsüne sokmuştur. Günümüzde ise siyasal rejim denildiğinde hükümet rejimlerinin incelenmesi anlaşılmaktadır (Çam, 2002, 517). Tüm bu açıklamalar ışığında siyasal rejimi; yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin düzeyi, yönetilenlerin yönetime etki dereceleri ve yönetim kademelerinin birbirleriyle ilişkilerinin biçimi diye tanımlayabiliriz.

5.2. Rusya Federasyonu'nun Federal Yapısı

Federalizmin Rusya Federasyonu'nda bugünkü uygulama biçiminin iyi anlaşılması için tarihsel süreç içerisinde Rusya'da federalizmin gelişimine değinmekte yarar görmekteyiz. Bu bakımdan bu bölümde Rus Federalizmi incelenirken Çarlık Dönemi, Sovyetler Birliği Dönemi ve Rusya Federasyonu Dönemi olarak üç alt başlıkta ele alınmıştır. Her biri başlı başına bir çalışma konusu olabilecek bu alt başlıklardan Rusya Federasyonu Dönemi ayrıntısı ile ele alınmış, diğer dönemlere ise kısaca değinilmiştir.

5.2.1. Çarlık Dönemi

Çarlık dönemi Rusya'sı yayılmacı, dinin devlet işlerinde önemli bir yer tuttuğu merkeziyetçi bir yapıya sahip olmuştur (Çomak, 2006, 89). Mutlak bir otorite ile yönetilen ülkede federal yapılanmanın izleri de mevcuttur.

İmparatorluğa yeni katılan ya da fethedilen topluluklarla Çarlık yönetimi arasında imzalanan anlaşmalar Rus federalizminin kökeni olarak kabul edilmektedir. Bu anlaşmalarda merkez ile yerel bölgeler arasındaki güç dağılımını belirleyen şartlar dikkati çekmektedir. Çarlık döneminde bazı bölgelere kendi sorunlarını kendi araçlarıyla çözebilmeleri için bazı ayrıcalıklı yetkiler ve özerklikler de tanınmıştır (Kalkavan,2004,5).

1. Petro (Deli Petro) döneminde, özel reformlar benimsenerek, bozulmakta ve çökmekte olan Rus İmparatorluğu'nun kurtarılmasına çalışılmıştır (Kalkavan, 2004, 5). 1708 tarihli emirle İsveç idari yapılanmasından kopya edilen ve temel birimler olarak kabul edilen 8 adet Guberniya (Valilik) kurulmuştur. Moskova, Saint Petersburg, Arhangelgorod, Smolensk, Kazan, Azovsk, Sibiry ve Kiev'den oluşan Guberniyaların altında Provinsiyalar bunların da altında Uyezdlar yer almıştır (Karadağ, 2006, 30). Guberniyalara atanan valiler Petro'ya bağlı kişiler arasından seçilerek, bu valilere yasama, yürütme, ve yargı güçleri ile mali yetkiler verilmiş ve bu büyük bölgelerin tamamı onların kontrolüne bırakılmıştır (Kalkavan,2004,5). 1917 devrimi esnasında Guberniyaların sayısı 70'i aşmıştır (Karadağ, 2006, 30). Bu dönemde sekiz bölgeye Çar tarafından yasama, yürütme ve yargı gibi önemli devlet yetkilerinin verilmiş olması ve belirli oranda mali özerklik tanınması, dönem itibariyle önemli bir reform olarak algılanabilir. Ancak; bölge valilerinin çar

tarafından atanarak ona bağılı olarak görev yapıyor olmaları, çarların otoriter yapıları da göz önüne alındığında, bu bölgelerdeki yönetimleri özerk olarak nitelemeyi olanaksız kılmaktadır.

Lenin'e göre Rus İmparatorluğu'nun 1917'de parçalanmasını ve yıkılmasını doğuran etmenler arasında "ulusal sorun" önemli yer tutmaktadır. Çarlık Rusya'sının çok geniş topraklara ve kalabalık bir nüfusa sahip olması, ayrıca etnik ve dilsel birlikten yoksun olması yıkıma sebep olan önemli etkenlerdir. En önemli ulus olan Rus ulusu tek başına ülke topraklarının büyük bölümüne sahiptir; fakat nüfusu imparatorluk nüfusunun yarısına bile ulaşmamaktadır. Diğer halklar Rus ulusunun çevresinde, sınırlarda yaşamakta olup, birçok ulusun yan yana yaşıyor olması ciddi bir sorun teşkil etmiş, bu soruna Çarlık Rusya'sının bulduğu çözüm ise aşırı merkeziyetçilik politikası ve Rus olmayan halkların Ruslaştırılması olmuştur. Rus dili tek yönetsel ve resmi dil olarak empoze edilmiştir. Ancak bütün bu uygulamalar ulaşılmak istenen amaca ters sonuç doğurmuştur (Karaahmetli, 1976, 49). Çarlık Rusya'sında fethedilen yerlere sınırlı bir özerklik tanınarak Çarların otoriteleri hakim kılınmaya çalışılmış, ardından ise dil başta olmak üzere bazı argümanlar kullanılarak tek bir ulus oluşturulmaya çalışılmıştır. Rus tarihinin daha sonraki dönemlerinde de Rus Dili etrafında kenetlenmiş tek bir ulus oluşturma çabaları devam etmiş, ancak başarısız olunmuştur. Çarlık Rusya'sı döneminde; Valiliklerin (Guberniyalar) kurulması ve fethedilen yerlere merkeze ait bazı yetkilerin devredilmiş olması federal bir yapının izlerini taşısada bugünkü anlamda bir federal yapıdan söz etmek olanaksızdır.

5.2.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Şubat 1917 olayları yüzyılların otokratik monarşisine son vererek Rus Liberallerinin iktidara gelmesine neden olmuştur (Çam,2000,199-200). 1917 devrimi ile imparatorluk parçalandığı zaman Bolşevik yanlısı olmayan milliyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ancak Troçki tarafından yeniden örgütlenen Kızıl Ordu birlikleri bu bağımsızlık isteklerini etkisiz kılmış ve 1922 yılında da birlik sağlanabilmiştir. Bununla beraber bölgelerdeki milliyetçi istekleri tamamen sindirmek ve bu istekleri Marksist-Leninist doktrine uyumlu kılmak için Bolşevikler, kendisi de etnik Gürcü azınlığa mensup olan Stalin'i görevlendirmişlerdir. Bu

uyumlu kılma politikası ise federal bir yapıya geçişle gerçekleştirilmiştir (Teziç, 2001,130).

30 Aralık 1922 tarihinde imzalanan Birlik Antlaşması sonucunda 4 cumhuriyet ve 26 özerk bölgenin birleşmesiyle SSCB kurulmuştur (Kalkavan, 2004, 7). SSCB'nin temelini Ukrayna SSC, Rus SSFC, Beyaz Rusya SSC, Kafkazötesi SFSC oluşturmuştur (Karadağ, 2006, 43). Kurulan *yeni devlet her ne kadar federatif nitelikte olsa da, Marksist temeller üzerine kurulduğundan bu yapının devam etmesi düşünülemezdi*. Çünkü marksizme göre proleteryanın dayanışması ulusal duygular ve vatan sevgisi gibi kavramların önüne geçmeliydi. Zaten ilerleyen aşamada uluslar gerçeği yok olarak karar mekanizmaları tek merkezde toplanacaktı (Kalkavan, 2004,7). Ne var ki, Çarlığı yıkan Bolşevizm de Rus geçmişiyle organik bir bağa sahipti ve Çarlık Rusya'sının otoriter geleneğini devam ettirmişti. Ancak Bolşevik otoriterliğinde, Rus tarihi mirası ve Rus milli karakterinin etkilerinin yanı sıra hiç kuşkusuz ideolojiden kaynaklanan yapısal etkenlerde vardır (Nezihoğlu, 2007, 14).

Sovyet rejimi tekil-örgütlü toplum olarak tanımlanabilir. Çünkü tüm toplumsal etkinlikler tek bir emrin altındaki atanmış idareciler hiyerarşisi tarafından yürütülmektedir. Her vatandaş bir kamu hizmetlisidir. Günlük hayattaki herhangi bir olayda her bir vatandaş, aynı kurumsal yapının parçası olan birden fazla temsilciyle temas halindedir. Tüm bu temsilciler aynı kurumsal yapının parçalarıdır (Meyer, Akt: Yılmaz, 2006,337). Çarlık döneminde kurulup yaklaşık 200 yıl yaşayan Guberniyalar, 1927 yılı başlarında yerlerini yeni idari birimlere terk ederek tarih sahnesinden silinmişlerdir. Bu yeni idari birimler SSCB'nin 15 üyesinden en büyüğü olan RSSFC'nin (Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti) federatif yapısı içerisinde yer almışlar; fakat federe birim olma hakkını elde edememiş olan oblastlar ve kraylara dönüşmüşlerdir. 1990 sonrası Rusya Federasyonu içerisinde bu birimler anayasal eşitlik kazansalar da daha az haklara sahip federe birimler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Karadağ, 2006, 30,).

SSCB'nin ikinci Anayasası olan 1924 Anayasası 11 bölüm ve 72 maddeden oluşmuştur. Bu anayasaya göre Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (U.S.S.R.) yedi cumhuriyetten (Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kafkas Cumhuriyetleri) oluşmuş federal bir cumhuriyet haline gelmiştir. Federal Devletle Federe Devletlerin ilişkileri bakımından yeni

Anayasa Federal Devlete geniş yetkiler tanımıştır (Gürkan, 1964, 180). SSCB'nin üçüncü Anayasası; SSCB'yi proletarya diktatörlüğüne dayanan, köylü ve işçilerin federal devleti olarak tanımlayan 1936 Anayasasıdır (Gürkan, 1964, 182). SSCB'nin dördüncü Anayasası 1977 Anayasasıdır. 1977 Anayasasına göre Sovyetler Birliği çokuluslu sosyalist bir federasyondur. Sovyet Federalizmi, tek ve merkezi bir devlet olan Çarlık Rusya İmparatorluğu'nu yıkan bir devrim sonucu kurulmuştur (Gözübüyük, 2003,50-51). 1936 Anayasasında devletin niteliği, işçi ve köylülerin sosyalist devleti, eşit haklara sahip Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinden oluşan *federal devlet* tanımlarıyla açıklanmıştır. Anayasadaki bu ifade de SSCB'nin, birçok ulusu federal bir organizasyonla yapısında bulunduran, sosyalist devlet olduğu görülmektedir. Federe Cumhuriyetlerin her biri Anayasanın öngördüğü ilkelere uyarak Birliğin yetkisinde olmayan bütün sorunlarla ilgilenme gücüne sahiptir. Azerbeycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldovya, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan'dan oluşan Cumhuriyetlerin her birinin anayasası ve yasaları vardır. Federe Cumhuriyetlerin Birlikten çıkabilme, rızaları alınmadan sınırların dokunulmazlığı ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişki kurabilme hakları bulunmaktadır. Ayrıca Cumhuriyetlerin içerisinde önemli etnik azınlıkların oluşturduğu bağımsız cumhuriyetler de yer almaktadır. (Çam, 2000, 220-221).

SSCB içerisindeki 15 adet Cumhuriyet tam olarak bir devlet formatında yapılmış, eşit haklara sahip birimlerden oluşmuştur. Ancak RSSFC diğer birimlerden farklı olarak kendi içerisinde federasyon olarak yapılmış tek birim olma özelliğine sahiptir (Karadağ, 2006, 32). Çarlık döneminde oluşturulmuş olan Guberniyaların yerine 1917 yılında oluşturulmuş olan idari birimler RSSFC içerisinde varlıklarını devam ettirmişlerdir.

1977 yılında yeni anayasa kabul edilmiş, 1985 yılından itibaren ise ülkede köklü değişim rüzgarları esmeye başlamıştır. Gorbaçov'un devlet başkanı olarak seçilmesinden sonra siyasi alanda glasnost (açıklık) ve perestroika (sosyal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma) dönemi başlamıştır. Demokratikleşme ve kamuoyu denetim sürecine geçiş sağlanmaya çalışılmış, aşırı merkeziyetçilik çemberi kırılmaya başlanmıştır (Atalay, 2001,146).

SSCB birçok ulusu kapsayan federal yapısına karşın, merkezileşmiş bir devlet görüntüsüne sahiptir. Yetkilerin dağılımı yönünden merkezi idareyi temsil eden federal organların yetki ve sorumlulukları oldukça yaygındır. Bu yetkiler; Birlik yapısına yeni federe cumhuriyetlerin alınması, federe cumhuriyet sınırlarındaki değişikliklerin onaylanması, bağımsız cumhuriyetlerle bağımsız eyaletlerin yaratılması, anayasanın uygulanmasının denetimi, federe cumhuriyet anayasalarının uygunluk denetimi, ulusal savunma görevi, savaş ve barış sorunları, vergi, dış ticaret gibi konuların düzenlenmesi, yabancı ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesi gibi yetkiler merkezin yetki genişliğini göstermektedir. Buna karşılık federe cumhuriyetlerin yetkileri oldukça sınırlıdır. Bunlar, Birlik anayasasına uygunluk koşuluyla anayasalarını hazırlama, kendilerine ait iktisadi plan ile bütçeyi kabul etme, merkezi idarenin kararları çerçevesinde ekonomi politikalarını yürütme ve vergileri toplama, Birlikçe uygun görüldüğü takdirde uluslararası ilişkilerde federe cumhuriyeti temsil etme gibi yetkilere sahiptir. Federe cumhuriyetlere verilen birlikten çıkabilme hakkı uygulanmadığı gibi uygulanmasına izin verilmeyeceği de gerçektir (Çam, 2000, 222-223).

SSCB, tam olarak bir devlet formatında yapılanmış 15 adet Cumhuriyetten oluşmuştur. Bu birimler eşit haklara ve bazı yetkilere sahip federe birimler görüntüsünü taşımakla birlikte; totaliter bir sistemle idare edilen ve komünist partinin hem federal hem de federe devletlerin yönetiminde tek sözsahibi olduğu bir sistemde federe birimlerin özerkliklerinden söz etmek olanaksızdır. Çünkü SSCB döneminin büyük bir bölümünde merkezi politikalar komünist parti eliyle tüm cumhuriyetlerde uygulanmıştır.

5.2. 3. Rusya Federasyonu Dönemi

1917 yılına kadar Rus Çarlığının siyasi çekirdeğini oluşturan Rusya, 1917'den 1991'e kadar SSCB'nin en önemli cumhuriyeti olarak kalmış, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir (Güner ve Ertürk, 2006,121). 1990'larla birlikte ekonomik kriz ve ekonomik dönüşüm içine girmiş, eski emperyal kimliğini kaybetmiş, sınırları daralmış, uluslararası alanda süper güç konumunu yitirmiş, Çeçenistan'da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dâhilinde diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya

kalmıştır (Yılmaz, 2006, 362-363). 20 Haziran 1990 tarihli Bağımsızlık Deklarasyonunda federe bölgelerin haklarının genişletilmesinin bir ihtiyaç olduğu belirtilerek bu hakların genişletilmesinin önündeki engellerin kaldırılması vurgulanmıştır (Kızılcık, 2010, 585). Yeni kurulan Rusya halefi Sovyetler Birliği'nden daha küçük ve daha fazla homojen bir yapıya sahip olmuştur. SB döneminde Rusların toplam nüfusa oranı sadece % 50 iken Rusya Federasyonu döneminde bu oran % 80 in üzerine çıkmıştır. (Kempton, 2000, 1).

1991-1992 yılları arasında Rusya'da etnik ayrımcılık eğilimleri büyük bir tehdit oluşturmuştur. Düşünce olarak merkezîyetçilikten uzaklaşma arzusu ağırlıkta olduğundan merkezdeki güç buna bağlı olarak istikrarsızlaşmıştır. Bunlara Yeltsin ile Gorbaçov'un kendi aralarındaki güç mücadeleleri de eklenince, çalkantılı bir dönem ortaya çıkmıştır. Her ikisinin de federe birimlerin desteğini kendi lehlerine çekmek istemesi sonucunda federe birimlere tavizler verilmiş ve serbest hareket edebileceklerine inandırılmışlardır. Bu dönemde Yeltsin o ünlü "... yutabileceğiniz kadar özerklik alın..." çağrısını yapmıştır. Rusya Federasyonunun çatısı altında 31 Mart 1992 tarihinde Federal Antlaşma imzalanmıştır (Kossikov'dan, Akt: Kalkavan,2004, 12). Federal Anlaşma: Federal devlet ile federe devletler arasındaki yetki ilişkilerini çözümlenmek amacıyla hazırlanmıştır. Federal devletle federe yapılar arasındaki hiyerarşiyi düzenleyen bu anlaşmayı Tataristan ve Çeçenistan Cumhuriyetleri imzalamamıştır (Brazelton, 2004, 60). Tataristan federal anlaşmanın onaylanmasıyla eşzamanlı olarak yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etmiştir (Sukhov, 2007).

Rusya'nın formal federal sisteminin kurulması 1990-1994 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde şekillenmiştir. 1990 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmış, 1992 yılında federal anlaşma imzalanmış ve nihayet 1993 yılında Anayasa yürürlüğe girmiştir. Rusya Federasyonu döneminde uygulanan federalizm, Yeltsin ve Putin dönemleri olmak üzere iki farklı uygulamaya sahne olmuştur. Yeltsin döneminde yerleşme öne çıkarken Putin döneminde tam tersi olarak merkezileşme eğilimleri öne çıkmıştır. Rus Federalizmi 1990' dan 2000' e kadar yerleşme, 2000 den günümüze kadar ise merkezileşme eğiliminde olmuştur (İlchenko, 2010,1-2).

Federal Anlaşma 3 farklı anlaşmadan oluşmaktadır. Birincisi, Rusya Federasyonu içindeki bağımsız cumhuriyetlerin organları ile; ikincisi, Rusya Federasyonu içindeki özerk ilçeler ile özerk bölgelerin organları; üçüncüsü ise Moskova, St. Petersburg şehirleri ile bölgelerin ve diğer alan yönetim birimlerinin organları ile Rusya Federasyonu devlet organları arasındaki yetkilerin belirlenmesi ve dağılımı hakkındadır. Federal anlaşma ve anayasada birimlerin ve federal devletin tek başına yerine getirebileceği yetkiler ile ortaklaşa kullanılacak yetkiler sayılmıştır (Kızılcık, 2010, 585).

Haziran – Ekim 1993 tarihleri arasında yapılan çalışmalar sonucu yeni anayasa tasarısı hazır hale getirilmiştir. Yeni Anayasa 12 Aralık 1993 tarihinde halk oyuna sunulmuş, referanduma toplam seçmen sayısının % 54.8 katılmış, katılanların % 58.4' ü anayasanın kabulü yönünde oy kullanmıştır. Referanduma düşük katılımın nedeni olarak, o dönemde Rusya'da yaşanan siyasi karışıklıklar gösterilmiştir (Aleskerli, 2005, 4). Rusya Federasyonu Anayasasının 1. maddesinde; “Rusya, hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik *federatif* hukuk devletidir” hükmü yer almaktadır. 11. maddede, Rusya Federasyonu'nda devlet hakimiyetinin; Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Federal Meclisi (Federasyon Konseyi ve Duma), Rusya Federasyonu Hükümeti ve Rusya Federasyonu mahkemeleri tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Alt Meclis (Duma) yerleşim esasına göre 4 yıl için seçilen 450 üyeden; Üst Meclis (Federal Kurul) ise 89 Cumhuriyet ve Bölgeden ikişer kişi olmak üzere 178 üyeden oluşmaktadır (Rusya Federasyonu Anayasası, 1993). Mevcut seçim sistemine göre 18 yaşından büyük herkesin seçme hakkı vardır.

Rusya Federasyonu'nda 83¹⁷ idari birim bulunmaktadır. Bazı siyasi haklara sahip Cumhuriyetler (21 Adet), Mega Bölgeler (Kraylar 9 Adet), Vilayetler (Oblastlar-46 Adet), Federal statüde kentler (2 Adet), Özerk Bölge (1 Adet) ve Özerk yöreler (Okruglar 4 Adet) den oluşmaktadır (<http://russiaprofile.org>). İrili ufaklı bu yapıların her biri federe devletleri oluşturmaktadır. Federasyon içerisinde bu birimler eşit haklara sahiptirler. Cumhuriyet (devlet) kendi anayasasına ve yasama organına sahiptir. Kray, Oblast, federal manadaki şehir, otonom okrug ve otonom oblastlar kendi tüzüklerine ve yasama organına sahiptir (Karadağ, 2006, 34). Federal yapının 6

¹⁷ Putin iktidara geldiğinde bu sayı 89 idi (Karadağ, 2006, 34).

farklı tipte federe birime bölüdüğü görülmektedir. Federasyon etnik ve bölgesel federalizmin her ikisinin bileşeninden oluşmuştur. Federasyonun statüsü Federal Anayasa, Cumhuriyetlerin Anayasaları ve diğer hukuki metinlerle belirlenmiştir (Salikov, 2010, 1).

RF Anayasasının 26. Maddesine göre; herkes kendi milli kökenini belirleme ve bildirme hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi milli kökenini belirlemeye veya bildirmeye zorlanamaz. Herkes ana dilini kullanma, iletişim, eğitim, öğrenim ve yaratıcılık dilini serbestçe seçme hakkına sahiptir. 68. Maddede ise; Rusya Federasyonu genelinde devlet dilinin Rusça olduğu ancak Cumhuriyetlerin kendi devlet dillerini belirleyebilecekleri, belirlenen bu dillerin yerel yönetim organlarında, devlet kurumlarında Rusya Federasyonunun devlet dili ile bir arada kullanılabileceği belirtilmiştir. Anayasada sadece cumhuriyetlere kendi anayasalarını yapma ve yerel organlarda kullanılabilecek ana dilini belirleme hakkı verilmiştir.

Rusya Federasyonu Anayasası, Rusya Federasyonu genelinde yüksek hukuki güce, doğrudan yürürlüğe sahiptir ve uygulanır. Rusya Federasyonunda uygulanan kanunlar ve diğer hukuk düzenlemeleri, Rusya Federasyonu Anayasasına aykırı olamaz (RF Anayasası, md.15).

Federal Devlet'in yetkileri Anayasa'nın 71. Maddesinde;

Rusya Federasyonu Anayasasının ve federal kanunların kabulü ve değiştirilmesi, kanunların uygulanması ve denetimi, Rusya Federasyonunun federal düzeninin sağlanması, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi ve korunması; Rusya Federasyonu'nda vatandaşlık; milli azınlıkların haklarının düzenlenmesi ve korunması, yasama, yürütme ve yargı hakimiyetinin federal organlardaki sisteminin belirlenmesi; federal devlet organlarının oluşturulması, federal devlet mülkiyeti ve onun yönetilmesi, Rusya Federasyonu'nun devlet yönetimiyle ilgili, iktisadi, ekolojik, sosyal, kültürel ve milli gelişim alanlarındaki federal politikanın ve federal programların temellerinin belirlenmesi, ortak pazarın hukuki temellerinin belirlenmesi; mali, döviz, kredi ve gümrük düzenlemesi, para dolaşımı, fiyat politikasının temelleri; federal bankalar dahil federal ekonomik hizmetler, federal bütçe; federal vergi ve resimler; federal bölgesel kalkınma fonları,

federal enerji sistemleri, nükleer enerji, füzyonlanabilir maddeler, federal ulaşım, haberleşme ve iletişim; uzay faaliyetleri, Rusya Federasyonu'nun dış politikası ve uluslararası ilişkileri, Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmaları; savaş ve barış konuları, Rusya Federasyonu'nun dış ekonomik ilişkileri, savunma ve güvenlik; savunma sanayi; silah, mühimmat, askeri donanım ve diğer ekipmanların alım-satım şeklinin belirlenmesi, zehirli maddelerin, uyuşturucu maddelerin üretimi ve onların kullanım şekli, Rusya Federasyonunun devlet sınırlarının, kara sularının, hava sahasının, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının statüsünün belirlenmesi ve korunması, Mahkeme teşkilatı; savcılık; ceza, ceza usul ve ceza infaz mevzuatı; genel ve özel af; medeni, medeni usul, tahkim usulü mevzuatı; fikri mülkiyetle ilgili hukuk düzenlenmeleri olarak belirtilmiştir. Federal devletin yetkileri daha çok tüm ülkeyi ilgilendiren makro konular ile ilgilidir.

Federal ve Federe devletlerin ortak yetkileri Anayasa'nın 72. Maddesinde;

Cumhuriyetlerin anayasalarının ve kanunlarının; toprakların, vilayetlerin, federal şehirlerin, özerk vilayetin ve özerk alanların tüzüklerinin, kanunlarının ve diğer normatif hukuk düzenlemelerinin Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlara uygunluğunun sağlanması, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması; milli azınlıkların haklarının korunması; kanuniliğin, hukuk düzeninin ve kamu güvenliğinin sağlanması; sınır bölgeleri rejimi, toprak, toprağın altı, su ve diğer doğal kaynaklar üzerinde sahiplik, zilyetlik ve intifa konuları, Devlet mülkiyetinin sınırlarının belirlenmesi, doğal kaynakların işletilmesi; çevrenin muhafazası ve ekolojik güvenliğin sağlanması; özel korunması gereken doğal bölgeler; tarihi ve kültürel anıtların muhafazası, Eğitim, öğrenim, bilim, kültür, beden eğitimi ve spor ile ilgili genel konular, sağlık konularının koordine edilmesi; ailenin, anneliğin, babalığın ve çocukluğun korunması; sosyal güvenlik işlemleri, devlet hakimiyeti ve yerel yönetim organları sisteminin oluşturulmasının genel ilkelerinin belirlenmesi, Rusya Federasyonu unsurlarının uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerinin koordine edilmesi ve Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmalarının yerine getirilmesi olarak belirtilmiştir.

Federal kanunlar, federal anayasal kanunlara aykırı olamaz. Rusya Federasyonu yetki alanı ve Rusya Federasyonu ile Rusya Federasyonu unsurlarının ortak yetki alanları dışındaki konularda; cumhuriyetler, topraklar, vilayetler, federal şehirler, özerk vilayet ve özerk alanlar, kanunların ve diğer normatif hukuk düzenlemelerinin kabulü dahil kendi hukuk tasarruflarını gerçekleştirirler. Rusya Federasyonu unsurlarının kanunları ve diğer normatif hukuk düzenlemeleri **federal kanunlara aykırı olamaz**. *Rusya Federasyonunda çıkarılmış federal kanun ve diğer düzenlemeler arasında çelişki durumunda federal kanun uygulanır* (RF Anayasası, md.76).

Federal Anayasanın 44. maddesinde “Rusya’nın her yerinde Federal Anayasa ve federal kanunların hükmü geçerlidir” ibaresi yer almasına karşın, bazı cumhuriyetlerin anayasaları kendi kanunlarını federal kanunların üstünde görmektedir. Bir başka örnek ise, federal kanunların federe birimlere uluslararası temasta bulunma hakkı vermezken, Dağıstan, Tuva ve Başkırđistan anayasalarının bu hakkı kendilerinde bulmalarındır (Kalkavan, 2004,18). Bazı federe devletler bilinçli olarak federal anayasaya ve kanunlara aykırı yasal metinler hazırlayıp uygulamaya çalışmaktadırlar. Ruslar bu davranışı sergileyen federe devletlerin bazılarının ekonomik ayrıcalık elde etmek amacıyla bu yola başvurduklarını söylemektedirler.

1999 yılında Çeçenistan’a karşı başlatılan ikinci savaşta Vladimir Putin’in yıldızı parlamış ve Mart 2000’ de federal merkez ile bölgeler arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemek ve merkeziyetçiliği ön plana çıkarmak sözüyle Rusya Cumhurbaşkanlığı’na seçilmiştir (Kalkavan,2004,19). V.V. Putin ile birlikte Federal sistemde köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi Rusya Federasyonu topraklarının **sekiz federal üst bölgeye** (isimleri Ek-1 de belirtilmiştir) bölünmesidir. Bu bölgelerin idarecileri doğrudan başkan tarafından atanmakta ve Devlet Başkanının yetkilerini doğrudan kullanmaktadır. Bu önemli değişiklik ülkenin bütünlüğüne yönelik tehdit ve kaygılardan kaynaklanmıştır (Karadağ, 2006, 36). Bu durum özerk birimlerin kontrolünün etkinliğini artırmaya yaramış olup, yapısal olarak federasyonun yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Seiffert, 2004, 70). Federal birimlerin üzerinde doğrudan başkana bağlı birimlerin oluşturulması federe devletleri rahatsız etmektedir.

Cumhuriyetlerin statüsü Rusya Federasyonu Anayasası ve cumhuriyetlerin kendi anayasalarıyla belirlenmektedir. Vilayetlerin, federal şehirlerin, özerk vilayetlerin, özerk alanların statüsü ise, Rusya Federasyonu'nun yasama organı tarafından kabul edilmiş Tüzükle belirlenir. Özerk vilayetlerin ve özerk alanların yasama ve yürütme organlarının önerisi üzerine özerk vilayet ve özerk alan hakkında federal kanun kabul edilir (Rusya Federasyonu Anayasası, 1993, md. 66). Federe birimlerin her biri eşit kabul edilmesine karşın, Cumhuriyetlere daha fazla özerklik verilmiştir. *Rusya Federasyonu'nda tek tip federe devlet yapısı bulunmamaktadır.* Eşitler içerisinde bile farklılıkların söz konusu olması rahatsızlık vermektedir. Putin'in ülkeyi 7 ayrı üst bölgeye ayırarak yöneticilerini merkezden atamasının altında yatan ana düşüncenin, federe birimlerin sayısının birleştirmeler yoluyla azaltılması olduğu Rus halkı arasında yaygın bir düşüncedir.

Federe birimler arasındaki eşitsizlik bütçe ilişkileri açısından da sözkonusudur. Rus federe birimleri topladıkları vergilerin yaklaşık % 40' ını merkeze yollamaktadırlar. Merkez tarafından ise birimlere bütçe yardımı yapılmakta olup, bu yardımlardan cumhuriyetler diğer birimlere oranla daha fazla pay almaktadırlar. Cumhuriyetler merkezle olan ikili anlaşmaları sayesinde toplanan verginin oldukça az bir kısmını merkeze ödemektedirler. Örneğin, Tataristan % 14, Başkörtosdan % 26, Sverdlovsk Oblastı % 51 ödemektedir. Bu eşitsizlik durumundan özellikle merkezi besleyen (donorist) birimler rahatsız olmaktadır ki bu birimler oblastlardan müteşekkildir (Karadağ, 2006, 36).

Putin'in epeyce dağılmış olan Rus federal sistemini yeniden merkezde toplama çabaları, merkeziyetçi sistemi yeniden canlandırması anlamına gelmektedir. Yeni oluşturduğu bölgelerin çoğunun yönetimine eski generalleri ataması ve siyasi partilerin sayılarını azaltmak için 1000 den daha az üyesi ve en az 45 federe birimde örgütü bulunmayan partilerin kapatılmasını öngören yasayı Duma'ya göndermesi bu yönde attığı adımlardan birkaçıdır (Kalkavan, 2004, 19).

5.2.4. Federalizmin Genel Prensipleri Işığında Rus Federalizminin Değerlendirilmesi

Dünyada 24 devletin federasyon şeklinde yönetildiği göz önüne alınırsa bunların içinde en karmaşığı Rus Federalizmidir. 1990'larda siyasi dönüşüm geçiren

ve demokratikleşen Rusya'nın totaliter bir devlet yapısından bir federasyona dönüşmesinin en önemli zorunluluğu, çözümlenmemiş "milliyetler meselesi" olmuştur (Erol, 2010, 4). SSCB'nin yıkılmasından sonra oluşan demokratik ortamda idari sistem hukuki açıdan olduğu gibi pratik açıdan da federal sisteme dönüşmek zorundaydı. Çünkü geniş topraklara ve çok milliyetli bir nüfusa sahip olunması bu durumu zorunlu kılıyordu (Karadağ, 2006, 32-33). Federal bir yapının beraberinde getirdiği pek çok zorluklar vardır. Bunlardan birincisi; federal birimlerin merkezi devlete bağlılığının devamını sağlamaktır. Çok ve farklı etnik yapıya sahip bir devlette, milli birliği sağlamak zordur. İnsanları etrafında toplayabileceğiniz milli bir ideolojinin olması gerekir. Ancak bu tarz ideolojiler bazı etnik yapıları, mesela Rusları merkeze çekerken, diğerlerini de itebilir. Bu açıdan, Rusya'nın en büyük problemlerinden biri komünizmin çöküşünden sonra milli ideolojinin yokluğudur. Ülkedeki her vatandaşı kapsayacak bir Milli ideoloji eksikliği vardır. Bu ideoloji milliyetçilik olamaz. Çünkü Rusya'da nüfusun sadece % 83'u Rus'tur. 180'in üzerinde etnik yapı vardır. Din de Rusya için milli bir ideoloji olamaz. Ortodoksların yanı sıra 20 milyon kadar Müslüman, çok sayıda Budist ve Şaman da yaşamaktadır. Bu bağlamda dine vurgu yapılmasının olumsuz sonuçlar doğurabileceği beklenmelidir (Mikail, 2007,35).

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 1. maddesinde; "Rusya, hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik *federatif* hukuk devletidir" hükmü yer almaktadır. Anayasada federal yapı açıkça ifade edilmesine karşın, federalizmin genel ilkelerinden sapmalar göze çarpmaktadır. 83 farklı federe birimden oluşan ülkede oldukça karışık, homojen olmayan bir federal yapı bulunmaktadır. Federe devletlerin Federal Devletle ilişkileri karşılıklı anlaşmalara dayanmakta, tüm birimlerin tek bir hukuki metne bağlı olmaması karışıklık yaratmaktadır. Bazı federe birimlerin yasal metinleri federal anayasa hükümleriyle çelişmektedir. Ayrıca vergi gelirlerinden federal devlete verilen oranlar da ikili anlaşmalarla belirlenmiştir ve federe birimler arasında ciddi oransal farklılıklar bulunmaktadır.

Federal devletin çift meclisli olması, federe devletler ile federal devlet arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünün anayasa yargısına bırakılmış olması, federe devletlerin yasama ve yürütme organlarının bulunması, federe birimlerin sınırlı da olsa yargı yetkisine sahip olmaları, bölgesel dilin yerel

organlarda kullanılma serbestisinin bulunması gibi hususlar ise federalizmin Rusya'da uygulama biçiminin federalizmin genel ilkeleriyle örtüştüğünü göstermektedir.

Rusya; etnik, dinsel ve kültürel çeşitlilik bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. ABD ve Almanya gibi ülkelerde tek tip idari birimlerden oluşan simetrik federal yapı uygulanırken, Rusya'da çok daha karmaşık olan çok tipli asimetrik federal yapı egemendir (Atasoy,2008,2). Diğer Federatif yapılardan farklı olarak Rus Federal Sistemi anayasaların yanında tüzüklerle de düzenlenmiştir. Cumhuriyetler kendi anayasalarına sahip iken diğer birimler (Büyük Bölgeler, Küçük Bölgeler, Federal Şehirler, Özerk Bölgeler ve Özerk Alanlar) kendi tüzüklerine sahiptirler. Bölgesel anayasa ve tüzükler kendi bölgelerindeki en üst yasal metinlerdir. Bu metinler Federal Anayasaya uygun olmak zorundadırlar (Salikov, 2010, 5). Cumhuriyetler diğer idari birimlerden farklı olarak kendi anayasasını ve kendi resmi dilini belirleme özgürlüğüne sahiptirler (Kumuk,2008,2).

21 milli cumhuriyetten 19'unun anayasası (Kalmuk ve Karelya cumhuriyetleri hariç) Federal Anayasa ile çelişen maddeler içermektedir. Genel olarak anayasal uyumsuzluklar şu şekilde özetlenebilir: Cumhuriyetlerin çoğunluğunun anayasaları (İnguş, Karelya ve Kalmuk cumhuriyetleri hariç), cumhuriyetlerin hukuki statülerini "egemen devlet" olarak tespit etmekte; anayasalarda cumhuriyetlerden bazıları milletlerarası hukukun birer ögesi ilan edilmekte; bazı cumhuriyetlerde (genel federal sistemin dışına çıkılarak) parasal sisteminin parametreleri belirlenmekte; bir dizi cumhuriyette Rusya Federasyonu vatandaşlığı dışında "cumhuriyet vatandaşlığı" konusu düzenlenmekte; cumhuriyetin diğer federe birimlerle ve hatta yabancı devletlerle olan sınırları belirlenmekte; bazı cumhuriyet anayasalarında cumhuriyet kanunlarının federal kanunlara üstünlüğü ilan edilmektedir (Demir, 2007, 13-14).

Rusya'nın 83 bölgesini daha az ama daha büyük üniteler haline dönüştürmek iyi bir fikirdi. Bölgelerin sayısı merkezden kontrol edilemeyecek kadar çok fazla ve bazıları kendilerine yetemeyecek kadar çok küçüktü (ortalama nüfusu 2 milyon'dan az). Rusya, Sovyet federalizmi üzerinde yükselen tam bir federal kagaşadır. Yeltsin ile önde gelen bölgelerin ve cumhuriyetlerin patronları arasında yapılan kritik pazarlıklar sonucu bu kargaşa federalizmi oluşturulmuştur. 21 etnik cumhuriyette,

Yeltsin'in 1990'da Kazan'da yaptığı meşhur "yutabileceğimiz kadar çok egemenliğinizi alınız" beyanatını, bir egemenlik ilanı ve bölgesel etnik canlanma furyası takip etmiştir. Mart 1992 Federasyon Antlaşması bu kargaşayı düzene sokmada pek az yararlı olmuş, zira seviyelerde iktidar paylaşımının nasıl olacağını tarif etmemiştir. Aralık 1993 Anayasası bir çelişki oluşturmuş: Anayasa 1992 Federasyon Antlaşması unsurların varlığını tanıyor; ama aynı zamanda federal yasaların, egemen unsurların yasalarından daha üstün olduğunu söylüyordu. Anayasanın 5. maddesi bütün federal birimlerin eşit olduğunu söylüyor ama diğer taraftan 3. maddesi altı tip federal birim teşkil ediyordu; bunlar oblast, kray, cumhuriyet, otonom oblas, otonom okrug ve federal önemdeki kent idi. Daha sonra Şubat 1994'te Tataristan, federal hükümetle ilk ikili anlaşmayı imzalamış, diğer cumhuriyetler ve bölgeler 1999 sonuna kadar 46 adet böyle antlaşmalar imzalayarak Taaristan'ı takip etmişlerdir (Rutland, 2001,182).

Rusya federal sistemi üzerinde araştırma yapanlar, genellikle Rusya'daki federalizmin ve bütçe federalizminin dengesiz olmasından bahseder. Burada kastedilen federasyon üyelerinin eşitsizliğidir. Direk merkez- bölge mali ilişkiler ile alakalı olarak genellikle bölgelerin bütçeye aktardığı vergi oranlarının farklı olması kast edilir. Bu tür çarpıklığın iki önemli sebebi vardır: 1) federasyon üyelerinin ekonomik farklılığı; 2) bütçeler arası ilişkilerin merkezle bölgelerin pazarlığının sonucunda oluşması. Federal transferlerin miktarı konusuna gelince, bu miktarlar her bölgeye göre farklı olarak belirlenmiştir. Bazı bölgelerin daha fazla federal transfer almaları, çoğu zaman bütçe federalizminin bir dengesizliği olarak gösterilmektedir. Burada daha çok milli cumhuriyetler kastedilmektedir (Somuncuoğlu, 2001, 31, 33).

Federal Anayasa'ya karşı en bariz aykırılık Tataristan, Tuva ve Çeçenistan cumhuriyetlerinin anayasalarında görülmektedir. Tataristan Anayasası'nda "Tataristan hukuki statüsünü özgür olarak kendisi belirler" (m. 50), "Tataristan egemen bir devlettir ve milletlerarası hukukun bir ögesidir" (m. 61) ibareleri bulunmaktadır. Bu maddeler Federal Anayasa'nın 66/1 maddesine aykırıdır. Benzer bir durum Çeçenistan Anayasası'nın dibacesinde de söz konusudur. Zira, dibacede Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'nun bir birimi olduğuna dair hiç bir ifade yer almamasına karşın Çeçenistan'ın özgür bir devlet ve "dünya milletler topluluğu

sisteminin eşit haklı bir ögesi” olduğu ilan edilmektedir. Fakat, Rus Anayasası’nın 65/1 maddesine göre Çeçenistan Rusya Federasyonu’nun 89 biriminden birisidir (Onay, 2007, 328). Bu aykırılıkları makalesinde etraflıca işleyen Seiffert, (2004, 26) şimdiye kadar Rusya’yı güvenilir biçimde bir arada tutan federal bir yapının bulunamadığını, Rusya Federasyonu’nun parçalanma tehdidinin devam etmekte olduğunu vurgulamaktadır.

Moskova, Tataristan ve diğer milli cumhuriyetlerle ikili anlaşmalar imzalamıştır. Böylece milli cumhuriyetler lehine federal sistemde bir çarpıklık doğmuştur. Bu durum hem Rus bilgelerini rahatsız ediyordu hem de Rusya’nın kurmaya çalıştığı dengeli federasyon modeline aykırıydı. Bu yüzden zamanla bu tür anlaşmalar “Rus bölgeleriyle” de yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu gelişme de başlangıçta oluşmaya başlanan federasyonun dengesizliğini ortadan kaldırmamıştır. Anlaşmaların sonucunda siyasi ve ekonomik olarak daha güçlü olan Tataristan, Başkurdistan ve Saha Cumhuriyetleri, diğer cumhuriyetlere ve bölgelere göre daha avantajlı birer anlaşma yapmıştır. Genel olarak ise, milli cumhuriyetler bölgelere göre birçok ayrıcalık elde etmiştir. Bu şekilde, dillere düşen “dengesiz federasyon” modeli daha da resmileşmiştir (Somuncuoğlu, 2001,24).

1990’lı yıllarda başlayan reformlar sadece ekonomide liberalleşmeye yönelik olmayıp, aynı zamanda aşırı merkezileşmiş üniter yapıdan aşırı yerelleşmiş federal yapıya dönüşümünde beraberinde getirmiştir. Putin ile birlikte Yeltsin dönemindeki yerelleşme eğilimlerinin başarısız olduğu geniş bir kitle tarafından (politikacılar, bilim adamları vd.) kabul edilerek merkezileşme ön plana çıkarılmış ve desteklenmiştir (Zhuravskaya, 2010, 1). Rus federalizmi 2000’li yıllarla birlikte merkezileşmeye başlamıştır. Bölgesel elitler üzerinde kontrol sağlamanın ilk adımı 1999 Çeçen savaşı ile başlamıştır. Federal yapıların otonom yapıları kademeli olarak azaltılmış ve merkezden atanan valiler aracılığıyla yeni bir hiyerarşi oluşturulmuştur (Libman, 2009, 2).

Ülkenin 8 idari bölgeye ayrılarak bu bölgelerin federe yönetimlerin üzerinde yer alan merkezden atanan yöneticilerle denetlenmesi federalizmin genel ilkelerinden sapma olarak nitelendirilebilir. Bu durum federe devletler tarafından da şikayet konusu yapılmaktadır. Federe devletlerin nüfus, ekonomik gelişmişlik, coğrafi

büyükölük vb. farklılıklarıyla homojen bir yapıya sahip olmamaları, her federe devletin farklı bir istekle federal yönetimin kapısını çalmasına neden olmaktadır. Bazıları bağımsızlık, bazıları ekonomik ayrıcalık, bazıları federalizmin doğasıyla bağdaşmayacak olan dış ölkelerle ilişki kurmak, bazıları zengin kaynaklarından federal devlete daha az pay vermek için federal organlardan istekte bulunmaktadırlar.

Rusya'nın federal yapısının Putin ile birlikte yeniden merkezileştiği bazı yazarlarca (özellikle batılı) eleştiri konusu edilmektedir. Ancak Rusya'nın toprak büyüklüğü, bazı federe birimlerin gerçekçi olmayan bağımsızlık istekleri gibi durumlar belki de federal devlet yöneticileri için merkezileşme eğilimlerini zorunlu kılmaktadır. Putin' in "*Zayıf bir devlet yapısının, despotik bir iktidardan daha çok demokrasiye zararı olur*" sözü zayıf bir devlet yapısından ne denli korkulduğunun açık bir ifadesidir. Burada gerçekçi olmayan bağımsızlık isteklerinden kastımız coğrafi olarak hiçbir öлкеye sınırı olmayan ve nüfusunun yarıya yakını Rus olan Tataristan gibi federe birimlerin istekleridir.

Rusya'nın formal federal sisteminin kurulması 1990-1994 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde şekillenmiştir. 1990 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmış, 1992 yılında federal anlaşma imzalanmış ve nihayet 1993 yılında Anayasa yürürlüğe girmiştir. Rusya Federasyonu döneminde uygulanan federalizm, Yeltsin ve Putin dönemleri olmak üzere iki farklı uygulamaya sahne olmuştur. Yeltsin döneminde yerelleşme öne çıkarken Putin döneminde tam tersi olarak merkezileşme eğilimleri öne çıkmıştır. Rus Federalizmi 1990' dan 2000' e kadar yerelleşme, 2000' den günümüze kadar ise merkezileşme eğiliminde olmuştur (İlchenko, 2010,1-2). Bir başka anlatımla Putin dönemindeki Rusya hükümetleri özgürlük, demokrasi ve etnos haklarından çok jeopolitik ve ulusal güvenlik konularına öncelik vermeyi tercih ederek ulusal bütünlüğü güçlendirmeyi çalışmaktadırlar (Atasoy, 2008, 4).

Bugünkü haliyle Rusya Federasyonu'nun federal yapısı: hiyerarşiktir, asimetriktir, etnik temelli ve toprak temelli federe birimlerin karışımından oluşan, federe birimlerden bir kısmının diğer federe birimin içinde olduğu, hem "anlaşmalı" (Federal Anlaşma), hem de anayasalı federasyondur (Demir, 2006, 52). **Hiyerarşiktir**; çünkü merkezden atanan valilerin idare ettiği 8 adet üst federe birim vardır ve bu birimlerin karar ve işlemleri yerel federe birimlerin karar ve

işlemlerinden üstün kabul edilmektedir. **Asimetriktir**; çünkü federe birimler arasında hem nüfus, hem ekonomik yapı, hem tabi olduğu yasal metinler (cumhuriyetler kendi anayasalarına sahip iken diğer birimler tüzük ve yönetmeliğe tabidirler) hem de federal devlet ile ilişkilerin niteliği farklıdır. Federe birimlerle federal devlet arasında farklı içerikli ikili anlaşmalar mevcuttur. Ayrıca bütçe ilişkileri açısından da farklılıklar mevcuttur. **Etnik ve toprak temelli bir federal yapı mevcuttur**; çünkü federe birimler hem etnik temele hem de belli bir toprak parçası üzerindeki yapılanmaya dayanır. Çoğu federe birimde titüler nüfusun adını taşıyan federe devlet içinde devlete adını veren nüfus % 50 nin altındadır. Ancak nüfus az olsa da yönetim kademeleri geleneksel olarak devlete adını veren etnik kökenlilerden oluşmaktadır. **Anlaşmalı** bir federal yapı mevcuttur. Federal devlet ile federe devlet arasındaki ilişkiler 1992 yılında yapılan Federal Anlaşma ve ikili anlaşmalara dayanmaktadır. Son olarak **anayasalı federasyondur**; çünkü 1993 Anayasası'nda açık biçimde Rusya'nın federal bir devlet olduğu vurgulanarak, federe birimler sayılmış, federal devlet ile federe birimler arasındaki ilişkiler düzenlenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Rus Federalizminin gelişimine bakıldığında, ülkenin güçsüzleşmesinin sorumlusu olarak görülen federal yapı, güçlü bir devlet ideali için sürekli merkezileşme yoluna girilerek zayıflatılmıştır. Daha önceden de değinildiği gibi bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi *imparatorluk geleneği, tekrar süper güç olma isteği ve dağılma korkusudur*¹⁸. Bu bölümde anlatılanlar **Araştırmanın ikinci denencesini**; “Rusya Federasyonu’ndaki merkezileşme eğilimi, SSCB dönemindeki eski politik gücü kazanma ve federe devletlerin bağımsızlık isteklerini törpüleme amacı taşımaktadır” doğrulamaktadır.

5.3. Rusya Federasyonu’nda Yasama, Yürütme ve Yargı

Bu alt bölümde; Rusya Federasyonu’nun yasama, yürütme ve yargı organları yapısal ve işlevsel olarak ele alınarak, bu organlar arasındaki ilişkilerin uygulamaya yansımaları değerlendirilmiştir. Yasama, yürütme ve yargı erkleri ele alınırken bu erklerin yapı ve işlevleri de kısaca açıklanmıştır.

---

¹⁸ Tataristan ve Çeçenistan gibi bağımsızlık talebi bulunan federe birimler mevcuttur. Çalışmada açıklandığı üzere bazı federe birimler ise ekonomik ayrıcalıklar elde edebilmek amacıyla, bağımsızlık talep ederek blöf yapmaktadırlar.

5.3.1. Rusya Federasyonu'nda Yasama

Yasama deyince genel olarak, nesnel ve emredici hukuk kuralları koyma işlevi anlaşılmaktadır. Yasama işlevinin başında yasa yapma işlemi gelir (Gözübüyük, 2004, 187). Genel, objektif hukuki kurallar koyan fonksiyondur, o halde yasama hukukun meydana gelmesini sağlayan fonksiyondur. Devletin bu çeşit tasarrufları sadece kişileri değil, aynı zamanda kendisini de bağlar (Hazır, 2004, 23).

Yasama organları tek meclisten oluşabileceği gibi iki meclistende oluşabilmektedirler. Günümüz uygulamalarında genellikle üniter devletler tek meclise sahipken federal devletler çift meclise sahiptirler.

Federal devletlerdeki ikinci meclisler federal devletin özel yapısının mantıklı bir sonucudur. Federal devlet bir taraftan tek bir blok tek bir ulus gibi görünmekte; diğer taraftan geniş bir bağımsızlık sahibi federe devletlerden oluşmaktadır. Federal hükümet bu iki niteliği yansıtmaktadır. Bu nedenle federal parlamentonun çift meclisi olması normaldir. Meclislerden birisi federal devletin birliğinin görüntüsü olarak ulusun bütünü temsil edecek, ikincisi ise her federe devletin kişiliğinin temsil edildiği yer olacaktır. Dolayısıyla meclis nüfusu ne olursa olsun her devlet için eşit sayıda delegeden oluşacaktır (Çam, 2002, 382).

Çift meclisler, federal devletler istisna edilecek olursa, tarihsel olarak aristokrasinin halktan ayrı bir temsil edilmeyi koruma irade ve isteğine dayanmaktadır. İkinci meclisi belirtmek için kullanılan "yüksek meclis" terimi bile bu isteği açıkça göstermektedir. Demokrasiye doğru gelişme ikinci meclisleri ya kaldırmış ya yetkilerini kısıtlamış ya da demokratik meclis biçimine dönüştürmüştür (Çam, 2002, 381).

Parlamento faaliyetinin en büyük işlevi, rejimin eylemlerinin meşrulaştırıcı yeri olmasıdır. Nitekim bazen parlamentolar gerçekte olmasa da, görünürde politika oluşturma içinde olmasıyla, yönetimin aldığı kararlara meşruluk ve popülerite sağlamaktadır. Böylece hem iç hem de dış beklentiler görünürde de olsa yerine getirilmiş olacak ve iktidarı meşru kılacak tampon görevi görecektir (Özbudun; Akt: Durgun, 1999, 25). Parlamenter organlar toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir. Toplumların ve ülkelerin siyasal yapılarına göre parlamentoların yetki ve görevleri de birbirinden çok farklı olabilmektedir (Durgun, 1999, 1).

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 95. Maddesinde yasama organı olan Federal Meclisin; Federasyon Konseyi (FK) ve Devlet Duması'ndan oluşan ikili bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası, 2005, md. 66). Her federe devletin, Federasyon Konseyi ve Devlet Duması'nda olmak üzere iki tür temsilcisi bulunmaktadır (Aarrevaara, 1999, 10).

Alt Meclis (Duma) yerleşim esasına göre 4 yıl için seçilen 450 üyeden; Üst Meclis (Federal Kurul) ise her federe birimden ikişer kişinin katılımıyla oluşmaktadır (Rusya Federasyonu Anayasası). Mevcut seçim sistemine göre 18 yaşından büyük herkesin seçme hakkı vardır. Duma meclisi üyelerinin yarısı parti listelerinden, yarısı da basit çoğunluk oyuyla seçilir. 1993 Anayasası Ülkenin **güçlü bir başkanlık altında Federal Düzen ile idare edilmesini** öngörmektedir. Yasama, yürütme ve yargı dallarıyla karışık bir hükümet yapısı vardır (www.rusyaofisi.com).

21 yaşına ulaşmış ve seçimlere katılma hakkına sahip her Rusya Federasyonu vatandaşı Duma'ya milletvekili seçilebilir. Bir kişi aynı anda Fedesyon Konseyi üyesi ve Duma' da milletvekili olamaz. Duma milletvekili, diğer temsili devlet hakimiyet organlarında ve yerel yönetimlerde görev alamaz. Duma milletvekilleri devamlı şekilde çalışırlar. Duma milletvekilleri devlet memuriyetinde bulunamaz, öğretim, bilimsel ve diğer yaratıcı faaliyetler dışında her hangi bir ücretli faaliyetle uğraşamaz (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 97).

Üyelerin 225'i ortalama 500'er bin seçmenin bulunduğu 225 seçim bölgesinden çoğunluk esasına göre, diğer yarısı ise parti ve blokların aldıkları oy oranına göre nisbi temsil sistemiyle seçilmektedir. Duma'daki Milletvekillerinin yarısı için seçimler nisbi temsil sistemi ile parti listelerinden yapılırken, diğer yarısı için tek adaylı bölgelerde çoğunluk sistemi ile yapıldığından, partilerin seçimlerde aldıkları oy yüzdeleri meclisteki sandalye sayısına aynen yansımamaktadır (www.rusyadayiz.biz).

Rusya Federasyonu Anayasasınının 103. Maddesinde Duma'nın yetkileri belirtilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 103):

- Rusya Federasyonu Hükümet Başkanının atanması için Cumhurbaşkanına onay vermek,
- Hükümete güvenoyu vermek,
- Merkez Bankası Başkanını göreve atama ve görevden alma,

- Sayıştay Başkanını ve üyelerinin yarısını göreve atama ve görevden alma,
- Federal anayasal kanun doğrultusunda faaliyet gösteren İnsan Hakları Yetkilisini göreve atamak ve görevden almak,
- Genel af ilan etmek,
- Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının görevinden uzaklaştırılması için suçlamada bulunmak,

Rusya Federasyonu Anayasasında başka bir usul öngörülmemişse, Duma kararları üye tam sayısının çoğunluğunun oyu ile kabul edilir.

Parlamentonun üst meclisi niteliğindeki Federasyon Konseyi; 83 adet olan federasyon üyelerinden (Özerk Cumhuriyetler, Otonom Bölgeler v.b.) seçilen ikişer temsilcinin katılımıyla toplam 166 üyeden oluşmaktadır. Her federe birimden seçilen iki temsilcinin birisi Yerel Meclis'ten diğeri ise Yerel Yönetim'den seçilmektedir. (RF Anayasası, Md.95).

Rusya Federasyonu Anayasasının 102. Maddesinde Federasyon Konseyinin görevleri belirtilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası, 2005):

- Rusya Federasyonu federe unsurları arasında, sınır değişikliklerinin onaylanması,
- Cumhurbaşkanının sıkıyönetim ilan edilmesine ilişkin kararnamesinin onaylanması,
- Cumhurbaşkanının olağanüstü hal ilan edilmesine ilişkin kararnamesinin onaylanması,
- Silahlı Kuvvetlerin ülke sınırları dışında kullanılmasına izin verilmesi,
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin belirlenmesi,
- Cumhurbaşkanının görevinden uzaklaştırılması,
- Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek Hakem Mahkemesi hakimlerinin göreve atanması,
- Rusya Federasyonu Başsavcısının göreve atanması ve görevden alınması,
- Sayıştay Başkan ve üyelerinin yarısının göreve atanması ve görevden alınması,

Rusya Federasyonu Anayasasıyla başka bir usul öngörülmemişse, Federasyon Konseyinin kararları Federasyon Konseyi üye tam sayısının çoğunluk oyu ile kabul edilir.

Federasyon Konseyi üyeleri ve Duma milletvekilleri görev süreleri boyunca dokunulmazlık hakkına sahiptirler; Suçüstü yakalanma durumları hariç tutuklanamaz, hapsedilemez, aranamaz, ayrıca, diğer insanların güvenliğinin sağlanması için federal kanunla öngörülmüş durumlar hariç kişisel aramaya tabi tutulamazlar. Dokunulmazlık hakkından yoksun bırakılmasına ilişkin konu, Rusya Federasyonu Başsavcısı'nın önerisiyle Federal Meclisin ilgili kamarası tarafından karara bağlanır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 98).

Federasyon Konseyi ve Duma'nın oturumları ayrı ayrı ve açık yapılır. Kamaraların içtüzüklerinin öngördüğü durumlarda kapalı oturumlar da yapılabilir. Kamaralar; Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının mesajlarını, Rusya Federasyonu Anayasa Mahkeme Başkanının mesajlarını, yabancı devlet başkanlarının konuşmalarını dinlemek amacıyla birlikte toplanabilirler (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 100).

Yasa teklif hakkı Cumhurbaşkanına, Federasyon Konseyine, Federasyon Konseyi üyelerine, Duma milletvekillerine, Rusya Federasyonu Hükümetine, Rusya Federasyonu federe unsurlarının yasama (temsili) organlarına aittir. Yasama teşebbüsü hakkı ayrıca yetki alanlarıyla ilgili konularda Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesine, Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesine, Rusya Federasyonu Yüksek Hakem Mahkemesine aittir. Yasa tasarıları Duma'ya sunulur (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 104).

Federal kanunlar, Anayasa'da başka bir usul öngörülmemiş ise Duma üye tam sayısının çoğunluk oylarıyla kabul edilir. Duma tarafından kabul edilmiş federal kanunlar beş gün içinde Federasyon Konseyinin görüşüne sunulur. Federal kanun, Federasyon Konseyi tarafından, kamaranın üye tam sayısının çoğunluğunun lehte oy kullanmasıyla, yahut on dört gün içinde Federasyon Konseyi tarafından görüşülmemişse kabul edilmiş sayılır. Federasyon Konseyi tarafından federal kanunun geri çevrilmesi durumunda ortaya çıkan uyuşmazlığın aşılması için kamaralar uzlaşma komisyonu oluşturabilirler ve bundan sonra federal kanun Duma'da tekrar görüşülür. Federasyon Konseyi kararı Duma tarafından onaylanmazsa, ikinci oylamada Duma üye tam sayısının en az üçte ikisinin lehte oy kullanmasıyla federal kanun kabul edilmiş sayılır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 105).

Duma'nın; federal bütçe; federal vergiler ve resimler; mali, döviz, kredi, gümrük düzenlemesi, para dolaşımı; uluslararası antlaşmalarının onaylanması ve iptali; Devlet sınırlarının statüsü ve korunması; savaş ve barış konularında kabul ettiği federal kanunların Federasyon Konseyi tarafından görüşülmesi zorunludur (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 106).

Kabul edilen federal kanun, imzalanması ve yayımlanması için beş gün içinde Cumhurbaşkanı sunulur. Cumhurbaşkanı on dört gün içinde federal kanunu imzalar ve yayımlar. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, federal kanunun kabul edildiği andan itibaren on dört gün içinde geri çevirirse; Duma ve Federasyon Konseyi, Rusya Federasyonu Anayasasında belirlenen şekilde söz konusu kanunu yeniden görüşür. İkinci görüşme sırasında federal kanun eski şekliyle Federasyon Konseyi ve Duma üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğuyla kabul edilirse, yedi gün içinde Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı tarafından imzalanır ve yayımlanır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 107).

Federal Anayasa değişikliği ile ilgili kanunlar Federasyon Konseyi üye tam sayısının en az dörtte üçünün ve Duma milletvekillerinin üye tam sayısının en az üçte ikisinin oy çokluğu ile kabul edilir. Değişiklik on dört gün içinde Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı tarafından imzalanır ve yayımlanır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 108).

4 Aralık 2011 tarihinde yapılan son DUMA seçimlerinin partilerin aldığı oy yüzdeleri ve kazandıkları sandalye sayıları aşağıdaki gibidir

Tablo 8: 2011 Duma Seçim Sonuçları

PARTİ	TOPLAM OY SAYISI	TOPLAM OY ORANI %	ÇIKARDIĞI MİLLETVEKİLİ SAYISI	ÇIK.MİL. YÜZDESİ
Birleşik Rusya	32,379,135	49.32	238	52.9
Komünist Parti	12,599,507	19.19	92	20,4
Adaletli Rusya Partisi	8,695,522	13.24	64	14.2
Liberal Demokratik Parti	7,664,570	11.67	56	12.4
Yabloko	2,252,403	3.43	0	-
Vatansever Rusya	639,118	0,97	0	-
Doğru Hedef	392,806	0.60	0	-

Kaynak: Centre for the Study of Public Policy University of Strathclyde, Final Result Of The Duma Election, 4 December 2011 <http://www.russiavotes.org>

Yüzde 7' lik ülke barajını aşamayıp parlamentoya temsilci gönderemeyen partilerin almış oldukları toplam oy oranının % 4. 60 olduğu görülmektedir. Bu durum, seçime katılanlar açısından değerlendirildiğinde, aslında halkın iradesinin yeterli düzeyde parlamentoda temsil edildiğini göstermektedir. Ancak seçimlere katılma oranı (% 50 civarı) hayli düşüktür.

Genel olarak değerlendirildiğinde çift meclisli RF yasama organında; işlev ve yetkileri açısından Duma'nın yasama özelliği ağır basan daha etkili bir meclis

olduğu, FK'nin ise daha çok danışma ve temsil özelliği ağır basan bir meclis olduğu görölmektedir. Bu durum federal devletlerdeki çift meclis özelliğine uygundur.

5.3.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütme

Bu bölümde, Rusya Federasyonu'nda yürütme fonksiyonunu yerine getiren Cumhurbaşkanlığı ve RF Hükümeti'nin görev ve yetkileri ele alınmıştır.

5.3.2.1. Cumhurbaşkanı

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 80. maddesinde, Cumhurbaşkanı'nın Devletin başı, Anayasanın, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin güvencesi olduğu; Anayasa'da belirtildiği şekilde Rusya Federasyonu egemenliğinin, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması için önlemler alacağı, devlet organlarının uyumlu işleyişini ve karşılıklı işbirliğini sağlayacağı, Anayasa ve federal kanunlara uygun olarak devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini belirleyeceği, Devletin başı olarak Rusya Federasyonunu ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil edeceği belirtilmiştir.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, genel eşit ve doğrudan seçim hakkına dayanarak, gizli oylamayla Rusya Federasyonu vatandaşları tarafından **6 yıl süre** ile seçilir. 35 yaşını doldurmuş, Rusya Federasyonunda en az 10 yıl daimi ikamet eden, Rusya Federasyonu vatandaşları Cumhurbaşkanı seçilme hakkına sahiptirler. Aynı kişi, arka arkaya iki dönemden fazla Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı görevinde bulunamaz (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 81). İki dönem Cumhurbaşkanlığı yaptıktan sonra bir dönem ara verip tekrar seçilmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. İki dönem üst üste Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Putin, bir dönem ara verdikten sonra (bu dönemde de başbakan olarak görev yapmıştır) 2012 seçimlerinde tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Cumhurbaşkanının görevleri Anayasanın 83-90. maddeleri arasında sayılmıştır.

Dumanın onayıyla Hükümet Başkanını göreve atamak, Hükümetin oturumlarına başkanlık yapmak, Hükümet Başkanının istifasıyla ilgili karar almak, Merkez Bankası Başkanını Duma'ya önermek, Hükümet Başkanının teklifiyle Hükümet Başkanının yardımcılarını, federal bakanları göreve atamak ve görevden

almak, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi hakimlerinin adaylıklarını, ayrıca Rusya Federasyonu Başsavcısının adaylığını Federasyon Konseyine önermek; diğer federal mahkemelerin hakimlerini göreve atamak, Güvenlik Konseyini kurmak ve yönetmek, Silahlı Kuvvetlerin yüksek komuta heyetini göreve atamak ve görevden almak, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlardaki temsilcileri göreve atamak ve geri çağırarak, Anayasada öngörülen durum ve şartlarda Dumayı feshetmek, Dumaya kanun tasarıları sunmak, federal kanunları imzalamak ve yayımlamak, federe devlet düzenlemelerinin Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlarına aykırı olduğunda durdurmak, dış politikayı yönetmek ve uluslararası antlaşmaları imzalamak, gerekli şartlar oluştuğunda Duma'ya ve Federasyon Konseyine bilgi sunarak sıkı yönetime ve olağanüstü hale karar vermek, gerek görmesi halinde suçluları af etmek, Federasyon genelinde bağlayıcı olan kararname çıkarıp ve emirler vermek, görev ve yetkilerinden bazılarıdır.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı dokunulmazlık hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanının kendi görevlerini yerine getiremediği tüm durumlarda, bu görevler Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı tarafından yerine getirilir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı görevlerini vekaleten yerine getiren kişi, Devlet Dumasını feshetme, referandum belirleme, ayrıca Rusya Federasyonu Anayasasına ilave ve değişiklikler yapılmasını teklif etme hakkına sahip değildir (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 81).

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, sadece Duma tarafından ileri sürülen devlete ihanet veya diğer ağır suç işleme konusundaki ithama dayanarak ve Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının eylemlerinde suç unsurlarının varlığına ilişkin Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesinin görüşü üzerine ve itham usullerine uyulduğuna ilişkin Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesinin görüşüne dayanarak, Federasyon Konseyince görevinden uzaklaştırılabilir. İthamın ileri sürüldüğüne ilişkin Duma kararı ve Federasyon Konseyi'nin Cumhurbaşkanını görevden alma kararı, Duma milletvekillerinin en az üçte birinin teşebbüsü ve Duma tarafından oluşturulan özel komisyonun görüşü doğrultusunda, her kamaranın üye tam sayısının üçte iki oyu ile kabul edilir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının görevden

alınmasına ilişkin Federasyon Konseyinin kararı, Duma tarafından Devlet Başkanına karşı ithamın ileri sürüldüğü andan itibaren en geç üç ay içinde kabul edilmelidir. Bu süre içinde Federasyon Konseyinin kararı kabul edilmez ise Devlet Başkanına karşı ileri sürülmüş itham reddedilmiş sayılır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 93).

Rusya'da 4 Mart 2012'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranı ve alınan oy oranları aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 9: Seçime Katılım Oranı

Toplam Seçmen Sayısı	109,860,331	
Seçime Katılan Seçmen Sayısı	71,701,665	% 65.3
Geçerli Oy	70,864,974	% 64.5
Geçersiz Oy	836,691	% 0.8

Seçime katılma oranı % 65 civarındadır. Bu oran düşük bir oran sayılabilir. Oy verebilecek durumda olan yaklaşık 38 milyon seçmenin oy vermemiş olmasının nedenlerini bulmak başlı başına bir araştırmayı gerektirdiğinden burada ayrıntıya girilmemiştir.

Tablo 10 : 2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları

ADAY VE PARTİSİ	TOPLAM OY SAYISI (Bin)	TOPLAM OY ORANI %
Vladimir Putin Birleşik Rusya	45,602,075	63.60
Gennady Zyuganov, Komünist Parti (KPRF)	12,318,353	17.18
Mikhail Prokhorov	5,722,508	7.98
Vladimir Zhirinovsky, Liberal Demokratik Parti LDPR	4,458,103	6.22

Kaynak: Central Electoral Commission, 2012. "Dannie o predvartelnyh itogah golosovania." <http://www.vybory.izbirkom.ru>, (Erişim Tarihi: 12.01.2014)

Vladimir Putin, oyların % 63.60' ını alarak üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. En yakın takipçisi her zaman olduğu gibi yine Komünist Parti Lideri Gennady Zyuganov olmuştur.

5.3.2.2. Rusya Federasyonu Hükümeti

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin asli unsuru Rusya Federasyonu Hükümetidir. Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı, Rusya Federasyonu Hükümeti Başkanı yardımcıları ve federal bakanlardan oluşmaktadır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 110). Rusya Federasyonu Hükümetinde Atom Enerjisi, İçişleri, Sivil Savunma ve Acil Durumlar, Haksız Rekabeti Önleme (Antimonopoly), Maliye, Dışişleri, Kültür ve Doğal Kaynaklar, İletişim, Ulaştırma, Mülkiyet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Enerji ve Adalet olmak üzere 14 bakanlık bulunmaktadır (RF Federal Ministries).

Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı, Duma'nın onayıyla Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Hükümet Başkanının adaylığına ilişkin teklif yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasından veya Hükümetin istifasından sonra en geç iki hafta içinde yahut Duma tarafından adaylığının geri çevrilmesinden sonraki bir

hafta içinde gündeme alınır. Duma, Cumhurbaşkanınca önerilen kişinin adaylığını, bu konudaki teklifin gündeme alınmasından sonraki bir hafta içine görüşür. Cumhurbaşkanınca önerilen adayın Duma tarafından üç kez geri çevrilmesi durumunda, Cumhurbaşkanı, Hükümet Başkanını göreve atar, Duma'yı fesheder ve yeni seçimlerin yapılmasına karar verir (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 111).

Bakanlıklar ve başbakan yardımcılıkları için Cumhurbaşkanı tarafından atanmış olan başbakan bir haftalık süre içinde Cumhurbaşkanına teklifte bulunur (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 112).

Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı; yasalara uygun olarak, Rusya Federasyonu Hükümet faaliyetlerinin temel yönlerini belirler ve çalışmasını organize eder (Rusya Federasyonu Anayasası, Md. 113).

Rusya Federasyonu Hükümeti; federal bütçeyi hazırlar ve Dumaya sunarak uygulanmasını sağlar; Rusya'da tek bir maliye, kredi ve para politikasının gerçekleşmesini yönlendirir; tüm Ülkede kültür, bilim, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ekoloji alanlarında tek bir devlet politikasının yürütülmesini sağlar; Ülke savunması, devlet güvenliği, dış politikanın yürütülmesi yönünde önlemler alır; vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması, mülkiyetin ve kamu düzeninin korunması, suçlulukla mücadele için gerekli önlemleri alır (Rusya Federasyonu Anayasası, Md. 114).

Hükümetin karar ve emirleri Rusya Federasyonunda bağlayıcıdır. Hükümetin karar ve emirleri Anayasaya, federal kanunlara ve Cumhurbaşkanı kararnamelerine aykırı olduğu durumlarda Cumhurbaşkanını tarafından iptal edilir (Rusya Federasyonu Anayasası, Md. 115).

Rusya Federasyonu Hükümeti, yeni seçilmiş Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanına kendi yetkilerini iade eder (Rusya Federasyonu Anayasası, Md. 116). Hükümetin istifası Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilir veya reddedilir. Hükümetin istifası konusunda karar verme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Duma üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Hükümete güvensizlik oyu verebilir. *Duma tarafından hükümete güvensizlik oyu verilmesi durumunda, istifanın geçerli olması Cumhurbaşkanının onayına bağlıdır.* Karardan itibaren 3 ay içerisinde Duma tekrar güvensizlik oyu verirse, Cumhurbaşkanı hükümetin istifasını kabul eder veya

Duma'yı fesheder. Hükümet kendiliğinden Duma'dan güvenoyu isteyebilir. Duma güvenoyu vermezse, Cumhurbaşkanı yedi gün içinde Hükümetin istifası veya Dumanın feshi ve yeni seçimlerin yapılması konusunda karar alabilir. Hükümetin istifası veya yetkilerini iade etmesi durumunda Cumhurbaşkanının görevlendirmesiyle yeni Hükümet oluşmasına kadar eski hükümet görevine devam eder (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 117). Yasama meclisi içerisinden çıkmış olan hükümetin, usulde paralellik ilkesi gereği, yasama organı tarafından görevden alınmaması, bu konuda nihai karar verme yetkisinin Cumhurbaşkanında olması, işin doğasıyla bağdaşmamaktadır.

Tarihsel olarak başbakan, Cumhurbaşkanı'na bağımlı gibi çalışır ancak; Putin'in başbakan olmasıyla ikili bir yapı oluşmuştur (Darlington, 2008, 2). Burada Putin'in Rusya Federasyonu'ndaki karizması ön plana çıkmaktadır. 2000 yılında ilk kez Cumhurbaşkanı seçilen Putin 2004 yılında ikinci kez seçilmiş ve anayasa gereği üçüncü dönem seçilme katılma olanağı bulunmadığı için, 2008-2012 yılları arasında Başbakan olarak görev yapmıştır. Başbakanlık yıllarında ülkenin lideri konumunu sürdürmüş, devlet kurumları da Medvedev'e emanetçi gözüyle baktıklarından esas talimatları Putin'den almaya devam etmişlerdir. 2000 yılından bu yana *Putin tartışmasız Rusya'nın tek lideridir*.

5.3.3. Rusya Federasyonu'nda Yargı

İşlevsel açıdan yargı, hukuksal uyumsuzlukları ve hukuka aykırılık savlarını karara bağlayan devlet işlevidir. Yapısal açıdan ise yargı, devletin üç temel erkenden biridir (Ercan, Akt: Odyakmaz vd. 2008, 219). Rusya Federasyonu'nda yargı yetkisi mahkemelerce kullanılır. Yargı yetkisi anayasal, sivil, idari ve cezai yargı işlemleriyle gerçekleştirilir. Olağanüstü mahkemelerin kurulmasına izin verilmez (Rusya Federasyonu Anayasası, Md. 118).

Rusya Federasyonu'nda yargı yerleri arasında en kapsamlı olan Anayasa yargısıdır. Anayasa Mahkemesi üyeleri, Devlet başkanının önerisi üzerine, Federasyon Meclisi tarafından atanır (Gözübüyük, 2003, 56). 25 yaşına ulaşmış, hukuk alanında yüksek öğrenim görmüş ve hukuk alanında en az beş yıl deneyime sahip Rusya Federasyonu vatandaşları hakim olabilirler. Federal kanunla Rusya Federasyonu hakimlerinde aranan ilave özellikler belirlenebilir. Hakimler

bağımsızdırlar ve sadece Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlara tabidirler. Hakimlerin yetkileri federal kanunla belirlenen usul ve esaslar dışında sona erdirilemez veya durdurulamaz. Hakimlerin dokunulmazlıkları vardır. Hakimler hakkında federal kanunla belirlenen şekil dışında ceza kovuşturulması yapılamaz (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 119-122).

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi 19 hakimden oluşur. Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi; Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının, Federasyon Konseyinin, Devlet Dumasının, Federasyon Konseyi üyelerinin veya Duma milletvekillerinin beşte birinin, Rusya Federasyonu Hükümetinin, Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi ve Rusya Federasyonu Yüksek Hakem Mahkemesinin, Rusya Federasyonu federe unsurlarının yasama ve yürütme organlarının başvurusu üzerine, aşağıda belirtilen hususların Rusya Federasyonu Anayasasına uygunluğu konusundaki davaları çözer (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 125):

- Federal kanunların, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının, Federasyon Konseyinin, Devlet Dumasının, Rusya Federasyonu Hükümetinin normatif düzenlemelerinin,

-Cumhuriyetlerin Anayasalarının, Rusya Federasyonu federe unsurlarının Tüzüklerinin, ayrıca, Rusya Federasyonu devlet organlarının yetki alanına dahil konular ve Rusya Federasyonu devlet organlarıyla Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organlarının ortak yetki alanına dahil konularda çıkarılan kanunlarının ve diğer normatif düzenlemelerinin,

-Rusya Federasyonu devlet organları ile Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organları arasında, Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organlarının kendi aralarında yapılmış anlaşmaların,

-Rusya Federasyonunun yürürlüğe girmemiş uluslararası antlaşmalarının.

-Federal devlet organları arasında, Rusya Federasyonu devlet organları ile Rusya Federasyonu federe unsurlarının hakimiyet organları arasında; Rusya Federasyonunun federe unsurlarının yüksek devlet organlarının kendi aralarında, çıkan ihtilafları çözümler.

- Cumhurbaşkanının, Federasyon Konseyinin, Dumanın, Hükümetin, federe unsurların yasama organlarının başvurusu üzerine Anayasayı yorumlar.

- Federasyon Konseyinin başvurusu üzerine, Cumhurbaşkanının devlete ihanet veya diğer ağır suç işlediğine ilişkin ithamın kanunlara uygun bir şekilde ileri sürüldüğü konusunda görüş bildirir.

Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi medeni, cezai, idari ve diğer davalara ilişkin ve genel mahkemeler üzerinde üst yargı organı olup, federal kanunla öngörülen usulde onların faaliyeti hakkında yargı denetimini gerçekleştirir ve mahkeme pratiğine ilişkin açıklamalar yapar (Rusya Federasyonu Anayasası, 2005, md. 126).

Mevcut Anayasa Mahkemesinin 19 üyesinden 10'u hukuk profesörü, 1'i hukuk doçentidir. Bir üye hukuk doktoru, diğer üyelerin tamamı nitelikli hukukçu unvanını almış ve doktora yapmakta olan (kandidat of juridical science) hakimlerdir. Rusya Anayasa Mahkemesi kurumsal olarak dünyanın en büyük Anayasa Mahkemesidir. Mahkemede çalışan personel sayısı 295 olup, bunlardan 119'u yüksek eğitim almıştır. Her üyenin iki yardımcısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi sekreterlik görevini yürütmektedir. Diğerleri ise üyenin isteği üzerine hukukçulardan seçilmektedir. Genel Sekreterliğe bağlı olarak beş danışman çalışmaktadır (Başlar, 2010, 3).

Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek Hakem Mahkemesi hakimleri, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının önerisiyle Federasyon Konseyi tarafından atanır. Diğer federal mahkemelerin hakimleri, federal kanunla belirlenmiş şekilde Cumhurbaşkanı tarafından atanır (Rusya Federasyonu Anayasası, md. 128).

Rusya Federasyonu Savcılığı, alt kademe savcılarının üst kademe savcılarına ve Rusya Federasyonu Başsavcısına tabi olduğu merkezleştirilmiş tek sistemden oluşur. Rusya Federasyonu Başsavcısı Cumhurbaşkanının önerisiyle Federasyon Konseyi tarafından göreve atanır ve görevden alınır. Rusya Federasyonu federe unsurlarının savcıları, federe unsurların onayıyla Rusya Federasyonu Başsavcısı tarafından atanır (Rusya Federasyonu Anayasası, 2005, md. 129).

5.4. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu

Rusya Federasyonu'nda yürütme Cumhurbaşkanlığı ve Rusya Federasyonu Hükümetinden oluşmaktadır. Ancak buradaki Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemlerdeki sembolik yetkilerle donatılmak yerine, başkanlık sistemindeki başkana denk yetkilere, hatta daha da fazlasına, sahiptir. Bu yetkileri tekrar hatırlayacak olursak; Duma'nın onayıyla Hükümet Başkanını göreve atamak, Hükümetin oturumlarına başkanlık yapmak, Hükümet Başkanının istifasıyla ilgili karar almak, Merkez Bankası Başkanını Duma'ya önermek, Hükümet Başkanının teklifiyle Hükümet Başkanının yardımcılarını, federal bakanları göreve atamak ve görevden almak, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi hakimlerinin adaylıklarını, ayrıca Rusya Federasyonu Başsavcısının adaylığını Federasyon Konseyine önermek; diğer federal mahkemelerin hakimlerini göreve atamak, Güvenlik Konseyini kurmak ve yönetmek, Silahlı Kuvvetlerin yüksek komuta heyetini göreve atamak ve görevden almak, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlardaki temsilcileri göreve atamak ve geri çağırarak, Anayasada öngörülen durum ve şartlarda Duma'yı feshetmek, Duma'ya kanun tasarıları sunmak, federal kanunları imzalamak ve yayımlamak, federe devlet düzenlemelerinin Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlarına aykırı olduğunda durdurmak, dış politikayı yönetmek ve uluslararası antlaşmaları imzalamak, gerekli şartlar oluştuğunda Duma'ya ve Federasyon Konseyine bilgi sunarak sıkı yönetime ve olağanüstü hale karar vermek, gerek görmesi halinde suçluları affetmek, Federasyon genelinde bağlayıcı olan kararname çıkarıp ve emirler vermek, gibi oldukça geniş görev ve sorumluluklardan oluşmaktadır.

Cumhurbaşkanı iç ve dış meselelerde üstün yetkilere sahiptir. Bazı durumlarda hükümete tanınan yetkiler Cumhurbaşkanına da tanınmıştır. Federal düzeyde güçlü yetkileri onu üstün kılmaktadır. Yüksek idari görev ve yargı organlarına atama yapabilmekte ve bu görevlileri görevden alabilmektedir (Aarrevaara, 1999, 13-14). İlgili bölümde de açıklandığı üzere yürütmenin bir kolu olan hükümet (Başbakan ve Bakanlar), adeta Cumhurbaşkanı'nın memuru konumundadır. Duma'da çoğunluğu elinde bulunduran parti üyeleri arasından atanan Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın da aynı partinin birinci kişisi olduğu düşünüldüğünde,

adeta Bakanların müdürü konumundadır. Yani siyasi bir güce sahip olduğu söylenemez. Bu nedenle burada yürümenin konumunu incelerken aslında Cumhurbaşkanı'nın konumu incelenecektir.

Ayrıca Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı'nca önerilen adayın Duma tarafından üç kez geri çevrilmesi durumunda, Cumhurbaşkanı, Hükümet Başkanını göreve atar, Duma'yı fesheder ve yeni seçimlerin yapılmasına karar verir. Bu durum Cumhurbaşkanının istemediği birisinin, yasama organı büyük bir çoğunlukla istese bile, başbakan olamayacağı anlamına gelmektedir.

Cumhurbaşkanı yasama organlarına göre de üstün bir konumdadır. Bu üstünlüğü bir anlamda kendisini destekleyen partinin doğal olarak Duma'da da çoğunluğa sahip olmasından ileri gelmektedir. Rusya Federasyonu'nda yasama organı Federasyon Konseyi ve Devlet Duması'ndan oluşan ikili bir yapıya sahiptir. Alt Meclis olan Duma yerleşim esasına göre 4 yıl için seçilen 450 üyeden; Üst Meclis Federal Kurul ise 83 Cumhuriyet ve Bölgeden ikişer kişi olmak üzere 166 üyeden oluşmaktadır. Üst meclis olan Federasyon konseyi daha çok danışma ve onay kurumu görüntüsündedir. Salt çoğunlukla kabul edilmiş olan kanunların Cumhurbaşkanı'nca reddi durumunda her iki meclisin de nitelikli çoğunluğu aranmaktadır. Anayasa değişikliği ile ilgili kanunlar ise Federasyon Konseyi üye tam sayısının en az dörtte üçünün ve Duma milletvekillerinin üye tam sayısının en az üçte ikisinin oy çokluğu ile kabul edilmiş sayılmaktadır. Anayasa değişikliklerinde federe devlet temsilcilerinden oluşan Federasyon Konseyinin nitelikli çoğunluğu benimsenmiştir. Buradan Anayasa değişikliklerinde bir konsensüs sağlanmasına çaba gösterildiği anlaşılmaktadır.

Putin, "Bizim Rusya'da sadece bir takım zararsız futbol oynamaktadır, o takımda parlamenterlerdir" (Berşinskiy, 2011, 20) sözüyle ülkedeki parlamentonun işlevini aslında çok güzel özetlemiştir. Zararsız demekle yasama organının her istenileni yaptığını, kendi icraatlarına karşı herhangi bir muhalefette bulunulmadığını ve bu durumun memnuniyet verici olduğunu ifade etmektedir.

Yürütmenin içerisinde Cumhurbaşkanı güçlü konumdadır. Devletin iç ve dış politikasının belirlenmesi ve ülkeyi temsil görevi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. İki dönem üst üste seçilen kişinin üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçilmesi anayasal olarak

mümkün değildir. Ancak bir dönem ara verip tekrar seçilmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. İki dönem üst üste Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Putin, bir dönem ara verdikten sonra tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Rusya Federasyonunda Yargı yetkisi anayasal, sivil, idari ve cezai yargı işlemleri olmak üzere sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Federe devlet hukuki metinlerinin federal anayasaya ve kanunlara aykırı olamayacağı anayasal güvence altına alınmıştır. Yüksek yargı organı mensuplarının atanması Cumhurbaşkanı'nın tekelindedir. Yargıya göre konumuna baktığımızda yine üstünlüğü söz konusu olmaktadır. Örneğin yüksek yargı mensuplarının neredeyse tamamını önermektedir. Duma ve FK'deki gücü gözönüne alındığında, Cumhurbaşkanının önerdiği bir kişinin atanmaması pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla zimni de olsa yargı organlarına göre üstün bir konumda olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı, Duma'nın onayıyla Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Hükümetin görevleri daha çok ekonomik, sosyal ve kültürel içeriklidir. Hükümetin karar ve emirleri Rusya Federasyonunda bağlayıcıdır. *Hükümetin karar ve emirlerinin Anayasaya, federal kanunlara ve Cumhurbaşkanı kararnamelerine aykırı olduğu durumlarda Cumhurbaşkanı tarafından iptal edilebilmektedir. Bu durum Cumhurbaşkanını, hükümet karşısında güçlü konuma getirmektedir.* Duma tarafından hükümete güvensizlik oyu verilmesi durumunda istifanın geçerli olması Cumhurbaşkanı'nın onayına bağlıdır. Yasama meclisi içerisinden çıkmış olan hükümetin, usulde paralellik ilkesi gereği, yasama organı tarafından görevden alınamaması, bu konuda nihai karar verme yetkisinin Cumhurbaşkanı'nda olması işin doğasıyla bağdaşmamaktadır.

Sonuç olarak, Rusya Federasyonu'nda Cumhurbaşkanı hem anayasal olarak üstün konumu hem de sistemin onun etrafında şekilleniyor olması dolayısıyla yürütme, yasama ve yargıya göre daha üstün konumdadır. Yürütmenin diğer ayağı olan hükümet ise tamamen Cumhurbaşkanı'nın etkisi altında bulunduğundan, yürütmenin başka bir ayağı olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Yukarıda belirtilmiş olan yasal metinlerdeki üstünlüğün yanı sıra Rus siyasi geleneğinden kaynaklanan bir üstünlük te söz konusudur. Ayrıca Putin'in ülkenin zor koşullar yaşadığı bir dönemde iktidara gelerek karizmatik kişiliği ile halka güven telkin

etmesi, kendisine ve Cumhurbaşkanlığı makamına ayrı bir güç kazandırmış, halk ona sevgilerinin ifadesi olarak Çar lakabını vermiş ve icraatlarını desteklemiştir. Böyle bir lider karşısında demokratik geleneğin tam olarak yerleşmediği kurumların bağımsız hareket etmeleri beklenmemelidir. Yasama ve yargı gibi bağımsız karar almaları gereken organlar bile liderin etkisinden kurtulamamaktadırlar. Bu bölümde anlatılanlardan çıkarılan sonuç; Rusya Federasyonu'nda yürütmenin (Cumhurbaşkanı'nın) hem anayasal anlamda hem de çalışmanın altıncı bölümünde açıklanmış olan çeşitli nedenlerle fiiliyattaki aşırı güçlü konumu, Araştırmanın **üçüncü denencesini**; Rusya Federasyonu'nda yürütme organının aşırı güçlü oluşu, yasama ve yargı organlarının bağımsız görev yapmalarını zorlaştırmaktadır; doğrulamaktadır.

5.5. Rusya Federasyonu'nda Siyasal Partiler

1917 Bolşevik Devrimi'nin hemen ardından, Rusya'da, Moskova Sovyet'i/Kurulunda 13 parti faaliyet göstermekteydi. Bu partilerin sayısı 1920'de 5'e düşmüş ve 1926 senesinde ise tek parti (Komünist Partisi) iktidarı başlamıştır. Rusya'daki siyasi değişmelere bağlı olarak, 1926 yılında başlayan tek partili dönem, 1980'li yıllarda başka partilerin siyasi arenaya çıkmalarıyla son bulmuş ve çok partili hayata geçilmiştir. 1985 ilkbaharından 1991 Aralık ayına kadar geçen dönemde kurulan siyasi partilerin sayısı azdı ve ülke çapında yaygın bir şekilde örgütlenmemişlerdi. Bundan dolayı KPSS (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) ve Sovyetler Birliği yönetimine karşı önemli siyasi güç olarak partiler arası, bir anlamda partiler üstü blok oluştu. Bu bloğun esasını, Demokratiçeskaya Rossiya/Demokrat Rusya teşkil etmiştir. Bu hareketin liderleri, parlamentoda kontrolü sağladılar ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde galip geldiler. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSR) yasama ve yürütme organlarının yapısına dayanarak hareket eden Demokrat Rusya liderleri, SSCB'yi dağıtma ve (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) KPSS'yi siyasi iktidardan uzaklaştırma hareketlerinde başarılı olmaları Rusya'nın sosyo-ekonomik hayatında değişime yol açmıştır. 1980'lerde faaliyet göstermeye başlayan partilerden başlıcaları; Demokratiçeskii Soyuz Rossii/Demokrat Rusya Birliği, Sotyalistiçeskaya Partiya/Sosyalist Parti, Hristiyansko Demokratiçeskii Soyuz Rossii/Rusya Hristiyan Demokratlar Birliği, Sosyal Demokriteçikaya

Partiya Rossiskoy Federatsii/Rusya Federasyonu Sosyal Demokrat Partisi'dir Rusya'daki siyasi partiler ve akımlar, genel yapıları itibarıyla dört ayrı grupta toplanmaktadır: Demokratlar, Komünistler, Vatanseverler ve Merkezçiler. *Demokratların düşüncelerine göre*, devlet ekonomiye müdahale etmemelidir. Onlar, liberal Pazar ekonomisi taraftarıdır ve Batı yönündeki gelişimi onaylamaktadırlar. Bu grubun önde gelenleri Demokratiçeski Vıbor Rossii/Rusya'nın Demokratik Seçimi (DVR) ve Naş Dom Rossiya/Evimiz Rusya'dır. *Komünistler* Sosyalist ideolojinin devlet yönetiminde yeniden etkin olmasını ve SSCB'nin tekrar kurulmasını arzulamaktadır. Kommunistiçeskaya Partiya Rossiskoy Fedeatsii/Rusya Federasyonu Komünist Partisi (KPRF) bu grubun önderidir. Vatanseverler ülkenin Rusya Çarlığı ve eski SSCB dönemindeki imparatorluk geleneklerini kendi ideolojileri olarak kabul ederler. Bazılarına göre, imparatorluğun yeniden doğuşu sadece Rus ya da Slav etniği esasında mümkündür. Devletin rolünün güçlenmesini desteklemektedirler. Bu grubun önde gelen temsilcisi, Vladimir Jrinovski'nin Liberalno Demokratiçeskaya Partiya Rossii/Rusya Liberal Demookrat Partisi'dir (LDPR). *Merkezçiler* siyasetlerinde demokrasiyi, vatanseverliği ve kısmen de konünizmin unsurlarını kullanmaktadırlar. Devlet kontrolü altındaki liberal pazar ekonomisine geçmeyi, eski Sovyet cumhuriyetlerinin konfederasyon şeklinde bir araya gelmelerini savunmaktadırlar ve Sovyet geçmişine saygı duyarlar. Bunlar, 1989-1991 arasında var olan Gorbaçov taraftarı Grajdanski Soyuz/Vatandaş Birliği ve Yure Luşkov önderliğindeki Oteçestva/Anavatan'dır. *Böylece, Rusya siyasetinde demokratlar, komünistler ve vatanseverler bir üçgenin kenarlarını oluştururken, merkezçiler bu üçgenin tam ortasında yer almaktadır* (A.A.Radugin; Akt: Hekimoğlu, 2007, 92-94).

Komünist partinin etkili olduğu tek partinin hakimiyetinde geçen SSCB döneminin sona ermesiyle birlikte çok partili hayata geçilmiştir. Ancak Rus siyasi hayatının demokratik gelenekten uzak olması nedeniyle partiler yerine liderlerin etkili olduğu bir yapı hüküm sürmektedir.

1993 seçimleri sonrasında ön plana çıkan iki politik figür olan Zhirinovski (LDPR Başkanı) ve Zyuganov (Komünist Parti) Rus ulusal politikasında önemli oyuncular olarak yıllarca kalmışlardır. Zhirinovski 1991 yılında aniden Yeltsin'in kazandığı Rusya başkanlık seçiminde üçüncü olarak sahneye çıkmıştır. Zhirinovski'nin desteği hükümet, düzen ve hatta dünyaya en aşırı ve bayağı şekilde

karşı çıkan, Duma'da karşıtlarına fiziksel olarak saldıran, herkese her şeyi vadeden ve yalan söylemekten gerçekleri reddetmekten çekinmeyen bir adama verilen protesto oylarından oluşmuştur. Zhirinovski on dokuzuncu yüzyıl Rusya sınırlarına yeniden ulaşılmaması, Rusya'nın Hint Okyanusu'na genişlemesi, ABD' den Alaska'nın geri alınması, Türkiye'yi ve Türkleri yok edecek ve Rusya'nın güneye açılmasını meşru olarak bir büyük savaş açılması gibi öneriler sunmuştur. Zhirinovski, Yeltsin Rusya'sı ve Alman Weimar Cumhuriyeti arasında benzerlik kurulmasına katkıda bulunmuş, aynı zamanda pazar ekonomisine karşı durmamış ve Yeltsin'in kurduğu yeni politik yapılanmayı kabul ederek özellikle de güçlü başkanlık sistemini olumlu bulmuştur. Yine de atılgan ve karizmatik milliyetçi asi olarak duruşu ve partisinin tabandaki mükemmel yapılanması, seçmenleri partisine çekmiş, ancak zamanla Zyuganov gibi daha ciddi muhalefet politikacılarına oy kaybetmeye başlamıştır. Viktor Anpilov gibi düşmanca yaklaşan komünistlerin aksine, Zyuganov pazar ekonomisi ve yeni politik ilkelerin gerekliliğini kabul etmiş; komünistlerin sadece seçimle başa gelebileceğine inanmıştır. Aslında Sovyet komünizminin politik ve ekonomik güçte tekel kurmaya çalıştığı için başarısız olduğunu ve bu tekelin kurulmasının mümkün olmadığını itiraf etmiştir. Aynı zamanda sıradan vatandaşların maddi koşullarıyla ilgili geleneksel komünist ilgiyi milliyetçi ideoloji ile harmanlamış, birçok defa Rusya'da komünizm sonrası değişimlerin olumsuz etkilerine karşı Rusya'nın "ruhsal mirasının" korunması için mücadele verilmesinden bahsetmiştir. Aynı zamanda sosyalizm ve komünizmden bahsetmeyi uygun bulmayarak, bunun yerine "Rus toplum ve kolektivizm geleneği" sözcüklerini kullanmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 683-684). Rus politik hayatında en etkili olan Parti Putin'in Birleşik Rusya partisidir. Bu parti doğrudan Putin'in isteklerine göre hareket etmektedir. Bunların dışında liberal, milliyetçi ve komünist çizgide olan birçok küçük parti faaliyet göstermektedir.

5.6. Rusya Federasyonu Siyasal Rejiminin Adlandırılması

Rusya Federasyonu, geniş toprakları, zengin enerji kaynakları, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel birikimi ile bir döneme damgasını vurmuş olan SSCB' nin mirasçısı olması gibi nedenlerle dünyanın siyasi ve ekonomik bakımdan önemli ülkelerinden birisidir. Bir ülkenin siyasal rejimi tarihi geçmişi, ekonomisi, halkının

sosyolojik ve psikolojik durumu gibi birçok nedenle yakından ilişkilidir. Rusya Federasyonu' nun siyasal rejiminin oluşum ve uygulamasını da sahip olduğu bu özellikleri etkilemektedir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere; bir siyasal rejimin başarısı isminden çok iyi işlemesine, yani genellikle özel siyasal kültür ve ülkenin koşullarıyla uyuşmasına bağlıdır. Örneğin hangi isimle adlandırılırsa adlandırılırsın uygulanan bir rejimin demokratik ve çağdaş bir rejim şeklinde işleyebilmesi; siyasal kültürün yerleşmiş bir uzlaşma geleneğini ve karşılıklı saygıyı içermesine bağlıdır. Benzer biçimde, her düzenleme örneğin sanayileşmiş ve ekonomik yönden gelişimini tamamlamış bir toplumla, ekonomik bir krizin yaşanmakta olduğu bir toplumda farklı uygulamalara sahne olacaktır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte kurulan ülkelerin hemen hepsinde, eski sistemden tamamen bir kopuş ve yeni siyasi sistem arayışları ortaya çıkmıştır. SSCB'nin merkez ülkesi ve siyasi mirasçısı Rusya Federasyonu'nda çağdaşlaşma yolunda çeşitli yenilikler yapmıştır. Bu demokratikleşme ve yenilik hareketinin 1985'te Gorbaçov' un iktidara gelmesiyle başlayıp, Yeltsin'le devam ettiği ise konunun ilgilerince genel kabul görmektedir.

Fakat Rusya Federasyonu'nun, yeniliklere karşın, gerçek bir demokratik yönetimin gereklerini yerine getirmekten hala uzak olduğu görülmektedir. Ülkedeki siyasi sistem henüz geçiş aşamasındadır¹⁹. İktidar dağılımı ve devlet ile toplum (sivil toplum örgütleri ve kamuoyu) ilişkileri bakımından, ülkenin siyasi sistemi, *otoriter-plüralist* biçimindedir. Bu sistemde bütün yetki bir merkezde, Cumhurbaşkanı ve onun ekibinin elinde toplanır. Bu merkezin altında ise hükümetin yasama organlarına bırakılır. Sistemdeki plüralizm ise devlette iktidarın paylaşılmasında, çok partililik, bazı yasama ve yürütmek yetkilerinin merkezden federe birimlere verilmesinde görülmektedir. Ülkede karar verme, küçük bir kısma bırakılmıştır. Bunlar, cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı idare kurulu başkanı, başbakan ve onların resmi ve resmi olmayan yakın çevresidir. Bu durumun, Rusya Federasyonu devlet sistemine oligarşik yön verdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, Rus siyasi sisteminde otoriterlik belirtileri de mevcuttur. Otoriter sistem, totaliter ve demokrasi

---

¹⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkelerin, sosyalist bir ekonomiden liberal ekonomiye dönüşüm sürecinde olan, ekonomileri de geçiş ekonomileri olarak adlandırılmaktadır.

arasında yer almaktadır. Söz konusu olan rejimde, resmi ideolojinin baskın olmasıyla birlikte, hükümetin ideolojisine ters düşmeyecek başka ideolojilere de yaşama hakkı tanınmıştır. Ekonomide, devlet sektörü ile özel sektör bir arada hüküm sürmektedir. Kitlenin siyasi hayata katılması sınırlıdır. Halk siyasi yönün oluşmasına katkıda bulunmamaktadır. Yönetici grup, iktidarını halk tarafından kontrol edilmeden sürdürür. Otoriter rejimde kamuoyu, totaliter rejime göre biraz daha serbesttir. Kamu hayatının devlet tarafından yönetimi baskıcı değildir. Toplumun manevi tercihinde sert kontrol yoktur, muhalefet partisi sınırlı şekilde hareket etmesi şartıyla hayat hakkına sahip olur. Bunlardan başka, çeşitli özel kuruluşlar faaliyet gösterebilir. Çarlık dönemi Rusya’ında siyasi iktidar Çar’ın elinde idi. Bu dönem geleneksel tipteki otoriter rejim olarak algılanır. Sovyet toplumundaki siyasi rejimi üçe ayırmak mümkündür. Birincisi 1917-1920 yılları arasındaki dönemde otoriter diktatör rejim, yani proletarya diktatörlüğü; ikinci dönem 1920-1950 arasındaki Stalin’in şahsi iktidarı, sol totaliter rejim; üçüncü dönem ise 1950 ile 1991 yılları arasındaki sürede hükümetin otoriter rejime geçmeye başladığı dönemdir (Hekimoğlu, 2007, 90-91).

Sovyetler Birliğinin benimsemiş olduğu Meclis Hükümeti sisteminden mümkün oldukça uzaklaşmaya çalışan Rusya’da, 1991-1993 döneminde Başkanlık sistemini getiren bazı anayasal düzenlemeler yapılmıştır. Fakat, kuvvetlerin sert ayrılığını gerektiren bu sistemde çifte meşruluk sorunu ortaya çıkınca, ülke önce “kanunlar savaşı” ve daha sonrada sıcak çatışmaya kadar varan siyasal krizle karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu çatışmanın galibi ise Cumhurbaşkanı olmuştur (Shukurow, 2003, 9). Yapısal ve işlevsel olarak yasama, yürütme ve yargı erkleri incelendiğinde, Cumhurbaşkanının sistemin çekirdeği olduğu anlaşılmaktadır.

Parlamente demokrasilerde hükümet parlamento tarafından güvenoyu almak zorunda olup, ona karşı sorumlu ve hesap vermek durumundadır. Bu sistemde genellikle hükümeti parlamentoda çoğunluğu oluşturan siyasi parti veya partiler arası koalisyonlar oluşturur. Parlamente demokratik rejimlerde yasama organı olan parlamento sadece yürütme organı olan hükümetin oluşmasında başrolü oynamaz. Meclis aynı zamanda devlet başkanını da yani cumhurbaşkanını da seçer. Kısaca parlamente demokratik hükümet biçiminde yasama organı olan meclis esastır, temeldir, yürütmeyi belirleyen ve denetleyen odur. **Meclis (parlamento) bu sistemin kalbidir.** Başkanlık sisteminin en karakteristik özelliği **hükümetin meclisten,** yani

parlamentodan **bağımsız** olmasıdır. Yani başkanlık sisteminde meclis ne hükümete güvenoyu vermek durumundadır ne de meclis güvenoyu ile hükümeti düşürebilir. Bu sistemde aynı zamanda hükümet başkanı yani başbakan olan devlet başkanı doğrudan halk tarafından seçilir. Devlet başkanı hükümeti kurar. Çoğu zaman hükümet üyeleri olan bakanlar, meclis dışıdır. Bazı olağanüstü durumlarda hükümet, mecliste çoğunluğu oluşturan siyasi partilerin, yani siyasi iradenin aksine oluşabilir. Yarı başkanlık, başkanlık sistemi ile Parlamenter demokrasinin bir çeşit karışımıdır. Tam Başkanlık sisteminde doğrudan halk tarafından seçilen devlet başkanı, parlamentodaki partilerin çoğunluğuna bakmaksızın hükümet kurup yürütmeyi tekeline alırken, yarı Başkanlık sisteminde hükümeti halk tarafından seçilen başkan değil, parlamento kurup iş başına getirir ve onu denetler. Kısaca Tam başkanlık sisteminde Devlet başkanı ile başbakan tek bir kişi iken, yarı başkanlık sisteminde bu iki makam ayrı ayrı siyasetçinin elindedir (Çağırıcı, 2012). RF Siyasal Sistemi bu açıklanan siyasal sistemlerden hiçbirisiyle birebir örtüşmemektedir aslında, başkanlık ve yarıbaşkanlık sistemlerinden her ikisinden de birtakım özellikleri bünyesinde barındırmasına karşın şahsına münhasır özelliklere sahiptir. RF sistemi şekil olarak²⁰ yarıbaşkanlık modeline benzesede, Cumhurbaşkanının sahip olduğu görev ve yetkiler açısından bakıldığında başkanlık sistemini çağrıştırmaktadır. Bazı yazarlar bu siyasal sistemi yarıbaşkanlık ile başkanlık arasında bir yere oturturken bazıları da güçlü başkanlık olarak adlandırmaktadırlar.

*Kagarlitski (2008, 198), 1993 yılından sonra Rusya'daki politik sistemi (Kazakistan'da, Belarus'ta ya da Gürcistan'da olduğu gibi) güçlü başkanlık iktidarının biçimlendirdiğini, Rusya'nın biçimsel olarak Batı'nın başkanlıkla yönetilen ülkeleriyle aynı sıraya girmiş olmakla birlikte, pratikte gelişmiş kapitalist ülkelerde bir benzeri olmayan çok özgül bir olgu gözlemlendiğini belirtmekte; Mikail (2007, 13) ise, Rusya Federasyonu'nda görev ve yetkileri itibarıyla Fransa'dan çok ABD'dekine benzeyen ve **filen hem Yasamanın hem Yürütmenin üstünde yer alan bir Başkanlık Sisteminin** bulunmakta olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde Nichol' de (2012,7) Rusya Federasyonu Anayasası'nın Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Almanya sistemlerinin kombinasyonundan oluştuğunu; **fakat Rus***

---

²⁰ Rusya Federasyonu'nda Cumhurbaşkanı'nın seçiminde meclisin bir görevi bulunmayıp, Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Hükümet ise meclis (Duma) içerisinden çıkmaktadır.

sisteminin daha güçlü bir başkanlık öngörmekte olduğunu, bu sistemlerden ayırdedici en belirgin özelliğinin ise başkanın yasama organını fesih ederek seçime gidebilmesi olduğunu, bu sistemde başbakan ve hükümetin yasama organından ziyade başkana hesap vermek zorunda olduğunu ifade etmektedir.

Bu gün için Rus rejimi, yasal normların ve anayasal kuralların geniş çapta göz ardı edilmesiyle, iktidarı paylaşan kurumların ve denetleme mekanizmaların yokluğu ile ve siyasi karar alma sisteminin şeffaf ve güvenilir olmaması ile daha da kötüleşmiş bir başkanlık sistemidir. Seçim sistemindeki kusurlar, basın özgürlüğünde giderek artan kısıtlamalar, başkanlığın yürütme yetkisinin anayasal sınırları aşma tehdidi, keyfi kurallar, vatandaşların hak ve özgürlüklerinde artan ihlaller bütün bunların hepsi Rusya'nın liberal olmayan bir demokrasi olmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, mali ve sanayi holdinglerin devlet kurumlarını özel iş menfaatleri için kullanması artarken pek çok devlet kuruluşunun etkinliği, nüfuzu ve siyasi kapasitesi çok azalmıştır (Mangott,2001, 66).

Rusya Federasyonu' nda görev ve yetkileri itibarıyla Fransa'dan çok ABD'dekine benzeyen ve fiilen hem yasamanın hem yürütmenin üzerinde yer alan bir başkanlık sistemi bulunmaktadır (Çelebi, 2013, 2). Tamaş Kraus "Rusya'daki başkanlık sisteminin her türlü "kurumsal benzerliğine ve aynılığına" rağmen Amerika'daki ya da Fransa'daki başkanlık sistemleriyle karıştırılmaması gerektiğini vurgulayarak, bu sistem kesinlikle başka bir sosyal temele, başka bir sosyal fonksiyona ve psikolojiye oturmaktadır", diye yazmaktadır. "Doğal olarak, Rusya'daki başkanlık sistemi özel bir otoriter rejim olup, Yeltsin, Reagan ya da Thatcher'dan çok Pinochet'ye yakın durmaktadır. Aynı zamanda burjuva demokrasisinin, politik diktatörlüğün ve otokrasinin belli öğelerinin tamamen kendine özgü bir karışımı olduğu için yeni bir tarihi olgudan bahsediyoruz. Bu karışımın daha sonraları rejimlerini değiştirmiş ülkelerin o andaki ve gelecekteki gelişimleri için bir tarihsel özgünlüğü de işte burada yatmaktadır (Kagarlitski, 2008, 199). Sonuç olarak: Rusya Federasyonu'ndaki siyasal sistemin görev ve yetkileri itibarıyla hem Fransız yarıbaşkanlık hem de ABD başkanlık rejimlerinden izler taşıdığını; ancak uygulanma itibarıyla **Yasama ve Yürütmenin üzerinde yer alan bir Başkanlık Sisteminin** (güçlendirilmiş) bulunmakta olduğunu söyleyebiliriz.

“Kötü bir hükümet için en tehlikeli an, yanlışlarını düzeltmeye çalıştığı andır. Bir kral baskıcı yönetimden sonra kullarının durumunu iyileştirmeye çalıştığı zaman, tahtını sadece ince devlet adamlığı ile kurtarabilir”

(Alexis de TocQueville, Akt: Rıasanovsky ve Steinberg, 2011, 646).

6. RUSYA FEDERASYONU’NDA YÜRÜTMENİN OTORİTERLEŞMESİ

Bir rejimin demokratik olup olmadığını anlamının etkili bir yolu da yürütme organının uygulamalarının incelenmesidir. Çünkü yürütme organları icracı olmaları nedeniyle rejimlerin çekirdeği durumundadırlar. Gelişmiş, demokratik yasaların mevcut olduğu bir ülkenin bile demokratik olmayan yol ve yöntemlerle idare ediliyor olabilmesi mümkündür. Yürütme organı veya yürütme organının başındaki kişi/kişiler gücü kendi merkezinde toplayabilir ve bir takım kazanımlar uğruna bazı demokratik hakları kısıtlayabilirler. Bu tarz otoriterleşme eğilimindeki kişi/kişiler fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünü kısıtlayabilir veya tamamen ortadan kaldıracırlar. Bu yönetim tarzının aşırı geliştiği, kendisini sınırlayacak bir güçle karşılaşmadığı veya halk nezdinde meşruiyet sağlamış olduğu durumlarda diğer erkler (yasama ve yargı) ile gerek bireyler gerekse kurumlar iktidardakileri onamak için adeta bir noter görevi görüyor olma durumuna gelebilirler. Daha önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, çeşitli gerekçelerle (kriz ortamları, güce duyulan özlem vb.) otoriter yönetici kendisine meşruiyet sağlayabilir.

Bu bölümde, Rusya Federasyonu’nda yürütmenin otoriterleşme eğiliminin nedenlerine ve yürütmenin otoriterleşmesinin sonuçlarına yer verilmiştir. Bir ülkede belirli bir zaman diliminde geçerli olan siyasal durumu, evrensel doğru olarak kabul edilmiş teorik bilgilerle açıklamak mümkün değildir. Siyasal yapıları çözümlerken; ülkelerin siyasal kültürü, halkın psikolojisi, beklentileri ve ülkenin ekonomik yapısı gibi daha birçok etmenin göz önüne alınması gerekir. Aksi takdirde doğru çıkarımlarda bulunmak pek mümkün olmayacaktır. Bu düşüncelerden hareketle, bu bölümde Rusya Federasyonu’nda yürütmenin otoriterleşmesi açıklanırken, genel geçer doğrular baz alınarak, çağımızın demokratik değerleriyle bağdaşmayan, Rusya Federasyonu’ndaki otoriterleşme eğilimi en başından eleştiri konusu yapılmamış,

nedenleriyle birlikte değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Yürütmenin otoriterleşmesinin nedenleri açıklanırken “iç” ve “dış” nedenler olmak üzere ikili bir sınıflandırma yapılmıştır.

Rusya 1990 larda (Yeltsin Dönemi) bazı demokratik ilerlemeler sağlamıştır. Bu sınırlı ilerlemelerde 1999-2000 yıllarında Putin’in güç kazanmasıyla geriye dönüş yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde valilik seçimleri kaldırılmış, medya ve endüstri üzerindeki hükümet kontrolü artırılmıştır (özellikle enerji sektöründe) (Nichol, 2012, 2). Ancak Rus halkı bu durumdan şikayetçi değildir. Çünkü onun ruhu zayıf ve güçsüz bir devlet yapısı yerine, güçlü lider ve güçlü devlet üzerine kurgulanmıştır. Halk ekonomik ve siyasi güç uğruna birtakım demokratik kazanımlarından vazgeçmeyi normal hatta gerekli görmektedir. Bu nedenle daha başlangıçta Rusya Federasyonu’nda yürütmenin otoriterleşmesini zorla kabul ettirilmeye çalışılan bir baskıcı düzen olarak kabul etmek haksızlık olacaktır.

Araştırmanın “Rusya Federasyonu’nda siyasal sistemin tek adamın karizması etrafında şekillenmesi, otoriterleşmeye neden olmaktadır” savını taşıyan **birinci denencesi** bu bölümde tartışılmıştır.

6.1. Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Nedenleri

Rus çarı 3. İvan (1462-1505) Moskoca Knezi olduğu zaman Moskova ufak bir beylikti. İlk karısının ölümünden sonra 3. İvan 1472’de Bizans’ın son İmparatoru olan Basileusu’nun yeğeni Zoe Sofi Paleolog ile evlendi. Bu evliliğin gerçekleşmesinde papanın çok önemli bir rolü bulunmaktaydı. Çünkü Sofi; Bizans’ı terk ettikten sonra papanın himayesi altına girmiş ve iki kilisenin birleştirilmesi gerektiğini savunan “Floransa Birliği” ruhuyla yetiştirilmişti. Bu evliliğin gerçekleşmesiyle papa iki kilisenin de birleşeceğini ummaktaydı. Fakat 3. İvan, papanın umutlarını boşa çıkarmaktan başka, dünya Ortadoksluğunun tek temsilcilerinin kendileri olduğunu ileri sürdü. Bu amaçla ilk adım olarak, Bizans ‘ın iki başlı kartalını kendi arması olarak kabul etti ve bir anlamda Moskova Knezliği’ne “Doğu Roma İmparatorluğu” varisi görüntüsünü vermeye çalıştı. Böylece, Moskova’ya 3. Roma adı takılırken, İstanbul’a da “Çargrad” adı verildi. 3. İvan Rusya’da otokrasiyi hakim kılan ilk Rus çarıdır. İvan’ın vasiyetnamesi bunu açıkça göstermektedir. Vasiyetnemeye göre, ölümünden sonra (1505) tahta büyük oğlu 3.

Vasili geçecekti. İvan, büyük oğlu Vasili'ye artık merkezileşmeye başlayan Rusya'nın idaresi altındaki şehirlerden 66'sını bırakırken, kalan dört çocuğuna da pek önemli olmayan 30 küçük şehri bırakmıştı. Diğer dört kardeşten çocukları olmadan ölen olursa onların mirası da Vasili'ye ait olacaktı. Gelecekte Büyük Knez olma hakkı da sadece Vasili'nin çocuklarına verilmişti. 3. Vasili zamanında otokrasi Rusya'da biraz daha yerleştirilerek, Moskova'nın egemenlik alanı dışında kalan Pskov ve Ryazan knezlikleri Moskova'ya tabi kılındı. Böylece Rusya'nın bir bütün olarak Moskova Knezliği'ne bağlanması tamamlanmış, "Velikoross" yani Rus devleti olmuştur (Onay,2002, 20-21). *Bu gelişme ile birlikte Rusya'da otoriter yönetimler dönemi, yani "Çarlıklar Dönemi" başlamıştır.* 1917 Bolşevik Devrimiyle son bulan bu devrin izleri Rus siyasetinde her zaman varlığını korumuş bugünde korumaktadır. 1917-1991 yılları arası Sovyetler Birliği Dönemi ve 1991 sonrası kurulan Rusya Federasyonu Dönemlerinde "Çarlıklar Dönemi"ne hep bir özlem duyulmuştur. Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla SB döneminin orak çekiçli kırmızı bayrağının yerine Çarlıklar zamanında kullanılmış olan mavi, beyaz ve kırmızı²¹ renklerden oluşan bayrak getirilmiştir.

Siyasal yapılar çeşitli nedenlere (tarihsel, kültürel, ekonomik vb.) bağlı olarak şekillenirler. Derin bir geçmişleri ve altyapıları bulunması nedeniyle çabucak değiştirilmeleri mümkün değildir. Yasal olarak çeşitli değişiklikler yapılabilir; ancak üstyapıda yapılan değişikliklerin siyasi kurumların uygulamalarına kısa sürede yansması beklenmemelidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin çeşitli nedenleri ve otoriterleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar bulunmaktadır. Bu bölümde otoriterleşmenin nedenleri ve sonuçları ele alınarak Rus siyasi sistemi farklı bir açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Otoriterleşmenin nedenleri ele alınırken Rusya'nın kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenler ve dış dinamiklerden kaynaklanan nedenler olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya gidilmiştir.

---

²¹ Beyaz Tanrıyı, mavi hükümdarı, kırmızı ise halkı sembolize etmektedir.

6.1.1. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin İçsel Nedenleri

Bu bölümde, Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenleri; Rus Milli Karakteri ve Kültürü, Asimetrik Federal Yapı, Demografik Yapı, Büyük Devlet Psikolojisi, Siyasal Kültür, Ekonomik Sebepler, Devlet Kurumlarındaki Yozlaşma, Demokrasi Geleneğinden Yoksunluk, İç Güvenlik Kaygıları ve Putin'in Karizması alt başlıklarında ele alınmıştır.

6.1.1.1. Rus Milli Karakteri ve Kültürü

Rus milli karakterin en temel özelliği “vatanseverlik” tir. Her millet kendi ülkesini sever, bu son derece doğaldır. Ancak Rusların vatanseverlikleri mistik bir hava taşımaktadır. Ruslar için “Anavatan” kavramı öylesine üstündür ki, kişisel hatta milli düzeyde, bir çeşit din özelliği taşır. Bu kavram Rus halkının gözünde her türlü maddi değerden önce gelir. Yönetim de bunu kullanır, hatta sömürür. Rusya tarihi bir bütün olarak ele alındığında bu özelliğin her devirde fazlasıyla istismar edildiği görülmektedir (Onay, 2002,34).

Hükümetten ziyade liderin gücüne inanan Rus mantalitesi için devletin başında bulunan kişinin imajı önem taşımaktadır (Hekimoğlu,2007, 55). Sıradan Rus vatandaşları arasında gözlenen olağanüstü derecede tek düzelik ve düzene itaat, sistematik olarak, sürekli devlete itaat etmenin en büyük şeref olduğu düşüncesinin tarih boyunca aşılması sonucu oluşmuştur (Onay, 2002, 38). Patrimonyal otorite Rus halkı tarafından kabul edilmekte ve benimsenmektedir. Devlet Başkanı bir baba olarak görülmekte, cezalandırma ve ödüllendirmesi doğal kabul edilmektedir. Bu tip bir anlayış da, kişisel bir yönetim tarzı ortaya çıkarmaktadır. Putin'in sürekli Rus geleneklerini gündeme getirmesi otoritesini sağlamlaştırma amacı taşımaktadır.

Moskova Prensiğinin ve otokratik monarşisinin kuruluşu sırasında yaşanan tarihsel süreç SSCB'nin kuruluşu sırasında da yaşanmıştır. Moskova Prensiği nüfuzlu bir bürokrasiye sahipti; ama mutlak iktidar bürokrasinin değil, hükümdarın elindeydi. SB döneminde ise son tahlilde kimseyle paylaşılamayan ve rakipsiz bir iktidarı kolektif olarak ele geçiren bürokrasiydi. Eski “tarım despotizmleri” yle uzaktan akraba olan “bürokratik mutlakiyetçilik” çarların ya da Stalin'in

mutlakiyetçiliğinden çok daha moderndi. Ama özellikle devletin halk üzerindeki siyasi kontrolü hesaba katıldığında, aynı türe aitti. Bu savlardan bürokratik Sovyet devletinin gerek terminolojideki gerek aşağı sınıflardan personelin işe alımındaki devrimci yeniliklere karşın, pek çok çarlık kurumunun doğrudan mirasçısı olduğu, dolayısıyla da çarcı devlet kurma geleneklerini devam ettirmesinin kaçınılmaz olduğu sonucu çıkmaktadır (Levin, 2009, 472). Çarlık Rusya'sı ve SSCB dönemlerinde oluşan bu kültürün Rusya Federasyonu'nda değiştiğini söylemek olanaksızdır. Rusya Federasyonu'nda mutlak iktidar Cumhurbaşkanı'nda olup, kendisi tarafından oluşturulmuş olan sınırlı bir bürokrasi de bu iktidarı izin verilen ölçüde paylaşmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın mutlak üstünlüğü'ne dayanan bugünkü uygulamalar halk tarafından normal karşılanmaktadır. Bu durum, geçmişten bugüne Rus milli karakterinin ve kültürünün bir yansımasıdır.

6.1.1.2. Asimetrik Federal Yapı

Rusya, yüzün üzerinde farklı etnik kökenden insanın bir arada yaşadığı Sovyetler Birliğinden miras kalan Cumhuriyet, Bölge ve diğer alt birimlerden oluşan karışık federal yapıya sahip bir ülkedir (Nichol, 2012,6). ABD eyaletleri ve Alman Lander'lerinden farklı olarak, Rusya'nın alt idari bölümlenmesi aynı veya eşit değildir. Kafa karıştırıcı 5 farklı yapı mevcuttur. Putin tarafından 2000 yılında kurulan ve Devlet Başkanı tarafından atanan "süper valiler"ce yönetilen yedi dev bölge²²; Rus milliyetinden olmayan büyük ulusların anavatanlarında 21 Cumhuriyet. Örneğin Tatarların sahibi olduğu Tataristan ve Buryatların (Rusya'nın güneydoğusunda yaşayan Moğol ırkı) sahibi olduğu Buryatya; nüfusları çoğunlukla Rus olan 52 oblast; altı krai (bölge); oblastların ve kralilerin özel statü talep eden etnik kısımlarından ibaret on özerk okrug (mıntıka) dan oluşmaktadır. Ayrıca Rus federalizminde merkeze aşırı yetki verilmektedir. Bundaki amaç farklı milliyetleri bir arada tutma isteğidir (Roskin, 2009, 350). Boris Yeltsin'in başkanlığı döneminde birçok federal birim büyük oranda otonomi kazanmıştır. Viladimir Putin ise bu süreci tersine çevirerek merkezi hükümeti güçlendirmiştir (Nichol, 2012,6). Putin'in bu süreci geri çevirmesinde federal sistemin asimetrik olması, bazı federe birimlerin

---

²² Bu bölgelerin sayısı sekize yükseltilmiştir.

bağımsızlık taleplerinin bulunması ve bazılarının da daha fazla özerklik peşinde koşmaları önemli rol oynamıştır.

Rus devletine oligarşiden sonraki başlıca tehdit, Sovyetler Birliği'nin dağılması sırasında ve Yeltsin'in kötü yönetiminde bölgelerin eline geçen iktidar gücü olmuştur. En uç örnek ise ayrılıkçılık tehlikesidir (Çeçenistan'da olduğu gibi). Bunu etnik cumhuriyetlerin egemen topraklarında federe otoritelerin Rus kanunlarını uygulamak istememeleri takip eder (Tataristan ve Başkurtistan'da olduğu gibi). Ancak Rusya'nın idari bölgelerinin hepsi, zengin veya fakir, Moskova'dan Uzak Doğu'ya kadar az veya çok ölçüde federal vesayetten ve sorumluluktan kaçmaya çalışmaktadır (Rutland, 2001,182). 2000 yılında iktidara gelen eski KGB ajanı Putin, bu asimetrik yapıyı tehdit olarak görmüş ve siyasi birlik oluşturma çabasına girmiştir.

Putin, siyasi birliğin ilk adımı olarak yargı birliğini düşünmüştür. Rusya'da halen 1000' in üzerinde federal yasa, cumhuriyetlerde, bölgelerde ve özerk alanlarda birkaç bin yasa yürürlükte bulunmaktadır. Bunların hepsi, Anayasa ile uyumlu değildir. Adalet Bakanlığı, Başsavcılık ve yargı, bu sorunu çözmekte bugün olduğu gibi ağır davranırsa, Anayasa'ya aykırı yasalar yığılması, hukuki ve siyasi sorunlar yaratabilir. Bu durumda devletin Anayasal güvenliği, federal merkezin kapasitesi, ülkenin yönetilebilirliği ve Rusya'nın bütünlüğü tehlikeye girer. Bu sözlerin hedefi, ABD'nin dayattığı “yerinden yönetim” ve “adem-i merkeziyetçilik” politikalarıdır (Mikail, 2007,17). Farklı statüye sahip federe birimlerin bulunması, ve her federe birimle federal devlet arasında farklı bir hukuki statü oluşturulmuş olması ve farklı bütçe anlaşmalarının bulunması çeşitli sorunlara yol açmaktadır. İlk olarak adalet duygusu sarsılmakta, siyasi açıdan bağımsızlık istekleri gündeme getirilmekte ve hukuki eşitlik bulunmadığı için federal yasaların uygulanması ve denetimi zorlaşmaktadır.

Federe devletlerin nüfus, ekonomik gelişmişlik, coğrafi büyüklük vb. farklılıklarıyla homojen bir yapıya sahip olmamaları, her federe devletin farklı bir istekle federal yönetimin kapısını çalmasına neden olmaktadır. Bazıları bağımsızlık, bazıları ekonomik ayrıcalık, bazıları federalizmin doğasıyla bağdaşmayacak olan dış ülkelerle ilişki kurmak, bazıları zengin kaynaklarından federal devlete daha az pay vermek için federal organlardan istekte bulunmaktadırlar. Tüm bu istekler, ülkenin

birlik ve bütünlüğüne tehdit olarak görüldüğünden Ülke 8 ayrı idari bölgeye ayrılarak bu bölgelere federe yönetimlerin üzerinde yer alan merkezden atanan yöneticiler atanmıştır. Bu yöneticiler aracılığıyla Putin, federe bölgeleri kontrol altında tutmakta ve istediği yöne sevk edebilmektedir.

Rus federal yapısının bir sistematığının bulunmaması ve halkları birarada tutmaya yeterli olmaması nedeniyle, Rusya Federasyonu'nun bölünme korkusu devam etmektedir. Çalışmanın beşinci bölümünde ayrıntısıyla açıklanmış olan sebeplerden dolayı Rus Federalizmi Putin tarafından merkezileştirilmekte ve kontrol altına alınmaktadır. Halkın büyük çoğunluğu bu durumdan memnundur; çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra ikinci bir parçalanmayı istememektedir. *Putin' de bu dağınık yapıyı birarada tutmak için, yerine göre baskıcı yöntemler kullanarak, federalizmin doğasında bulunan yerleşme yerine siyasi gücü merkezileştirerek yetkileri elinde toplamaktadır.*

6.1.1.3. Demografik Yapı

Rusya, karmaşık bir etnik, dinsel ve kültürel yapıya sahip olup ülkede 160'tan fazla millet²³ ve azınlık bir arada yaşamaktadır. Rusya bir yandan hem diller hem de dinler coğrafyasında heterojen özelliği ile dikkat çekerken, diğer yandan da farklı köken ve özellikteki millet ve kültürlerin karışması ve kaynaşması ile dikkat çekmektedir. 12 Haziran 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan edip SSCB'den ayrılan Rusya'nın önünde çözüm bekleyen sorunların en öncelikli olanları arasında etnik sorunlar ve yükselen milliyetçilik dalgasına paralel olarak cumhuriyetlerin daha çok özerklik ve daha geniş haklar istemeleri yer almaktadır. SSCB'nin mirasçısı konumunda olan Rusya bir yandan farklı millet ve azınlıkların demokratik ve siyasi taleplerini karşılarken, diğer taraftan ulusal bütünlüğü zedeledikten, başkaldıran cumhuriyetlerin isteklerini nasıl karşılayabileceğinin derdine düşmüştür. SSCB'nin çöküşü ve bölünüşünün Rusya'nında başına gelebileceği düşüncesi ciddi bir sorun oluşturmaktadır (Atasoy, 2008, 89,112).

---

²³ Putin de etnik bir terim olan russki sözcüğü yerine, etnik olmayan rossiyane sözcüğünü kullanmaktadır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 691).

Rusya Federasyonu içerisindeki, etnik kökeni Rus olanların toplam nüfusa oranının, diğer etnik kökenlerden olanlara oranla oldukça yüksek (%79.83) olduğu görülmektedir. Rusların dışındaki en yüksek nüfus oranına sahip topluluk olan Tatarların toplam nüfusa oranı ise sadece % 3.8 dir (4. Bölüm; Tablo 6). Ancak ülkenin federatif yapısı eşit birimlerden oluşmamakta, bazı federe birimlerde (Özellikle Kafkasyada) bir etnik topluluk nüfusun büyük çoğunluğuna sahiptir. Titüler olan bu etnik toplulukların ise bağımsızlık isteklerinde buldukları zaman zaman görülmektedir. Kendi yasama ve yürütme organları bulunan ve bazı kararları tek başına alabilecek yetkilerle donatılmış bu federe birimlerin (özellikle cumhuriyetler) karşı gelmelerini ve bağımsızlık taleplerini törpülemek için merkezi hükümet otoriterleşme eğilimindedir. Özellikle Kafkas Cumhuriyetleri ve Tataristan gibi federe birimler, nüfus yapıları nedeniyle federal hükümeti rahatsız etmektedirler.

70 yıllık Sovyet döneminde bir türlü inşa edilemeyen “Sovyet ulus modelinin” iflasından sonra zorunlu olarak “Enternasyonalizm” ve “Sovyetleştirme” politikaları terk edilmiştir. Zorunlu göçler, asimilasyon, etnik çatışmalar, sürgün ve gözyaşları ile dolu bu 70 yıllık sosyalist dönemde Sovyet halkları eğitim, sağlık, ekonomi ve kültür alanlarında önemli gelişmeler göstermiş olsalar da aralarındaki etnik, dinsel ve kültürel farklılıklar “Sovyetleştirme kazanında” bir türlü eritilememiştir. Postsovyet döneminde gerçekleşen “etnik devrim” sonucu milyonlarca kişi kimlik belirleme özgürlüğünü elde ederek etnik aidiyetini baskıcı devlet mekanizması olmadan kendi duygu, düşünce ve görüşleri doğrultusunda ortaya koyma fırsatı elde etmiştir (Atasoy, 2008, 88). Rusya Federasyonu’nun ilk Cumhurbaşkanı Yeltsin dönemi boyunca bu özgürlük ortamı sürdürülmüştür. Ancak sorunlar ortaya çıktıkça bu demokratik ortam da tersine dönmeye başlamıştır. “Zayıf bir devlet yapısı despotik bir iktidardan daha fazla demokrasiye zarar verir” diyen Putin, etnik kimliklerin ayrışarak siyasi talepte bulunmaları karşısında merkezi yapıyı güçlendirerek bazı yetkileri elinde toplamıştır.

Rusya’da sosyal ve ekonomik yaşamın her alanında bayanlar etkindir. Çoğu durumlarda aile reisi konumundadırlar. Çalışmanın önceki bölümlerinde açıklandığı üzere çoğunluğu yalnız yaşayan ve hayatın hemen her alanında öncü konumunda bulunan bayanlar siyasete de seçmen olarak ilgi duymaktadırlar. Bayanlar, tabiatları gereği düzenden yana olmaları nedeniyle güçlü bir liderin ülkelerini yönetmesi

tarafındırlar. Rusya'da yaşıyan bir bayan için demokrasiden ziyade, düzen, huzur ve güçlü bir lider daha önemlidir.

Etnik ve kültürel açıdan farklı olan federe unsurların ilişkilerinin sınırlarını belirlemek her zaman kolay olmayabilir. Yeltsin döneminde varolan özgürlük ortamı bazı federe birimlerde yaşıyan titüler milletlerin bağımsız olma hayallerini depreştirmiş ve kimi milletler bu hayallerini gerçekleştirme yolunda adım atmışlardır. Birinci Çeçen savaşında Rus ordusunun başarı sağlayamaması bu milletleri dahada cesaretlendirmiştir. Bu ortamda devlet başkanı olan Putin, Çeçenistan'a yapılan ikinci müdahaleyi çok önemsemiş, elde ettiği başarı neticesinde, SSCB'den sonra yeniden bir dağılma olur korkusunu içinde taşıyan Rus halkı nezdinde itibar kazanmıştır. Etnik yönden farklı olan federe birimlerin bağımsızlık taleplerini ortadan kaldırmak için de iktidar gücünü kendi etrafında toplamaya başlamıştır. Bu amaçla yöneticileri atama yetkisini tekeline almış, ayrılıkçı taleplere yönelik sert yöntemler uygulamıştır. Sonuç olarak; Rusya Federasyonu'nun demografik yapısının Putin'in otoriterleşme eğiliminin nedenlerinden birisi olduğunu söyleyebiliriz.

Putin, Rusya Federasyonu toprakları dışında otuz milyon civarında Rus etnisiteye mensup nüfusun yaşadığını ve bunların haklarının korunmasının kendi görevleri olduğunu sık sık vurgulamaktadır. Bu nüfusun önemli bir bölümü Ukrayna²⁴, Kazakistan²⁵, Kırgızistan, Özbekistan ve Moldova'da yaşamakta olup eski SSCB ülkelerinin hemen hepsinde çeşitli oranlarda Rus nüfusu bulunmaktadır. Rus devleti, Rus etnisiteye mensup bu insanların sorunlarına karşı duyarlılık göstermekte ve kendisini sorumlu hissetmektedir. Rusya Federasyonu'nda yaşıyan Ruslar da bu duygu ve düşünceindedirler. Son olarak Ukrayna'da batı yanlıları ile Rusya yanlıları arasında yaşanan gerilim sonucu, nüfusunun önemli bir bölümünü Rus etnisiteye mensup olanların oluşturduğu Kırım'da 16 Mart 2014 Pazar günü halk oylaması yapılmış ve çıkan sonuca göre²⁶, Kırım özerk yönetimince Rusya'ya bağlanma kararı alınmıştır. Bazı ülkelerde (Kazakistan, Özbekistan vb.) Rus nüfusu belirli bölgelerde

²⁴ Ukrayna'nın 44.291.413 (Ocak 2014 verileri) olan toplam nüfusunun % 17.3 ünü Rus Etnisiteye mensup olanlar oluşturmaktadır (<https://www.cia.gov.tr>).

²⁵ Kazakistan'ın 17,948,816 (Ocak 2014 verileri) olan toplam nüfusunun %23.7 sini Rus Etnisiteye mensup olanlar oluşturmaktadır (<https://www.cia.gov.tr>).

²⁶ Kayıtlı seçmenlerin % 82 si oylamaya katılmış ve oylamaya katılanların % 95.5'i Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanmıştır (Hürriyet, 17.03.2014).

yoğun olarak yaşamaktadırlar. Örneğin Kazakistan'da yaşayan beş milyon civarındaki Rus'un önemli bir bölümü Kazakistan'ın kuzey bölümü olan Rusya sınırında yaşamaktadır. Kırım' da yaşananlardan sonra bu ülkelerde de benzer olayların yaşanmayacağını kimse garanti edemeyecektir. Çünkü Putin'in, belki de bilinçli olarak, gerçekleştirdiği bu hamlelere karşı Batı ülkeleri tarafından sadece sembolik yaptırımlar uygulanmıştır.

Putin Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarını sık sık gündeme getirerek iç politikada malzeme konusu yapmaktadır. Adeta kendisinin devleti güçlü konumda tutarak bu insanların da haklarını koruduğu imajını vermektedir. Bu yolla Otoriter eğilim taşıyan uygulamalarına (merkezileşme, muhalefetin ve basının sindirilmesi veya yandaş konumuna getirilmesi vb.) meşruiyet sağlamaktadır. Dolayısıyla "Dış Ruslar" sorununun Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesine ufakta olsa bir neden oluşturduğunu söylemek abartı sayılmayacaktır.

6.1.1.4. Büyük Devlet Psikolojisi

Rusya Federasyonu'nun olaylara bakışını etkileyen algılamalardan en önemlisi Rus milletinin kimlik tanımlama sorunudur. Sergei Witte'nin belirttiği gibi "Petro'dan bu yana Rusya diye bir şey yoktur, sadece *Rus İmparatorluğu* vardır." Devlet geleneğinin İmparatorluk ile özdeşleştiği Rusya Federasyonu'nda bazı bölgelerin artık Rusya'ya ait olmaması, çoğu kesim açısından kabul edilemez bir durumdur. Rusya Federasyonu içinde bulunduğu post emperyal dönemde halen dünyadaki konumunu sorgulamaktadır (Sapmaz, 2008, 148). Emekçi Rusya Hareketi lideri Viktor Ampilov'un açıklamaları Rusların nasıl bir devlet istediklerini anlamak adına kayda değerdir. "Rusya sağlam bir devleti özlüyor. Stalin zamanındaki gibi güçlü bir Rusya'yı özlüyoruz. O büyük bir liderdi ve köylüleri, işçi sınıfını ve halkı kolluyordu. Onun zamanında egemenlik halkın elindeydi ve Rusya en güçlü zamanını yaşadı" (Avar, 2007, 346). Yine milliyetçi görüşleri ile bilinen Rusya Liberal Demokrasi Partisi (LDPR) lideri Viladimir Jirinosky (1 Mayıs 2013), bahar ve emek bayramı kutlamaları esnasında yapmış olduğu ve RTv' den canlı yayınlanan konuşmasında; Rusya'nın büyüklüğü onun tarihinde ve ruhunda yatar. Rusya Avrupa kıtasının merkezi ve kıtaya yön verebilecek yegane merkezdir. Moğolistan'mı, Amerika'mı, Almanya'mı yön verecektir bu koca kıtaya, hayır tabii ki gücünü

tarihten alan Rusya, diyerek Rus halkının bilinçaltında yatan büyük devlet olma psikolojisini açığa vurmaktadır.

Bu yorumlar Rus kamuoyunun dış dünyaya nasıl baktığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. İlin'e göre: "Rusya'da olan tüm olayların arkasında kötü niyetli, hain dünya kuvvetlerinin destek ve yönlendirmesi mevcuttur. Bu kuvvetlerin hedefi Rusya'yı parçalamak ve zayıflatmaktır. Bu kuvvetlerin başarılı olması durumunda Rusya en az 20 küçük devlete bölünecek ve bu devletler de birbirleri ile düşmanca ilişkiler içine düşecektir. Böylece Rus toprakları üzerindeki birlik ve bütünlük yok olacaktır. Buna karşılık Rusya toprakları üstündeki doğal kaynaklardan bu dış odaklara ödümler verilecek ve büyük ticaret yolları bu dış kuvvetlerin eline geçecektir. İlin'in bu sözlerinde bahsettiği kötü niyetli dünya güçleri Batılı devletleridir (Onay, 2002,79-80). Rus halkında, Rusya'nın büyük ve güçlü bir devlet olduğu; ancak düşmanının çok olduğu psikolojisi hakimdir. Birçok gayri insani politika uygulamasına karşın Rus halkının önemli bir bölümünün Stalin'in uygulamalarını özleyen oluşu oldukça düşündürücüdür. İşte Çarlık dönemi imparatorluğu ve SSCB gibi dünyanın iki süper gücünden birisinin bakiyesi olan Rusya Federasyonu'nda, büyük devlet olmanın, güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi gerektirdiği düşüncesi hakimdir. Bu nedenle, halkın bu düşüncelerini paylaşan Putin, yürütme organını kendi tekelinde bulundurmakta, demokratik kurallara çok fazla aldırış etmemekte, tarihten gelen büyük devlet psikolojisini herşeyin önünde tutmaktadır.

ABD'li bilim insanı Roskin (2009, 364), Rus düşünce sistemini şöyle açıklıyor: Bizimle (Amerikalılarla) Ruslar arasındaki çok önemli farklılık felsefidir; yani biz Locke'un çocuklarıyız onlar değil. Düşünce sistemimizin büyük kısmının köklerinde yatan filozofu az sayıda Amerikalı öğrenmiş olsa bile, çoğu bu onyedinci yüzyıl İngiliz düşünürünün söylediği şeyi özümsemiştir: İnsanlar akılcı ve makuldür; doğuştan yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahiptirler. Devlet eğer bu hakları korursa iyidir, ihlal ederse kötüdür. Rus düşüncesi Locke'un neredeyse zıddını söyler ve kökleri, savunmasız bir düzlükte yaşamakla ilgili coğrafi bir ikileme dayanır: *ya güçlü bir devlet kur, ya da yok ol*. Rusların güçlü devlet geleneğine dolgu malzeme yapan şey ise: "genel irade" teorisi, yani devlet gücünü "insanları özgür olmaya zorlamak" için kullanmak adına Locke'cu bireyciliği reddeden, 18. yüzyılın

radikal Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau'dur. Locke'a göre insanlar toplumu oluşturur, sonra toplum tümüyle mülkiyeti korumak için bir devlet kurar. Rousseau'ya göre, bu akış başka bir yol izler; genel iradenin öncülük ettiği devlet toplumu biçimlendirir ve sonra bireyi yeniden inşa eder. Marksistler buna bir sınıf mücadelesi cilası ilave etmiş; Lenin'de paketi satın almış ve Rus halkına satmıştır, diyerek Rus halkının devlet algısına vurgu yapmıştır.

Geniş bir kültürel ve tarihi altyapıya sahip; edebiyat, felsefe, sanat ve bilimde büyüklüğü dünyaca tanınmış ve pek çok isim yetiştirmiş Sovyetler Birliği, tarihin en büyük imparatorluklarından birisidir. Sovyetlerin yıkılmasından sonra kısa bir fetret dönemi yaşanmış olsada Rusya'da, devlet başkanı Putin'in iktidara gelişiyle tekrar bu imparatorluk söylemini canlandırılmıştır. *Süper güç olma iddiası* dediğimiz bu düşünce Rus toplumu tarafından kabul görmüştür (Mikail, 2007,8). Putin, yapmış olduğu bir konuşmada Rusya tarihinin 1917 veya 1991 de başlamadığını, Rusya'nın 1000 yıllık tarihinin ayrıştırılamayacağını, kesintisiz tek bir tarihe sahip olduklarını, tarihi bilinç içerisinde vatan sevgisiyle dolu olarak ülkeyi kalkındırmak için çalışmak gerektiğini, bunu başaracaklarını, vatan sevgisinin slogan olmadığını bunu günlük çalışmalarda göstermek gerektiğini, Rusya'nın bağımsız bir ülke olduğunu ve bazı global sorumluluklarının bulunduğunu, ülkenin demografik yönden gelişimi için ciddi bir program hazırladıklarını, güçlü ailelerin Rusya'nın geleceğini şekillendireceklerini, Rus demokrasinin, kendi gelenekleriyle birlikte Rus insanın gücü olduğunu, dışarıdan empoze edilen dayatmaların Rusya'da yeri olmadığını, iç işlerine doğrudan veya dolaylı müdahaleleri kabul edemeyeceklerini ifade etmiştir (Ponomarev, 2012).

Rusya eski Sovyet Cumhuriyetlerinin kaybını içine sindirememiştir. Kaybedilen Cumhuriyetler üzerindeki nüfuzun şu veya bu şekilde ihyası yönünde çabalar, şimdiden başlamıştır. Bu çabalar sürecektir. Tamamıyla eski duruma dönüş sözkonusu olmamakla birlikte, kaybedilen Sovyet Cumhuriyetlerinin hiç değilse, bazılarıyla RF arasında, ayrıcalıklı ilişkilere dayanacak bir bütünleşmenin sağlanması RF için asgari hedef haline gelmiştir (SİSAV, 1995, 276). Bu amaçla yakın çevre politikaları üretilmekte, siyasi alanda olmazsa da, eski SSCB Cumhuriyetiyle ekonomik ve kültürel açıdan birliktelik sağlanmaya çalışılmaktadır. RF, Belarus ve

Kazakistan arasında imzalanan ekonomik bölge anlaşması bu yakınlaşmaya en güzel örnektir.

Ülkede imparatorluk sembollerinin ve otoriter bir ruhun yeniden yaratılması için Bizansın çift başlı kartalı büyük bir şevkle kabul edilmiştir (Kagarlitski, 2008, 152). Putin'in birinci amacı ülkenin emperyal emellerini yeniden şekillendirmek olmuştur. ABD'nin hakim olduğu tek kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu bir yapıya geçişi savunmuştur. Bu amaçla etkin olduğu Avrasya alanını genişletmeyi planlamaktadır. İçte merkez yetçilik ve devletçilik politikalarıyla büyük güç olmayı hayal etmektedir. (Bugajski, 2010, 7-9). Geçmişe sürekli bir özlemle bakan Rus Halkı nazarında Putin, Çar lakabıyla anılmaktadır. Çar lakabı burada: İktidarı kendi etrafında toplayan antidemokratik, otoriter bir yönetici anlamında kullanılmamakta, tam aksine kurtarıcı anlamında kullanılmaktadır.

28 Aralık 1999 tarihinde önce hükümetin resmi internet sitesinde ardından 30 Aralık 1999 tarihinde "Rossiya na Rubeje Tısyaçeletii" başlığıyla Nezavisimaya Gazeta'da Putin'in 21. yüzyıl Rus vizyonuna ilişkin bir makalesi yayınlanmıştır. "Bin Yılın Dönüşümünde Rusya" adlı makalede Putin, *Rusya'nın tarihte büyük, güçlü bir devlet olduğunu ve her zaman böyle kalacağını*; jeopolitik, ekonomik ve kültürel varlıkların büyük Rusya'nın ayrılmaz karakteristikleri ve önkoşulu olduklarını, bunların Rusların zihniyetini ve tarih boyunca hükümet politikalarını belirlediklerini; bugün de, bu gerçekler göz önünde bulundurulmaksızın herhangi bir şey yapmanın mümkün olmadığını; ancak Rus mantalitesinin yeni fikirlerle geliştirilmesi gerektiğini; bugünün dünyasında bir ülkenin büyüklüğünün, askerî gücünden ziyade ilerleme kabiliyetiyle, ileri teknolojiyi kullanımıyla, genel refah düzeyinde artış sağlanmasıyla, güvenliğin tesisiyle ve uluslararası arenada ulusal çıkarların korunmasıyla belirlendiğini ifade etmiştir (Taştan, 2012, 95). Putin, daha iktidara gelmeden hedefini belirlemiş ve Rusya'nın küresel bir güçten bölgesel bir güce dönüşmesini kabul etmeyeceğini, Rusya'nın tarihte de büyük bir devlet olduğunu, bugün de büyük devlet olmaya muktedir olduğunu, sadece şartların değiştiğini ve bu değişen şartlara uyum sağlayıp küresel bir güç olarak varlığını devam ettireceğini sürekli dile getirmektedir. Bu söylem, büyük bir devletin vatandaşları olarak yaşamaya alışmış olan, Rus halkının çok hoşuna gitmekte ve bu nedenle Putin' i desteklemektedirler. Ruhunun derinliklerinde imparatorluk vizyonu

taşıyan ve SSCB döneminde iki kutuplu dünya düzeninde bir tarafın lideri olduğunu hiçbir zaman unutamayan ve bu konunun devam ettirilmesinin gerekliliğine inanan Rus halkı, *Putin'in otoriter uygulamalarını desteklemekte hatta gerekli görmektedir*. Halkın vermiş olduğu destek ise Putin'i cesaretlendirmekte, yaptığı antidemokratik uygulamalara meşruiyet sağlamaktadır.

6.1.1.5. Siyasal Kültür

Siyasal kültürü tanımlamadan önce, kültürün ne olduğuna değinmekte yarar vardır. En genel tanımı ile kültür; bir toplumda yılların hatta yüzyılların birikimi sonucu oluşan ortak değerler bütünüdür (Öztekin, 2003, 209). Siyasal Kültür, bir ulusun içinde veya bir devletin yurttaşları arasında hakim siyasi duyguların, inançların ve siyasete ilişkin değerlerin bir araya geldiği bütündür. Siyasi kültür ne tür bir içerik taşırsa taşırsın, hakim olduğu toplumlarda, bireylerin siyaset alanındaki algılamalarını elekten geçirmekte, bu yolla davranışları yönlendirmekte, en önemlisi de bireyin siyasi hayata katılma sürecini belirlemektedir (Oktay, 2005, 214). Siyasal kültürü, bireylerin siyasal sistem karşısındaki eylem biçimleri, inanç ve tutumları oluşturmaktadır (Çam, 1999, 201).

Siyasi kültür, “Bireylerin ve grupların siyasal duruş ve tavırlarını ve genel olarak tüm siyasi pratikleri bir biçimde şekillendiren, insanların “siyasal olan’a ilişkin olarak sahip oldukları değerler, ritüeller, semboller ve inançlar bütünüdür”. Siyasi kültür araştırmalarının öncülerinden olan Verba kavramı, herhangi bir insan topluluğunun siyasi eylemlerinin içinde gerçekleştiği bütünsel çerçeveyi tayin eden tecrübe, inanç, sembol ve değerlerin oluşturduğu sistem olarak tanımlamaktadır. (Türköne, 2012, 229). Siyasal kültür, uzun yılların birikimi olmakla birlikte toplumun siyasi olmayan diğer tüm değerleriyle de (ekonomik, jeopolitik, dini vb.) yakından ilgilidir.

Rus politik kültüründe Ortaçağdan bu yana güçlü bir merkezi yönetim geleneği oluşmuştur. Moskova otokrasisi, Avrupa'daki otokrasilere nazaran daha önce ortaya çıkmıştır. Merkezin çözümlenmesi Rusya'da büyük siyasi ve sosyal buhranlara neden olmaktadır. 1917 ve 1999 daki gelişmeler bunu doğrular niteliktedir. Her iki durumda da Rus merkezi gücü bölünmüş, devlet işlemez, halk yönetilemez duruma düşmüştür. Bu nedenle kuvvetli başkanlık sisteminin Rusya için

en uygun yönetim şekli olduğu düşünülmektedir (Sapmaz, 2008, 103). Ruslar sıkı denetim ve acımasız kontroller olmazsa kendilerinin kanun tanımaz insanlar olacaklarını iddia etmektedirler. *Tarih boyunca Ruslar zalim de olsa güçlü bir el tarafından yönetilmeyi hoş karşılamışlardır* (Roskin, 2009, 322). Rus halkında, uzun bir tarih ve alışkanlığın icabı olarak, Çar'ların şahsına karşı korku ile karışık bir sempati hissi çok kuvvetli olmuş, halk nazarında “Tanrı” ile “Çar” hemen hemen aynı manayı taşımıştır. Halk, Çar'ın müşfik bir baba olduğunu; ancak etrafındakilerin (nazırlar ve generallerin) halkın sefil durumunu Çar'a yansıtmadıklarını düşünmüştür (Kurat, 2010, 380).

Rusların otokrasiye tahammül etmelerinin, kimi zaman da ona hayran olmalarının, sebeplerinden biri, en üstte sağlam bir yönetim olmazsa sistemin anarşiye dönüşeceğini hissetmiş olmalarıdır. Bu durum onyedinci yüzyılın başında “sıkıntı devri”nde gerçekleşmiştir. Güçlü bir çarın yokluğunda, huzursuzluk, eşkıyalık, iç savaş ve Polonyalı istilası ülkenin başına dert olmuştur. Ruslar güçlü bir devlete hizmet etme zorunda olduklarını kabullenmişlerdir (Roskin, 2009, 322). Rusların bir başka özelliği de büyüklük düşkünlüğüdür ki, buna insanda görüldüğünde psikologlar megalomani diyorlar. Devlet megalomanisini görüyoruz her yerde. En büyük binalar, en büyük gemiler, en büyük uçaklar, en geniş yollar Sovyetlerin olmalıydı. Büyüklüğün bedelini ise halk ödüyordu. Belki de bu büyüklük yarışı sonu getirdi. 1980’li yılların başında ABD’nin başlattığı sanal “Yıldız Savaşları” projesine karşı uzay çalışmalarına çok büyük kaynaklar ayıran Sovyetler kendi sonunu hazırlamıştır (Mikail, 2007,34).

Sovyetler Birliği, siyasal açıdan Çarlık Rusya’sına, Rusya Federasyonu’ da Sovyetler Birliğine tam bir tepki olarak gözükmektedir. Ancak bu tepkilere ve görünüşteki zıtlıklara rağmen günümüz Rusya’sına geçen devamlılıklar söz konusudur. Batı Avrupa’dan çok farklı şekilde ortaya çıkan sınıfsal yapı ve bu yapının bir sonucu olan bürokrat egemenliği bahse konu devamlılığın en çapıcı örnekleridir. *Toplum yapısını “devletçi-seçkinci” bir görüşle tepeden inme düzenleme geleneği temelde Çar Büyük Petro zamanında başlayan “batılılaşma çabalarının yöntemsiz uzantısından başka bir nitelik taşımaz. Çarlık Rusya’sındaki dinsel-geleneksel egemenlik kaynağı, Sovyetler Birliği döneminde “Marksist-Leninst Bolşevik” kavramı ile yer değiştirmiş, günümüzde de yeniden “dinsel geleneksel”*

değerlere dönülmüştür. Rusya'nın toplumsal-ekonomik ve siyasal yapısının üç temel belirleyici ögesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: Çarlık Rusya'sının mirası olan toplumsal ve ekonomik yapıdır. İkincisi: Çarlık dönemi siyasal yapısına bir tepki olarak gelişen ancak kökleri gene bu döneme dayanan Bolşevik ideolojisidir. Bu ideoloji kendini dünyadaki tüm ezilen halkların haklarını koruyacak bir devletin sahibi olarak gören Rus bürokrasisinin Rus toplumunu hangi çizgi üzerinde güdümleneceğini belirlemiştir. Üçüncü temel değişken ise: Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açan ve bu dönemin siyasal-ekonomik yapısına tepki olarak kurulan Rusya Federasyonu ve diktatörlükten demokrasiye, güdümlü ekonomiden Pazar ekonomisine ve imparatorluktan ulus devlete geçişi içermektedir (Onay, 2002, 10-11).

17-18 Mart 2013 te 46 bölgede 1600 kişinin katılımıyla yapılan bir araştırmaya göre Rus halkının yarıdan fazlası politikayla ilgilenmiyor. 2005 yılında yapılan bir araştırmada bu oran % 48 lere idi. Bir çok denek ilgisizliğini kendisinin politikaya etki edememe düşüncesine bağlamaktadır. Bir kısmı politikanın profesyonellere bırakılması gerektiğini düşünürken, bir kısmı ise politikaya ayıracak vakti olmadığını ve politikanın önemli olmadığını ifade etmektedir (The Moscow Times, 2013). Rusların günlük siyasetle çok fazla alakadar olduklarını söylemek olanaksızdır; ancak çoğunluğu güçlü bir devlete sahip olmayı ve güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi istemektedirler. Rusların otoriter bir yönetime tahammül etmelerinin en büyük nedenlerinden birisi, en üstte sağlam bir yönetim olmazsa sistemin kargaşaya dönüşeceğini biliyor olmalarıdır. Gerek Çarlıklar Döneminde gerekse SSCB Döneminde, baştaki kişinin zayıf karakterli oluşunun ülkenin başına dert olduğu dönemler yaşanmıştır. İşte tüm bu anlatılanlar *Rusyada yürütme organının otoriterleşmesinin Rus halkı nazarında çoğumlukla kabul görüyor olmasının altında yatan en önemli nedendir.*

6.1.1.6. Ekonomik Sebepler

Rusya Federasyonu'nun kurulmasından 2000 yılına kadar geçen süreci kapsayan Yeltsin döneminde, ekonomik kırılganlıklar, borçlanmaya dayalı ekonomi politikaları ve bu politikalar sonucunda oligarkların siyaset üzerinde artan etkinlikleri Batı yanlısı bir dış politikanın hakimiyetine yol açmıştır. Ancak ülke içindeki siyasi

gruplar arasında değişen güç dengelerine, gerçekleştirilen seçimlere ve ordunun artan etkinliğine bağlı olarak zaman zaman bu Batı yanlısı eğilimin dozunun azaldığı gözlenmiştir. Ülke içinde yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler de dış politikanın belirlenmesinde etkili olmuş, bu iç ve dış faktörlere bağlı olarak Yeltsin iktidarında izlenen dış politika alt dönemlere ayrılmıştır. Tıpkı ekonomik ve siyasi sistemde olduğu gibi dış politikada da Gorbaçov'un Yeltsin'in öncülü olduğu göz önüne alınırsa, Yeltsin iktidarının ilk yıllarındaki dış politika eğilimini anlamak açısından Gorbaçov dönemine bakmak gerekecektir. 1999 Ağustosunda başbakanlık, 2000 Ocağında başkanlık koltuğuna oturan Putin, Rusya'da düzen ve istikrarı sağlamayı hedeflemiş, bunun için de bir yandan ekonomik atılımı gerçekleştirme diğer yandan bölge liderlerinin ve oligarkların artan gücüne karşı merkezi otoriteyi tesis etme yani devleti güçlendirme yoluna gitmiştir. Üstelik 1999 yılı itibariyle ekonomide yaşanan dönüşüm ve enerji kaynaklarının fiyatlarında yaşanan artış Putin'in işini kolaylaştırmıştır. Piyasa reformlarının uygulanmasından yana olan Putin'in temel amaçları arasında, ekonomideki oligarşik yapıyı kırmak, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, diğer ülkeler ile ticari ilişkileri geliştirmek ve Rusya'nın DTÖ'ye üyeliğini sağlamak yer almıştır. Özellikle iktidarının ilk döneminde güçlü bir devlet yaratma çabası ile ekonomik liberalizasyonu harmanlayan Putin, bir yandan yabancı sermayeyi ülkeye çekmek amacıyla çeşitli yapısal reformlara girişirken, öte yandan oligarklar ve bölge liderleri ile geniş çaplı bir mücadeleye başlamıştır. Başkanlık seçimleri öncesinde desteğini kazandığı oligarkları iktidara gelir gelmez etkisiz hale getirmeyi amaçlayan Putin, tüm oligarklara karşı cephe almak yerine siyasete soyunarak iktidarın gücünü sarsan eylemlere girişenleri saf dışı etmeye çalışmıştır. Bunun için de ilk olarak sahip oldukları etkili Vladimir Gusinski'nin üzerine yürümüştür. Hükümetin Çeçenistan politikasını eleştiren her iki oligark da haklarında açılan yolsuzluk soruşturmaları ve tutuklama kararları neticesinde ülkeyi terketmek zorunda kalmışlar, devlet tarafından el konulan mal varlıklarının kaybetmişlerdir (Yapıcı, 2010, 452-453).

Rusya dünya pazarında üç alanda lider ülke konumundadır. Bu alanlar: Enerji, Atom enerjisi (nükleer enerji) ve askeri teknolojidir (Rar, 2012, 216). Bu üç sektör tüm devletler için de stratejik önem taşımaktadır. SSCB döneminde bu

sektörler tamamen devlet kontrolünde olmuş, Rusya Federasyonu döneminde liberal ekonomiye geçişle beraber bu sektörlerde de özelleştirmeler yapılmıştır.

Ocak 1992’de fiyatların serbest bırakılması, yaşam düzeyinin hızla düşmesi ve yaşam şartlarının hızla değişmesi neo-komünist liderlerin kesinlikte ümit ettikleri sonuçlara yol açmamıştır. “Şok terapisi”²⁷ insanların iradesini ve bilincini felç etmiştir. Birkaç ay içinde normal insanlar politikadan uzaklaşmıştır. Her gün fiyatların değişmesi, iki ay içerisinde fiyatların on kat yükselmesi insanlarda ciddi bir teleşa neden olmuş; piyasa şartlarında yaşamaya kesinlikle alışmamış Sovyet insanı çevresinde neler olup bittiğini anlamadan, yönlendirilemez bir akıntıda kendi başına sürüklenmeye başlamıştır (Kagarlitski, 2008, 156). SSCB’nin dağılıp serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, büyük devlet işletmeleri özelleştirilmiş, özelleştirmelerde kamu işletmelerini, yine kamu kaynakları ile, bir yolunu bularak değerinin çok altında satın alanlar inanılmaz büyüklükteki servetlerin sahibi olmuşlardır. Rusya’da oligark²⁸ diye adlandırılan bu kişiler zaman geçtikçe siyasi yapıda da güç elde etmeye başlamışlardır.

Oligarkların yükselişleri çok kolay olmuş; perestroyka sürecinde ya Parti kasasından almış oldukları paralarla özel bankalar kurmuşlar, ya da devlet bankalarının özelleştirilen parçalarını üstlenmişlerdir. 1991’ den sonraki istikrarlı olmayan ilk bir iki yıl içinde bunlara çok ucuz devlet kredisi sağlanmış, yaşanan sonraki hiperenflasyon döneminde spekülasyonla dolar milyoneri olmayı başarmışlardır. Daha sonraki yıllarda bu oligarklar kendi sahibi oldukları bankaları aracılığıyla piyasa değerinin çok altında, endüstri alanındaki şirketlerin, ya sahibi ya da ortağı olmuşlardır. Rus ekonomisinin %90’ı bu oligarklar tarafından kontrol edilmiş, provizyonlar ve çok ucuz krediler, hiçbir yönetim ve işletme becerisine sahip olmayan, çalışarak para kazanmayı kesinlikle düşünmemiş olan, bu sonradan

---

²⁷ 2 Ocak 1992’de uygulanmaya başlanan Gaydar’ın “şok terapi” olarak tanımlanan ekonomik reform programı, sosyalist ekonominin yerine hızlı bir şekilde piyasa ekonomisinin kurulmasını amaçlamış, bunun için de fiyatlar ve ticaretin serbestleştirilmesi, oluşacak talep yönlü enflasyonu engellemek için sıkı para politikasının uygulanması yani para arzının kısıtlanması ve özelleştirmeler ile mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesi gibi önlemlere dayanmıştır (Yapıcı, 2010, 22).

²⁸ Oligarşi kendi sermayesini yeni fabrikalar inşa ederek değil, mülkiyetin yeniden dağılımı sayesinde oluşturmuştur. Başka bir deyişle, oligarşik kapitalizm Asya’da kendine has bir “pasif devrimin” sözcüsü ise, Rusya’da restorasyonun sosyal mahsulü olmuştur (Kagarlitski, 2008, 306).

görme oligarkların en önemli gelir kaynaklarını oluşturmuştur (Taşar, 2001,134). 1996 yılı geldiğinde tamamıyla anlaşılmiştir ki Rusya aslında bir grup “oligarşi mensubu” tarafından yönetilmektedir. Bunlar, piyasa reformları sırasında zengin olmuş iş adamlarıydı. Bazıları 1992’ de başlatılan özelleştirme sürecinde şirketlerin kontrolünü ele geçirmişler, bazıları da devletin sahip olduğu fabrikaları 1995’te yapılan müzayedelerde düşük fiyatlarla satın almışlardı. Bir kısmı da Gazprom, elektrik tekeli Birleşik Enerji Sistemleri (EES), televizyon şirketi ORT ve demiryolu işletmesi gibi devletin blok hisseleri kontrol ettiği şirketlerde de facto bir kontrol sağlamıştı. Oligarşi, 1996’da Boris Yeltsin’in tekrar seçilmesi için gayretlerini birleştirmiş, Yeltsin’e destek vererek anti-komünist kampanya için ellerindeki medya imkanlarını kullanmıştır. Oligarşi 1997’ de bir sonraki özelleştirme yağmasının paylaşılmasında anlaşmazlığa düşmüş ve bölünmüştür. Başkanlık yönetimi de, ikinci dalga özelleştirmeden yana olanlar ve statükonun muhafaza edilmesini isteyenler olarak iki kampa ayrılmıştır (Rutland, 2001,172).

Ağustos 1998 yılındaki ekonomik kriz, oligarşiyi ciddi bir şekilde zayıflatmış, ekonomik kriz nakit akışını kısıtlamış, bir çok firmanın iflasına sebep olmuş ve oligarşinin ekonomik stratejisinin Batılı destekleyicileri nezdinde itibarını kırmıştır. Kriz sonrasında Yevgeni Primokov Başbakan olarak atanmış ve onun nezaretinde ekonomi politikasında daha muhafazakar bir yol takip edilmeye başlanılmıştır. Oligarşinin ülke yönetimindeki gücü, 1998 ekonomik krizinin Rusya’daki ticari elite darbe vurmasıyla kırılmaya başlamıştır (Hekimoğlu,2007, 111). Yeltsin döneminde türeyen Rus oligark’larının en önemlileri olan medya devleri Boris Berezovski ve Vladimir Gusinski, zor anlar yaşamaya başlamış, ABD destekli iki patronun büroları, 2000 yılı içinde basılmış, yöneticileri ve hatta kendileri gözaltına alınmışlardır. Haklarında yolsuzluk soruşturmaları açılmış ve bu yolla, etkisiz hale getirilmeye başlanmışlardır. Hatırlatmak gerekir ki, Berezovski, devlet televizyonu ORT'nin yüzde 49 hissesine Yeltsin döneminde sahip olmuş; Gusinski'nin Media Most'u ise, aralarında NTV'nin de olduğu onlarca gazete ve televizyonu bünyesinde toplamıştır. Aynı dönemde, bu patronlar ve diğer Amerikancıların finans kaynakları haline gelmiş olan Lukoil, Norilsk Nikel ve Avtovaz şirketlerine “şok baskınlar” düzenlenmiştir. İşin ilginç tarafı, Putin'in yükselişini örgütleyenlerden birinin, Berezovski olmasıdır. O ve onun gibilerin

“Yeltsin olmadan Yeltsin dönemini sürdürme” hayalleri suya düşmüş, halkın bu asalaklara olan öfkesi nedeniyle, ülke içinde hemen hiçbir kuvvet, Putin'in karşısına çıkmaya cesaret edememiştir. Duma'daki muhalefet partileri dahi, atılan adımları hararetle desteklemiştir (Mikail, 2007,18). Ruslar çabucak zenginleşenlerden nefret etmektedirler ve bu nefret, bunlara karşı sıkı önlem alacağına yemin eden siyasetçilere desteği artırmaktadır. Hukuksuzluklar başkan Putin'in iktidarının pekişmesine yardım etmiştir (Roskin, 2009, 322).

Kagarlitski (2008, 425), *Putin tarafından liberal ekonomik politikanın sürdürülmesi adına Rusya'ya otoriter bir rejim getirildiğini, otoriterizmin kesinlikle ekonomik yapıya uyarlı olduğunu, Ekonomik liberalizmin söylem düzeyinde “serbest piyasanın” bürokratların müdahalesinden korunması anlamına geldiğini vurgulamaktadır.* Rusya ve Rus halkı için Putin gerçekten bir başka şahsiyettir. Putin göreve geldikten itibaren Rus ekonomisini yaklaşık olarak 8 defa güçlendirmiştir. Rusya'nın makro ekonomik göstergeleri 3 defa artış göstermiş, milli geliri 250 milyar dolardan 600 milyar dolara yükselmiştir. Rusya bütün bunları kendi deyimleriyle Çarları Putin'e borçludur. Rus halkı bugün Putin'i sevmekte ve kendisini Çar lakabıyla anmaktadır. Putin gerçekten de bir Çardır (Mikail, 2007,4). Putin'in otoriter iktidarının meşruiyet kazanmasının ve halk nezdindeki değerinin her geçen gün artmasının altında yatan en önemli nedenlerden birisi de Putin'in iktidara geldiği zaman ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durumdur. Yüksek bir enflasyon, alım gücünün düşüklüğü ve birde emek çekmeden servet sahibi olan oligarkların halka vermiş olduğu psikolojik rahatsızlık, Putin'in sert önlemler almasını kolaylaştırmış, hukuk dışı otoriter uygulamalarına meşruiyet kazandırmıştır. Doksanlı yıllarda oligarkların neden olduğu ekonomik bunalım sonucu Rus halkının yaşamış olduğu travmalar, bugün bile Rus halkının Putin'in etrafında kenetlenmesinin önemli nedenlerinden birisidir.

6.1.1.7. Devlet Kurumlarındaki Yozlaşma

Putin'in yeni dış çevre şartları karşısında Rus devletini yeniden inşa etme gayretleri 19. yüzyıl Fransa'sının (Napolyon İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra) yenilenme gayretleri ile mukayese edilebilir. Bu yenilenme gayretlerinin temel özelliği, devlet liderlerinin eski düzenin seçkinlerinin gücünü kırmak, yeni modern

devlet kurumları oluşturmak, yeni devlet sembolleri ve icat edilmiş geleneklerle politik meşruiyeti tesis etmek şeklinde tepeden inme yöntemlerin kullanılması olmuştur. Ama bu yenilenme için ekonomik bir strateji bulmak güçtür 1950' lerde Japonya ve Kore'de işe yarayan ithal ikamesi ve ihracat güdümlü modeller yeni serbest ticaret döneminde artık geçerli değildir. Ayrıca yeni küresel açıklık, çağdaş Rusya'daki iç aktörlerin, eski restorasyon rejimlerindeki seçimlerinden daha çok hareket tarzlarına sahip olduğu anlamına gelmektedir (Rutland, 2001, 178).

Putin iktidara geldiğinde karşısında bulunan sorunlar büyüktü. Yeltsin'in hükümeti sık sık değiştirme adeti idari bir karmaşa yaratmıştı. Devlet kademelerinde bulunanlar, kendilerinden önce bu makamları işgal etmiş ancak; bir yolunu bularak devlet işletmelerini ele geçirerek zengin olmuş kişilerin yolundan gitmek edeali taşımaktaydı. Daha alt makamlarda (yargıda, poliste, gümrükte vb) ise rüşvet açıktan alınmaktaydı. Vergi tarifesi gibi herkes tarafından bilinen rüşvet (leveya dengi-çörnie dengi) tarifeleri oluşturulduğu araştırmanın yazarı tarafından 2004 yılında defaaten müşahade edilmiştir. Bu durum ortalama Rus vatandaşını hem utandırmakta hem de vatandaşın günlük yaşamını çekilmez hale getirmekteydi. Zaten eski bir istihbaratçı olan Putin için ülkede neler olup bittiğini öğrenmek ve takip etmek zor olmamıştır. Rüşvet çarkını dönderen yöneticilere acımasız yöntemlerle müdahale etmiş, birçoğunu değiştirmiş ancak rüşveti tamamen sonlandıramamıştır.

Rusya'da devlet kurumlarının birçoğunda kariyer ve liyakat ilkesi uygulanmamaktadır. Cumhurbaşkanına yakın olan işadamları bölge valisi olarak atanmaktadırlar. Çoğu durumda uzmanlaşma ve tecrübe önemli postlara atanmada dikkate alınmamaktadır. Yönetim çevresine olan yakınlık önemli bir göreve atanabilmenin en önemli şartıdır. Bu durum aslında komünist partiden kalma bir alışkanlık olup, Putin tarafından da sık sık şikayet konusu yapılmış; ancak kendisi de benzer uygulamalardan geri durmamıştır.

6.1.1.8. Demokrasi Geleneğinden Yoksunluk

Demokratik gelenek bir toplumun üst yapı kurallarının değişmesiyle kendiliğinden oluşmamaktadır. Bu nedenle bir toplumun demokratik konumu tartışılırken geçmişteki deneyimleri gözönünde bulundurulmak zorundadır. Rusya Federasyonu'nun demokratik geçmişine baktığımız zaman; Çarlık dönemi

Rusya'sında siyasi iktidar Çar'ın elinde olup, otoriter rejimle yönetilen ülkede demokratik bir yapının varlığından bahsetmek olanaksızdır. SSCB döneminde iktidar komünist partinin tekelinde olmuş, parti tarafından oluşturulmuş ideoloji çevresinde şekillenen siyasal sistem tam olarak bir totaliter rejim özelliğindedir. 1985' te Gorbaçov ile başlayıp 1991 sonrası Yeltsin ile devam eden ve kısmen liberal politikaların uygulanmış olduğu süreç, yukarıda açıklanmış olan çeşitli sorunların yaşanması nedeniyle Putin tarafından değişime uğratılmıştır. Bu yeni süreçte siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm için iktidarın kişiselleştirilmesi ve yönetimin otoriterleşmesi eğilimi hakim olmuştur. Putin, yürütmüş olduğu politikaların başarılı olması sonucu popülaritesini artırmış ve kendisine rakip olabilecek kişi ve oluşumları sistem dışına itmesini bilmiş, ancak bu durum ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi çöküş nedeniyle halkın tepkisini çekmemiş, tam aksine çoğunluk tarafından desteklenmiştir.

Rusya tarihin her döneminde mutlakiyetçi olmuştur. Geliştirmek bir yana, ülkeyi harekete geçirebilen hükümetler ancak acımasız, sert ve kuşkucu yönetimler olmuştur. XVI. yüzyılda Rusya'yı Moğolların boyunduruğundan kurtaran Korkunç İvandan bu yana gizli polis örgütleri Rus devletinin başarılı olduğu bütün dönemlere imza atmıştır. İvan'ın zamanında bu örgütün adı Oprıçnina'ydı ve Çar'ın sadık adamlarından oluşan siyahlara bürünmüş bir çeteydi. Kısmen fedai, kısmen KGB'nin çekirdeği ve biraz da profesyonel bürokrasinin bir embriyosu olan Oprıçnina'nın, İvan'ın iktidarda tutunması amacıyla Rus soyluları ve ileri gelenleri arasında yaptığı temizlik binlerce cana mal olmuştu. Yine de Stalin'in standartlarına göre küçük bir temizlik sayılırdı, ama İvan'dan sonra gelen Çarlar onun yarattığı bu modeli geliştirdiler. XIX. Yüzyılda artık Çarlar casuslarını Bolşevik merkez komitesine kadar sızdırabilen gizli polis örgütü Okrana'ya adamakıllı bağımlı olmuşlardı. Batı'daki liberal görüş, tıpkı KGB'ye olduğu gibi o zamanlarda da Okrana 'ya veryansın ediyordu (Walker,1989, 136). SSCB'nin dağılıp Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte KGB, FSB'ye dönüşerek çalışmalarını devam ettirdi. Bu gelenekte yetişmiş olan Putin, iktidarı süresince kendinden önce bu gelenekten yetişmiş olanlar gibi başarı sağlayabilmiştir.

Putin'in stratejisi rakiplerinin kendiliğinden ortaya çıkmalarına izin vermeme üzerine kuruludur. Kurmuş olduğu sistem kendisine kimin rakip olabileceğine

kendisi karar verir. Buna karşı duranları sistemin dışına iter. Bu güdümlü bir demokrasinin içerisindeki imitasyon politikadır. Bu sistemde her şeye Putin kendisi karar verir (Frolov, 2012). Ülke içerisinde yaratılmış olan siyasi hava ülkenin tekrar eski gücünü kazanma yolunda hızla ilerlediği, bu nedenle yönetime destek olmanın zorunluluk olması yönündedir. SSCB'nin yıkılmasıyla başlayan liberal ekonomiye geçiş döneminde yaşanan sorunlar Rus halkında bir travmaya neden olduğundan kimse ülkede hakim olan istikrar ortamının bozulması taraftarı değildir. Çar diye nitelendirilen ve ülkedeki otoritesini her geçen gün sağlamlaştıran Putin'in, Forbes dergisi tarafından 2013 yılının en güçlü ismi olarak seçildiğinin açıklanması ülkede ayrı bir mutluluk kaynağı olmuştur. Önceki bölümde de açıklandığı üzere Rus halkı demokrasiden ziyade güce düşkündür ve gücü demokrasiye tercih etme eğilimindedir. Ülkede demokrasi geleneğinin bulunmaması ve sivil toplumun olgunlaşmaması nedeniyle Putin'in karizması ve tek adamlığı daha uzun yıllar devam edecek gibi gözükmektedir. Bu durum kısa vadede ülkeye yarar (siyasi, ekonomik) sağlasada, demokratik bir toplumsal yapının oluşmasına katkı sağlamayacağı veya böyle bir yapının oluşumunu geciktireceği için gelecek adına umut verici değildir.

Demokrasi geleneğinin bulunmaması muhalefet partilerinin, muhalif basın, muhalif STK'ların ve iktidara muhalif olan her oluşumun hareket alanının kısıtlanmasına ve kendisinden olmayana tahammülsüzlüğüne yol açmaktadır. Bu sorunun kısa sürede aşılması beklenmemelidir. Çünkü muhalif olanların düşmanla iş birliği yaparak ülkeye güçsüz düşürmeye uğraştıklarına inanılmaktadır. Bu paradigma Putin'in işine gelmekte ve otoriter uygulamalarını rahatlıkla gerçekleştirebilmektedir.

6.1.1.9. İç Güvenlik Kaygıları

Putin'e göre Yeltsin'in izlediği adem-i merkezîyetçi siyaset, federasyonun parçalanmasına neden olmuş; Çeçenistan'da olduğu gibi bölgesel ayrılıkçılığa yol açmıştır. Ona göre Rusya'nın egemen olduğu bölgelerde kontrolü arttırmak, ayrılıkçılık ve terörizme karşı ulusal güvenliği sağlamak için tek çözüm, ülkenin bütünlüğünü koruyacak tedbirler almaktır. Bu nedenle merkezileşmeyi, ülkenin çıkarları için gerekli görmüştür. Nitekim 1 Eylül 2004'te patlak veren Beslan krizi,

Putin'e iç siyasette izleyeceği merkezileşme için bir fırsat vermiştir. İlk aşamada, Çeçen savaşına ilişkin “dezenformasyon”u önlemek amacıyla medya üzerinde devletin denetimi arttırılmıştır. Genelde güvenlik birimlerindeki insanlardan bir “dikey güç” (vertical vlasti) oluşturularak federal hükümetin otoritesi etkin kılınmaya çalışılmıştır. Bu dikey gücün bir yönünü de, yedi federal bölgenin yaratılması ve her birine başkanlık yönetimine karşı doğrudan sorumlu bir genel valinin atanması oluşturmuştur. Yasama ve yürütme güçlerini birbirinden ayırmak için bölgesel yöneticiler federal konseyden, Rusya parlamentosu üst meclisi üyeliğinden çıkarılmış; yerlerine hükümet tarafından atanmış temsilciler getirilmiştir. 103 Bölgesel yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesi yürürlükten kaldırılmış; yerine Putin'in atayacağı adaylara dayalı bir sistem getirilerek bölgesel meclislerin işlevleri sınırlandırılmıştır. Yaşanan gelişmeler siyaset bilimciler tarafından Sovyet federal sisteminin yeniden ihyası biçiminde yorumlanmıştır (Taştan, 2012, 101).

Rusya'da 2004 yılında Kuzey Ossetia Beslan şehrinde bir ilköğretim okuluna yönelik olarak gerçekleştirilen, ve yüzlerce sivilin ölümü ve yaralanması ile sonuçlanan, terörist saldırı başkan Putin tarafından, terörizmle mücadele etme zorunluluğu öne sürülerek, politik değişikliklerin gerçekleştirilmesinde bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda alınan ilk önlem politik yapının merkezileştirilmesi yönünde olmuş ve bölge valilerinin doğrudan halk tarafından seçilmesi kaldırılarak bölge valileri tamamen başkana bağlı duruma getirilmişlerdir (Nichol, 2012,8).

Baharççek ve Tuncel (2011, 5), ülkelerin sosyal yapılarındaki ani değişim ve dönüşümlerin birçok sorunu da beraberinde getirdiklerini, terörün de sosyal yapıdaki ani değişim ve dönüşüm sonucu ortaya çıkan sorunların başında geldiğini, kimlik temelli terör sorunun ise daha çok baskıcı bir milliyetçi düşünceye sahip rejimlerde ortaya çıkmakta olduğunu vurgulamaktadırlar. SSCB'den Rusya Federasyonu'na geçişte çok ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşanmış olup, bu değişim ve dönüşümün etkileri hala devam etmektedir. Bu süreçte eski emperyal kimlik kaybedilmiş, topraklar küçülmüş, en önemlisi herşeyin devletin denetim ve gözetiminde olduğu bir ekonomik sistemden liberal bir sisteme geçilmiştir. Bu ani değişim sürecinde Rus milliyetçiliği de belirgin bir biçimde artmıştır. Gelişen bu milliyetçi düşünce birçok milliyetin birarada yaşadığı Rusya Federasyonu'nda, tarihin hiçbir döneminde

çözülemediği milliyetler sorununu günyüzüne çıkarmıştır. Bu serbest ortam içerisinde terör olayları tırmanmış ve bazı federe birimlerin bağımsızlık istekleri dillendirilmiştir. Tüm bu yaşananlar, içerisinde bağımsız 15 ülke çıkmış ve bir daha dağılma korkusu yaşayan, SSCB bakiyesi Rus halkının korku ve dehşete kapılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla toplumda, hangi yol ve yöntemle olursa olsun terör ve bağımsızlık taleplerinin ortadan kaldırılması yönünde bir irade oluşmuştur. Putin’de bu durumu fırsata dönüştürerek Çeçenistan’a müdahale etmiş ve ülke içerisinde yapmak istedikleri değişiklikleri, demokratik olmayan yöntemleri kullanarak, rahatlıkla gerçekleştirebilmiştir.

6.1.1.10. Putin’in Karizması

Karizma kelimesinin farklı kişilikli, kendine özgü bir havası olan, kendinden emin görünen kişileri ifade etmek için kullanıldığı *üçüncü bölümde* ifade edilmişti. *Karizmatik liderler* ise; güven ve ilham vermek gibi psikolojik bir etki yaparak, kaos ve kargaşanın yaşandığı durumlarda ortaya çıkıp, yenilik iddiasında bulunmaktadır. Putin, ortalama Rus erkeği ile karşılaştırıldığında bu özelliklere fazlasıyla sahiptir. Her şeyden önce çok ciddi, özgüveni yüksek ve kendine özgü saf bir duruşa sahiptir. Rus erkeği genelde eğlenceye ve alkole düşkün, günlük çıkarları geleceğe tercih eden bir kişiliğe sahiptir. Büyük bir çoğunluğu aşırı çalışmaktan ve başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanmazlar. İşte böyle bir ortamda, selefi Yeltsin’in alkol bağımlısı ve tutarsızlığı da gözönüne alındığında, Putin’in farklılığı ortaya çıkmıştır. Yeltsin’in son dönemleri hatırlanacak olursa Rusya’daki siyasi ve toplumsal ortamın karizmatik bir lideri bağrına basacak yapıda olduğunu söyleyebiliriz.

Putin, reformcu Büyük Petro’yu örnek almasıyla, Sovyet döneminin nostaljisini ulusal marş ve ordu simgelerinde yaşatan, ve KGB’de ekonomik istihbaratçı geçmişinin verdiği deneyim ve pragmatik karar verme yetisiyle uzlaşmacı model için uygun bir kişilik olarak öne çıkmıştır. Putin ilke önceliğini Rusya devletini güçlendirmek ve bunu da güçlü devlet, güçlü ekonomi ve güçlü ordu ile gerçekleştirmek olarak belirlemiştir. Putin güçlü, etkin, demokratik, yurttaşlarının haklarını, ekonomik özgürlüklerini savunabilen, onlara uygun yaşam koşulları sağlayabilen devlet kurma amacıyla olduklarını beyan ederken, devletin

güçlenememesi durumunda dış meydan okumalara da cevap verilemeyeceğini vurgulamıştır (Cafersoy, 2002, 98). Bu söylem SSCB'nin dağılmasıyla Rus devletinin artık iki süper güçten birisi olma özelliğini kaybettiği gerçeğini kabullenemeyen Rus halkı²⁹ nazarında kabul görmüştür.

Putin iş başına geldiğinde “oligarşiye”, medyaya, cumhuriyetlere ve bilgelere karşı merkezi devlet gücünü yeniden tesis etmeyi kişisel olarak taahhüt etmiştir. Putin'in merkezi devlet gücünü yeniden tesis etme kararlılığından daha az önemli olmayan gerçek şudur ki federal yönetimde-başkanlık veya hükümet seviyesinde böyle bir liderliği sabırsızlıkla bekleyen pek çok kişi bulunmaktaydı. Bir avuç zengin işadammının yönetim üzerinde çok fazla etkili olmuş olması, cumhuriyetlerin veya bölgelerin herhangi birinde merkezi kontrolün dışına çıkma hevesi yaratmıştır. Kısacası Putin, kuvvetli devleti yeniden tesis etmek için kurumsal temeller oluşturmuştur (Brown, 2001, 192).

Putin vatan sevgisini çeşitli vesilelerle dile getirmiş, “ben sadece casus olmak istemedim, vatanıma yararlı olmak istedim” (Berşinskiy, 2011,182), sözüyle istihbarat görevlisi olduğu zamanda bile ülkesine nasıl yararlı olabileceğinin hesaplarını yaptığını anlatmaktadır. İktidara geldikten sonra, SSCB'nin yıkılmasından bu yana toplumu etkisi altına alan ve rahatsız eden “ulusal aşağılık kompleksi” ile mücadeleye girişmiş, yeniden “Büyük Rusya”dan söz etmiş, bütün bunlar toplumda önemli yankı oluşturmuştur. Ayrıca Yeltsin döneminde durmadan iç siyasi oyunlar ve kavgalardan bıkmış olan halk, Putin'de “birleştirici bir lider” özelliğini görmüştür. Onun ideolojilerden uzak, akılcı ve pragmatik bir lider olduğunu hissetmiştir. Bu arada Yeltsin zamanında hep sıcak tutulmaya çalışılan “Antikomünizm Politikası” sona ermiş, Putin “Komünizm”, “Liberalizm” gibi kavramlara dayanarak hareket etmediğini ortaya koymuştur. Yeri geldiğinde hem komünistlerle hem de liberallerle işbirliği yapacağını kanıtlamıştır (Mikail, 2007,67). Televizyon ekranlarında her seferinde farklı bir uğraşla kamuoyunun karşısına çıkarak tüm kesimlerin sevgisini kazanmıştır. Bir bakıyorsunuz aslanların

---

²⁹ Rusçada “Rossiyskoe Narodı” Rusya halkı anlamına gelmekte; “Russkoe Narodı” ise Rus Halkı anlamına gelmektedir. Bu iki kavram Türkiye'deki “Türk Halkı” ve “Türkiye Halkı” tartışmalarında olduğu gibi zaman zaman polemik konusu yapılmaktadır. Rus etnik milliyetçileri Rus Halkı kavramını kullanmayı tercih ederken, liberal kesim Rusya Halkı kavramını kullanmayı tercih etmektedir.

korunmasıyla ilgili konferansta konuşuyor, bir okyanusta balık avında, bir judo maçında, bir de bakıyorsunuz yangın söndürme uçağında ikinci pilot olarak yangına müdahale ediyor (Rar, 2012, 99). Ülkenin tüm meseleleriyle ilgilendiğini Putin her vesileyle göstermiş, tek bir siyasi akımın etkisinde kalmayarak Rusya'nın tümünü kucaklamaya çalışmıştır. Bu da onu Rus halkının gözünde yüceltmıştır.

Putin, farklı kişiliğiyle dikkat çekmiş, yerleşik kuralların dışına da çıkmıştır. “Kanun kitapları ve gerçek hayat zaman zaman birbirinden çok uzakta olabilirler” (Berşinskiy, 2011,110) sözüyle, yapmış olduğu her doğru işi, yasal zemine oturtamayacağını ifade etmiştir. İktidarda bulunduğu yıllar içerisinde de zaman zaman yasaları kendi yaptığı işlere uydurmuştur.

Sonuç olarak Putin'in, hem Rusya'da hem BDT ülkelerinde hem de diğer ülkelerde karizma sahibi bir lider olduğunu söyleyebiliriz. Bu karizma Putin'in şahsıyla alakalı olduğu kadar, içerisinde bulunduğu dönemin şartlarıyla da alakalıdır. *Araştırmanın üçüncü bölümünde de açıklandığı üzere*; karizmatik liderlerin ortaya çıkışları liderlerin kişisel özelliklerinin yanında, ortaya çıkmış oldukları toplumun içerisinde bulunduğu şartlara da bağlıdır. Putin'in çok kısa bir sürede ülkenin lideri olabilmesinin sırrı Yeltsin döneminin güçsüz devlet yönetiminde aranmalıdır. Yeltsin'in son dönemlerinde Rusya'da Cumhuriyetlerin etnik ayrımcılığa dayalı bağımsızlık istekleri artmış, ekonomi çökmüş ve toplumda bir güvensizlik ortamı hakim olmuştur. Bu durum; güçlü bir devlet yönetimine alışık olan Rus halkında travmaya neden olmuştur. İşte böyle bir ortamda ciddi, vatansever, birçok spor dalıyla alakadar olan, entelektüel, güvenilir ve eski bir gizli servis elamanı olması gibi özellikleri Putin'in sevilmesinde başrol oynamıştır. Bu karizma ülkedeki kurum ve kişilerin kendisine koşulsuz bağlılığına yol açmış, Putin'in yapmış olduğu her iş halkın büyük çoğunluğu nezdinde, ülkenin yararınadır düşüncesiyle, kabul görmüştür.

6.1.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Dışsal Nedenleri

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin Ülkenin iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenleri olduğu gibi; dış dinamiklerden kaynaklanan nedenleride bulunmaktadır. Bu dışsal nedenler; Jeopolitik Faktörler, Tek Kutuplu

Bir Dünya İstemeyen Ülkelerin Etkisi ve Sovyetler Birliği'nin (SB) Dağılmasıyla Olaşan Kaotik Ortam başlıkları altında ele alınmıştır.

6.1.2.1. Jeopolitik Faktörler

Bir ülkenin siyasal rejiminin oluşumunu ve yönetim tarzını etkileyen nedenlerden araştırmanın ilgili bölümlerinde bahsedilmiştir. Jeopolitik konum da en az diğer nedenler kadar siyasal sistemlerin oluşmasına etki etmektedir. Jeopolitik faktörlere dışsal nedenler içerisinde yer verilmesinin nedeni, Rusya'nın bulunduğu konuma ve sahip olduğu güce (askeri, ekonomik, teknolojik) dış kaynaklı çeşitli anlamlar yüklenmesi etkili olmuştur.

Ulusların hayatında üzerinde yaşadıkları toprakların doğal zenginlik ve fakirliği, iklim, çevrelerindeki yakın komşularıyla olan tarihi ilişkileri kaderlerini belirleyici rol oynar. Diğer bir ifadeyle coğrafya değişmez. Sadece siyasi, ekonomik ve ekolojik şartlar, teknoloji devamlı değişime uğrar. Sağlıklı değişim ve gelişmeler ulusal gücü meydana getirir. Ulusal gücün coğrafyayı siyasi amaçlarına göre kullanması coğrafi siyaseti ve jeopolitiği oluşturur. İngiliz coğrafyacı Sir Halford Mackinder'in 20 yüzyılın başlarında ortaya attığı ve 1943 yılında yeniden yorumladığı (heart Land) Merkez Bölge teorisi coğrafi olarak Rusya'nın batı sınırlarından başlayarak Orta Asya ve Kafkasları içine alır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değer kaybeden bu teoriye göre; Merkez Bölgeye hakim olan gücün, imkanları elverdiği takdirde, Avrasya'ya hakim olacağı, Avrasya'ya hakim olanın Avrupa-Asya-Afrika'dan müteşekkil dünya adasına hakim olacağı ve nihayet dünya adasına hakim olanın da dünyaya hakim olacaktır. Bu varsayım Rus siyaset adamlarına ve jeopolitikçilerine her zaman cazip gelmiş, Marksist ideoloji ile birlikte her yönde yayılmanın ve özellikle Basra körfezi ve Hint Okyanusu yolunu açmanın şartları için siyasi ve askeri politikalar geliştirmişlerdir (SİSAV, 1995, 159).

Roskin (2009, 319), Rusya'nın büyüklüğünün, doğal olarak, yönetilmesini zorlaştırıp zorlaştırmadığı ile ilgili olarak: Rusya'nın, Asya'nın Kuzey yarısı boyunca Pasifik'e kadar onbir saat dilimini içine alarak uzanan uçsuz bucaksız bir ülke olduğunu, çok küçük bir bölümünün Avrupa'da kaldığını, (Bir dünya küresine bakın ve Avrupa'nın kendisinin de Asya'nın küçük bir yarımadası olduğunu görün) belki de Sovyetler Birliği gibi büyük ve etnik açıdan heterojen bir ülkenin

oluşturulmaması gerektiğini, *sadece onu bir arada tutmanın bile, arkasında gücün bulunduğu kudretli bir merkezi kontrolü gerektirdiğini, Rusya'nın sırf büyüklüğünün bile onu tiranlığa yöneltebileceğini vurgulamaktadır.*

Rusya, SSCB'den büyük devlet statüsünü ve dünya siyasetinin merkezi olma rolünü miras olarak alamamış, Ülkenin jeopolitik alanı azalmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Rusya Avrupa'nın doğu tarafına sıkıştırılmış, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkelerinin kopması ile birlikte Rusya'nın açık denizlere çıkma imkanı azalmıştır. Rusya, Merkezi ve Batı Avrupa'dan yeni bağımsız devletlerin oluşturduğu bölge ile ayrılmış, Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra Avrupa'daki güçler dengesi Rusya'nın zararına değişmiştir. NATO'nun sayısıyla birlikte etkisi de artmış, Rusya eski ortaklarını kaybederken, yenilerini edinmekte de zorlanmaktadır (Hekimoğlu, 2007, 55)

Bağımsız büyük güç olmayı hedefleyen Rusya, geçmişte olduğu gibi Batı ve Doğu arasındaki çelişmesini halihazırdaki yönetimin hevesleri ve “bağımsız büyük güç olma” rolü ile aşmaktadır. Bu rol onun stratejik bağımlılık ve daha büyük bir politik kimliğin altında kalmadan kendi yolunda yürümesini sağlayacaktır. Öte yandan Rusya, giderek daha fazla oranda ülke dışındaki ve özellikle eski Sovyet alanındaki imajına ve kendi “yumuşak gücünün”, yani ekonomik, siyasi ve kültürel cazibesinin geliştirilmesine önem vermektedir (Yılmaz, 2009,97).

Rusya'da jeopolitik konusunda en fazla kafa yoranlardan birisi Dugin'dir. Daha 1980'lerin sonlarından itibaren tarihi Avrasyacılık düşüncesi üzerinden Rusya için yeni jeopolitik model oluşturma çabalarına girişen Dugin'in bu konudaki en önemli çalışması “Jeopolitiğin Temelleri: Rusya'nın Jeopolitik Geleceği” adlı eseridir. Rusya'da jeopolitik ve jeopolitik çalışmalar denilince neredeyse akla ilk gelen isim olan Dugin jeopolitiği özetle (dünyayı) yönetme bilimi olarak tanımlamaktadır. Dugin'in öncülüğünde oluşturulmuş olan “Avrasya Harekâtı” kendi manifestosunda, önceliklerini Rusya'da geleneksel dinlerin (Ortodoks Hıristiyanlık, İslam, Musevilik ve Budizm) yapıcı sosyal diyalogunu sağlamak, siyasal yapı bakımından “Avrasya federalizmi”, ekonomik alanda devlet ve özel sektör arasında sentezinden oluşan “üçüncü yol” modelinin gerçekleştirilmesi olarak ortaya koyar. Harekat, dış politikada amaçlarını BDT ekseninde AB benzeri bir stratejik entegrasyona gidilmesi, bu entegrasyonun Moskova-Tahran-Yeni Deli-Pekin

ekseninde geliştirilmesi, Rusya'nın sıcak denizlere çıkışını barış ve dostluk ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirilmek, Batı ekseninde Avrupa ülkeleriyle ilişkilere öncelik vermek ve Pasifik'te Japonya ile aktif işbirliği gibi hususlar olarak belirtmektedir. Bu modelde Rusya genel anlamda Avrasya kıtasal kuşağı içindeki “Avrasya İttifakı” büyük bölgesinde yer almaktadır. “Avrasya İttifakı” büyük nüfus alanında gerçekleşmesinin klasik ulus devlet yapılanmasından bir tür gönüllülük rızasına dayanan federasyon yapısını benimsemekle mümkün olacağını öngören model, bu uygulamanın ilk olarak Rusya içindeki Kuzey Kafkasya'daki anlaşmazlığın çözümünden başlanması gerektiğini, daha sonra BDT içindeki Karabağ, Kırgızistan ve Tacikistan'daki sorunların çözümünde uygulanmasını öngörmektedir. Modelde “Avrasya İttifakı” büyük bölgesi ile Avrasya kıta kuşağını oluşturan diğer büyük bölgeler (kıta İslam ülkeleri, Hindistan ve Çin) arasında politik-ekonomik bütünleşme zarureti vurgulanmaktadır. Model, bu bütünleşmenin Çin ve Hindistan büyük bölgeleri bağlamında sınırları devlet sınırlarıyla örtüştüğü için daha kolay olabileceğine dikkat çekerken, kıtasal İslam ülkelerini yani İran, Pakistan, Afganistan, belki Türkiye, Irak ve Suriye'nin bütünleşme sürecinin bu büyük bölgenin parçalı yapısı nedeniyle daha zor olacağını savunmaktadır. “Avrasya İttifakı”nın BDT çerçevesinde yavaş-yavaş şekillendiğini iddia eden model Astana'da ilan edilen Avrasya Ekonomik İttifakı'nın bunun bir göstergesi olduğunu savunur. Model BDT eksenli bir “Avrasya İttifakı” ile Avrasya kıtasal jeoekonomik kuşağı arasında bir geçiş birliği olarak “Avrasya Ortak Evi”ni gündeme getirmektedir. Daha çok ekonomik-politik içerikli ve NAFTA benzeri bir bölgesel yapılanma olarak önerilen “Avrasya Ortak Evi” BDT ülkeleri dışında, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan benzeri Ortodoks ülkeleri, Doğu Avrupa ülkelerini, Moğolistan, Hindistan, Afganistan ve Hindistan benzeri Asya ülkelerini kapsamaktadır (Cafersoy, 2002, 68). Devasa büyüklükteki topraklara sahip olan Rusya'dan, yakın çevre diye adlandırılan BDT ülkeleri ile Çin, Hindistan ve İran gibi ülkeler beklenti içerisindedirler. Bu devletler güçsüz bir Rusya'yı dünya sisteminin geleceği açısından tehlikeli görmüşlerdir. Bu nedenle Putin'in merkezi yapıyı güçlendirerek Rusya'da istikrarı sağlaması bu ülkeler tarafından desteklenmiştir.

6.1.2.2. Tek Kutuplu Bir Dünya İstemeyen Ülkelerin Etkisi

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikanın yapısı değişmiş, dünyada etkin iki süper güç (ABD ve SSCB) ortaya çıkmış, diğer devletlerde bu iki devletin etrafında kümelenmişlerdir. Oluşan bu iki kutup birbirini düşman olarak görmüş ve ilişkileri yok denecek bir seviyede kalmıştır. ABD'nin başını çektiği grup NATO'yu kurmuş, SSCB'nin başını çektiği grup ise Varşova Paktı'nı oluşturmuştur. 1991' de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 15 yeni devlet kurulmuş ve Varşova Paktı ortadan kalkmıştır. Ancak yıllar boyu bir süper güce bağlı olarak yaşamaya alışmış bazı devletler kendilerini yalnız hissetmişler ve SSCB bakiyesi *Rusya Federasyonu'nun güçlü konumunu devam ettirmesinden yana olmuşlardır*. SSCB'nin dağılmasından sonra kendisine yakın politika izleyen bazı devlet rejimlerinin batının müdahalesi sonrası yıkılması, bu devletlerin neden bir hamiyet ihtiyacı duyduklarına izah olabilir. Aslında uluslararası örgütlerin ve bazı Batı ülkelerin dahi tek kutuplu bir dünya düzeninden rahatsız oldukları bilinmektedir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte ABD, muazzam askeri, ekonomik ve siyasi kapasitelerinden ötürü, dünya genelinde tek süper güç olarak ortaya çıkmıştır. ABD' li yetkililer hazırlamış oldukları Ulusal Güvenlik Stratejileri'nde, ABD'nin mutlak üstünlüğüne vurgu yaparak, tek kutuplu uluslararası sistemin kurulacağını iddia etmişlerdir. Rusya, Çin ve hatta AB gibi, kendilerine rakip olabilecek bölgesel güçlerin ortaya çıkmasına izin verilmeyeceği belirtilen stratejilerde, ABD'nin karşı konulamaz askeri gücünün yardımıyla uluslararası sistemin kendi hegemonyası altında varlığını sürdürmesine çaba harcayacağı ifade edilmiştir (Efegül ve Musaoğlu, 2009, 11).

Stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için oldukça sınırlı bir güce sahip olan Rusya da, çok kutuplu bir dünya düzeni istemekte ve uluslararası ilişkilerde tek bir ülkenin üstünlüğüne karşı çıkmaktadır. Rusya, BM'nin onayı olmadan önleyici müdahale hakkını kullanabilmek için komşu ülkeler ile bölgesel serbest dolaşım fikrini savunmaktadır. Uluslararası güvenlik alanında önemli diplomatik roller oynamaya gayret etmekte, bir yandan da eski Sovyetler Birliği Ülkelerinde etkisini sürdürmeye çalışmaktadır (Yılmaz, 2009, 80).

SSCB' nin çökmesiyle oluşan yeni dünya düzeninde ABD hakim güç olarak kalmıştır. Bu durum bazı ülkeleri rahatsız etmiş ve rahatsız etmeye de devam etmektedir. Özellikle Çin, İran ve BDT ülkelerinin bazıları ABD'nin tek süper güç olma konumunu devam ettirmesini istememekte, ya çok kutuplu bir dünya düzeni ya da iki kutuplu bir dünya düzeni istemektedirler. Kurgulanmak istenen hem çok kutuplu dünya düzeninde hem de iki kutuplu dünya düzeninde güçlü bir Rusya' ya ihtiyaç vardır. Bu nedenle Yeltsin döneminde giderek güç kaybına uğrayan Rusya, tek kutuplu dünya düzeni istemeyen ülkeleri rahatsız etmiştir. Putin ile birlikte Rusya'nın güç kazanma sürecinde bu ülkeler Putin'e ciddi destek vermişlerdir. Rusya Federasyonu'nda yürütmenin Putin'in karizması etrafında şekillenerek otoriterleşmesi bu ülkeler tarafından desteklenmiştir.

6.1.2.3. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasıyla Olaşan Kaotik Ortam

SSCB'nin dağılmasıyla 15 yeni bağımsız devlet kurulmuş, bunlardan bazıları dünya siyasi sistemine entegre olurken bazıları olamamıştır. Eskiden SSCB içerisinde eyalet konumunda olan bu ülkelerin bir kısmı bağımsızlığı hazmedemeyerek SSCB'nin mirasçısı konumundaki Rusya Federasyonu'ndan yardım istemiş, bazıları ise siyasi, ekonomik ve sosyal yönden iç sorunlar yaşamışlardır. BDT dahilinde olduğu kadar, BDT dışında olupta siyasi ve ekonomik yönden SSCB'ye bağlı olan ülkeler de, koruyucu ve kollayıcı bir süper gücün (SSCB) ortadan kalkmasıyla, kendilerini kaos ortamında bulmuşlardır. Bir büyük devlete güvenerek yaşamaya alışmış olan bu ülkeler, yıllardır karşı oldukları Batıya da çekimser yaklaştıklarından, iyi ve kötü anlarında fikir danışabilecekleri ve yardım alabilecekleri güçlü bir Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkmasından yana olmuşlardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya'da yeni düzenin yarattığı hukuki yapı, istikrarsızlığı önlemeye yetmemiştir. İktisadi reformlara verilen öncelik ve izlenen siyasetler, halkın çoğunluğunun tercihleri ile ayrı çizgilerde devam etmiş, karşılaşılan siyasi ve iktisadi sorunların çözümünde ortaya çıkan görüş ayrılıkları, ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmiştir. Rus toplumuna daha güvenli ve demokratik düzen kazandırma sözünü veren Yeltsin'in de özlenen istikrarı sağlayamayacağı ortaya çıkmıştır (Onay, 2002,103,). Yeltsin'den sonra iktidara gelen Putin, bu

anlamda hem RF için, hemde kaos ortamı içerisinde bulunan BDT ülkeleri için umut olmuştur. Rusya Federasyonu'nun istikrarsız ve güçsüz bir devlet olarak varlığını sürdürmesi bazı ülkeler tarafından istenilir bir durum olduğu gibi, bazı devletler tarafından da istenmemektedir. Süper güç olan SSCB içerisinde yaşamaya alışmış olan bazı BDT ülkeleri bağımsızlık sonrası kendilerini kaos içerisinde bulmuş ve her yönden (siyasi, ekonomik, toplumsal) bir geçiş döneminin sancılarını yaşamaya başlamışlardır. Alışık olunmayan serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte yaşanan ekonomik şok ve siyasi açıdan yaşanan sorunlar bu ülkelerin bir kısmını Rusya Federasyonu'na tekrar yakınlaştırmıştır. Yakın çevre politikası oluşturan RF ise kendisini bu ülkelerin hamisi gibi görmüş ve merkezi gücünü kuvvetlendirerek bu ülkelerin sorunlarına da eğilmeye başlamıştır. Putin, iktidara geldikten sonra siyasi gücü merkezileştirerek elinde toplamış, hem kendi ülkesinde hem de BDT ülkelerinde güçlü bir lider konumuna ulaşmıştır. Putin'le birlikte Rusya Federasyonu'nun ekonomik ve siyasi gücü artmış, BDT ülkeleriyle ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. BDT ülkelerinden bazılarının Rusya Federasyonu'ndan çeşitli konularında destek talebinde bulunmaları Putin'i iç politikada çeşitli reformlarla elini güçlendirip, yakın çevre politikası oluşturmaya sevk etmiştir.

6.1.2.4. AB'nin Rusya'yı Çevreleme Politikası

Soğuk savaşın sona ermesi, uzunca bir dönem durağan halde bulunan uluslararası sistemde belirsizliklerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Yeniden şekillenen uluslararası sistemde güvenliğini NATO'ya emanet ederek ekonomik bir güç olarak gelişen Avrupa Birliği, Varşova Paktı'nın dağılmasıyla çatısını Kıta Avrupası'nı kapsayacak şekilde genişletme ve kendi hinterlandından dışarı taşan bir küresel aktör olma şansını yakalamıştır. Doğu Bloku'na mensup ülkelere sunulan AB üyeliği perspektifi hem Avrupa'nın bütünleşmesine hizmet etmiş, hem de başta Almanya ve Fransa olmak üzere üye ülkelere küresel güç olarak varolma imkanını tanımıştır. Rusya ise, bir yandan iktisadi alanda yaşadığı darboğazı yönünü döndüğü yeni dostlarına hammadde satarak aşmaya, öbür yandan da eski peykleri (uydu ülkeleri) ile ekonomik temeller üstünde yükselen yeni işbirliklerini geliştirmeye çalışmıştır (2023 Dergisi, 2014). AB, bazı Doğu Bloğu ülkelerine üyelik perspektifi vererek bölgenin siyasi ve ekonomik dönüşümünü Batı yanlısı olarak

hızlandırma çabası içine girmiş ve görece başarı sağlamıştır. Polonya, Bulgaristan ve Romanya gibi AB üyesi olan ülkelerdeki değişim, başta serbest piyasanın oluşturulması olmak üzere demokrasinin kurumsallaşması, temel hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılması gibi konularda aşamalı olarak kendini göstermiştir (Elmas, 2014).

Soguk savaş sonrası dönemdeki en önemli gelişme, 7 Subat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile Topluluğun Birliğe dönüşmesidir. Örgütün dönüşümünde iki önemli gelişme dikkat çekmektedir. Öncelikle “birlik” bünyesinde sıkı bir entegrasyon politikası uygulanmıştır. Özellikle Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) oluşumu siyasal bütünleşme sürecindeki en önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Diğer önemli gelişme ise Maastricht Antlaşması'nın 49. maddesi ile Avrupa devletlerine AB'ye üyelik yolunun açılmasıdır. Böylece Orta ve Dogu Avrupa'daki eski Sovyet müttefiklerinin AB'ye üye olma süreci başlamıştır (Sönmez, 2010, 114).

Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında; Romanya ve Bulgaristan ise 2007 yılında AB' ye üye olmuşlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa kıtası açısından gerçek bir dönüm noktası olmuş, yarım yüzyıllık bölünmüşlüğü sona ermesi tüm Avrupa'da coşkuyla kutlanmıştır (<http://www.abgs.gov.tr>). Ancak; iki batılı kurum olan NATO ve AB'nin eş zamanlı olarak Avrupa'nın doğusuna doğru genişlemesi Kremlin'i aşırı derecede rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle 2004 yılındaki son genişleme dalgasıyla AB ile artık sınırdaş ülke haline gelen Rusya, Batının Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeleri de NATO'ya alma girişimlerini ve AB'nin “komşuluk politikası” çerçevesinde geliştirdiği Doğu Ortaklığı programını tepkiyle karşılamıştır (Akgün, 2010, 47).

AB'nin eski Doğu Bloku ülkelerini içerisine alarak genişlemesi Rusya açısından ekonomik, siyasi ve güvenlik yönünden çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bu ülkelerin artık AB mevzuatını uyguluyor olmaları Rusya ile ticaretlerinin belirli kurallara bağlanmasına neden olmuştur. Siyasi açıdan bu ülkeler üzerindeki Rusya etkisi azalmış, güvenlik boyutuyla da bu ülkelerin Batının etkisi altında kalmaları sonucu Rusya'nın kendisini eskisi kadar güvende hissetmemesine neden olmuştur.

AB - Rusya ilişkileri incelendiğinde resmi belgelerde yer alan “stratejik ortaklık” ifadesi taraflar arasındaki ilişkilerin gerçek niteliğini açıklamaktan çok, mevcut şartlar altında bir temenniden ibaret kalmaktadır. “Stratejik ortaklığın” amaçları ve anlamı üzerinde AB ile Rusya arasında ciddi görüş farklılıkları bulunmaktadır (Zhussipbek, 2011, 47).

Putin yönetiminin, AB'nin Rusya'nın zayıfladığı bir dönemde kendilerine karşı haksız bir şekilde davrandığı ve hatta Soğuk Savaş döneminin rövanşını aldığı algılaması vardır. Rusya kendisini AB'nin değil ancak Avrupa medeniyetinin temel bir kurucu unsuru olarak tanımlamaktadır. Tam da bu nedenle kendi kimliğini Doğu Avrupa siyasi kimliğinin taşıyıcısı olarak görmekte ve Batı Avrupa'ya entegre olmaktan ziyade, doğu Avrupa'nın lideri olarak eşit bir diyalog ve işbirliği zemininde bir ortaklık tesisini savunmaktadır. Bu nedenle 2004 yılında AB'nin on üyeyi alarak Baltık ülkeleri vasıtasıyla Rusya sınırına dayanmasını AB'nin Rusya'nın doğal etki ve çıkar alanına bir müdahalesi olarak algılamıştır. Benzer şekilde doğrudan ilgili olmasa da NATO'nun doğuya doğru genişlemesini ve AB'nin iyi “komşuluk politikası” çerçevesinde altı ülkeyle geliştirdiği Doğu Ortaklığı platformu (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) Rusya'yı memnun etmemektedir (Akgün, 2010, 54-55).

Bir zamanlar Rusya'nın bir parçası olan eski Doğu Bloğu ülkelerinin, Rus halkının önemli bir çoğunluğu tarafından eski bir düşman olarak kuşkuyla yaklaşılan, AB'nin içerisinde yer almaları Rus halkını tedirgin etmektedir. Rusya'nın doğal etki alanlarına müdahale edildiği ve AB tarafından kuşatılmışlık hissi ise Rus halkının Putin'in devleti güçlendirme vaadiyle otoriterleşmesini normal kabul etmesine, hatta desteklemelerine zemin hazırlamaktadır.

6.1.2.5. NATO'nun Rusya'yı Çevreleme Politikası

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası toplumda çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savaşın acıları bitmeden ulus devletler yanında, uluslararası örgütler konusunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler, evrensel düzeyde savaş devam ederken oluşturulmuş, egemen eşitliğe dayalı, bir uluslararası örgüt olarak daha çok ABD ve SSCB'nin fikirleri doğrultusunda şekillenmiş ve bazı yönleri tartışmalı olsa da varlığını devam ettirmektedir. Evrensel örgütlerin yanında

bölgesel düzeyde örgütlenme de BM Antlaşmasınca teşvik edilmiştir (Bozkurt, 2014, 1). Bu bağlamda; II. Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından Avrupa'da hissedilen Sovyet askeri tehdidine karşı, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerinin bir kısmı tarafından savunma amaçlı bir örgüt olarak Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Varşova Paktının fesh edilmesiyle böyle bir tehdidin ortadan kalkmasının ardından NATO yeni bir kimlik ve meşruiyet arayışı içerisine girmiştir. NATO'nun bu arayışı fazla uzun sürmemiş, Doğu Bloku'nun çözülmesinin ardından bu coğrafyada baş gösteren siyasi bunalım ve çatışma ortamları, Avrupa'da istikrarın yeniden sağlanması konusunda NATO'ya olan ihtiyacı tekrar gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası ortamın yeni şartlarına göre Avrupa- Atlantik bölgesinde istikrar ve güvenliği bozucu tehditler ve riskler yeniden tanımlanırken, yeni dönemde bunlarla mücadele edilmesi NATO'nun görevleri arasında kabul edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden beri süre gelen Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün ortadan kaldırılması için başlattığı girişimler hemen hemen tüm Doğu Avrupa ülkelerini kendi bünyesine alarak doğuya doğru genişlemesi ve Rusya ile ikili ilişkilerini düzenleyen özel anlaşmalar imzalamasıyla sonuçlanmıştır (Molla, 2009, 2).

Soğuk Savaş'ın sona erip Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle NATO'nun kuruluşunda etkili olan en önemli faktör ortadan kalkmışsa da, İttifak diğer geleneksel misyonlarını yerine getirmeye devam etmiş ve geride bıraktığımız zaman diliminde yeni misyonlar edinerek üyelerinin gözündeki meşruiyetini korumayı başarmıştır. *Bu dönüşümün en önemli ayaklarından birisi ittifakın coğrafi olarak genişlemesidir.* NATO eskiden düşmanı olarak tanımladığı ülkelere doğru genişlemiş ve birer birer onları üyesi yapmıştır. 1999 senesindeki ilk genişleme dalgasında Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan NATO üyesi olmuşlar, 2004 senesinde bunlara merkezi ve Orta Avrupa'da ve Baltıklarda bulunan diğer ülkeler katılmış, 2008 senesinde ise Arnavutluk NATO üyesi olmuştur. NATO'nun doğuya doğru genişlemesi bir yandan ABD ve Batı Avrupalı müttefiklerinin Avrupa kıtasının geneli üzerindeki stratejik hâkimiyetlerini pekiştirmiş, diğer yandan da NATO'nun kurucu değerlerinin yeni üyelere yayılmasını mümkün kılmıştır. NATO'nun genişlemesi ittifakın coğrafi anlamda alan dışına çıkması anlamına gelmektedir. Genişlemenin sınırlarının ne olması ve bu sürecin nerede durması

gerektiği hala tartışılmakta olan konular arasındadır. NATO'nun genişledikçe bir müşterek savunma örgütü olmaktan çıkarak bir siyasi konuşma kulübüne dönüştüğü yönünde güçlü bir kanaat vardır. Üye sayısı giderek artan bir NATO'nun ortak güvenlik tehditlerini tanımlamada giderek zorlanacağı ve ittifakın nükleer güvenlik garantisinin sulanmaya başlayacağı yönünde görüşler ileri sürülmektedir (Sjursen, Akt:Oğuzlu, 2012, 9-10). Tüm bu tartışmalar arasında, soğuk savaş sonrasında SSCB ardılı bölgelerde ortaya çıkan etnik sorunlar, bölgesel çatışmalar ile nükleer ve konvansiyonel silahların kontrol altına alınması ile uluslar arası terörizm gibi problemler, NATO misyonlarının belirleyicisi olmuştur (Birsell, 2012, 109).

NATO'nun genişlemesi fikri ilk ortaya atıldığında Rusya'nın bu sürece itiraz etmeyeceği, çünkü Rusya'nın da Batılı devletlerle olan ilişkilerini geliştirmek istediğine inanılmaktaydı. 1990'lı yıllarda Yeltsin'in takip ettiği dış politika özünde Rusya'yı Batı dünyasına daha fazla yakınlaştırmayı amaçlamaktaydı. Fakat Putin'in iktidara gelmesinden sonra, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine yönelik muhalefeti artmaya başlamıştır. Rusya'nın eskiden sahip olduğu güçlü pozisyonunu ve çevresindeki nüfuz alanını yeniden tesis etmeyi amaçlayan Putin yönetimleri, NATO'nun genişleme sürecini, özellikle Baltık ülkelerinden sonra Ukrayna ve Gürcistan'ın da NATO'ya katılabilme olasılığını, Rusya'nın güvenliğine yöneltmiş bir tehdit olarak görmeye başlamışlardır. NATO içinde Rusya'nın tutumuna ilişkin yaşamakta olan en önemli sorun Rus elitlerin kendilerini NATO tarafından kandırılmış hissetmeleridir. Rus elitler iki Almanya'nın birleşmesine Rusya'nın itiraz etmemesi karşılığında ittifakın Rusya'ya eski komünist ülkelere doğru genişlemeyeceği sözü verdiğini iddia etmektedirler. Rus elitler Soğuk Savaş bitmiş olsa da Rusya'nın sahip olduğu nükleer silahlardan dolayı hala bir süper güç olduğuna inanmakta ve Batı'nın Rusya'ya bu perspektiften bakmasını istemektedirler (Athur, Akt: Oğuzlu, 2012, 10),

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla onbeş yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin bir kısmı ile soğuk savaş döneminde Varşova Paktı üyesi olan bazı ülkeler, eski düşmanları olan, Batıyla birlikte hareket etmeye başlamış ve NATO'ya üye olmuşlardır. Bu durum SSCB'nin mirasçısı olan Rusya'yı rahatsız etmiştir. Hemen yanibaşında ve bazılarında komşu olduğu ülkelerin NATO'ya üye olmaları Rusya'nın kendisini kuşatılmış ve etki alanlarına müdahale edilmiş

hissetmesine neden olmuştur. Putin zaman zaman bu duruma çok sert sözlerle karşılık vererek, NATO'yu ABD politikalarını uygulamakla suçlamıştır. NATO'nun ülkelerinin hemen yanına kadar sokulmuş olması Rus halkını tedirgin etmektedir. Bu tedirginlik, Rus halkının Putin'in devleti güçlendirme vaadiyle yürütmeyi etkisi altına alarak otoriterleşmesini normal kabul etmesine neden olmaktadır.

6.2. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Otoriterleşmesinin Sonuçları

Rusların alışkanlık ve kurumları ile diğer Avrupalı halkların alışkanlıkları ve kurumları arasındaki fark, Rusya'nın tarihi yalnızlığında yatmaktadır. Tarihi yalnızlığın kaynağını ise: Ortodoks Hristiyanlığın ve Bizans kültürünün kabulü oluşturmaktadır. Böylelikle, Rus tarihi bütünüyle Avrupa tarihinden farklı bir seyirle Avrupalılardan farklılaşmıştır. Rus ideolojisine göre: *Ruslar tek ve büyük bir aile olup, ailenin reisi çardır. Rusya'da ondan bağımsız hiçbir şey yoktur. Çar tüm ülkenini tek sahibidir, kanunları, adaleti, imtiyazları ve onuru belirleyen kişidir, Rus birliğinin sembolüdür.* Çar gitmiş parti gelmiş; ancak bütün olup bitenler Rus halkının büyük çoğunluğu için bir şey ifade etmemiş, Rus halkının yazgısı aynı kalmıştır. Sovyet yönetimi, halka ve yabancılara, bir kere daha özünde büyük ve mutlu bir aile olan bir şeyin parçası olduklarını ifade etmiştir. Onlar için de Rus halkının geçmişten gelen nitelikleri, Sovyetler Birliği' nin milli birlik bünyesini parçalayarak düşman sınıflar olmadan, kendi içinde mükemmel bir uyum gösteren bir toplum haline getirecek yegane özelliklerdi (Onay, 2002,36-37). SSCB'nin yıkılıp Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla da bu yazgı çok fazla değişmeyecekti. Ailenin reisi ve tüm ülkenini tek sahibi olan Çar'ın yerini alan Komünist Parti gitmiş, yerine Cumhurbaşkanı gelmiş; ancak, yukarıda açıklanan çeşitli sebepler neticesinde, zaman içerisinde otoriterleşen Cumhurbaşkanı yeni Çar olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Her siyasi oluşum veya durum bazı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkar ve gelişir. Rusya Federrasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesi de yukarıda sıralanan çeşitli nedenlere dayalı olarak ortaya çıkmış, siyasi, ekonomik ve toplumsal birtakım sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu alt bölümde yürütmenin otoriterleşmesinin sonuçları, Federal Sistemin Merkezileştirilmesi, İktidarın Kişiselleşmesi ve Siyasal Sistemin Tek Adamın Karizması Etrafında Şekillenmesi, Yasama ve Yargı

Organları'nın Yürütmenin Etkisinde Kalması, Ekonomide Devlet Kontrolünün Artması, Sivil Toplumun Zayıflaması, Bürokraside Liyakatin Dikkate Alınmaması ve Muhalefetin Gelişmemesi başlıklarında ele alınmıştır.

6.2.1. Federal Sistemin Merkezileştirilmesi

1999 yılını 2000 yılına bağlayan gece televizyonların başında toplanan bütün Rusya halkı iktidar değişikliğine şaşkınlıkla tanık olmuştur. Görevinden istifa eden Yeltsin, kendi yerinde başbakan Vladimir Putin'i görmek istediğini açıklamıştır. Göreve getirilen Putin'in iç politikasının ana hatları ise merkezileşme, federal reform, bölgesel güçler ve bir kısım oligarşinin etkinliğinin kırılması olarak belirlenmiştir. Federal reformun araçları olarak kullanılan araçlar bilinmektedir: Rusya'nın yedi federal bölgeye bölünmesi ve bu bölgelere devlet başkanının yetkili temsilcilerinin atanmasıdır. Bu şekilde, Rusya'da "iktidarın dikey" olarak tanımlanan merkezileşmenin gerçekleşmesi planlanmıştır (Somuncuoğlu, 2001, 31, 33). Merkezi yürütme erkini güçlendiren ve başkan üzerinde etkili olan tüm aktörleri etkisiz hale getiren Putin, bunları yaparken "hukukun üstünlüğü" söylemine dayanmıştır. Demokrasinin hukukun üstünlüğü olduğunu ve devlet güçlendikçe bireyin özgürleşeceğini ileri süren Putin, vurgu yaptığı bu ilke uyarınca çeşitli hukuk reformlarını uygulamaya geçirmiştir. Merkezci çizginin temsilcisi olarak görülen Putin, içeride devleti güçlendirecek uygulamalara yönelirken dış politikada pragmatik, ekonomik etkinliğe ve ulusal önceliklere odaklanan bir yaklaşımı savunmuştur (Yapıcı, 2010, 458).

V.V. Putin ile birlikte Federal sistemde köklü değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi Rusya Federasyonu topraklarının **sekiz federal üst bölgeye** bölünmesidir. Bu bölgelerin idarecileri doğrudan başkan tarafından atanmakta ve Devlet Başkanının yetkilerini doğrudan kullanmaktadır. Bu önemli değişiklik ülkenin bütünlüğüne yönelik tehdit ve kaygılar sonucu kendisine ve otoriter yönetim anlayışına meşruiyet kazandıran Putin'in, iktidarın kendi etrafında kişiselleşmesi isteğinden kaynaklanmıştır. Bu ve benzer yollarla anayasal olarak belirli bir özerkliğe sahip federe birimler üzerinde baskı kurularak, Putin'in otoritesinin en uç kamu organlarına kadar nüfuz etmesi sağlanmıştır.

Daha önceden de ifade edildiği gibi RF federe yapısı homojen değildir. Bu nedenle çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Homojen olmamasında federal yapının hem coğrafi temele hem de etnik temellere dayanması gösterilebilir. Etnik yönden Rus olmayan nüfusun yoğun olduğu yörelerde bağımsızlık istekleri veya bazı hak talepleri mevcuttur. Putin' de bu ve benzeri sorunları gerekçe göstererek hem gücü merkezileştirmekte, hem de otoriter bir çizgi takip ederek yürütmeyi kişiselleştirmektedir.

Otoriter yönetim altında politik sistem tek kişinin etrafında şekillenmekte, seçimler sadakati sergilemenin ritüelleri olmakta ve tek partili sisteme doğru yönelinmektedir. Federe birimlerde federal otokrasinin uzantıları yer almakta ve aralarına dikey bir yapı oluşmaktadır. Yönetimdeki klanlar için politbüro tipi bir yapılanma oluşturulmaktadır (Petrov 2013). İktidara geldiği anda ülkesinin içerisinde bulunduğu güç durum (siyasi, ekonomik, toplumsal) Putin'e düşüncelerini gerçekleştirme fırsatı vermiştir. Her zaman güçlü bir devletten yana olan Putin, gücü merkezinde toplayıp otoriterleşmiştir. Federe birimlerin başındaki kişileri kendi atadığı birer memur durumuna getirerek, birçok yönden federe birimleri kendisine bağlı hale getirmiştir. Otoriter yönetimin doğal sonucu olarak federe devletlere tam manasıyla bir otonomi verilmemiştir. Rusya Federasyonu'nun federal sistemi bu nedenle, federalizmin genel ilkelerinden saptığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.

6.2.2. İktidarın Kişiselleşmesi ve Siyasal Sistemin Tek Adamın Karizması Etrafında Şekillenmesi

İktidarın kişiselleşmesi, güçlenen yürütmenin giderek şahsileşmesiyle ortaya çıkar. Yürütmenin elde ettiği yetkiler giderek fiilen tek kişinin elinde toplanmıştır. Mevcut kurumların arka planda kalarak alınmış kararların bir kişiye lidere atfedilmesi ve tüm siyasi teşkilatın bu tek kişi tarafından temsil edildiğinin kabul edilmesidir. İktidarın kişiselleşmesi tabiri iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi: siyasi iktidarın kullanımında tek bir kişinin etkili olmasıdır. İkincisi ise iktidarın tek ve belli bir kişi ile özdeşleştirilmesidir (Kuzu, 2011,66-67).

Otoriter rejimlerdeki yönetici azınlığın, yönetilen çoğunluk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için; çeşitli devlet organları yoluyla *baskı kurma (coercion)*, bireyleri sosyoekonomik politikalar üzerinden çıkar ilişkisi ile sisteme bağlama

(cooptation), ve sistemin başındaki diktatör veya liderin gerek karizması gerek devletin iletişim kanalları yoluyla bir *lider kültü (leadership cult) yaratma* olmak üzere üç ana yola başvurduklarını görmekteyiz. Otoriter rejimler, liderlerini bir kült haline getirerek de toplum üzerindeki kontrollerini arttırabilirler. Devlet kontrolündeki iletişim kanalları, lidere karizmatik bir güç bahsetme adına, onun bir insanın sahip olabileceği niteliklerin çok ötesinde güç ve özelliklere sahip olduğu fikrini topluma sürekli bir şekilde yayar. Bu ikna sürecinin amacı, lidere ve etrafındakilere karşı çıkmanın birey için hem maddi hem de manevi olarak oldukça maliyetli bir hale getirilmesidir. Bu tür bir yaklaşım liderin karizması konusunda bireyleri birebir iknada çok başarılı olmayabilir. Ancak, maliyet-fayda analizi boyutunda düşündüğümüzde, baskı ve himayeci taktiklere nazaran iletişim kanallarını kullanmanın maliyeti oldukça az, ulaştığı insan sayısında oldukça yüksektir (Kalaycıoğlu vd. 2012, 151-152).

Yeltsin Putin'e gelişmemiş bir demokrasi, prematüre bir sivil toplum, çökmüş ekonomi ve sosyal yaşam, dış ve iç borçlar, büyümüş yolsuzluklar, hükümeti denetleyebilen örgütlü suç organizasyonları ile hükümete küsmüş bir toplum bırakmıştır. Rusya'nın 2000 yılı başlangıcındaki en önemli sorunları ise, Çeçenistan ve diğer ayrılıkçı eğilimler, ABD ve Batı Avrupa ile ilişkiler ve olumsuz ekonomik göstergeler idi (Hekimoğlu, 2007, 78). Araştırmanın *üçüncü bölümünde* ayrıntısıyla açıklandığı üzere karizmatik liderlerin ortaya çıkabilmesi için liderin üstün vasıflarının yanı sıra ortamın da uygun olması gerekmektedir. Yeltsin'den Putin'e kalan miras tam anlamıyla bir enkaz olup, halkın kurtarıcıya olan ihtiyacı üst düzeydeydi. Dolayısıyla *Putin'in güçlü devlet vaadiyle siyasi sistemi kendi etrafında şekillendirmesi zor olmamış, hatta Rus Halkı tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü ortalama bir Rus vatandaşını yönetimin demokratik olup olmadığından çok, devletin güçlü olması mutlu etmektedir.* Putin'in iktidara gelmesinden sonra birazda şans eseri (petrol fiyatlarının neredeyse iki katına çıkması) Rus ekonomik göstergeleri iyiye gitmiş, uygulamış olduğu politikalarla uluslararası arenada kaybedilen prestij geri kazanılmaya başlanılmıştır. Bu duruma Putin'in sağlam karakteri de eklenince toplumdaki karizması güçlenmiştir. Böyle bir ortamda Putin'in her yaptığı kabul görmüş, bazı durumlarda icraatlarına karşı çıkmak

vatan hainliğiyle eşdeğer tutulmuştur. Bu şartlar içerisinde *iktidar kişiselleşmiş ve otoriter bir yönetim tarzı* ortaya çıkmıştır.

SB sonrası Rusya Federasyonu'nda üç siyasi akım bulunmaktadır. Birinci akım: Zuyganov'un KP'sinde yerini bulan kızıl milliyetçiliktir. Bu akımın beslendiği yer Stalinizis rejimin hatıraları, “ Rus ruhu”nun mistikleştirilmesi ve tarihsel süreçte Rus devletinin oynadığı medeniyet götürücü roldür. İkinci akım: Grigori Yavlinski ve partisi Yabloka'nın temsil ettiği görüştür. Buna göre kapitalizm dünya çapında toplumsal gelişmenin en son basamağıdır. Kapitalizmin gelişmesi tabii olarak demokrasinin, demokratik iktidar mekanizmalarının gelişmesini de kaçınılmaz kılacaktır. Üçüncü akım: Jirinovski ve onun partisi tarafından temsil edilen anti-komünist milliyetçiliktir. Bu görüş saldırgan bir yabancı düşmanlığına, şovenizme, fanatik emperyalist ve yayılmacı çabalara ve faşist demagojiye dayanmaktadır. Bu siyasi akımlar Sovyetler Birliği sonrasında ortaya çıkan iktidar pramidinin üç sayacını teşkil etmektedirler. Putin, devletin “genel çıkarları” adına her üç siyasi akımın uygun yanlarını almıştır. Putin'in popülaritesinin en önemli sırrı bu sentezde yatmaktadır (Taşar, 2001,142). Putin, kimilerine göre yeni Çar, kimilerine göre Sovyet döneminin mirasçısı (hatta çağdaş Stalin), kimilerine göre baskıcı ve eli kanlı bir diktatör, kimilerine göre ise güçlü ve çağdaş Rusya Federasyonu'nun kurucusu sıfatını taşımaktadır (Tellal, 2010, 191). Büyük çöküş sonrasında Rusya'nın kırılmış prestijini Putin yeniden onarmış ve Rusya'nın bir büyük dünya gücü olarak evrensel alana dönüşünü sağlamıştır (Onay,2012, 67). Rusya Federasyonu'nda geçerli olan bu üç akımdan hiçbirini dışlamaması, her görüşün olumlu yönlerinden faydalanacağını ifade etmesi, ülkenin uluslararası arenadaki gücünü artırması, iç politikada oligarkları sindirmesi vb. nedenler onu Rus halkının gözünde tek lider konumuna getirmiştir. Artık Rusya'da kimse nasıl yapıldığını değil ne yapıldığını sorgulamaktadır. Ülkede karar verme, küçük bir kesime bırakılmıştır. Bunlar, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanının yetkilendirdiği kişilerdir. *Siyasal sistem otoriterleşmekte ve Putin'in etrafında şekillenmektedir.*

Yapmış olduğu icraatlar sonucu federal devletin yürütme organını güçlendiren (federe yapının merkezileştirilerek dikey hiyerarşiye dahil edilmesi, yasama ve yargı organlarının yürütmeye bağımlı kılınması vb.) Putin, giderek yürütmeyi şahsileştirmiştir. Yürütmenin elde ettiği başarılar doğrudan Putin'e

atfedildiğinden yetkiler zaman içerisinde fiilen kendi elinde toplanmıştır. *Sonuç olarak Rusya Federasyonu'nda siyasi iktidar hem Putinle özdeşleşmiş, hem de siyasi iktidarın kullanımında Putin tek yetkili konumuna gelmiştir.* Burada anlatılan çalışmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

6.2.3. Yasama ve Yargı Organları'nın Yürütmenin Etkisinde Kalması

Rusya Federasyonu'nda yürütme, Cumhurbaşkanlığı ve Rusya Federasyonu Hükümetinden oluşmaktadır. Ancak buradaki Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemlerdeki sembolik yetkilerle donatılmak yerine, başkanlık sistemindeki başkana denk yetkilere, hatta daha da fazlasına sahiptir. Aslında Rusya Federasyonu'nda yürütme, başbakan, bakanlar, bunlara bağlı örgütler ile Cumhurbaşkanı'ndan oluşmakta ise de esas icracı Cumhurbaşkanıdır. Bu nedenle burada yasama ve yargı organlarının yürütmenin etkisi altında kalması fiiliyatta bu erklerin Cumhurbaşkanı'nın etkisi altında kalmasını ifade etmektedir.

Rusya Federasyonu'nda kanunen muhalefet vardır; fakat onun fonksiyonu görecelidir, hareketleri sınırlıdır. Halkın siyasi özgürlük ve hakları belirli derecede kısıtlıdır. Parlamento, hükümetin ikinci sıradaki örgütü haline gelmektedir (Hekimoğlu,2007, 90). Parlamentoyu fesih yetkisi ve ülkenin birinci partisinin en güçlü adamı olması Cumhurbaşkanı'nı yasama organı karşısında üstün konumda tutmaktadır. Ayrıca tüm yüksek yargı organlarını insiyatif olarak atama yetkisi de Cumhurbaşkanı'ndadır.

Cumhurbaşkanı, Duma'nın onayıyla Hükümet Başkanını göreve atayabilmekte, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi hakimlerinin adaylıklarını, ayrıca Rusya Federasyonu Başsavcısının adaylığını Federasyon Konseyine önerebilmekte; diğer federal mahkemelerin hakimlerini göreve atayabilmekte, Silahlı Kuvvetlerin yüksek komuta heyetini göreve atayıp dilediği zaman görevden alabilmekte, gerekli şartlar oluştuğunda Dumayı feshedebilmekte, Ülke genelinde bağlayıcı olan kararname çıkarıp emirler verebilmektedir. Ayrıca Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı'nca önerilen hükümet başkanı adayının Duma tarafından üç kez geri çevrilmesi durumunda, Cumhurbaşkanı, Hükümet Başkanını göreve atayıp Duma'yı feshederek yeni seçimlerin yapılmasına karar verebilmektedir. Duma tarafından hükümete

güvensizlik oyu verilmesi durumunda, istifanın geçerli olabilmesi ise Cumhurbaşkanının onayına bağlıdır.

Cumhurbaşkanının hem yasal olarak üstün konumu hem de siyasil sistemin Putin'in şahsında toplanıp onun etrafında şekilleniyor olması dolayısıyla yürütme, yasama ve yargıya göre üstün konumdadır. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. *Çalışmanın*, Rusya Federasyonu'nda “*Yürütmenin Otoriterleşmesinin Nedenleri*” başlığı altında ayrıntısıyla açıklandığı üzere; Rus siyasi geleneğinin, tek bir kişiyi çar olarak kabul edip onun şemsiyesi altında yaşamak üzerine kurgulanmış olması; Putin'in ülkenin zor koşullar yaşadığı bir dönemde ortaya çıkarak karizmatik kişiliği ile halka güven telkin etmesi gibi nedenler sonucunda halk ona sevgilerinin ifadesi olarak “Çar” lakabını vermiştir. Bugün Rusya'da Putin tarafından yapılan bir işleml ortadan kaldıracabilecek veya yapılan işleme karşı durabilecek devlet organı bulunmamaktadır. Putin'in yargı üzerindeki etkinliğine en güzel örnek ise batı basınının da üzerinde önemle durduğu ünlü işadamı Mikhail Khodorkovsky davasıdır.

Bir zamanlar, Rusya'nın dev petrol şirketi Yukos'un sahibi olan ve yolsuzluk suçlamalarıyla hapse atılan, Putin'e açık muhalefeti ile bilinen, ünlü iş adamı Mikhail Khodorkovsky yapılan yargılama sonucu suçlu bulunmuştur. Khodorkovsky, servetini muhalif hareketleri finanse etmek için kullanmış ve Kremlin'in tepkisini çekmiştir. Tutuklanmadan önce Rusya'nın en zengin işadamlarından birisi olan Khodorkovsky'nin daha uzun yıllar cezaevinde kalacağı beklenirken Putin'in işareti üzerine 2014 yılının ocak ayında serbest bırakılması hem Rus kamuoyunu hem de dünya kamuoyunu şaşırtmıştır. Putin ile Khodorkovsky'nin anlaşmaya varıp varmadıkları bilinmemekle beraber, bu olay Rusya'da yargının da Putin'in etkisi altında bulunduğuna önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Ryzhkov (2013), Khodorkovsky'nin dört hususta söz vermesi istenerek serbest bırakıldığını, bunların ise; serbest bırakıldıktan sonra belirsiz bir müddet Rusya'ya dönmemesi, politikayla ilgilenmemesi, devletleştirilmiş olan eski Yukos firmasının varlıklarında hak iddia etmemesi ve muhalafeti finanse etmemesi olduğunu ifade etmektedir.

2001 yılında hükümeti desteklemek için kurulan Birleşik Rusya Partisi, 2003 yılındaki meclis seçimlerinde ilk büyük çoğunluğu kazanmıştır. Bu noktadan sonra gözlemciler Birleşik Rusya'yı "iktidar partisi" olarak tanımlamış, komünizm sonrası politikasında parlamentonun başkanın emirlerini uyguladığı bir modelin başlangıcı görülmüştür. Siyaset bilimcilerinde göre, aynı zamanda Rusya, güçlü başkan ve sadık parlamento'nun organize politik muhalefete alan bıraktığı, ancak kısıtlayıcı seçim kuralları ve etkin medya kontrolüyle bu durumu idare ettiği "hibrit rejim" olarak kalmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 696). SSCB döneminde komünist partinin etkisi altında olan yasama ve yargı, yürütme organının otoriterleşmesi nedeniyle bugün de Cumhurbaşkanının güdümündedir.

6.2.4. Ekonomide Devlet Kontrolünün Artması

Rus ekonomisi büyük oranda doğal kaynaklara bağımlı durumdadır. Devlet gelirlerinin büyük bir bölümünü enerji sektörü oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla liberal ekonomiye geçiş döneminde kamu işletmeleri yok pahasına satılmış, kamu işletmelerini satınalan ve daha sonra oligark diye adlandırılan bu zenginler ülkeyi sömürmeye başlamışlardır. İktidara geldiği zaman bu durumu büyük bir tehlike olarak gören Putin, stratejik bir alan olan enerji sektörünü tekrar devletleştirme yoluna gitmiştir.

Bugün itibariyle; enerji sektöründeki firmalar ya doğrudan ya da dolaylı olarak devlet kontrolü altındadır. 2010 verilerine göre Rusya'da tüm devlet gelirlerinin % 46' sı petrol ve doğalgaz gelirlerinden oluşmaktadır. Küresel ekonomik kriz Rus ekonomisini ve finansal yapısını derinden etkilemiş, ve bir daralma yaratmıştır. Bunun en büyük nedeni Rus ekonomisinin petrol ve doğal kaynak ihracatına bağımlı olmasıdır (Nichol, 2012,22-24). Sadece belirli bir sektöre veya doğal kaynaklara aşırı bağımlılığın olduğu ekonomiler, ekonomi bilimi açısından sağlıklı ekonomiler olarak adlandırılmaktadır.

Onay (2002, 48), sadece ekonomik olarak gelişen bir Rusya'nın federasyon üyeleri için gerçek bir çekim merkezi olabileceğini, Rusya'yı bir bütün olarak koruyabilecek ve 1990'lı yılların dezentegrasyon hareketlerinin tersine, entegrasyon hareketini başlatabilecek argümanın ne silahlı müdahale, ne polis gücü ne de mahkemeler olduğunu; ancak ekonomik gelişme sağlanırsa, bölgeler ve milli

cumhuriyetlerin gönüllü olarak merkezin etrafında toplanabileceğini vurgulamaktadır. Ekonomik kalkınmışlığın federe birimlerin bağımsızlık ve ayrıcalık isteklerini törpüleyeceğinin farkında olan Putin, siyasi gücü ele geçirerek federal yapıyı merkezileştirdikten sonra, federe birimleri ve kendisine siyasi rakip olabilecek kişileri denetimi altında tutabilmek için ekonomiyi de denetimi altında almaya çalışmış ve bunu belirli ölçüde başarmıştır.

Rusya Federasyonu'nda oligarklar Sovyetlerin yarattığı değerler sayesinde, bürokrasi ise oligarklar sayesinde yaşıyordu. Rüşvet vergiden daha önemli, doğrudan anlaşmalar yasaya göre daha anlamlıydı. Ancak iş dünyası için bu durum gittikçe daha az çekici olmaya başlamış, ekonomik yükseliş yıllarında oligarşik oluşumlar hatırı sayılır mali kaynak birikimi sağlamışlardır. 2002 yılı ortalarında artık büyük yerli şirketlerin ulusötesi şirketlere dönüşüm eğilimi gözle görülür hale gelmiş, önce eski SSCB ve Doğu Bloğu coğrafyasındaki “sosyalist üretim işbirliği” ndeki eski partnerlerin aktifleri satın alınmaya başlanmıştır. Rus şirketleri Belarus'a, Gürcistan'a, Ukrayna'ya, daha sonra da Polonya, Slovakya ve Sırbistan'a gitmişlerdir. Kısa süre sonra Norveç'te yakıt işlemekten başlayarak gayrimenkul yatırımlarına kadar Rus oligarklarının istilası Batı Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Yerli dev şirketler yabancı sermayeyi aktif bir şekilde çekmiş, Lukoil, Sibneft, Norilski Nikel, Gazprom gibi önde gelen dev şirketler bu yolda yürümüşlerdir (Kagarlitski, 2008,468). Gittikçe zenginleşen ve büyüyen bu şirketlerden bazılarının patronları Putin'in siyasi rakiplerini desteklemeye başlamış ve yönetimde rol almak istemişlerdir. Stratejik sektör olan ve ekonominin can damarı sayılan enerji sektörünü elinde bulunduran oligarkların bu tutumları Putin'i rahatsız etmiştir. Çözüm olarak bu şirketlerin yeniden devletleştirilmesi sağlanmış ve dev şirketler artık devletin dolayısıyla da Putin'in kontrolüne geçmiştir.

Gerek Yukos Operasyonu'nun gerekse bu operasyon sonrasında gerçekleştirilen devletleştirme girişimlerinin perde arkasında önemli bir güç bulunmaktadır ki, bu güç Kremlin'de giderek etkinliğini attıran silovikidir. Güvenlik yapılarından gelme siyasetçiler olarak tanımlanan bu grup, daha çok otoriter görüşe yakın fikirleriyle ön plana çıkmış ve Putin iktidarının ikinci döneminden itibaren gerek ülke siyasetinde gerekse ekonomisinde ağırlığını hissettirmiştir. 2004/2005 yıllarında pekçok devlet işletmesinin başına geçen siloviki, Rusya'nın yeni

milyarderleri olarak anılmaya başlanmıştır. Özelleştirmeler sonrasında zenginleşen oligarkların tersine, servetlerini şirketlerin kamulaştırılması sonrasında elde eden ve “silovark “ olarak adlandırılan bu yeni nesil işadamları, Rus ekonomisinin neredeyse yarısını ele geçirmişlerdir (Yapıcı, 2010, 458).

Putin, iktidarı kişiselleştirip otoriterleşerek siyasi gücü elinde toplamış, ortamın uygun olması ve karizması sayesinde bu durum Rus Halkı nazarında meşruiyet kazanmıştır. Ancak Putin, ekonomik gelişim olmadan ve ekonomik gücü de kendi eline geçirmeden gerçek anlamda muktedir olamayacağını, sadece polisiye yöntemlerle federe birimlerin merkezin etrafında tam anlamıyla toplanamayacağını fark etmiş, ekonomiyi de devletin, dolayısıyla kendisinin, kontrolü altına almaya başlamıştır. Bu amaçla, öncelikli olarak stratejik sektör olan enerji firmalarının bir kısmını yeniden devletleştirmiş, bir kısmını ise yandaşı olan kişilerin kontrolünde tutmuştur. Bu yöntemle Putin hem iç politikada hem de dış politikada enerji kartından çok iyi bir şekilde yararlanmaya başlamıştır.

6.2.5. Sivil Toplumun Yetersizliği

“Sivil toplum” kavramı genel anlamıyla bir ülkede (a) devlet ile topluma, (b) siyasi aktörler ve bürokrasi ile gönüllülüğe dayalı siyasi alan dışı örgütlenmeler ve etkinliklere, (c) kamusal alan ile özel alan arasında yer alan ya da bu alanlarda ortaya çıkan karmaşık ilişkilere işaret eder. Dolayısıyla, bir kavram olarak sivil toplum, devlet denetimi dışında kalan, dolaylı veya dolaysız ama belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren, fakat özünde toplumsal sorunların çözümüne dönük sivil etkinlikleri, ilişkileri, çıkarları yaşama geçiren bir alana tekabül eder. Kavramsal düzeyde düşündüğümüzde sivil toplum, demokratikleşme, toplumsal sorunlara çözüm arama ve kamusal tartışma alanıdır. Sivil toplum, devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın yaşama geçirildiği örgütsel etkinliktir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) da, belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir (Keyman, 2006, 15).

Sivil toplum, devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve birey-devlet

müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan olarak tanımlanabilir. Sivil toplumun, devletin hukukla kayıt altına alındığı, hiçbir hakim iktidarın olmadığı ve birey hak ve özgürlüklerinin bulunduğu *liberal rejimlerde* gelişme potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir. Sivil toplum kavramı, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi ve modern toplumu meydana getiren bireylerin haklarını özel mülkiyet ve serbest piyasa temelinde destekleyecek bir model olarak ve ekonomik güce sahip burjuva sınıfının toplumdaki yerini pekiştirecek ekonomik ve siyasal haklar elde etmesini sağlayacak bir şekilde tasarlanmıştır (Aslan, 2010, 358, 362).

Her devlette çeşitli şekillerde, hükümete karşı demokratik baskı grupları oluşmuştur. Günümüz Rusya'sının, modern toplumunda faaliyet göstermekte olan bu çeşit baskı grupları henüz oluşum aşamasındadır. Bu grupların faaliyetleri lobi şeklinde görülmektedir. Bu lobicilikte, kaydedilmeyen sahne arkası yöntemler uygulanmaktadır. Bu gruplar, medya aracılığıyla yapmış oldukları baskı sayesinde devleti özelleştirmeye gitmeye zorlamış ve bundan büyük ekonomik çıkar elde etmişlerdir. Bu tip baskı gruplarına Yeltsin döneminde ona yakın olan çevredeki reformcu yüksek memurlar ve oligarklar girmektedir. Bunlardan başka, Sanayiciler Birliği, Rusya Bankalar Kurulu, Çiftçiler Birliği, Çocuk Fonu, Afganistan Gazileri Birliği vs. birlikler de hükümete karşı baskı grubu oluşturmuşlardır. Bu grupların hepsi, kendi çıkarları gereği devlet bütçesinin dağılımında pay sahibi olmak ve vergi indiriminden yararlanmak için faaliyet göstermektedirler. Her bir grup kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve genelde iç politikadaki ekonomik ve sosyal alanlara etki yapabilirler. Mesela Rusya Federasyonu'ndaki kömür ve madenciler sendikası çıkarları için grevler yapmakta, hükümetin kömür madeni alanındaki kanunu değiştirmesine etki edebilmişlerdir. Pazar ekonomisi ilişkilerinin gelişmekte olduğu Rusya Federasyonu'nda, sivil toplum ve baskı gruplarının faaliyetleri gelişme aşamasındadır. Bununla birlikte bu sivil toplum örgütleri ve baskı grupları, devletin dış politikasını tespitinde etkin değildir (A.A. Radugin; Akt: Hekimoğlu, 2007, 106-107). Rusya Federasyonu'nda STK' lar henüz gelişim aşamasında olduklarından, ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi ortamdan kolay etkilenebilmektedirler.

1990' lar ve 2000' lerin başında STK' lar artmıştır. Analizcilere göre 2004 yılında Rusya federasyonunda faaliyet gösteren 600.000 kadar STK bulunmakta,

bunların arasında sosyal hizmet sağlayıcıları, eğitim organizasyonları, politik araştırma merkezleri, cinsiyet eşitliği grupları, kredi birlikleri ve uluslararası haklar örgütleri bulunmaktadır. Bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu, Rusya’da sivil toplum ve demokrasiyi desteklemek isteyen yabancı organizasyonlar ve hükümetlerinden mali destek almıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 693).

Putin’in iktidara geldiğinde önceliği, merkezi hükümeti güçlendirmek ve Rusya’nın büyük devlet statüsünü geri kazanmak olmuştur. Medyayı kontrolü altına almış, bağımsız medya kuruluşlarını ya kapatmış ya da ulusallaştırmıştır. 2006 yılında birçok radyo istasyonu zorla kapatılmış, gazetecilerin hükümete yönelik eleştirileri yasaklanmıştır (Nichol, 2012,7). Putin, NGO’ ların yabancı ülkeler tarafından finanse edilmelerine Rusya’nın tolerans göstermeyeceğini söylemiş, aktivistleri ise yabancı etkilerden bağımsız hareket etmeleri hususunda uyararak iç politik konuların iç dinamiklerle çözülmesi gerektiğini salık vermiştir (Medetsky, 2005). Zaman içerisinde yabancılar tarafından fonlanan NGO’ ların tamamen yasaklanması yoluna gidilmiş, ancak Kremlin’e yakın ve kremlin tarafından desteklenen NGO’lar ise bütçelenmiştir. Bağımsız NGO’lar Kremlin, Duma, Genel Savcılık, Adalet Bakanlığı ve diğer hükümet yetkilileri tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmakta, yabancı düşmanların ülkenin etrafını sardığı ve NGO’ lar aracılığıyla ülkeyi parçalayacakları paronayası yaratılmaya çalışılmaktadır (Ryzhkov, 2013).

Batılı medya, uluslararası insan hakları kuruluşları, Rus muhalifler ve Batılı siyaset bilimcileri gibi kritiklerin çoğu Putin’in demokrasi ve sivil toplumu zayıflattığını iddia etmektedirler. En cömert yorumlar bile Putin altında devletin daha etkin ancak hesap verebilirliğin düşük olduğunu söylemektedir. Daha sert eleştirmenler ise etkinliği sorgularken, geniş ölçekli yozlaşma, güçlü oligarklar, ülkeyi modernleştirmede ilerleme eksikliği ve çoğunluk için derin sosyal problemlerin devamına dikkat çekmektedir. Bir Rus muhalif 2008 yılında Putin’in başkanlığını analiz ederken ironik bir şekilde Stalin’in ünlü sloganını uyarlamıştır; “hayat daha güzel, ancak kötü hale gelmiştir”. Bağımsız medya ve diğer sivil toplum örgütlerinin azaltılmış rolü, daha “dikey” yönetim yapısı ve daha “düzenli” seçim ve parti sistemi gibi bazı gerçekler tanınmaktadır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, 692).

Modern devletin göreceli yapısından dolayı sivil toplum, bireysel hak ve özgürlüklerin ve mülkiyetin temel değer olarak kabul edildiği hukukla sınırlandırılmış liberal sistemlerde baskıcı rejimlere göre çok daha kolay ve hızlı gelişmektedir. *Totaliter ve otoriter rejimlerde sivil toplum olmazsa olmaz özelliklerinden bir kısmından vazgeçerek resmi ideolojinin baskısı altında varlığını devam ettirebilir fakat herhangi bir ideolojinin dayatılmadığı, özerk, gönüllü, çeşitliliğe dayanan ideal anlamda bir sivil toplumun varlığı demokratik rejimi benimsemiş ülkelerde mümkündür.* Demokratik değerlerin derinleşmesi açısından devletle sivil toplumun uyum içinde çalışması gerekir. Yani, bir yandan demokrasiyi yerleştirmeye çalışan devlete sivil toplumun destek olması, diğer yandan da sivil toplumun varlığını devam ettirmesi için devletin demokratik zemini güçlendirmesi gerekmektedir (Aslan, 2010, 367-368). Bu değerlendirmenin tarihten bugüne Rusya Federasyonu'nda hangi düzeyde uygulama alanı bulduğunu değerlendirecek olursak; totaliter bir rejim olan SSCB'de gerçek anlamda özgür bir sivil toplumdan bahsetmenin olanaksız olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu dönemde tüm alanlarda kesin bir şekilde komünist partinin hakimiyeti olup, varolan STK benzeri kuruluşlar da partinin alt birimi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1985 yılında *glasnost* ile başlamış olan demokratikleşme hareketleri ile birlikte STK'larda çoğalmaya başlamış, SSCB'nin dağılıp Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte ise faaliyet alanlarını genişleterek Yeltsin dönemindeki özgürlük ortamında bazı alanlarda etkili olmaya başlamışlardır. 1999 yılında iktidara gelişiyle birlikte Putin, ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal risklere karşı tedbir amacıyla önceliğini merkezi hükümeti güçlendirmek ve Rusya'nın büyük devlet statüsünü geri kazanmak olarak belirlemiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için antidemokratik uygulamalardan kaçınmamış her halanda baskıya dayalı hakimiyet kurmuştur. Bu uygulamaların doğal sonucu olarak ta sağlıklı bir STK kültürü oluşmamış, iktidar tarafından izin verilen ölçüde bir sivil toplum yapılanması varlığını sürdürebilmiştir. Sonuç olarak; Rusya Federasyonu'nda *yürütmenin otoriterleşmesiyle birlikte STK'ların baskı altına alınarak bir kısmının ortadan kalktığını, bir kısmının ise gelişmelerinin yavaşladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.*

6.2.6. Bürokraside Liyakatin Dikkate Alınmaması

Liyakat, bir göreve layık olmayı, görevin gerektirdiği nitelikleri ve yetenekleri taşımayı ifade eder. Liyakat, memurluğa girmeyi, sınıflar içinde ilerlemeyi, yükselmeyi, görevin sona erdirilmesini yetenek esasına dayandırmak ve böylece memurları güvenceye sahip kılmaktır. Liyakat sistemi yansızlık, objektiflik ve fırsat eşitliği ilkelerinin güç kazanmasına ve yerleşmesine katkıda bulunma etkisine sahiptir (Yıldırım, 2012, 39).

Bir kamu görevlisinin görevini başarıyla yerine getirip getirmemesi Kremlin için bir anlam ifade etmemektedir. Yeni trend işlerini iyi yapan bilgili insanların görevlerinden azledilmesidir. Başkan Dmitry Medvedev, 2011 yılında çok saygı duyulan finans bakanı Alexei Kudrin'i görevden almış, yakın zamanda bu trend hızlanarak devam etmiş ve savunma bakanı Anatoly Serdyukov 2012 Kasımında görevinden alınmıştır. Serdyukov'un görevden alınmasında bazı çıkar guruplarının çıkarlarına ters düşmüş olması vardır. 2011 deki protesto dalgası sonucu; hükümet muhalifleri baskı altına almış, bu baskı sonucu çok yetenekli ve dünyanın her yerinde iş bulmaya muktedir olan Ruslar ülkelerini terk etmeyi düşünmeye başlamışlardır (Bayer, 2013).

Aslund (2013), New Economic School'un başkanı Sergei Guriev'in görevden alınmasına şöyle tepki veriyor; "önemli ekonomist Sergei Guriev'in legal yollardan Rusya'yı terk etmeye zorlanması gerçek bir şok; çünkü o bir muhalif değil, fakat liberal kanadın önemli bir temsilcisi. Eğer Guriev ülkeyi terke zorlanabiliyorsa herhangi bir Rus vatandaşı aynı durumla karşı karşıya kalabilir. Guriev, geçmişi başarılarla dolu birisi, birçok yabancı dergide makaleleri yayınlanmış ve onun ekonomi okulunda vermiş olduğu eğitim Rusya'nın olduğu kadar Avrupa Kıtasının da önemli programlarından birisi olarak kabul edilmektedir. O, herkesin favorisi olan bir Rus ekonomisti. Guriev, Moskova'da olduğu kadar Washington'da da popüler bir konuşmacıydı. Beş Rus şirketinin yönetim kurulundaydı. Meslektaşları arasında da her zaman saygı duyulan düşmanlık beslenmeyen birisiydi. Guriev'e önemli suçlama beklide Putin' e karşı rüşvet suçlamalarında bulunan Alexei Navalny ile kişisel yakın ilişkisini sürdürmesiydi. Guriev'in zorla ülkeden ayrılmak zorunda bırakılması, Rusya'da sivil toplumun ve özgürlüklerin yok edilmek istendiğini ve bunun nasıl katı

bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Guriev'in çalıştığı enstitüdeki görevinden ayrılarak Fransa'ya yerleşmesi ile ilgili soruları yanıtlayan Putin ise, Guniev'in eşinin Fransa'da çalışıyor olması nedeniyle Rusya'dan ayrıldığını, kendisine olumsuz bir şey söylenmediğini, istediği zaman ülkesine dönebileceğini, kendisinin yasaları ihlal etmediğinin anlaşılması halinde kendisine yüzde yüz bir şey yapılmayacağını ifade etmiştir. Uzmanlar ise ünlü ekonomistin yönetim kurulu üyesi olduğu Yukos şirketindeki soruşturma sonucunda suçlu bulunacağı endişesi ile ülkeden ayrıldığını söylemektedirler (İzvestiya, 2013). İktidarın tek adam etrafında şekillenmesinin doğal sonucu olarak, tek adama potansiyel muhalefet yapabilecek kişiler dahi baskı altına alınmaktadır.

Rusya Federasyonu'nda iktidarın kişiselleşerek otoriterleşmesi sonucu birçok kamu görevlisi Putin tarafından hiçbir kritere bağlı kalınmaksızın atanmaktadır. Buna sekiz federe bölge valileri de dahildir. Bu valiler genel olarak asker, işadamı veya FSB (Federalnaya Sulujba Bezopasnasty) eski ajanları arasından atanmıştır. Bu durum kamu görevleri ve devletin kontrolünde olan ve stratejik bir sektör olan enerji sektöründeki şirketler için de geçerlidir. Kamu yöneticilerinin hiçbir kritere bağlı kalınmaksızın (liyakat vb.) Putin tarafından atanması iktidarın kişiselleşmesini pekiştirmekte, kamu kurumlarının işin gereğini yapmaları yerine Putin'in istediklerini yapmalarına yol açmaktadır.

6.2.7. Muhalefetin Gelişmemesi

Rusya' da muhalefet, Liberaller, Solcular ve Milliyetçilerden oluşan 3 kampa ayrılmıştır. Her kampın da kendi içerisinde çeşitli görüş ayrılıklarının bulunduğu fraksiyonları bulunmaktadır (Lubarev, 2013, 2).

Bugün itibarıyla Rusya'da kayıtlı 64 parti bulunmakta olup, bunların 43 tanesi seçimlere katılabilme izni elde etmişlerdir. Onlarca parti ise halen kurulum izni alma çalışmalarını sürdürmektedir. Normal bir yaklaşımla Rusya'da muhalefet partisi bulunduğunu söyleyemeyiz. Dumada ise, KPRF (Kommünist Partiya Russiskaya Federatsiya-Rusya Federasyonu Komünist Partisi), Spravedlivaya Rossiya ve LDPR (Liberelnaya Demokratiçeskiy Partii Rossiya-Rusya Liberal Demokrasi Partisi) olmak üzere üç muhalefet partisi bulunmaktadır. İktidardaki Birleşik Rusya Partisi (Yedinoy Russii) devlet yönetimi ile ilgili kararları alırken

(önemli yerlere atamaların yapılması, yasal metinlerin oluşturulması vb.) muhalefet partilerinin katılımı yok denecek kadar azdır. Muhalefet partileri de tüm ülkenin partisi olmaktan uzaktırlar. Örneğin: Rusya'nın en eski partilerinden olan ve demokrasinin savunucusu olduğunu söyleyen parti oylarının çoğunluğunu Moskova Oblastı ve Sanktpeterburg şehirlerinden almıştır. Parti lideri kendilerinin yanlış uygulamalara sürekli muhalefet ettiklerini söylemesine karşın çoğu zaman Putin'i destekledikleri görülmüştür. Vatansever Rusya Partisi (Patriotı Russii) yine benzer şekilde belirli bölgelerde etkin olup, muhalefet partisi olarak adlandırılması oldukça güçtür. Yeni kurulan ve sayıları 20 civarında olan partiler ise henüz çok zayıf durumdadırlar. Son seçimlerde ciddi bir başarı gösterememekle birlikte belediye başkanlığı seçimlerinde bazı başarıları mevcuttur (Lubarev, 2013, 2-4).

Günümüzdeki Rus siyasi sisteminin önemli özelliği siyasi partilerin örgütleniş biçiminin zayıf olmasının, onların siyasi kararlar alma sürecine çok az katılmalarına sebep olmasıdır. Ülkede karar verme küçük bir kesime bırakılmıştır. Bunlar: Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı İdare Kurulu Başkanı, Başbakan ve onların resmi ve resmi olmayan yakın çevresidir. Bu durumun, Rusya Federasyonu devlet sistemine oligarşik yön verdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, Rus siyasi sisteminde otoriterlik belirtileri de mevcuttur. Otoriter sistem, totaliter ve demokrasi arasında yer almaktadır. Kanunen muhalefet vardır fakat onun fonksiyonu görecelidir, hareketleri sınırlıdır. Halkın siyasi özgürlük ve hakları belirli derecede kısıtlıdır (Hekimoğlu, 2007, 90). Otoriter sistemlerin sadece bu özellikleri dahi

Muhalefetin gelişmemesinin nedenlerinden en önemlisi de muhaliflerin kendilerini anlatabilecek araçlardan (Ekonomik güç, kitle iletişim araçları vb.) yoksun olmalarıdır. Nichol (2012, 7), Putin'in iktidara geldiğinde önceliğinin merkezi hükümeti güçlendirmek ve Rusya'nın büyük devlet statüsünü geri kazanmak olduğunu, medyayı kontrolü altına alarak bağımsız medya kuruluşlarını ya kapattığını ya da ulusallaştırdığını, 2006 yılı içerisinde birçok radyo istasyonunun zorla kapatılarak gazetecilerin hükümete yönelik eleştirilerinin yasaklandığını vurgulamaktadır.

Ryzkov (2011), The Moscow Times gazetesinde yayımlanan makalesinde; milyonlarca Rus'un 4 Aralıktaki (2011) Duma seçimlerini boykot edip etmeme konusunda zor bir karar vermek durumunda kaldığını, Kremlin'in Birleşik Rusya

Partisi etrafında şekillenen bir politik monopol oluşturduğunu, Rusya’ da şu anda geçerli olan şartlar altında oy vermenin otokratik rejimi ve onun sahte dekokrasisini güçlendirip meşrulaştırma dışında bir işe yaramayacağını, kendisi ve milyonlarca diğer Rus vatandaşı için bozulmuş otokrasiyi ve onun yönetimindeki politik ve iş dünyası elitinin güçlerinin onyıllarca korunmasına hizmet etmenin politik ve ahlaki olarak kabul edilemez bir durum olduğunu vurgulamaktadır.

Christoph Stefes (2013), Otoriter rejimlerin arasında mutlak monarşilerin, askerî rejimlerin ve her türlü tek partili sistemlerin yer aldığını; ancak, *kimin sandıktan birinci çıkacağına seçim öncesinde belli olduğu* çok partili sistemlerin de bu kategoriye girdiğini vurgulamaktadır. Bu önemli bir saptamadır. *İkidar ele geçirdikten sonra muhalefete gelişme hakkı tanımayarak sindiren ve başkalarının da yönetime talip olma çabalarının önünü tıkayan rejimleri*, çoğunluğu elde ederek seçilseler bile otoriter olarak nitelendirmek doğru olacaktır.

Otoriter sistemlerde kanunen muhalefet vardır; fakat muhalefetin etkisi sınırlıdır. Yani şeklen bir muhalefet olmasına karşın muhalefet edebilme özgürlüğü kısıtlanmıştır. Vatandaşlar da yönetim karşıtı görüşlerini açıkça ifade edemezler. Siyasi özgürlük ve hakları belirli derecede kısıtlıdır. Otoriter sistemlerin bu özellikleri Rusya Federasyonu’ndaki yönetim anlayışıyla örtüşmektedir. Putin, gücü merkezileştirerek iktidarını kişiselleştirmiş, muhalifleri çeşitli baskı yöntemleri uygulayarak sindirmiştir. Muhalafet partilerini ve icraatlarına muhalefet eden kişilerin etkilerini azaltmak için daha çok ekonomik yöntemleri kullanmıştır. Sonuç olarak Rusya Federasyonu’nda yürütmenin otoriterleşmesinin muhalefeti baskı altına alarak gelişimini engellediği rahatlıkla söylenebilir.

6.3. Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin Otoriterleşmesine İlişkin Genel Değerlendirme

Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin otoriterleşmesinin nedenleri ve sonuçları yukarıda açıklanmış olmakla birlikte, son söz yerine burada bir değerlendirmede bulunulması uygun görülmüştür.

Türmen (2010), otoriter rejimlerin günümüzde yeni bir kılığa bürünerek karşımıza çıktıklarını, bu rejimlerin en büyük özelliğinin demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olmalarına karşın, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, temel hak

ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin diğer koşullarına uymamaları olduğunu; bu tür rejimlere “*Otoriter demokrasiler*” de denilebileceğini, *bu demokrasilerin özelliklerinin ise: Karizmatik bir lider, hukuk düzeninin yürütmenin denetimi altında olması, muhalif basının sindirilmesi, halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet arayışı olduğunu vurgulayarak Chavez’in Venezuela’sı ile Putin’in Rusya’sının bu tür rejimlere en iyi örnek olduğunu belirtmektedir.*

Araştırmanın üçüncü bölümünde açıklandığı üzere; *otoriter rejimler, sistemlerin totaliter rejimlerden demokratik rejimlere doğru olan modernleşme yolculuklarında bir ara duraktır.* SSCB, bir ideoloji (komünizm) etrafında kenetlenmiş tek parti yönetimine dayanan yönetimiyle tipik bir totaliter rejim idi. SSCB’nin yıkılmasıyla ortaya çıkan onun mirasçısı konumundaki RF, yönünü Batıya dönmüş ve Batı’nın değerlerini (liberal ekonomi, demokrasi vb.) benimsemiştir. Yani totaliter bir rejimden demokrasiye giden yol üzerinde ara bir duraktadır. Otoriter bir rejimin taşıyabileceği özelliklerin birçoğuna sahiptir.

Otoriter rejimler olağanüstü durumlarda ortaya çıkarak kendilerini halka kabul ettirmektedirler. Bu olağanüstü durum askeri darbe, savaş ve devrim olabildiği gibi ekonomik ve siyasi bunalım dönemleri de olabilmektedir. Bu dönemlerde halkta bir bıkkınlık durumu söz konusu olabilmekte, geleceğe dair kaygılar ön plana çıkmaktadır. Putin’in iktidara geldiği zamanki Rusya Federasyonu’nda da ekonomik ve siyasi bunalım yaşanmaktaydı.

Yeltsin, Putin’e gelişmemiş bir demokrasi, prematüre bir sivil toplum, çökmüş ekonomi ve sosyal yaşam, dış ve iç borçlar, büyümüş yolsuzluklar, hükümeti denetleyebilen örgütlü suç organizasyonları ile hükümete küsmüş bir toplum bırakmıştı. Rusya’nın 2000 yılı başlangıcındaki en önemli sorunları ise, Çeçenistan ve diğer ayrılıkçı eğilimler, ABD ve Batı Avrupa ile ilişkiler ile olumsuz ekonomik göstergelerdi (Hekimoğlu,2007, 78). Putin iktidara gelir gelmez federal yapıyı merkezileştirmiş, acımasız yöntemlerle Çeçenistan’a saldırmış, medyayı ve destek görmediği işadamlarını baskı altına almıştır. İktidara geldiği zaman Ülkesinin içerisinde bulunduğu güç koşulları da kullanarak, kendi icraatlarına karşı çıkılmasının, kamuoyu nazarında, vatan hainliği ile eşdeğer olduğu yönünde bir psikoloji yaratmıştır.

Bu bakış açısında Rusya'nın büyük ve güçlü bir devlet olduğu; ancak düşmanın çok olduğu psikolojisi hakimdir. Birçok gayri insani politika uygulanmasına karşın Rus halkının önemli bir bölümünün Stalin'in uygulamalarını özleyerek oluştuğu düşünülmektedir. İşte çarlık dönemi imparatorluğu ve SSCB gibi Dünyanın iki süper gücünden birisinin bakiyesi olan Rusya Federasyonu'nda, büyük devlet olmanın güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi gerektirdiği düşüncesi hakimdir. Bu nedenle, halkın bu düşüncelerini paylaşan Putin, yürütme organını kendi tekelinde bulundurmakta, demokratik kurallara çok fazla aldırış etmemekte, tarihten gelen büyük devlet psikolojisini herşeyin önünde tutmaktadır.

Putin, güvendiği arkadaşlarını ya medya patronu yapıyor ya da medya kuruluşlarının başına getiriyor. Lesins'in Gazprom Medya'nın başına getirilmesi de bir medya monopolü oluşturulduğu'nun göstergesidir. Rossneft'in Rusya'nın petrol varlıklarının önemli bir bölümünü ele geçirmesini sağladığı gibi medyada da monopolü seviyor (Latynina, 2013).

Bir rejimin otoriterleşme eğiliminde olup olmadığını fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlanıp kısıtlanmadığında aramak gerekmektedir. Yukarıdaki anlatımlarda Rusya Federasyonu'nda birtakım hak ve özgürlüklerin kısıtlandığını ve baskı altına alındığını görmekteyiz. Ayrıca, bu ülkedeki birey ve kurumlar Putin'in söylediği ve yaptıklarını onayan noter durumuna getirilmişlerdir. Bu durumun en temel nedeni siyasi ortamın müsait olmasıyla Putin'in güçlü ve karizmatik bir lider olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Otoriterleşme arttıkça kurum ve kişilerden bir kısmı korku bir kısmı ise çıkar ilişkisi gerekçesiyle Putin'in ülkede tek güç olduğunu kabul etmektedir. *Bu çıkarım Araştırmanın birinci denencesini, "Rusya Federasyonu'nda siyasal sistemin tek adamın karizması etrafında şekillenmesi, otoriterleşmeye neden olmaktadır", doğrulamaktadır.*

Rus politik kültüründe Ortaçağ'dan bu yana güçlü bir merkezi yönetim geleneği oluşmuştur. Roskin (2009, 322), Ruslar'ın tarih boyunca zalim de olsa güçlü bir el tarafından yönetilmeyi hoş karşıladıklarını, sıkı denetim ve acımasız kontroller olmazsa kendilerinin kanun tanımaz insanlar olacaklarını söylediklerini ifade etmektedir. Çağdaş Rusya'da güçlü hükümetin ulusal birliği sağlayabileceğine inanılmakta ve sınırları belli olmayan demokrasinin devlet yapısını zayıflatacağı düşünülmektedir (Bugajski, 2010,9).

Araştırmanın üçüncü bölümünde açıklandığı üzere; otoriter rejimlerin hemen hepsinde bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Kriz anlarında ortaya çıkmış Karizmatik bir lider, hukuk düzeninin yürütmenin denetimi altında olması, muhalif basının sindirilmesi, halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet arayışı bu özelliklerden bazılarıdır. Putin Rusya'sı da bu özellikleri taşımaktadır.

Putin'in Rusya'da siyaset sahnesine çıkışı, ülkenin çok çalkantılı bir dönemine denk gelmiştir. SB dağılmış, ülkenin yeni lideri Yeltsin hakkında sayısız dedikodu (alkolik olduğu, hasta olduğu vb.) ortaya atılmış, ekonomi dibe vurmuş, halk fakir ve her şeyden önemlisi umutsuzluğa düşmüş, iç karışıklıklar baş göstermiş (Çeçenistan, Tataristan vb.), tüm bunların doğal sonucu olarak dış politikada prestij kaybına uğranılmıştır. Bu olumsuzluklar tarihte büyük imparatorluk kurmuş, bir dönem dünyanın iki süper gücünden birisi olan SSCB'de yaşamış Rus halkı için psikolojik yıkım olmuş ve karizmatik bir liderin doğuşu için tüm koşullar hazır hale gelmiştir. İşte böyle bir ortamda, mazisinde kirli işler bulunmayan ve iyi bir vatansever olan Putin, ülkenin başına geçmiş ve güçlü söylemleriyle halkın sevgisini kazanmıştır. Dolayısıyla Putin "Kriz anında ortaya çıkmış olan karizmatik bir lider" dir.

Ruslar, Yeltsin döneminde, özelleştirme furyasından faydalanarak kamu mallarını piyasa fiyatının çok altında satın alıp çabucak zenginleşenlerden nefret etmektedirler. Bu nefret ise fırsatçı zenginlere karşı tedbir alan siyasetçilere desteği artırmaktadır. Putin'in otoriter yönetiminin sağlamlaşmasında ve meşruiyet kazanmasındaki en büyük nedenlerden birisi de iktidara gelir gelmez oligarkların büyük bölümünden hesap sormasıdır. Kamu kaynaklarını kullanarak zengin olan oligarklar ya yargılanarak cezaevine gönderilmiş, ya da ülke dışına çıkmak zorunda bırakılmışlardır. Bunların en önemlilerinden olan *Khadrovskiy 2003 yılında girmiş olduğu cezaevinden Putin'den özür dilemesi sonucu 14.12.2013 tarihinde çıkabilmiştir. Bu durum Putin'in kurmuş olduğu otoriter yönetimin halk ve yargı üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermektedir.*

Rusya'nın büyük devlet geleneğine sahip olduğu, hem yönetici kesimde hem de halk üzerinde oldukça belirgindir. Putin, yapmış olduğu konuşmalarında Rus Tarihinin 1991 de başlamadığını Rusya'nın kadim bir kültüre sahip olduğunu, gerek jeopolitik konumu gerekse tarihinden kaynaklanan bazı global sorumluluklarının

bulduğunu sıklıkla dile getirmektedir. Bu söylemler halk üzerinde etkili olmakta ve otoriterleşmeye meşruiyet kazandırmaktadır. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın uluslararası arenadaki güç kaybı ile yaşamış olduğu ekonomik ve sosyal çöküntü Rus halkı üzerinde ciddi travmalara neden olmuştur.

Rusların günlük siyasetle çok fazla alakadar oldukları söylenemez; ancak çoğunluğu güçlü bir devlete sahip olmayı ve güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi istemektedirler. Rusların otoriter bir yönetime tahammül etmelerinin en büyük nedenlerinden birisi, en üstte sağlam bir yönetim olmazsa sistemin kargaşaya dönüşeceğini biliyor olmalarıdır. Gerek Çarlıklar Döneminde gerekse SSCB Döneminde, baştaki kişinin zayıf karakterli oluşu ülkenin başına dert olmuştur. İşte tüm bu anlatılanlar Rus siyasal kültürünün bir parçası ve bugünkü otoriter bir yönetimi kabul ediyor olmanın altında yatan etkidir.

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin çeşitli nedenleri ve bu nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli sonuçlar bulunmaktadır. Çarlıklar ve SB dönemlerinde hep büyük bir devletin tebası olarak yaşamaya alışmış olan Rus halkı, güçlü bir devlete sahip olmayı ve güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi çağdaş değerlerin toplumlarında yerleşmesinden daha fazla önemsemişlerdir. Büyük devlet psikolojisine sahip olan Rus halkı, demografik yapısı nedeniyle SSCB'de olduğu gibi yeni bir dağılma korkusu yaşamış, Çeçen meselesi ve Kafkas kökenli terör nedeniyle iç güvenlik sorunları yaşayan ülkede, serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ortaya çıkan şok durumu sonucu kaos ortamı oluşmuş, bu duruma çeşitli dış kaynaklı sorunlar da eklenince ciddi bir bunalım baş göstermiştir. İşte böyle bir bunalım döneminde işbaşına gelen³⁰ (getirilen) Putin, karizmatik kişiliği sayesinde kendisini çabucak halka kabul ettirmiştir. Çünkü Rus halkı zayıf bir devlet yapısından sa güçlü, otoriter bir yöneticiye daha sıcak bakmaktadır. Putin'in "zayıf bir devlet yapısı despotik bir iktidardan daha çok demokrasiye zarar verir" sözü de aslında toplumun geneline uyan bir düşünce yapısını yansıtmaktadır. Araştırmada açıklandığı üzere Putin'in zaman içerisinde iktidarı kişiselleştirerek otoriterleşmesi siyasi, ekonomik ve toplumsal çeşitli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ekonomide Devlet

---

³⁰ Bazı yazarlar Putin'in Rus Gizli Servisi (FSB) tarafından ülkenin içerisinde bulunduğu bunalım durumundan kurtarılması amacıyla bilinçli olarak iktidara getirildiğini vurgulamaktadırlar. Konuyla ilgili kesin bir bulgu elde edilememişse de siyasetle hiç alakası bulunmayan birisinin bu kadar kısa sürede devlet başkanlığına kadar yükselbilmesi bizde de aynı kanaati uyandırmaktadır.

Kontrolünün Artması, Sivil Toplumun Zayıflaması ve Muhalefetin Gelişmemesi bu sonuçlardan bazılarıdır. Konu ayrıntısıyla incelenirse Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin daha başka sonuçlarının da bulunduğu ortaya çıkarılabilecektir. Yürütmenin otoriterleşmesi bugün için Rus halkının büyük bir kısmını rahatsız etmemektedir. Bu durum Putin'in üçüncü kez devlet başkanı seçilmesiyle ispat edilmiştir. Ancak araştırmanın üçüncü bölümünde açıklandığı üzere; *otoriter yönetimler genellikle karizmatik bir lidere dayalı olarak, yasama ve yargımnn yürütmenin denetimi altında olmasına dayalı, her türlü muhalefetin sindirilerek, halk desteğine ve ekonomik performansa dayalı bir meşruiyet anlayışına dayanmaktadırlar. Putin de bunalım döneminde işbaşına gelen karizmatik bir lider olup, meşruiyeti seçimler ve dünyada petrol ve gaz fiyatlarının yükselmesine dayalı olarak artan ekonomik performansa dayanmaktadır.* Her türlü muhalefeti sindirerek kontrolü altına alması, yasama ve yargıyı hiyerarşik olarak kendisine bağlı kurumlara dönüştürmesi ve stratejik önemi bulunan ekonomik kurumları³¹ denetimine alması onun otoriter bir lider olduğunun kanıtıdır. *Bu sonuç; araştırmanın denencelerini doğrulamaktadır.*

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesi bugün itibarıyla görece olumlu sonuçlara³² yol açmış gibi gözükmele birlikte bu durumun çeşitli sakıncalarının kendini gösterebileceği beklenmelidir. Tek adama dayalı rejimlerin ileriki yıllarda çeşitli toplumsal sorunlara yol açması kaçınılmazdır. Toplumun demokrasi kültürüne alışık olmaması ve bu kültürü benimseyememesi nedeniyle lider sonrası dönemler çok fazla öngörülebilir değildir. Batı demokrasilerinin en önemli özelliklerinden birisi belki de sistemin kişiye değil de kurumlara dayanması ve sürdürülebilir olmasından kaynaklanmaktadır. Putin, muhalefete ve muhalif STK'lara tahammül göstermemekte, halka siz işinize bakın biz sizi iyi yönetiyoruz mesajını vermektedir.

---

³¹ Rusya mili gelirinin yarıya yakını doğal kaynaklara dayalı gelirlerden oluşmaktadır. Petrol ve doğalgaz gelirleri bunların başında olup, bu sektörler ise birkaç büyük şirketin tekelinde bulunmaktadır. Putin iktidara gelmesiyle birlikte, 90'lı yılların başlarında özelleştirilmiş olan bu şirketleri ya yeniden devletleştirmiş ya da kendi taraftarı olan kişilerin eline geçmesini sağlamıştır.

³² Yürütmenin otoriterleşmesi sonucu siyasi istikrar sağlanmış, bağımsızlık ve özerklik talepleri bulunan federe birimlerin bu istekleri bastırılmıştır. Ancak bilinmektedir ki bu durum sorunu sadece ötelemiş nihai bir çözüme ulaştırmamıştır. Enerji sektöründeki şirketlerin devlet kontrolünde bulunması da bugün için olumlu ekonomik verilere neden olsa da, SSCB döneminde olduğu gibi, devletin elinde bulunan ekonomik birimlerin verimliliklerinin ortadan kalkması beklenen bir durumdur.

“Devrimlerden sonra genellikle karşı devrimler, reformlardan sonra karşı reformlar olur, ardından da devrimci yanlıların failleri aranır ve cezalandırılır. Rusya’nın tarihi tecrübeleri bu örneklerle zengindir. Ancak artık bu döngünün bitiğini söyleyebilirim. Artık devrim ve karşı devrim olmayacaktır. Sağlam ve ekonomik olarak desteklenmiş devlet istikrarı Rusya ve halkı için iyidir. Bu normal beşeri mantığa göre yaşamayı öğrenmekte hayli geciktik” (Putin, Mart 2001)

7. GENEL SONUÇ

Araştırma sürecinde; Türkiye’de Rusya ile ilgili kaynakların yetersiz olduğu, yabancı kaynakların çoğunun ise İngilizceden çeviri olduğu, Sovyetler Birliği’nden ayrılan eski Doğu Bloğu ülkelerindeki yayınlara hemen hiç yer verilmediği ve Ülkemizde bu alana yoğunlaşan araştırmacıların az sayıda olduğu; ayrıca Batı kaynaklı yayınların Rusya’yı çoğunlukla menfi yönde bir önyargıyla değerlendirmekte oldukları ve hala soğuk savaşın o keskin ayrımcılığıyla hareket ettikleri; buna karşın Rus orijinli yayınların ise abartılı bir şekilde müspet değerlendirmelerde buldukları görülmüştür. Çalışmada her iki tarafında, çeşitli sebeplere dayanan, subjektif değerlendirmelerinden kaçınılarak konu objektif bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Yeryüzündeki toplam karaların % 8,6’sına tek başına sahip olan Rusya Federasyonu yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesi olmasına karşın, nüfus bakımından dünyanın en kalabalık dokuzuncu ülkesidir. Ülkenin toplam yüzölçümü 17.1 milyon km² olup, bunun sadece 5,5 milyon km² si ekonomik olarak kullanılabilir topraklardan oluşmaktadır. Bugün Rusya, maden ve enerji kaynakları üretiminde dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Örneğin doğal gaz rezervi bakımından dünya birincisi, petrol ve elmas rezervinde dünya ikincisi, taş kömürü ve altın rezervinde dünya üçüncüsüdür. Orman arazi genişliği bakımından dünya birincisi olan Rusya, hidroelektrik ve tatlı su kaynakları potansiyelli bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Rusya sınırları içinde yer alan dünyanın en derin gölü Baykal, dünya tatlı su rezervinin % 20’sinden fazlasını tek başına içermektedir (Atasoy, 2011, 5). Tüm bu doğal zenginliklerine ilaveten tarihi, coğrafi konumu, ABD’ den sonra en büyük nükleer güce sahip bir devlet oluşu, savunma sanayi teknolojisinin gelişmiş olması, bazı devletler tarafından (Ortadoğu, Doğu Avrupa, BDT Ülkeleri) merkez ülke konumunda kabul edilmesi ve BM Güvenlik

Kurulu'nun daimi üyesi³³ olması gibi nedenlerle Rusya Federasyonu hala dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir³⁴.

Rus tarihi incelendiğinde; Rusya'nın kuruluş dönemi hariç tarihin her döneminde dünya siyasetinde önemli bir ülke konumunda bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Rus tarihinde çağ kapatıp çağ başlatan önemli olaylar bulunmaktadır. Rus tarihi açısından bu önemli olaylar; Rus Knezliklerin (Prenslüklerin) Moskova Knezi'nin hakimiyeti altında birleşerek güçlü bir devlet kurmaları ve bugünkü Rusya'nın temellerinin atılması; dünya için farklı bir yönetim tarzının (komünizm) denenmiş olduğu SSCB dönemini başlatan 1917 Bolşevik devrimi; ve SSCB'nin dağılıp içerisinden çıkan 15 devletten birisi olan Rusya Federasyonu'nun kurulmasıdır.

Rusya ile ilgili yapılmış olan çalışmaların çoğunluğunda Rusya; 1917 Bolşevik Devrimi öncesini kapsayan “Knezlikler Dönemi”, 1917-1991 yılları arasında kapsayan “Sovyetler Birliği Dönemi” ve 1991 sonrası “Rusya Federasyonu Dönemi” şeklinde dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Bu çalışma da bu doğrultuda hazırlanmıştır. Çarlıklar Döneminde; kuruluş aşaması tamamlanıp uzun süren iç mücadelelerden sonra güçlü bir Knezlik (Prenslük) kurulmuş ve yürütülen fütühat politikaları sonucu Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya' da³⁵ birçok ulus tahakküm altına alınarak bir imparatorluk kurulmuştur. SSCB döneminde dünyanın iki süper gücünden birisi olmuş, ikinci dünya savaşı sonrasındaki ortamda oluşan iki kutuplu dünya düzeninde bir kutbun lideri olmuş ve yıkılışına kadar da bu durumu devam ettirmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla oluşan Rusya Federasyonu Döneminde ise; SSCB'nin mirası devralınmış, dünya ekonomik sistemine (liberal ekonomi) eklenmeye çalışılmış ve güçlü devlet olma ideali canlı tutulmuştur.

---

³³ SSCB'nin dağılmasından sonra BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeliği mirasçısı Rusya'ya geçmiştir. Bu duruma diğer eski SSCB Cumhuriyetlerinin itirazları olmamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi diğer üyeleri ise ABD, Çin, İngiltere ve Fransa'dır.

³⁴ Bazı yazar ve politikacılar Rusya'nın artık hiçbir zaman süper güç olamayacağını, bölgesel güç olarak varlığını sürdüreceğini söylemektedirler. Ancak Rus politika yapıcılarının Rusya Federasyonu'nun süper güç konumunu devam ettirmesinin dünya barışı ve dengeleri bakımından vazgeçilmez olduğunu, aksi durumun kargaşaya yol açacağını, bu nedenle Rusya Federasyonu'nun süper güç konumunu sürdürdüğünü ve sürdürmeye devam edeceğini vurgulamaktadırlar.

³⁵ Kafkasya, aslında -Karadeniz ve Hazar Denizi arasında- coğrafi ve stratejik açıdan bir bütün oluşturmakla birlikte, bugün daha çok tarihi ve siyasi nedenlerle Kuzey ve Güney Kafkasya diye anılır olmuştur. Bilindiği gibi, Kuzey Kafkasya (Çeçenistan, Dağıstan) halen Rusya Federasyonu'na bağlı bulunmaktadır. Güney Kafkasya'yı oluşturan üç ülke, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ise 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır (Elma, 2009, 195)

1990'lı yıllarda başlayan reformlarla birlikte Rusya'da bir liberalleşme akımı başlamış, Yeltsin'in demokratikleşme yönündeki çabalarıyla birlikte aşırı merkezileşmiş bir devlet yapısından, yerelleşme eğilimindeki bir federal yapıya doğru dönüşüm başlamıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte; yerelleşme eğilimlerinin başarısız olduğu gerekçesiyle merkezileşme ön plana çıkarılmış ve desteklenmiştir. Bu kapsamda, federe birimlerin daha fazla özerklik taleplerinin önü alınmış, her yönüyle asimetrik olan (siyasi, ekonomik vd.) federal yapının merkezileştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmış, 83 federe birimin üzerinde ve merkezden atanan Valiler tarafından yönetilen 8 üst yönetim birimi³⁶ (Guberniyalar) oluşturulmuştur.

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 1. maddesinde; "Rusya, hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik *federatif* hukuk devletidir" hükmü yer almasına karşın, federalizmin temel ilkelerinden sapmalar göze çarpmaktadır. 83 farklı federe birimden³⁷ oluşan ülkede, Anayasada eşit haklara sahip oldukları prensibi benimsenmesine karşın, uygulamada oldukça karışık, homojen olmayan bir federal yapı bulunmaktadır. Federe devletlerin federal devletle ilişkileri karşılıklı anlaşmalara dayanmakta, tüm birimlerin tek bir hukuki metne bağlı olmaması karışıklık yaratmaktadır. Bazı federe birimlerin yasal metinleri federal anayasa hükümleriyle çelişmektedir. Ayrıca vergi gelirlerinden federal devlete verilen oranlar da ikili anlaşmalarla belirlenmiştir ve federe birimler arasında ciddi oransal farklılıklar bulunmaktadır. Bazı federe birimler (çoğunluğu Rus etnisiteye sahip olanlar) vergi gelirlerinin yarısını federal devlete aktarırken bazıları çok az miktarını vermektedirler. Bu ikili yapı federalizmin temel ilkeleriyle çelişmektedir. Cumhuriyetlere tanınmış olan bazı ayrıcalıklar diğer federe birimler tarafından kabullenilmemektedir.

Eski sistemin (SSCB) çöküşü, bireylerin yaşamlarını derinlemesine şekillendiren siyasal ve sosyal düzendeki temel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ülkenin ekonomik yapısını değiştirmiş olan birkaç yıllık pazar ekonomisinin reformları, beraberinde yüksek enflasyon, yüksek oranda işsizlik, yani

³⁶ Bu birimlerle ilgili ayrıntılı bilgi çalışmanın ekler bölümünde verilmiştir.

³⁷ Federe birimler arasında coğrafi büyüklük, nüfus ve ekonomik gelişmişlik bakımından da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı federe birimler doğal kaynaklarının fazlalığı ve sanayisinin gelişmiş olması gibi nedenlerle ekonomik refaha sahip iken bazıları ise ciddi anlamda ekonomik sıkıntı içerisinde.

yaşam standartlarında genel bir düşüşe yol açmıştır. Sovyet sistemi zamanında, birçok eksikliği olmasına karşın kazanılmış olan göreceli güvenlik hissi tamamen ortadan kaybolmuştur (Canşen, 2011,81). Yeni sistemde toplumsal yapı tümüyle değişime uğramış, ekonomiden sağlığa, eğitimden spora kadar her şey farklı bir düzene sokulmuştur. Bu ani değişim Rus toplumu üzerinde ciddi travmalara neden olmuştur.

Rusya'nın bugünkü toplum yapısında büyük oranda hukuksuzluk hakimdir. Polis, mahkemeler ve diğer kamu görevlileri kolaylıkla rüşvet alabilmektedirler. Daha da kötüsü halkın bu durumu kanıksamış olmasıdır. Demokratik gelenek yok denecek kadar azdır. Saygı duyulan yegane şey güçtür. Bu güç para da olabilir, nüfuz da olabilir, bu durum siyasi yapıya da doğrudan sirayet etmektedir. Bu psikolojideki halk güçlü bir kişinin iktidarını, güçlü bir Rusya için, her türlü hukuksuzluğa karşın istemektedir. Halk güçlü devlet ideali için fedakarlık yapmaya, yoksulluk ve hukuksuzluk içerisinde yaşamaya razı durumdadır. Putin'in bazı reformları topluma ağır yükler getirmesine karşın halktan çok fazla tepki görmemiştir. Putin'in, Rusya'nın eskisi gibi büyük ve güçlü olmasını isteyen bir yönetici olarak yaptığı işlerin halk tarafından koşulsuz kabullenilmesi Rus halkının Putin ile aynı psikolojik altyapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Rus halkının çarlıklar döneminde çarlara, Sovyetler Birliği döneminde ise komünist partiye olan bağımlılığını sadece korku ile açıklamak yeterli değildir. Bu bağımlılığın altında yatan en önemli neden asırlar boyunca Rus halkına sosyo-politik sadakatin en yüce erdem olduğunun söylenmesi ve halkın da bunu böyle kabullenmesidir. Bu nedenle Rus üst yapı kurumlarının oluşturduğu siyasi düşünce ve sistemlerin resmi Rus kültürünün oluşmasına katkılarının çok fazla olduğunun ileri sürülmesi hatalı bir tespit olmayacaktır (Onay, 2002, 81-82). Rusların pek çoğu Putin'in daha güvenli şeyler yaptığını düşünmektedir. Ülkedeki güç artışından memnun olmakta ve Putin'in antidemokratik yöntemlerine aldırılmamaktadırlar (Roskin, 2009, 363). Halkı tarafından sevilmesine karşın, Putin otoriter bir lider olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde ele alındığı üzere otoriter liderler genellikle toplumların bunalım dönemlerinde ortaya çıkarak, gücü zamanla kendi merkezlerinde toplamakta ve çeşitli meşruiyet arayışına girmek suretiyle, sivil

toplumun ve muhalefetin varlığını ortadan kaldırıp seçimle meşruiyet elde etmektedirler.

Günümüzde otoriter liderlerin ve oluşturdukları rejimlerin en büyük özellikleri demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olmalarına karşın, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin diğer koşullarına uymamalarıdır. Fareed Zakaria bu tür rejimlere “liberal olmayan demokrasiler” adını veriyor. Bu tür rejimlere “*Otoriter demokrasiler*” de denilebilir. *Bu tür demokrasilerde şu özellikleri görüyoruz: Karizmatik bir lider, hukuk düzeninin yürütmenin denetimi altında olması, muhalif basının sindirilmesi, halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet arayışı.* Chavez’in Venezuela’sı ile Putin’in Rusya’sı bu tür rejimlere en iyi örnektir (Tümer, 2010, 1). Liberal demokrasilerden farklı olarak Rusya’da seçim sonuçları büyük oranda önceden biliniyor. “Seçilmiş otoriter rejimlere” meşruiyet zemini oluşturan seçimler, Duma örneğinde artan kurumsallaşmayı da gösteriyor. Rus siyaseti, ‘kişi bazlı otoriter rejim’in “parti bazlı otoriter rejim” anlayışını araştırmaya bir örnek durumundadır. Rusya’da 4 Aralık 2011 tarihinde gerçekleştirilen Rus Parlamentosu’nun alt kanadı olan Duma seçimlerinin sonucu, Batı’nın liberal demokrasilerinden farklı olarak sürprizlere açık değildi. Rusya Federasyonu Başkanlık seçimlerinde de olduğu gibi sonuçlar seçim öncesinde büyük ölçüde biliniyor. Hal böyle olunca yapılan seçimler “demokratik” olmanın koşulunu sağlama görevini yerini getirirken, seçilenler de “meşruiyet” kazanmış oluyor. Eski Sovyet coğrafyasında görünen “seçilmiş otoriter liderler” olgusu Putin Rusyası için de geçerlidir. Dahası Rusya örneğinde bu durum bir adım öteye giderek kişi bazlı otoriter rejimlerden farklı olarak hegemonik siyasi partinin varlığı ile daha kurumsallaşmış bir hal alıyor (Özdal, 2011, 3). Putin iktidara geldiği andan itibaren kendisine rakip olabilecek oligarklara ve STK temsilcilerine karşı sert tutum takınarak sindirmiştir. Muhalefet de ancak onun istediği ölçüde gelişebilmiştir. Putin’in yasama ve yargı organları üzerinde de hegomonik bir gücü bulunmaktadır. Muhalifi olan ve yolsuzluk suçlamasıyla uzun zamandır cezaevinde bulunan ünlü işadamı Khodorkovsky’nin Putin’in isteği üzerine 2014 yılının başında cezaevinden çıkarılmış olması yargının ne derece güdümlü hareket ettiğinin göstergesidir.

Rusya'da otokrasinin başlangıcı acımasız bir lider olan ve Rusları Tatar hakimiyetinden kurtararak güçlü devlet haline getiren Moskovalı Korkunç İvan (1530-1584) devrine dayanır. Rus soyluları (Boyarlar) İvan'la çatışmaya girdiklerinde onun gizli polisi Oprichnina onları ya sürgüne göndermiş, ya da idam etmiştir. O devirden beri Rus soylu sınıfı siyasi hayatta hiçbir zaman özerk bir rol üstlenmemiştir. İvan'ın hem cani hem başarılı olması sonraki yöneticiler için örnek teşkil etmiştir. Bugün bile Rusların çoğu, ancak güçlü ve acımasız bir liderin ulusal ihtişamı elde edebileceğini düşünmektedirler (Roskin, 2009, 321). İvan'dan sonra Rus tarihinde birçok acımasız; ancak başarılı lider yer almıştır. Bunlardan en bilineni ise hiç kuşkusuz Stalin'dir. Stalin'den sonra gelen liderlerden bazıları liberal politikalar izleyerek ülkeyi kaosa sürükledikleri gerekçesiyle Ruslar tarafından eleştirilmektedirler. Bunlardan en öne çıkanları ise SSCB'nin yıkılmasına sebep olmakla suçlanan Gorbaçov ve Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte batı yanlısı liberal politikalar uygulayarak ülkeyi siyasi ve ekonomik açıdan uçurumun eşiğine sürüklediği iddia edilen Yeltsin'dir.

Yeltsin gibi güçsüz ve Batı yanlısı bir Cumhurbaşkanı'dan sonra iktidara gelen Putin, 20. Yüzyılın sonlarında siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşan Rusya Federasyonu'nu kısa bir süre içinde uluslararası camiada sözü dinlenen ve itibar edilen bir ülke haline getirmiştir. Rusya, Putin'le birlikte belkide son yarım yüzyılda sahip olmadığı jeopolitik etkiyi tekrar elde etmiştir. Hep batıyla yarış halinde olan bir devletin (SSCB) bakiyesi olan Rusya halkı, 90'lı yıllarda yaşanan çöküntüyü hiçbir zaman kabul edememiş, ciddi travmalar³⁸ yaşamıştır. Bu durumdan kurtulmak için toplumun herşeye razı olduğu bir ortamda iktidara ge(tiri)len Putin, hem siyasi hem ekonomik hem de toplumsal yönden çöküntü yaşamakta olan Rusya Federasyonu'nu tekrar büyük devlet olma yolunda hızla ilerler konuma getirmiştir. Bazı yazarların, Rusya'nın artık hiçbir zaman süper güç olamayacağını ileri sürmelerine karşın; bazı yazarlar da Rusya'nın elindeki enerji kaynakları, nükleer ve askeri teknoloji gibi faktörler nedeniyle hiçbir zaman süper güç olma konumunu yitirmediğini ifade etmektedirler. Rusya Federasyonu'nda yürütmenin, yasama ve yargıyı da etkisi altına

---

³⁸ Her şeyin devlet kontrolünde bulunduğu sosyalist bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ani geçişle birlikte halk ne yapacağını şaşırılmış bir anda kendisini piyasa çarkının dişlileri arasında bulmuştur. Buna bir de ülkelerinin uluslararası camiada yaşadığı prestij kaybı ile yöneticilerin tutum ve davranışları da eklenince Rus halkı ciddi sıkıntılar yaşamıştır.

olarak otoriterleşmesine kimse karşı çıkmamış, işler yolunda gittiği sürece karşı çıkılacağı da beklenmemektedir. Çünkü Rus halkında güçlü olma isteği hep var olmuştur, bu hem bir siyasi kültür hem de toplumun genetiğine işlenmiş bir özelliktir. Otoriter liderlerin temel özelliği olduğu üzere Putin'de olağanüstü bir dönemde (ekonomik ve siyasi kriz döneminde) iktidara gelmiş, karizmatik kişiliği sayesinde halkın güvenini kazanmış ve uygulamaları halk nezdinde kabul görmüştür.

Rusya'nın büyük devlet geleneğine sahip olduğu ve büyük devlet olarak varlığını devam ettirmesi gerektiği konusunda yönetici kesim ve halkın büyük çoğunluğu fikir birliği içerisinde. Putin, yapmış olduğu konuşmalarında Rus Tarihinin 1991' de başlamadığını, Rusya'nın kadim bir kültüre sahip olduğunu, gerek jeopolitik konumu gerekse tarihinden kaynaklanan bazı global sorumluluklarının bulunduğunu sıklıkla dile getirmektedir. Bu söylemler halk üzerinde etkili olmakta ve otoriterleşmeye meşruiyet kazandırmaktadır. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın uluslararası alandaki güç kaybı ile yaşamış olduğu ekonomik ve sosyal çöküntü Rus halkı üzerinde ciddi travmalara neden olmuştur.

Rusların günlük siyasetle çok fazla alakadar oldukları söylenemez; ancak çoğunluğu güçlü bir devlete sahip olmayı ve güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi istemektedirler. Rusların otoriter bir yönetime tahammül etmelerinin en büyük nedenlerinden birisi, en üstte sağlam bir yönetim olmazsa sistemin kargaşaya dönüşeceğini biliyor olmalarıdır. Gerek Çarlıklar Döneminde gerekse SSCB Döneminde baştaki kişinin zayıf karakterli oluşu ülkenin başına dert olmuştur. İşte tüm bu anlatılanlar Rus siyasal kültürünün bir parçası ve Rus halkının bugünkü otoriter yönetimi kabul ediyor olmasının altında yatan etkidir.

Rusya Federasyonu'nda yürütmenin otoriterleşmesinin çeşitli nedenleri ve bu nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar bulunmaktadır. Çarlıklar ve Sovyetler Birliği dönemlerinde büyük bir devletin tebası olarak yaşamaya alışmış olan Rus halkı, güçlü bir devlete sahip olmayı ve güçlü bir lider tarafından yönetilmeyi her şeyin önünde görmüştür. Büyük devlet psikolojisine sahip olan Rus halkı, demografik yapısı nedeniyle SSCB'de olduğu gibi yeni bir dağılma korkusu yaşamış, Çeçen meselesi ve Kafkas kökenli terör sorunu nedeniyle iç güvenlik sorunları yaşayan ülkede, serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ortaya çıkan şok duruma,

çalışmanın *altıncı bölümünde* açıklanmış olan, çeşitli dış kaynaklı sorunlarda eklenince ciddi bir bunalım baş göstermiştir. İşte böyle bir bunalım döneminde işbaşına gelen Putin, karizmatik liderliği sayesinde icraatlarına halktan onay alabilmiştir. Araştırmada açıklandığı üzere Putin'in zaman içerisinde iktidarı kişiselleştirerek otoriterleşmesi siyasi, ekonomik ve toplumsal çeşitli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ekonomide devlet kontrolünün artması, sivil toplumun zayıflaması ve muhalefetin gelişmemesi bu sonuçlardan bazılarıdır. Yürütmenin otoriterleşmesi bugün için Rus halkının büyük bir kısmını rahatsız etmemektedir. Bu durum Putin'in üçüncü kez devlet başkanı seçilmesiyle ispat edilmiştir. Ancak araştırmanın üçüncü bölümünde açıklandığı üzere bu, otoriter rejimlerin temel özelliklerinden kabul edilmektedir. *Otoriter yönetimler genellikle karizmatik bir lidere dayalı olarak, yasama ve yargının yürütmenin denetimi altında olmasına dayalı, her türlü muhalefetin sindirilerek halk desteğine ve ekonomik performansa dayalı bir meşruiyet anlayışına dayanmaktadır.* Putin bunalım döneminde işbaşına gelen karizmatik bir lider olup, ülkedeki gücü seçimlerde almış olduğu yüksek oy oranları³⁹ ve dünyada petrol ve gaz fiyatlarının yükselmesine dayalı olarak artan ekonomik performansdan kaynaklanan bir meşruiyete dayanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de açıklandığı üzere; *otoriter rejimlerin yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için; çeşitli devlet organları yoluyla baskı kurma, bireyleri sosyo-ekonomik politikalar üzerinden çıkar ilişkisi ile sisteme bağlama ve sistemin başındaki diktatör veya liderin gerek karizması gerek devletin iletişim kanalları yoluyla bir lider kültü (leadership cult) yaratma olmak üzere üç ana yola başvurdıkları görülmektedir.* Rusya Federasyonu'nda Putin'in iktidarıyla birlikte oligark diye adlandırılan işadamları üzerinde devlet kurumları aracılığıyla baskı kurulmuş, bu kişilerden bir kısmı sindirilerek yandaş konumuna getirilmiş, yandaş olmayanlar ise ya çeşitli suçlarla cezaevine konulmuş ya da yurtdışına kaçmak zorunda bırakılmışlardır. Muhalif olanlar elindeki gücü kaybederken yandaş olanlar zenginleşmiştir. Putin hem karizması, hem de devlet imkanlarını kullanarak toplum üzerinde bir lider kültü oluşturmuştur.

---

³⁹ 2012 Başkanlık seçimlerinde Vladimir Putin, Birleşik Rusya Partisinin adayı olarak seçime katılmış ve ilk turda geçerli oyların % 63.60'ını alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. En yakın rakibi olan Rusya Komünist Partisi Lideri Gennady Zyuganov ise geçerli oyların % 17.18'ini alabilmiştir (Tsentralnaya İzbretelnaya Komissiya Rossiskoy Fedaratsiy).

Araştırmanın denenceleri ilgili bölümlerde tartışılmış olmakla birlikte denencelerle ilgili kısa bir özetin bu bölüme eklenmesinin yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

83 federe birimin üzerine kendisi tarafından atanmış valiler tarafından yönetilen sekiz valilik (Guberniya) oluşturan Putin, federal yapıyı merkezileştirip dikey hiyerarşiye dahil etmiş, elde ettiği karizma sayesinde yürütme organı üzerinde fiili bir üstünlük oluşturarak, yürütmenin diğer organının (Rusya Federasyonu Hükümeti) yetkilerini de fiilen kendi elinde toplamıştır. Siyasi iktidarın Putinle özdeşleşmesi sonucu muhalif sivil toplum örgütleri baskı altına alınmış, muhalefeti destekleyen işadamlarına baskı uygulanmış ve çeşitli özellikleri ile öne çıkmış olan muhalifler sindirilmiştir (Khadorovsky olayı burada anlatılanlara somut bir örnektir). Siyasal sistemin Putin'in karizması etrafında şekillenmesi sonucu; güçlü devlet ideali uğruna fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlanmış; ayrıca yürütme organı içerisindeki kişi ve kurumlar Putin'in icraatlarını onayan noter durumuna getirilmişlerdir. Ancak otoriter rejimlerde görülebilecek bu uygulamalar çalışmanın **birinci denencesini** doğrulamaktadır.

Rus Federalizminin gelişimine bakıldığında, ülkenin güçsüzleşmesinin sorumlusu olarak görülen federal yapı, güçlü bir devlet ideali için sürekli merkezileşme yoluna gidilerek zayıflatılmıştır. Federal yapının merkezileştirilmesinin en önemli nedenleri imparatorluk geleneği, tekrar süper güç olma isteği ve dağılma korkusudur. Yeltsin döneminde merkezi hükümetin siyasi ve ekonomik yönden güçsüz duruma düşmesini bazı federe birimler bir fırsat olarak değerlendirerek daha fazla özerklik alma yoluna gitmişlerdir. Özellikle belirli bir etnisitenin yoğun olarak yaşadığı cumhuriyetler “bağımsızlık ilan ederiz” tehdidiyle siyasi ve ekonomik bazı haklar talep etmiş ve bir takım ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Putin, devletin güçlü olmasını birincil hedef olarak benimsemiş ve bunun için de önceliğini federal yapıyı kontrol altına almak olarak belirlemiştir. İlgili bölümde ayrıntısıyla açıklandığı üzere; bazı federe birimler birleştirilmiş, Cumhurbaşkanı tarafından atanan Valiler tarafından idare edilen üst federe birimler kurulmuş ve federe birimlerin özerklikleri zayıflatılmıştır. Federal sistemdeki merkezileşme eğiliminin SSCB zamanında uluslararası camiada sahip olunan politik gücü geri kazanma isteğiyle gerçekleştirilmesi, siyasi ve ekonomik argümanlar kullanılarak

bağımsızlık isteği bulunan federe birimlerin bu taleplerinin sindirilmiş olması **araştırmanın ikinci denencesini** doğrulamaktadır.

Rusya Federasyonu' nda Cumhurbaşkanı, hem anayasal olarak üstün konumu hem de sistemin onun etrafında şekilleniyor olması dolayısıyla yasama, yargı ve yürütmenin diğer bir kolu olan hükümete göre daha üstün konumdadır. Hükümet tamamen Cumhurbaşkanı'nın etkisi altında bulunduğundan, yürütmenin başka bir ayağı olarak değerlendirilmesi bile olanaksızdır. Yasal metinlerdeki üstünlüğün yanı sıra, Putin'in ülkenin zor koşullar yaşadığı bir dönemde iktidara gelerek karizmatik kişiliği ile halka güven telkin etmesi, kendisine ve Cumhurbaşkanlığı makamına ayrı bir güç kazandırmıştır. Demokratik gelenekten yoksun olan kurumların (yasama ve yargı organları) Putin gibi güçlü bir liderin karşısında bağımsız hareket edebilmeleri beklenmemelidir. Yasama organı üyeleri tekrar seçilebilmek, yargı üyeleri de atamalarda yetkisi nedeniyle Putin'in karşısında bağımsız bir duruş sergileyememektedirler. Cumhurbaşkanı'nın hem anayasal anlamda hem de fiiliyattaki aşırı güçlü konumunun Rusya'da yasama ve yargı organlarının bağımsız görev yapmalarını zorlaştırıyor olması araştırmanın **üçüncü denencesini**; doğrulamaktadır.

Son söz olarak rahatlıkla söylenebilir ki; Rusya Federasyonu'nda "yürütme" Putin'in karizması etrafında kişiselleşmekte ve otoriterleşmektedir. Bu durumdan Rus halkı rahatsız değildir. Siyasi ve ekonomik istikrarın sürdürülebildiği, uluslararası toplumda devletin prestijinin artmaya devam ettiği müddetçe de rahatsız olacakları beklenmemelidir. Çünkü Rus halkı için güçlü olmak, demokratik olmaktan çok daha önemlidir. Otoriter yönetimler hızlı karar alıp uygulayabilmeleri sayesinde kısa vadede siyasi istikrar ve ekonomik gelişim hususlarında birtakım avantajlar sağlayabilmektedirler. Bu durum Putin dönemi Rusyası için de geçerlidir. Putin tarafından alınan ve otoriter yürütme sayesinde hızlıca hayata geçirilen tedbirler sayesinde Rusya Federasyonu'nda hem siyasi istikrar sağlanmış hemde halkın yaşam kalitesi artırılmıştır. Ancak uzun dönemde bu durumun çeşitli sakıncalarının ortaya çıkması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- AARREVAARA, Timo, (1999), “Restructuring Civil Service in Russian Public Administration”, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unpan/unpan003983.pdf>, Erişim Tarihi: (17.05.2012)
- AKAŞ, Cem ve Sevin OKTAY, (1995), **Gorbaçov’un Rusya’sı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- AKBULUT, Örsan, (2011), “Ulus Devlet ve Mülki İdari Yapılanma”, **İdarecinin Sesi Dergisi**, s:34-35, Ocak- Şubat 2011
- AKGÜL, Mehmet Emin, “Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı” ss:79-101, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, Sayı: 2010/4
- AKGÜN, Birol, (2010), Rusya-AB İlişkileri, **Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: Rusya**, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü
- AKTAN, Tahir, (1996), **Kamu Yönetimi**, Ziyaettin Bildirici (Ed.), Eskişehir: A.Ü. Yayınları, Yayın No: 883
- AKYOL, Taha, (2014), “Uzayan İktidar”, **Hürriyet Gazetesi**, 12 Şubat 2014
- ALESKERLİ Alesker, (2005) “Rusya Federasyonu Anayasası”, www.anayasa.gen.tr/rusya.htm; Erişim Tarihi: (07.11.2010)
- ARIBAŞ, Kenan, (2007), **Küresel Çağda Siyasi Coğrafya**, Konya: Çizgi Kitabevi
- ARNWİNE, Selin Esen, (2003), “İspanya’da Diktatörlükten Demokrasiye Geçiş Süreci” **Amme İdaresi Dergisi**, s:103-126, Cilt:36, Sayı:4,
- ARRIGHI, Giovanni, (2000), **Uzun Yirminci Yüzyıl; Para, Güç, ve Çağımızın Kökenleri**, Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi
- ARSLAN, Rıza, (2001), **Siyasi Sistem Önerisi Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi**, Bursa: Vipaş Aş. Yayını, Yayın No: 56
- ASLAN, Seyfettin, (2010), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, s.357-374. Yıl: 2010, c.15, s.2

- ASLUND, Anders, (2013), "Russia Can't Grow and Steal at the Same Time", **The Moscow Times**, (27 Kasım, 2013)
- ASLUND, Anders, (2013), "Russia Loses Without Guriev", **The Moscow Times**, (31 May 2013)
- ATALAY, İbrahim, (2001), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, İzmir: Meta Basımevi
- ATAMAN, Muhittin, (2007), "Libya ve Uluslararası Sistem: Radikalizmden Yumuşamaya", s:95-104, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- ATASOY, Emin (2008), "Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi", **Turkishstudies**, s.83-124, Sayı:13, Sonbahar 2008
- ATASOY, Emin, (2011), **Demografi, Jeopolitik ve Etnoğrafya Işığında Rusya**, Bursa: MKM Yayıncılık
- AVAR, Banu, (2007), **Sınırlar Arasında**, İstanbul: Turuva Yayınları
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, Gökhan Tuncel, (2011), "Terörle Mücadelenin Zorlukları ve Bu Zorlukları Aşmada Farklı Bir Yaklaşım: Demokratik Mücadele Yöntemi" **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, ss.1-16, Cilt 2 (2),
- BALL, R. Alan ve B. Guy Peters, **Çağdaş Siyaset ve Yönetim**, Yay. Haz. Nuray Bozboru, İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık
- BAŞLAR, Kemal, (2010), "Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesinden İzlenimler", <http://www.anayasa.gen.tr/baslar-rusya-aym.pdf>, Erişim Tarihi: (27.05.2010)
- BAYER, Alexei, (2013), "No Place for Guriev in Putin's Russia" 03 June 2013, **The Moscow Times**,
- BERŞİNSKY, Leodin, (2011), **Tak Gavaril Putin, O Rossii, O Politike, O Zakonox, O Sebe, O Narode, O Vselennoy**, Moskvo: Eksmo
- BİLGİN, Mert, (2005), **Hazar'da Son Darbe**, İstanbul: IQ Yayıncılık
- BİRSEL, Hakan, (2012), "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.109-124, Mayıs 2012, Sayı:25

- BLACKWELL, (2003), *Siyaset Bilimi Ansiklopedisi*, Çev. Erhan Yükselci vd.
Ankara: Ümit yayıncılık
- BLAND, William B, (2009), **Jozef Stalin, Söylence ve Gerçek**, Çev: Garbis Altınoğlu, İstanbul: Su Yayınevi
- BOZKURT, Enver, (2014), “NATO’nun Geleceği”, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/7tJmXLMLqy0CBZ1PINJzMUmX0oMcYB.pdf>, (E. T.: 01.05.2014)
- BOZKURT, G. Saynur, (2007), “ABD ve AB Ekseninde Viladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış, s: 64-92, **21. Yüzyılda Rusya, AB ve Türkiye’den Yansımalar**, Editör: Oğuz Kaymakçı, İstanbul: Türkmen Kitabevi
- BÖLME, Selin M. vd. (2011), “Batı ve Kaddafi Makasında Libya”, **Seta Rapor**, No: 3, Mayıs 2011
- BRAZELTON, HALLET R. (2004), “The Nature of Russian Federalism and the Impact of Nationalisms” <http://web.ceu.hu/nation/theses/brazelton0304.pdf>,
- BROWN, Archie (2001), “Viladimir Putin ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi”,s:191-237, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları:9
- BUGAJSKI, Janusz, (2010), “Russia’s Pragmatic Reimperialization”, *Caucasian Review Of International Affairs (CRIA)*, s:3-19, Vol. 4 (1) – Winter 2010,
- BURAN, Hasan ve Mustafa ÖNEN (2008), “Türk Cumhuriyetlerinde Uygulanan Hükümet Sistemlerinin Yeniden Adlandırılması Üzerine: Bu sistemler Başkanlık Sistemi mi Yoksa Yarıbaşkanlık Sistemi mi?” 6. Uluslararası Türk Dünyası Kongresi İçin Hazırlanan Bildiri, ss.890-894
- BURAN, Hasan, (2009), “Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1, s.69-97
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, (1992), İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık, Cilt:21.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan, (2004), “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış, Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar” **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, ss:137-163, Der: Erhan Büyükakıncı, Ankara: Phoenix Yayınevi

- CAFERSOY, Nazım, (2002), “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, s. 51-101, Kış: 2002, Cilt: 8, Sayı: 4
- CANŞEN, Efkan, (2011), “Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’na Doğru Değişimin Yan Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.79-88. Aralık 2011, Sayı:24,
- CARR, Edward Halllet, (2007), **1917 Öncesi ve Sonrası**, Çeviren: Begüm Adalet, İstanbul: Birikim Yayınları
- Central Electoral Commission**, (2012), "Dannie o Predvartelnyh İtoğah Golosovania."http://www.vybory.izbirkom.ru, accessed 13 March
- ÇAĞIRICI, Mehmet, (2012), “Başkanlık Sistemi ve Yeni Anayasa”, **Politika Dergisi**, http://www.politikadergisi.com/okur-makale/baskanlik-sistemi-ve-yeni-anayasa, Erişim: (01.07.2013)
- ÇAKIR, Serap, (2012), **Tarihin Unutulmaz Liderleri**, İstanbul: Kesit yayınları
- ÇAM, Esat, (1999), **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları
- ÇAM, Esat, (2000), **Çağdaş Devlet Sistemleri**, İstanbul: Der Yayınları
- ÇAM, Esat, (2002), **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları
- ÇELEBİ, (2013), **Rusya’nın Putin’inden; Putin’in Rusya’sına**, Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü
- ÇENGEL, Yunus, (2013), Nasıl Bir Başkanlık Sistemi? **Mihenk, Kültür Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Yıl:2013, Sayı:5
- ÇEVİKBAŞ, Rafet, (2008), “Federalizm Tartışmaları ve Türkiye” **Yerel Siyaset**, Eylül:2008
- ÇOMAK, İhsan, (2006), “Rusya, Putin ve Avrasyacılık” **Rusya Stratejik Araştırmaları – 1**, Ed. İhsan ÇOMAK, ss.89-100, İstanbul: Tasam Yayınları
- DALVER, Bülent, (1993), **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitabevi
- DARLINGTON, Roger, (2008), “A Short Guide to The Russian Political System” www.Rogerdarlington.co.uk/Russianpoliticalsystem, E. Tarihi: 24.05.2010
- DEMİR, Bekir, (2000), “1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 6, Ağustos-Ekim 2000

- DEMİR, Bekir, (2006), “Rusya Federasyonu Cumhuriyetlerindeki Siyasi, Ekonomik ve Etnik Yapının Federasyon Millî Güvenliği Üzerindeki Etkisi” **Rusya Stratejik Araştırmaları – 1**, Ed. İhsan ÇOMAK, ss.45-68, İstanbul: Tasam Yayınları
- DEMİRBUGAN, Alper, (2005), Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Temel Eğilimler, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, s. 165-179, c.VII , S.2,
- DEMİRKIRAN, Özlem, (2007), “Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s: 79-92, Yıl: 3 (2007), Sayı: 5
- Demografiçeskiy Ejegodnik Russii**, (2010), s:25,46, Moskva: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki (ROCCTAT)
- Dışişleri Bakanlığı, (2013), “Fransa'nın Siyasi Görünümü”, (Erişim: 26.11.2013) <http://www.mfa.gov.tr/fransa-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- DİRİÖZ, Ali Oğuz (2012), “Libya’daki Politik Dönüşümün Sorunları ve Fırsatları” **Ortadoğu Analiz**, s:63-69 Şubat 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 38
- DUNBAY, Seda, (2012), “23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa’daki Yarı Başkanlık Sistemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, s:292-315, 2012/ 3
- DURGUN, Şenol, (1999), **Parlamente Yapılar ve Parlamento Temsil Gücü**, Ankara: Nobel Yayınları,
- DURSUN, Davut, (2006), **Siyaset Bilimi**, İstanbul: Beta Basım AŞ. 3. Bası
- EBENSTEİN, William, (2003), **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, Çev: İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları, 3. Bası
- EFEGİL, Ertan, (2012), “Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi, **Akademik Bakış**, s.189-206, Yıl:2012, Cilt:5, Sayı:10
- EFEGİL, Ertan, Neziha MUSAOĞLU, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri”, **Akademik Bakış**, s.1-24, Cilt:2, Sayı:4

- ELMA, Fikret, (2009), “Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2009 Kış, Sayı: 2/6
- ELMAS, Fatma Yılmaz, (2014), “Ukrayna Krizi: AB'nin Yeni Aktörlük Sınavı”, <http://analitikbakis.com/NewsDetail.aspx?id=76357&name=Ukrayna-Krizi:-AB'nin-Yeni-Aktorluk-Sinavi>, (Erişim Tarihi: 30.04.2014),
- EROL, Hikmet, (2010), “Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu'nun Federatif Yapısı” <http://www.caspianweekly.org/turkce-makale/kafkaslar/2650-souk-sava-sonras-rusya-federasyonunun-federatif-yaps.html>
- ERYILMAZ, Bilal, (2013), **Kamu Yönetimi**, Ed. Süleyman Sözen, Eskişehir: A.Ü. Yayını
- FABRE, Michel Henry, (1968), Cumhuriyet Nedir? Çev: Bülent Nuri Esen, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s:79-84, Cilt:25, Sayı:3-4
- Federalnaya Sulujba Gasudarstvennoy Statistiki-Naseleniye-Demografiya** http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_12/IssWWW.exe/stg/d01/05-01.htm (28.01.2012)
- Final Result Of The Duma Election**, 4 Aralık 2011, http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php, (Erişim: 16.05.2013)
- FROLOV, Vladimir, (2012), “Why Putin Let Prokhorov Enter Politics”, **The Moscow Times**, (12 Mart 2012)
- GÖZE, Ayferi, (2011), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Yayınları, 13. Bası
- GÖZLER, Kemal, (2000), **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa: Ekin Kitabevi
- GÖZLER, Kemal, (2004), **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları
- GÖZLER, Kemal, (2009), “Üniter Devlet ve Demokratik Açılım”, **Türkiye Günlüğü**, ss. 81-89, Sayı 99,
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, (2004), **Anayasa Hukuku**, 13. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi,
- GRUGEL, James, (1990), “The Basque”, Editör: Michael Watson, **Contemporary Minority Nationalism**, London, Routledge,
- GÜMÜŞ, Ergin, (2004), **Ülkeler Coğrafyası**, Ankara: Nobel Yayınları

- GÜNDAY, Metin, (1992), **İdare Hukuku**, Ankara: Alkım Yayınları
- GÜNER, İbrahim, Mustafa Ertürk, (2006), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 775, 2. Bası
- GÜRKAN, Ülker, (1964), “S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yayın Tarihi:1964, Sayı:1, Cilt: 21, ss:155-198
- HAZIR, Hayati, (2004), **Anayasa Hukuku**, Ankara: Alter Yayınları, 3. Bası
- HEKİMOĞLU, Asem Nausabay, (2007), **Rusya'nın Dış Politikası 1**, Ankara : Vadi Yayınları
- HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, (2012), “Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış”, **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, s:3-5 / Cilt:1 / Sayı:1 / Haziran 2012
- HESSE, Helge, (2006), **80 Cümlede Dünya Tarihi**, Çev: Çiğdem Canan Dikmen, Gül Gürtunca, İstanbul: Doğan Kitap
- HEYWOOD, Andrew, (2007), **Siyaset**, Çev: Bekir Berat Özipek vd. Ankara: Adres Yayınları
- HOBSBAWM, Eric, (2006), **Kısa 20. Yüzyıl; 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları
- HOLMES, Leslie, (2000), **Post – Komünizm**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Mavi Ada Yayım
- HOSKİNG, Geoffrey, (2011), **Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev: Kezban Acar, İstanbul: İletişim Yayınları
- HUNTINGTON, Samuel P.(2007), **Üçüncü Dalga**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Kıta Yayınları
- Hürriyet Gazetesi**, (17.03.2014), “Kırım'da Referandum Sonuçları”,
- ILCHENKO, Mikhail, (2010), Institutional Transformation of the Russian Federal System: Do Informal Rules Matter?http://www.federalism.ch/files/FileDownload/918/Ilchenko_web.pdf Erişim Tarihi: 24.11.2010
- İkibinyirmüç Dergisi, (2014), Editörden, 30.04.2014
- İPEK, Aydın, (2008), “Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi” s:211-232, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı :20, Nisan:2008

- İZGİ, Berna Balcı, (2008), Rusya, s: 305-327, **Geçiş Ekonomileri**, Ed. İbrahim Örnek vd. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
- İzvestiya**, (2013), “Putin: Guriev Uyexal v Parij, Patamu shto U nevo Tam Rabotaet Jena” (4 Haziran 2013),
- JİRİNOSKY, Viladimir (2013), Den Truda, **Rossiya 24 TV** (1 Mayıs 2013 saat:15.05)
- KAGARLİTSKY, Boris, (1996), **Rusya’ da Kapitalizm Neden Tutmadı**, Çev. Kaya ŞAHİN, İstanbul: Metis Yayınları
- KAGARLİTSKY, Boris, (2007), **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, Çev. Esin Soğancılar, Ankara: Phoenix Yayınları
- KAGARLİTSKY, Boris, (2008), **Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, Çev. Fatma-Serdar Arıkan, İstanbul: İthaki Yayınları
- KALAYCIOĞLU, Ersin, (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim-Teori-Olgu ve Süreçler**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- KALAYCIOĞLU, Ersin, (2012), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağnıcıoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:2502
- KALKAVAN, Feryal, (2004), “Rusya Federasyonunda Federalizm ve Üнитарizm Tartışmaları” **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, ss:3-22, Der: Erhan Büyükkakıncı, Ankara: Phoenix Yayınevi
- KAPANİ, Münci, (2005), **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 17. Basım
- KARAAHMETLİ, Mehmet, (1976), **Lenin’in Ulusal Sorun Teorisi ve Sovyet Rusya’daki Uygulaması**, Ankara: Toplum Yayınları
- KARABAYRAM, Fırat, (2007), **Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası**, Ankara: Lalezar Kitabevi
- KARADAĞ, Muhammet, (2006)“Rus Federalizminin Tarihi Gelişimi ve Geleceği” **Rusya Stratejik Araştırmaları – 1**, Ed. İhsan ÇOMAK, ss.29-44, İstanbul: Tasam Yayınları
- KARATEPE, Selma, (2005), “Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” **Türkiye’de Siyasal Hayat**, 1. Cilt, Ed: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ, İstanbul: Aktüel Yayınları

- KARATEPE, Şükrü, (1988), **İdare Hukuku**, İzmir: Anadolu Matbaacılık
- KAYMAKÇI, Oğuz, (2007), “Geçiş Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme ve Ticaret”, s: 5-36, **21. Yüzyılda Rusya, AB ve Türkiye’den Yansımalar**, Editör: Oğuz Kaymakçı, İstanbul: Türkmen Kitabevi
- KEMPTON, Daniel R. (2000), “Russian Federalism: Continuing Myth Or Political Salvation”,http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200104/ain943252, Erişim Tarihi: (14.12.2012)
- KEYMAN, Fuat, (2006), **Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha**, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayını
- KILIÇ, Eda, Erzan Aktar vd. (2012), “Arap Dünyasında Entropi: Tunus, Mısır, Libya ve Suriye’de Halk Ayaklanmaları” **Türkiye Uluslar arası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi (TUIÇ-YADAM) Rapor No: 1**
- KIZILCIK, Recep, (2010), “Rusya Yönetim Sistemi”, www.arem.gov.tr/proje/yonetim/dunyada_kamu_yonetimi/Rusya.pdf
- Konstititsiya Rossiyskoy Federatsiya**, (1993)
- KÖSE, Ömer, (2004) “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, **Sayıstay Dergisi**, Sayı:52, Ocak-Mart 2004
- KURAT, Nimet Akdes, (2010), **Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayını
- KUZU, Burhan, (2011), **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı
- LATYNİNA, Yulia, (2013), “The New State Media Behemoth”, **The St. Petersburg Times**, 25 Aralık 2013
- LEVİN, Moshe, (2009), **Sovyet Yüzyılı**, Çev. Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları
- LİBMAN, Alexander, (2009), “Russian Federalism and Post-Soviet Integration: Divergence of Development Paths” MPRA Paper, No. 12944, January 2009
- LİNZ, Juan.J. (1975), **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, Çev. Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları

- LUBAREV, Arkadiy, (05.06.2013), “Ne Kakovo Edinstvo, Balşoy No Razroznennoy Oppozitsii v Rusii”, Gazzeta.ru. http://www.gazeta.ru/comments/2013/06/05_x_5367797.shtml (Erişim:11.06.2013)
- MANGOTT, Gerhard, (2001),”Dizlerinin Üzerine Çöken Dev: Rusya’nın Küresel Rolü Üzerindeki Yapısal Kısıtlamalar, s;65-91 **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları:9
- MEDETSKY, Anatoly, (2005), Putin Warns Politically Active NGOs, **The Moscow Times**, (21 Temmuz 2005)
- MİKAİL, Elnur Hasan, (2007), **KGB Albaylığı’ndan Devlet Başkanlığı’na Putin Dönemi Rusya**, İstanbul: IQ Yayınları
- MİKAİL, Elnur Hasan, (2007), **Rus Dış Politikası ve Yeni Çar Putin**, IQ Yayıncılık
- MOLLA, Alptekin, (2009), “Soğuk Savaş Sonrası Nato Askeri Müdahaleleri ve Türkiye’nin Rolü: Kosova Krizi ve Müdahale Süreci”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 12, Sayı:138, Haziran: 2009
- MONTAİGNE, Fen, “Rusya, On Yılım Ardından”, **National Geographic**, Kasım:2001
- Moskova B.E. Ticaret Müşavirliği**, (2012), “Rusya Federasyonu’nun Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik - Ticari İlişkileri” <http://trgdoc.com/docs/37/index-312455.html>, (Erişim: 18.02.2014),
- MUSAOĞLU, Neziha, (2007), “Atlantikçilikten Avrasyacılığa, Neo-Avrasyacılıktan Günümüz Pragmatizm Evriliminde Putin Rusyası’nda Bağımsız Devletler Topluluğu ”s: 37-63, **21. Yüzyılda Rusya, AB ve Türkiye’den Yansımalar**, Editör: Oğuz Kaymakçı, İstanbul: Türkmen Kitabevi
- MUTLUSU, A. Faruk, (2001), Yönetmel Yapıların Oluşumunu ve Niteliğini Belirleyen Etkenler, s:72-94, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2001, Cilt 3, Sayı:3,
- NECULAİ, Florina-Laura, (2005), **Federal Bir Avrupa Nasıl Olurdu?**, Çev: Fatma Tuna, Basım Yeri: Mechelse Drukkerijen

- NEZİHOĞLU, Halim, (2007), “Orta Asya Cumhuriyetlerinde Otoriterlik ve Tarihsel Kökenleri”, **Alatoo Academic Studies**, Sayı 2 - Yıl 2007,ss.14-19
Kırgızistan/Bişkek
- NİCHOL, Jim (2012), “Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests”, **Congressional Research Service**, www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf (Erişim:09.07.2012)
- ODYAKMAZ, Zehra vd. (2008), **Anayasa Hukuku- İdare Hukuku**, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım
- OĞUZLU, Tarık, (2012), “NATO’nun Dönüşümü ve Geleceği”, **Ortadoğu Analiz**, s: 8-18, Nisan 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 40
- OKTAY, Cemil, (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul: Melisa Matbaacılık
- OKUYAN, Kemal, (2008), Stalin’i Anlamak, İstanbul: Yazılama Yayınevi
- ONAY, Yaşar, (2002), **Rusya ve Değişim**, Ankara: Nobel Yayınları
- OVSİENKO, Y.G. (2001), **Russkiy Yazık Dlya Naçinayusih**, Moskvo: İzdatelstvo Ruskiy Yazık
- ÖZBUDUN, Ergun (2008), **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları
- ÖZBUDUN, Ergun, (1988), **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları
- ÖZÇER, Özgün, (2013), “Fransız Anayasa Tartışması: Güçler Kurgusunda Denge Arayışı”, **TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271251116r2721>. Anayasa Çalışma Metinleri 2.pdf, Erişim: 11.09.2013
- ÖZDAL, Habibe, (2011), “Rusya’da Duma Seçimleri: Sözde Yarış”, **Analist Dergisi**, Sayı: Aralık- 2011
- ÖZEN, Yener, (2012), “Karizma”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Yıl:2012, Cilt:1, Sayı:3
- ÖZSOY, İsmail, (2006), Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler, **Bilgi**, s. 163-194, Güz / 2006, sayı 39
- ÖZTEKİN, Ali, (2003), **Siyaset Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi
- ÖZTÜRK, Namık Kemal, (1992), “Federalizm ve Türkiye”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:4
- ÖZTÜRK, Osman Metin, (2001), **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Ankara: ASAM Yayınları

- PARLAK, Bekir, (2011), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Bursa: MKM Yayıncılık
- PETROV, Nikolai-Maria Lipman, (2013), “What Lies Ahead for Russia in The Next Decade”, **The St. Petersburg Times**, May 15, 2013
- PONOMAREV, Anton, (2012), Putin: Russia Did Not Start in 1917 or 1991, **Pravda** (12.12.2012)
- PUSHKOV, Aleksei, (2001), “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, s: **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları:9
- RAR, Aleksandr, (2012), **Kuda Poydet Putin? Mejdu Kitaem i Evropoy**, Moskva: Olma Media Grup
- RF Federal Ministries, “RF Federal Ministries”, http://state.rin.ru/cgi-bin/main_e.pl?r=68, Erişim Tarihi (27.05.2010)
- RIASANOVSKY Nicholas V. ve Mark D. STEINBERG, (2011), **Rusya Tarihi**, Çev: Figen Dereli, İstanbul: İnkilap Kitabevi
- ROSKİN, Michael G. (2009), **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev: Bahaeddin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları
- RUSSO, Paola, (2013),” Policies for Business in the Mediterranean Countries: Great Arab Popular Socialist Lybian Jamahyria”, **Centrefor Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region** Formez – Centro Formazione Studi Viale Campi Flegrei, 3480072 Arco Felice (NA), Italy
- RUTLAND, Peter, (2001), “Putin’in İktidar Yolu”, s:151-187, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları: 9
- RYZHKOV, Vladimir, (2013) “ Operation Total Eradication of NGOs” **The St. Petersburg Times**, (22 Mayıs 2013)
- RYZHKOV, Vladimir, (2013), “Khodorkovsky's New Fight for Civil Society”, **The Moscow Times**, (24 Aralık 2013)
- RYZHKOV, Vladimir (2011), “The Kremlin's Political Cartel”, **The Moscow Times**, (11 Ekim 2011)
- SABİNE George H. THORSON Thomas L., (1981), **A History of Political Theory**, fourth Edition
- SALIKOV, Marat, (2010), “The Russian Federal System: Sub-National and Local Levels”, <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/salikov.pdf>, Erişim Tarihi: 10.12. 2013

- SAPMAZ, Ahmet, (2008), **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- SARIBAY, Ali Yaşar, (1996), **Siyasal Sosyoloji**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay.
- SEİFFERT, Wolfgang, **Vladimir V. Putin**, İstanbul: Gendaş Aş.
- SEYYAR, Ali, (2007), İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri, İstanbul: Değişim Yayınları
- SHUKUROV, Tarkhan, (2003), Hükümet Sistemlerinin Çeşitli Açılardan Değerlendirilmesi ve Bu Değerlendirme Işığında 1993 Tarihli Rusya Federasyonu Anayasasının Getirdiği Hükümet Sistemi, Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, www.acikarsiv.ankara.edu.tr,
- Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), (1995), **Rusya Federasyonu'ndaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, Yayın No:17, İstanbul: Ünal Ofset
- SOMUNCUOĞLU, Anar, (2001), “Rusya Federasyonu’nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu, **Avrasya Dosyası**, Cil:6, Sayı:4 Kış:2001
- SOYSAL, Mümtaz (1990), **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul : Gerçek Yayınevi
- SÖNMEZ, A. Sait, (2010), “Avrupa Birliği'nin Komsu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komsuluk Politikası”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 113 – 122, Yıl: 2010, Cilt: 7, Sayı: 14
- SUKHOV, Ivan, (2007), “ Russian Federalism and Evolution of Self-Determination”
http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9125, Erişim Tarihi: 10.12. 2012
- ŞAHİN, Cemalettin, (1999), **Ülkeler Coğrafyası**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- ŞAHİN, Kemal, (2011), “İfade Özgürlüğü “Hak” kısı ve İktidar “Ben” İle Demokrasi Arasındaki Çelişki”, **EÜHFD**, C. XV, S. 3–4, ss:69-81
- ŞENER, Esat, (2001), **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, “Hangi rejimlere otoriter denir?”, (04.09.2013),
<http://t24.com.tr/haber/hangi-rejimlere-otoriter-denir/238690>,
- TANİLLİ, Server, (2007), **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul: Adam Yayınları, 4. Baskı
- TANÖR, Bülent ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU, (2002), **Türk Anayasa Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- TAŞAR, M. Murat, (2001), “Kremlin’deki Yeni Çar: Vladimir Vladimiroviç Putin”, s:127-150, **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları:9
- TAŞTAN, Yahya Kemal, (2012), “Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya’da Kimlik Arayışları”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, s.69-134, Yaz 2012
- TEKİN, Yılmaz, (2007), **Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık
- TELLAL, Erel, (2010), Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s: 190-233, Sayı:65-3,
- TEZİÇ, Erdoğan (2003), **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 8. Bası
- The Moscow Times**, (2013),”People Don't Care About Politics”, (27 Mart 2013)
- TUNA, Güngör Azim, (2009), “İspanya Yönetim Sistemi”, Erişim Tarihi: 10.10.2009, http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/ispanya.pdf
- TURAN, Tufan, Ersin Tüylü Turan, (2011), Libya’nın Tarihi Gelişim Çerçevesinde Senusîlik, Türk-Senusî ve Türkiye Libya İlişkileri, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s: 190-206, Cilt: 4 Sayı: 19
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, (2012), **Siyaset**, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- TÜRMEEN, Rıza, (2010), “Otoriter Bir Cumhuriyete Doğru” 22 Mart 2010, **Milliyet Gazetesi**
- Tsentralnaya İzbretelnaya Komissiya Rossiskoy Fedaratsiy**, <http://www.cikrf.ru/>, (Erişim Tarihi: 21.02.2014)
- ULUŞAHİN, Nur, (2003), “Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: "Yarı-Başkanlık"tan "İki Başlı Yürütme Yapılanması"na”, s:199-233, **AÜ. SBF Dergisi**, Yıl:2003, Sayı: 52/02 Yayıncılık, Cilt:21.
- United Nations, (2004), “Great Socialist People’s Libyan Arab Jamahiriya Public Administration Country Profile” **Division For Public Administration And Development Management (DPADM) Department Of Economic And Social Affairs (DESA)**”, Erişim Tarihi: 21.10.2013, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023273.pdf>

- United Nations, (2006), “Kingdom of Spain”, Public Administration Country Profile, **Division For Public Administration And Development Management** (DPADM) Department Of Economic And Social Affairs (DESA)”, Erişim Tarihi: 21.10.2013, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/Unpan023322.Pdf>
- United Nations, (2006), “Republic of France Public Administration Country Profile” **Division For Public Administration And Development Management** (DPADM) Department Of EconomicAndSocialAffairs (DESA)”, Erişim Tarihi: 21.10.2013, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023308.pdf>
- UYŞAL, Ahmet, (2011), Otoriter Rejimlerin Reformu Mümkin mü ?, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 29.04.2011, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/otoriter-rejimlerin-reformu-mumkun-mu/822#>
- WEBER, Max, (2005), **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- YAPICI, Merve İrem, (2010), **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Ankara: Usak Yayınları
- YAYLA, Atilla,(1999), **Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazıları**, Ankara: Siyasal Kitabevi
- YERGIN Daniel ve Thane GUSTAFSON, (1994),**Rusya 2010 ve Dünyadaki Yeri**, Çev. Özden ARIKAN, İstanbul: Gençlik Yayınları
- YILDIRIM, Turan, (1998), **Vatandaşlık Bilgisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1065
- YILDIRIM, Mustafa, (2012), **İdare Hukukuna Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2466
- YILDIZ, Zekeriya, (2013), Politika Sözlüğü, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- YILMAZ, Harun, (2006), **Rusya’da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi**, İstanbul: Versus Kitap
- YILMAZ, Muzaffer ERCAN, (2012), “Kaddafi Sonrası Libya’da Siyasal Dönüşüm”, **Akademik Orta Doğu**, s: 2-13, Cilt 7, Sayı 1, 2012

- YILMAZ, Sait, (2009), “Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Güvenlik ve Savunma Anlayışı” **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**, s: 78-99, Yıl:2009, Cilt:1, Sayı:3, İstanbul
- ZENKOVİÇ, Nikolay, (2009), **Tretiy Prezident, Dimitriy Medvedev**, Moskva: Olma Media Grupp
- ZHURAVSKAYA, Ekaterina,(2010), “Federalism in Russia”, http://www.cefir.ru/ezhuravskaya/research/federalism_Russia.pdf, Erişim Tarihi: 16.04.2011
- ZHUSSİPBEK, Galym, (2011), “Avrupa Birliği İle Rusya Federasyonu Arasındaki “Stratejik Ortaklığın” Analizi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, ss.47-85 Cilt 7, Sayı: 25
- WALKER, Martin, (1989), **Dev Uyanıyor**, Çev. Esat Ören, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi

İNTERNET KAYNAKLARI:

- <http://tarihdersnotlari.blogcu.com/rusya-tarihi-ve-sovyetler-birligi/4088874>
- http://www.turkey.mid.ru/hakk_t02.html, Erişim Tarihi: 16.04.2012
- <http://www.rusyaofisi.com/kimlik.htm>, Erişim Tarihi: 22.05.2012
- <http://www.rusyadayiz.biz/siyasalyapi.htm>, Erişim Tarihi: 17.04.2012
- http://russiaprofile.org/bg_places/31974.html, Erişim Tarihi: 15.03.2014
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
- <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=109> (Erişim tarihi: 06.05.2014)

EKLER

EK-1: FEDERAL BÖLGELER

Rusya Federasyonu, 8 federal bölgeden (federal valilikten) oluşmaktadır:

- Merkezi Federal Bölge (merkezi Moskova),
- Kuzey-Batı Federal Bölgesi (St.Petersburg),
- Kıyı Volga (Privoljskiy)
- Federal Bölgesi (Nijniy Novgorod),
- Güney Federal Bölgesi (Rostov-na-Donu),
- Ural Federal Bölgesi (Yekaterinburg),
- Sibiry Federal Bölgesi (Novosibirsk),
- Uzak Doğu Federal Bölgesi (Habarovsk).

Kaynak: Demografiçeskiy Yejegodnik Russii, (2009)

EK-2: FEDERAL BÖLGELERİN NÜFUSLARI

2011 YILI FEDERAL BÖLGELERİN KIR VE KENT NÜFUSLARI			
BÖLGE	NÜFUS	KENT NÜF.	KÖY NÜF.
Rusya Federasyonu	142.938.285	105.354.439	37.583.846
<i>Merkez Federal Bölgesi</i>	38455789	31281355	7174434
Belgorod bölgesi	1532205	1012182	520023
Bryansk bölgesi	1280493	884702	395791
Vladimir bölgesi	1446920	1123055	323865
Voronej bölgesi	2339549	1508333	831216
İvanov bölgesi	1065065	862181	202884
Kalujskaya bölgesi	1012384	765132	247252
Kostroma bölgesi	668803	466765	202038
Kursk bölgesi	1128329	733917	394412
Lipetsk bölgesi	1174093	747144	426949
Moskova bölgesi	7081689	5671934	1409755
Orlov bölgesi	788698	516823	271875
Ryazansk bölgesi	1156413	819807	336606
Smolensk bölgesi	987757	717339	270418
Tambov bölgesi	1094955	642178	452777

Tver bölgesi	1356663	1013245	343418
Tula bölgesi	1557711	1239910	317801
Yroslovl bölgesi	1273965	1046611	227354
Moskova şehri	11510097	11510097	-
<i>Kuzey-Batı Federal Bölgesi</i>	13599613	11351384	2248229
Kareliya Cumhuriyeti	646084	504400	141684
Komi Cumhuriyeti	904069	695665	208404
Arhangelsk bölgesi	1230543	929963	300580
Dahil : Nenetsk otonom bölgesi	42608	28598	14010
Volgorod bölgesi	1203673	849947	353726
Kaliningrad bölgesi	941079	728337	212742
Leningrad bölgesi	1714974	1129661	585313
Murmansk bölgesi	798238	740955	57283
Novgorod bölgesi	635791	449260	186531
Pskov bölgesi	675984	474018	201966
St.-Peterburg şehri	4849178	4849178	-
<i>Güney Federal Bölgesi</i>	13858263	8651546	5206717
Adıgey Cumhuriyeti	440340	224704	215636
Kalmıkiya Cumhuriyeti	289366	127516	161850
Krasnodar bölgesi	5219356	2760598	2458758

Astrahan bölgesi	1010598	673935	336663
Volgorod bölgesi	2614659	1985658	629001
Rostov bölgesi	4283944	2879135	1404809
<i>Kuzey-Kafkasya Federal bölgesi</i>	9473138	4669067	4804071
Dagestan Cumhuriyeti	2968874	1344827	1624047
İnguşetiya Cumhuriyeti	409468	168748	240720
Kabardin- Balkar Cumhuriyeti	859116	467949	391167
Karacay-Çerkes Cumhuriyeti	478574	202737	275837
Kuzey Osetiya-Alaniya Cumhuriyeti	712672	454190	258482
Çeçen Cumhuriyeti	1260242	440578	819664
Stavropol Bölgesi	2784192	1590038	1194154
<i>Volga Federal Bölgesi</i>	29922990	21189836	8733154
Başkortostan Cumhuriyeti	4070296	2460804	1609492
Mariy-El Cumhuriyeti	697056	439769	257287
Mordova Cumhuriyeti	836970	505065	331905
Tataristan Cumhuriyeti	3785470	2852110	933360
Udmurt Cumhuriyeti	1523245	1050711	472534
Çuvaş Cumhuriyeti	1251906	735280	516626
Perm Bölgesi	2637570	1977093	660477

Kirov bölgesi	1343851	994439	349412
Nijniy Novgorod bölgesi	3317231	2616947	700284
Orenburg bölgesi	2033452	1213045	820407
Penza bölgesi	1388547	930919	457628
Samara bölgesi	3217361	2581172	636189
Saratov bölgesi	2525299	1881676	643623
Ulyanovsk bölgesi	1294736	950806	343930
<i>Ural Federal Bölgesi</i>	12076505	9650673	2425832
Kurgansk bölgesi	912356	549110	363246
Sverdlovsk bölgesi	4297536	3603553	693983
Tyumen bölgesi :	3388025	2645802	742223
Dahil : Hantı-Mansisk Otonom bölgesi -Yugra	1527341	1396342	130999
Dahil : Yamal-Nenetskiy Otonom bölgesi	523719	443911	79808
Çelyabinsk bölgesi	3478588	2852208	626380
<i>Sibir Federal Bölgesi</i>	19252711	13850921	5401790
Altay Cumhuriyeti	205641	56707	148934
Buryatiya Cumhuriyeti	971720	566516	405204
Tıva Cumhuriyeti	306688	162622	144066
Hakasya Cumhuriyeti	532133	360385	171748

Altay Bölgesi	2421883	1323228	1098655
Baykal bölgesi	1106977	728706	378271
Kranoyarsk bölgesi	2827815	2156615	671200
İrkutsk bölgesi	2429757	1933380	496377
Kemerovo bölgesi	2765409	2360597	404812
Novosibirsk bölgesi	2662395	2056130	606265
Omsk bölgesi	1978309	1413749	564560
Tomsk bölgesi	1043984	732286	311698
<i>Uzak Doğu Federal Bölgesi</i>	6299276	4709657	1589619
Saha (Yakut) bölgesi	958230	614392	343838
Kamçatsk bölgesi	321678	248417	73261
Primorsk bölgesi	1959394	1490845	468549
Habarovsk bölgesi	1345713	1101103	244610
Amursk bölgesi	830232	554482	275750
Magadansk bölgesi	157561	150258	7303
Sahalin bölgesi	498930	397658	101272
Yahudi Otonom Bölgesi	176785	119614	57171
Çukotka Otonom bölgesi	50753	32888	17865

Kaynak: Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2011)

EK-3: RUSYA FEDERASYONU İÇERİSİNDE YERALAN FEDERE BİRİMLER

Bazı siyasi haklara sahip Cumhuriyetler (21 Adet), Mega Bölgeler (Kraylar 9 Adet), Vilayetler (Oblastlar-46 Adet), Federal statüde kentler (2 Adet), Özerk Bölge (1 Adet), Özerk yöreler (Okruglar 4 Adet) olmak üzere toplam 83 birimden oluşmaktadır.

CUMHURİYETLER

- Adıgey Cumhuriyeti
- Karaçayev-Çerkes Cumhuriyeti
- Altay Cumhuriyeti
- Karelya Cumhuriyeti
- Başkortostan (Başkurt, Başkir) Cumhuriyeti
- Komi Cumhuriyeti
- Buryatya Cumhuriyeti
- Mariy-El Cumhuriyeti
- Çeçenistan Cumhuriyeti
- Mordovya Cumhuriyeti
- Çuvaşistan Cumhuriyeti
- Kuzey Osetya-Alanya Cumhuriyeti
- Dağıstan Cumhuriyeti
- Saha (Yakutya) Cumhuriyeti
- Hakasya Cumhuriyeti
- Tataristan Cumhuriyeti
- İnguşetya Cumhuriyeti
- Tuva Cumhuriyeti
- Kabardin-Balkar Cumhuriyeti
- Udmurtya Cumhuriyeti
- Kalmıkya Cumhuriyeti

MEGA BÖLGELER (KRAYLAR)

- Altay Eyaleti
- Krasnoyarsk Eyaleti
- Habarovsk Eyaleti
- Primorsk Eyaleti
- Krasnodar Eyaleti
- Stavropol Eyaleti

VİLAYETLER (OBLASTLAR)

- Amur Vilayeti
- Kirov Vilayeti
- Arhangelsk Vilayeti
- Kostroma Vilayeti
- Astrahan Vilayeti
- Kurgan Vilayeti
- Belgorod Vilayeti
- Kursk Vilayeti
- Bryansk Vilayeti
- Leningrad Vilayeti
- Çelyabinsk Vilayeti
- Lipetsk Vilayeti
- Çita Vilayeti
- Magadan Vilayeti
- İvanovo Vilayeti
- Moskova Vilayeti
- İrkutsk Vilayeti
- Murmansk Vilayeti
- Kaliningrad Vilayeti
- Nijniy Novgorod Vilayeti
- Kaluga Vilayeti
- Novgorod Vilayeti

- Kamçatka Vilayeti
- Novosibirsk Vilayeti
- Kemerovo Vilayeti
- Omsk Vilayeti
- Orenburg Vilayeti
- Tambov Vilayeti
- Orlov Vilayeti
- Tver Vilayeti
- Penza Vilayeti
- Tomsk Vilayeti
- Perm Vilayeti
- Tula Vilayeti
- Pskov Vilayeti
- Tümen Vilayeti
- Rostov Vilayeti
- Ulyanovsk Vilayeti
- Ryazan Vilayeti
- Vladimir Vilayeti
- Samara Vilayeti
- Volgograd Vilayeti
- Saratov Vilayeti
- Vologda Vilayeti
- Sahalin Vilayeti
- Voronej Vilayeti
- Sverdlovsk Vilayeti
- Yaroslavl Vilayeti
- Smolensk Vilayeti

FEDERAL STATÜDE KENTLER

- Moskova
- Petersburg

ÖZERK BÖLGE

- Yahudi (Yevrey) Özerk Bölgesi

ÖZERK YÖRELER (OKRUGLAR)

- Aginsk Özerk Yöresi
- Koryak Özerk Yöresi
- Buryatsk Özerk Yöresi
- Nenetsk Özerk Yöresi
- Çukotka Özerk Yöresi
- Taymırsk Özerk Yöresi
- Evenkiysk Özerk Yöresi
- Ust-Ordınsk Özerk Yöresi
- Hantı-Mansiysk Özerk Yöresi
- Yamalo-Nenetsk Özerk Yöresi
- Komi-Permyatsk Özerk Yöresi

Kaynak: Demografiçeskiy Yejegodnik Russii, (2009)

Not: Bu birimler Rusya Federasyonu Anayasasının 65. Maddesinde de tek tek yazılıdır.

CUMHURİYETLER (Rusça:*республики*, tekil: *республика*; okunuşu: *respubliki*, tekil *respublika*): Özerktirler, her birinin kendi anayasaları, başkanları ve meclisleri vardır; uluslararası ilişkilerde Federal hükümetçe temsil edilirler ve herbiri belirli bir etnik kökenin ana vatanı kabul edilirler.

OBLAST (Rusça:*области*, tekil *область*; okunuşu:*oblasti*, tekil *oblast*): Genellikle idari birimler ile (Rus idaresi tarafından) atanmış bir valisi ve yerel olarak seçilmiş bir idare meclisi bulunur. Genel olarak bölgenin en büyük şehri olan oblast merkezinin ismini alır ve idari merkezi de bu şehirdedir.

KRAYLAR (YÖRELER) (Rusça: *края*, tekil: *край*; okunuşu: *kraya*, tekil: *krai* veya *kray*): Esas itibarı ile oblastlar (bölgeler) ile aynıdır. "Krai" adı tarihidir, zamanında öncü bölge sayıldıklarından bu isimle adlandırılmışlardır.

ÖZERK BÖLGELER (Rusça: *автономная область*; *avtonomnaya oblast*) (Yahudi Özerk Bölgesi)

FEDERE ŞEHİRLER Federasyonun doğrudan yönetimi altında olan şehirlerdir. (rusça: *федеральные города*, tekil *федеральный город*; *federalniye goroda*, tekil *federaliy gorod*): Aynı bölgeler gibi hareket eden büyük şehirlerdir.

EK-4: SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER

Çalışmanın bu ek bölümünde Rusya Federasyonu hakkında genel tanıtıcı bilgilere yer verilerek, üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar ile bazı sosyal ve ekonomik göstergelere yer verilmiştir.

➤ ÜLKE KİMLİĞİ

Devletin Adı : Rusya Federasyonu

Başkenti : Moskova

Yönetim Biçimi : Cumhuriyet

Resmi Dili : Rusça

Dini : Ortodoks, İslam, Budizm

Para Birimi : Ruble

BÜYÜK KENTLER		
	KENTİN ADI	NÜFUS (BİN KİŞİ)
1	Moskova	10500
2	St-Petersburg (liman)	4600
3	Novosibirsk	1400
4	Ekaterinburg	1310
5	Nijniy-Novgorod	1300
6	Samara	1150
7	Omsk	1150
8	Kazan	1130
9	Çelyabinsk	1100
10	Rostov-on-Don (liman)	1060
11	Ufa	1050

➤ **SOSYAL GÖSTERGELER (2011)**

Ortalama Ömür

Kadın : 74,2

Erkek : 61,8

Okuma Yazma Oranı (%) : 99,9

Yüksek Öğretim Okul Sayısı : 1100

Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısı : 7,0 milyon

Hastane Sayısı : 9500

Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı : 205,8

Bin kişiye düşen

Otomobil : 360

Telefon : 430

Televizyon : 520

Mobil Telefon : 920

Bilgisayar : 445

Internet Bağlantı Sayısı (kullanıcı) : 490

Gelen Turist Sayısı : 2,33 Milyon

Giden Turist Sayısı : 14,49 Milyon

Eğitim Harcamaları / GSMH : % 5,0

Sağlık Harcamaları / GSMH : % 3,4

Karayolu Uzunluğu : 738 bin km

Otoyol Uzunluğu : 581 bin km

Demiryolu Uzunluğu : 85 bin km

Kişi Başına Yıllık Elektrik Tüketimi : 6970 kwh/kişi

Asgari Ücret (bölgelere göre değişir)

RF ortalaması : 6.700 Ruble

Moskova : 12.000 Ruble

Yoksulluk sınırı (bölgelere göre değişir) :

RF ortalaması :

Çalışanlar için : 7.000 Ruble

Emekliler için : 5.100 Ruble

Çocuklar için : 6.300 Ruble

Ortalama ücret (bölgelere göre değişir) : 22.900 Ruble

Moskova : 44.300 Ruble

➤ **EKONOMİK GÖSTERGELER**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSMH (Milyar Ruble)	26870	32987	41540	39063	44939	54586
GSMH (Milyar \$, piyasa fiyatları)	985,0	1270	1671	1240	1550	1807
GSMH (Milyar \$, SAGP göre)	1734	2080	2240	2116	2230	2410
Reel GSMH Artış Oranı (%)	6,7	8,1	5,6	-7,9	4,0	4,3
Kişi Başına (GSMH-MG)(\$)	6.918	8.940	11.800	8.900	10.900	12.600
Enflasyon Oranı						

Toptan Eşya Fiyat İndeksindeki Yıllık Artış (%)	12,4	14,4	14,1	13,9	14,9	12,0
Tüketici Fiyat İndeksindeki Yıllık Artışı (%)	9,7	11,9	13,3	8,8	8,8	6,1
İşgücü (faal nüfus, milyon)	74,6	75,3	75,2	75,1	75,0	75,1
İşsizlik oranı (% , ILO metodolojisine göre)	7,2	7,0	8,2	8,9	8,2	8,0
GSMH – Sektörel Büyüme Hızları (%)						
Tarım	2,8	3,3	6,4	1,2	-11,9	3,3
Sanayi	6,3	6,3	3,7	-10,8	8,1	4,7
Hizmet	8,1	7,1	8,4	-4,3	1,4	1,9
Sabit Sermaye Yatırımları (Milyar Ruble)	4934	6418	8410	7540	9105	
Dış Ticaret (Milyar \$)						

İhracat	304,5	352,5	468,0	301,7	396,6	516
İthalat	163,9	199,7	266,9	167,4	229,0	305,3
Denge	140,6	152,8	201,1	469,1	167,6	210,7
Dünya Ticareti İçindeki Payı (İhracat-İthalat, %)	6,54- 3,21	6,89- 4,2	7,76- 4,89	6,26- 3,8	6,35- 4,1	6,54- 4,3
İç Borç Stoku (Milyar Ruble)	1.028	1.280	1.529	1.837	2.292	3.540
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	309,7	463,5	484,7	469,7	488,6	545,3
Orta ve Uzun Vadeli	254,0	357,4	404,9	400,3	409,7	475,4
Kısa Vadeli	55,7	106,1	79,8	69,4	78,9	69,9
Sabit Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon \$)	13678	27797	28702	15906	13810	18415
^ Emisyon Hacmi	2950 Ruble)					

(Milyar						
ENERJİ						
Petrol rezervi *** (Milyar varil, teyit edilmiş)	69,0	69,6	70,0	70,0	70,2	71,4
Petrol üretimi (Milyon ton)	480	491	488	494	505	509
Petrol ihracatı (Milyon ton)	228	238	222	223	234	219
Doğal gaz rezervi **(Trilyon m3)	47,8	48,0	48,0	48,1	48,1	48,3
Doğalgaz üretimi (Milyar m3)	656	651	664	584	649	669
Doğalgaz ihracatı (Milyar m3)	182	171	174	150	153	161

NOT: Ek-4 Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nin web adresinden yararlanılarak hazırlanmıştır.